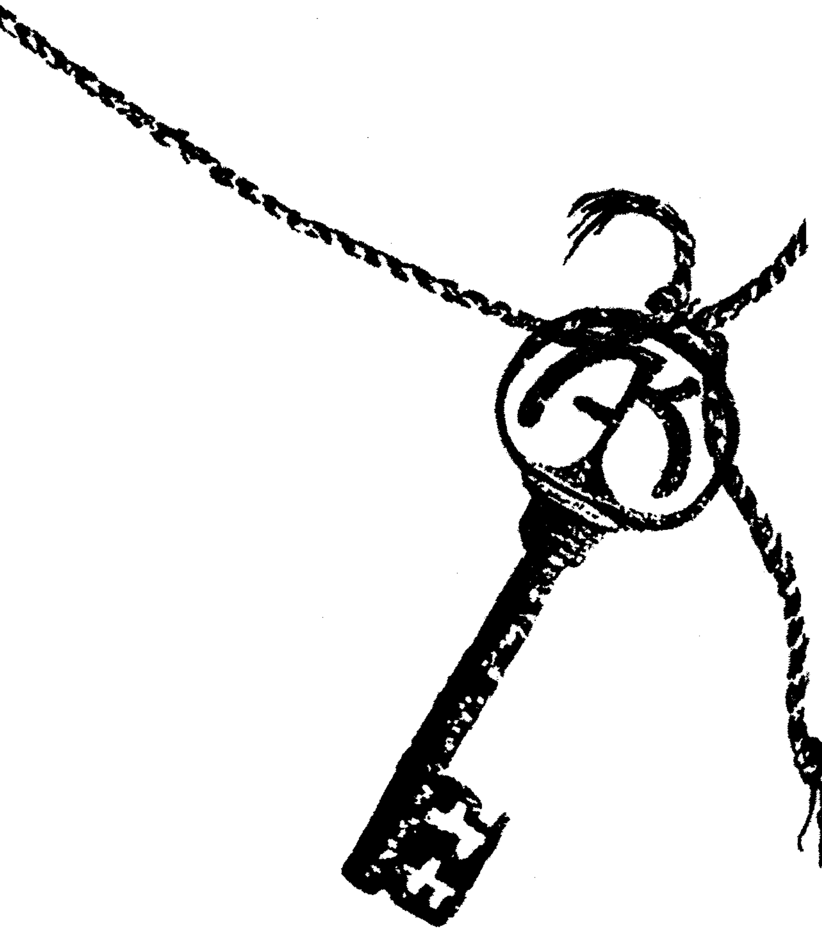
YORUMLU

İMAM CAFER BUYRUĞU

ESAT KORKMAZ

ANAHTAR KİTAPLAR

İNCELEME DİZİSİ

Yazarın Diğer Kitapları:

1- Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü

2- Şamanizm Terimleri Sözlüğü

3- Zerdüştlük Terimleri Sözlüğü

4- Şeytan Tasarımı Terimleri Sözlüğü

5- Şeyh Bedreddin ve Vâridât

6- Kırklar Cemi

7- Dört Kapı Kırk Makam

Kültür Kapısını

ANAHTAR KİTAPLAR

Açar.

Anahtar Kitaplar Yayınevi
Çatalçeşme Sokak No: 46 Kat: 2 34110 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 526 89 17-18 Fax: (0212) 526 89 19
bilgi@anahtarkitaplar.com www.anahtarkitaplar.com

ANAHTAR KİTAPLAR

YORUMLU

İMAM CAFER BUYRUĞU

ESAT KORKMAZ

Kapak Tasarımı

Cenk Gümüşcüoğlu

Birinci Basım

Ant Yayınları, 1997

İkinci Basım

Anadolu Kültür Yayınları, 2002

Dördüncü Basım

Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2013

ISBN 978-975-8612-43-7

Sertifika No: 10763

Baskı ve Cilt

Özener Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Eski Londra Asfaltı, Davutpaşa Cad.

Kale İş Merkezi No: 201-202 Topkapı-İstanbul

Tel: 0212 481 97 88

e-mail: ozenermatbaacilik@hotmail.com.tr

Matbaa Sertifika No: 11973

ESAT KORKMAZ

YORUMLU İMAM CAFER BUYRUĞU

ANAHTAR KİTAPLAR

ESAT KORKMAZ

Esat Korkmaz, 1946'da Manisa/Demirci'de doğdu. *Orman Fakültesi Fikir Kulübü Yönetim Kurulu* ve son dönem *Devrimci Gençlik Federasyonu* (DEV-GENÇ) *Genel Yönetim Kurulu* üyeliklerinde bulundu. 12 Mart sonrası *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi* (THKPC) ve *DEV-GENÇ* davalarından yargılandı. *Devrimci İşçi Birliği* ve *Kazdağı Orman İşçileri Sendikası*'nda yöneticilik yaptı.1974 siyasal affıyla cezaevinden çıktı. Bir süre Türkiye *Sosyalist İşçi Partisi*'nin (TSİP) Zeytinburnu İlçe Başkanlığı'nda bulundu ve bu partinin yayın organları olan *İlke/ Kitle*'nin yazı kurullarında görev aldı. 1976'da *Orman Fakültesi*'ni bitirerek *Orman Yüksek Mühendisi* oldu; 1980'e değin *Orman Bakanlığı*'nın çeşitli birimlerinde çalıştı. 12 Eylül sonrası siyasal görüşleri nedeniyle görevine son verildi. Askerlik dönüşü *yazar-araştırmacı* olarak Bâbıâli'de çalışmaya başladı. *Yurt Ansiklopedisi, Büyük Larousse* vb. yayın çalışmalarında, yazarlık ve redaktörlük yaptı. *Nefes* dergisinin genel yayın yönetmenliğinde bulundu ve *Nefes Yayınları*'nı kurdu. '90'ların başında *'68 Kuşağı*'nın güncesi sayılabilecek *Kafa Tutan Günler-I* ile *Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*'nün ilk baskısı yayımlandı. İzleyen yıllarda *Enel Hak* (1995), *Dört Kapı Kırk Makam* (1995), *Alevi Felsefesi* (1997), *İnsan Tanrı* (1997), *Alevilik ve Aydınlanma* (1997), *Alevilere Saldırılar* (1997), *Alevilik Eğitimi Ders Notları*(Fransa-1999), *Anadolu Aleviliği* (Türkiye- 2000), *Kafa Tutan Günler-II* (2000), *Şamanizm Terimleri Sözlüğü* (2003), *Zerdüştlük Terimleri Sözlüğü* (2003), *Kafa Tutan Günler-III* (2004), *Pir Sultan Abdal* (2005), *Şeytan Tasarımı Terimleri Sözlüğü* (2006), *Şeyh Bedreddin ve Vâridât* (2006) başlıca kitapları oldu. Alevi-Bektaşi zeminde *Düşünce Atölyeleri*'ni kuran ve çok sayıda öğrenci yetiştiren; *Varlık, Pir Sultan Abdal, Berfin Bahar, Yol, Nefes* vb. dergilerde makaleleri yayımlanan, *SU/tv*'de programcı olarak çalışan ve *Serçeşme* dergisi genel yayın yönetmenliğini yürütmekte olan Esat Korkmaz'ın çeşitli sempozyumlara sunduğu bâtınilikle ilgili bilimsel bildirileri vardır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Alevi inançlarının, bu kapsamda törenlerin, törenlerde izlenecek yolun, yöntemin açıklandığı erkânnamelerin en eskisi Cafer üs Sadık tarafından yazıldığı kabul edilen Buyruk'tur. Aleviler, Bısati tarafından yazılan *Menakıb ül-Esrar Behçet ül-Ahrar* [XVl.yy] adlı yapıta Büyük Buyruk; Erdebilli Safiyettin İshak'a oğlu Sadrettin'in yöneltti̇ği soruları ve yanıtları içeren yapıta da [XVll.yy] Küçük Buyruk adını verirler.

İmam Cafer sadık tarafından *"yazıldığı"* kabul edilen Buyruk; genelde Anadolu tasavvufunun, bâtıniliğinin, özelde Aleviliğin inançlarının, bu kapsamda törenlerin, törenlerde izlenecek yolun, yöntemin açıklandığı bir *"erkânname"*dir.

Yaygın kanıya göre Buyruk, İmam Cafer'in ürünü kabul edilirse de temelde sonraları müritleri tarafından kaleme alınmış, yer yer kolektif çabayla tamamlanmış bir yapıttır.

Anadolu bâtıni/Alevi kimliğine uyarlanma eğilimi yer yer öne çıkmasına karşın yine de kimi bölümlerde ya da bölüm içlerinde Sünni ortodoks inanç, yargı ve etik baskındır. O nedenle Anadolu Alevisi İmam Cafer Buyruğuna bâtıni bir yöntemle yaklaşır; zâhiri koşullanmalarının ötesindeki gerçeği aramaya koyulur. Buyruk'ta zaman zaman başvurulan Kuran ayetlerini de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Çünkü Anadolu Alevisi kendini yaratan coğrafyasal-inançsal-toplumsal güdünün dışına çıkarak kimliğinin ipuçlarını, İslamın özkaynaklarında aramaz. Tam tersine, özkaynaklardan beslenerek gelişen ve toplumsal bilincin yerine yerleşen ilahi ideolojiyi(sessiz Tanrı'nın dünya görüşünü); bu *ideolojinin "yere indirilmesiyle"* nesnelleşen kul kimliğini (ses-

siz Tanrı'ya mutlak itaati); nesnelleşen kul kimliğinin siyasallaşmasıyla iktidara uzanmaya çalışan teokratik kolektif kimliği kırmak; demokrasi ve laikliği kurmak için İslamın özkaynaklarını bâtıni bir sorgulamaya *"yatırır"*.

Buyruğun ürün olarak yaratıldığı koşullarda her şey dinseldi ya da mistikti. Bireyler, ötesinde topluluklar çıkarlarıyla uyumlu bir inancın ya da mistisizmin taşıyıcısı durumundaydılar. Bu nedenle İmam Cafer Buyruğu, mistik olanla kutsanmamış bir *"bilimsellik"* sergileyemezdi.

Sıraladığım yönlerden sorgulanması olanaklı, ötesinde zorunlu olmakla birlikte; Buyruk, değerinden çok şey yitirmez. Yapıtta, genelde Anadolu insanının, özelde Anadolu Alevi kimliğinin inanç ya da nesnel kaynaklarının izlerini buluruz. Bu açıdan Alevi olmanın da ötesinde halkbilim ve halkbilim uzmanları için çok özel bir önemi bulunmaktadır.

Ne yazık ki bu önemli yapıt son dönemde, önemine uygun yeterlikte yayına hazırlanamamıştır. Benim de geniş ölçüde yararlandığım Sayın Fuat Bozkurt tarafından yayına hazırlanan ve 1982 yılında yayımlanan Buyruk dışındakiler, birer sorumsuzluk örneği durumundadır. Burada adlarını anmayı bile gereksiz görüyorum.

a) Arapça Farsça sözcüklerin yerine Türkçe karşılıkların verilmemesi;

b) Kolektif bir çaba ürünü olduğu için süreç içinde yapıtın mantığıyla çelişen ve giderek gelenekselleşen konu kurgusunun bütünüyle korunması;

c) Kimi bölümlerde yapıtın özüyle çelişen ya da yer yer kendini yalanlayan, zamanla değişmez doğrular biçiminde ke-

mikleşen yargıların olduğu gibi öne çıkarılması gibi nedenlerle, yayına hazırlanan bu Buyruklar yarardan çok zarar getirmiştir.

Buyruğu sıraladığım olumsuzluklardan arındırmak sorumluluğuyla yeniden yayına hazırlamak biz aydınlar için yadsınamaz bir görevdir.

Bir aydın, her türlü idealizmle hesaplaşmış olmanın aydınlığında durarak; Buyruk gibi mistisizmle kutsanmış bir yapıtı *"kirli"* görmek hakkına sahip değildir. Daha doğrusu böylesi bir yaklaşım içerisine girmek güçsüzlüğün, birikim eksikliğinin, ilgisizliğin, küçümsemenin dışa vurumu biçiminde kendini gösteren bir aydın oportünizminden başka bir şey değildir.

Kaldı ki İmam Cafer Buyruğu; inancın akıl alanına taşındığı, aklın öne alındığı bâtıni bir zeminde Sünni ortodoks inanca bir manifesto niteliği taşıyan Kırklar söylencisi ile başlar. Giderek bâtıni inancın kutsadığı nesnel evrene yönelerek bâtıni kimlikleri/kurumları, bunların yaşama/ çalışma ilkelerini açıklar. Bu kimlikler ve kurumlar aracılığıyla toplumsal yaşamın geleceğine yönelik kestirimde bulunarak sonraları Şeyh Bedrettin tarafından *"Yarin dudağından gayri her şey her yerde ortak olmak için"* ileri özdeyişiyle daha kesin çizgilerle açıklanan toplumcu toplum ötesi düşsel kâmil toplum projesinin ilk prototipini, *"Rıza Kenti"* örneğiyle çarpıcı biçimde verir...

Buyruk yayına hazırlanırken;

a) Yapıtı, üzerini örten Ortodoks Sünni kirlenmeden arındırmak ve
b) Daha önce hazırlanıp yayımlanan Buyruk'ların olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak amaçlandı.

Bu çalışma İzmir, Maraş, Alaca, Gümüşhacıköy, Malatya, I. Hacıbektaş, II. Hacıbektaş nüshalarında yer alan bilgilerin harmanlanmasıyla oluşturuldu.

Yapıt, bâtıni felsefeye ve bâtıni eğitim öğretisine uyumlu olacak biçimde yeniden kurgulandı.

Çeşitli bölümlerde konu başlığıyla uyumsuz olarak ve dağınık biçimde verilen bilgiler yatay ve dikey yönde taşınarak ilgili konu başlığı altında toplandı.

Aynı konu başlığı altında verilen yinelemeler olanaklar ölçüsünde giderildi. Yapıtın çeşitli bölümlerinde ya da aynı bölüm içinde birbirini yalanlayan bilgiler; bâtıni felsefeye ve bâtıni eğitim öğretisine uygun düşen bilgi temel alınarak düzeltildi. Terimler dışında kalan Arapça-Farsça sözcüklerin yerine Türkçe karşılıklar verildi. Anlatımda yapıta egemen mistik hava korunmaya çalışılarak duru/anlaşılır bir Türkçe'ye ulaşılmaya gayret edildi.

Yapıt yayma hazırlanırken özgün diyebileceğimiz ve sorumluluğu tümüyle bana ait olan bilgiler verildi. Çünkü, bana göre bu türden özgün tanım ya da yorumlara yer verilmeden Buyruk yayına hazırlanamazdı. Bu kapsamda;

a) Bölüm başlarında sağ köşeye ilgili bölüm başlığının Alevilikteki anlamları verildi,
b) Gerek görüldüğünde dipnotlarla bölümün ya da ilgili terimin, kalıbın nasıl anlaşılması gerektiği açıklanmaya çalışıldı.

Çalışmanın canlara yararlı olması dileğiyle....

Esat KORKMAZ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRAHİM

İmam Cafer Sadık'ın sözlerinden oluşan bu Buyruk'un hükmü, açık ve kesindir. Soyundan gelenlere, yolundan gidenlere; tarikat müritlerinin uyacağı ahkâmları ve uğrayacağı halleri anlatır. Tarikat pirlerinin, erkâna varan taliplerin ve sûfi kardeşlerin, her halini açıklar.

Peygamber soyundan gelenler ve talip olanlar buna göre davransınlar; buna göre yol, erkân sürsünler. Yol'a girsinler ki onların Muhammet ümmeti oldukları, Müslüman oldukları belli olsun. *"Lâ ilâhe illallah Muhammeden Resulullah"* diyenler *"Aliy-el Veliyullah"* da demek durumundadırlar; çünkü Ali için *"Emir ül-Müminin"* denmiştir.

BESMELE

Bir kimse Bismillahirrahmanirahim derse, şeytan ateşin karşısındaki mum gibi erir.

Besmelede dört sözcük vardır. Bu sözcüklerden esinlenilerek günahlar da dörde ayrılır: 1) Gece günahı, 2) Gündüz günahı, 3) Gizli günah ve 4) Açık günah.

Bir kimsenin içten Bismillahirrahmanirahim demesi durumunda, Tanrı onun günahlarını bağışlar. Enbiyaların sultanı bir hadisinde;

"Bir kimse sıdk ile Bismillahirrahmanirahim derse Tanrı o kimseye Cennet'te dört bin derece yazılmasını, dört bin günahının ba-

ğışlanmasını buyurur", buyurdu.

Ve bir hadisinde Muhammet;

"Bir kimse evladını okutursa, okuyan evlat bir kere Bismillahirrahmanirahim derse, Tanrı o evlat için, o evladın anası-babası için bir berat yazar ki hiçbiri Cehennem ateşi görmez", buyurdu.

Ve Hz. Ali'nin; *"Tanrı'nın ne kadar sırrı, esrarı var ise tümünü dört kitap içinde indirdi"*, dediği anlatılır. Bu kitaplar: 1) Tevrat, 2) Zebur, 3) İncil ve 4) Kuran'dır.

Tanrı, bu dört kitap içindeki sırrını, esrarını Fatiha suresinde açıkladı; Fatiha suresinde ne kadar sır, esrar var ise tümünü Bismillahirrahmanirahimin içine koydu; Bismillahirrahmanirahimdeki sırrı, esrarı Yasin suresine aktardı; Yasin suresindeki sırrı, esrarı ise "*ba*"nın[1] altındaki noktada topladı.

Tevrat, Zebur, İncil ve Kuran; bu dört kitabın anlamı Ali'nin hakkını teslim eder. Ali, dört ırmağa sakidir: Bunlar; su, süt, bal ve kevser'dir.

---

1 "ba", Arap alfabesinin ikinci harfidir. Bâtıni inanç tasarımında, ilk aklın ve varlık türlerinin belirmesine araç olan ilk kâmil insanın simgesi olarak anlaşılır.

"Ba"nın noktası, varlık âlemine işaret eder; bu noktanın, "ba"nın altında yer alması, varlıkların ilk akla bağımlı olduklarını anlatır. *"Besmeledeki ba'nın altında bulunan nokta benim"*, diyen Hz. Ali, ilk akla bir gönderme yapar.

KIRKLARIN CEMİ[2]

Kırkların Cemi; Tanrı'nın, varlık âlemi içinde tecellisinde tek bir vücut olarak algılanan Kırklar'ın, Hz. Ali'nin başkanlığında yaptığı toplantı; bu toplantının devamı durumundaki cem demektir.

Bir gün Cebrail,[3] Hz. Muhammet'e Hakk'ın davetini bildirir ve O'na Miraç yolculuğunda rehberlik eder. Sema'da, yolculuk sırasında, önlerine bir arslan çıkar ve kükremeye başlar. Muhammet, ne yapacağını şaşırmış durumdadır. O anda bir ses;

"-Ey Muhammet, yüzüğünü arslanın ağzına ver!", der. Muhammet, söyleneni yapar; yüzüğünü, arslanın ağzına verir. Arslan, yüzüğü alınca sakinleşir.

Muhammet, yoluna devam eder; göğün, en yüksek katına ulaşır. Sonunda Hak tecelli eder ve Hakk'ın yüzünü görür; dost dosta kavuşur. Dost dostla sessiz ve sözsüz olarak doksan bir sır söyleşir. Bunlardan otuz bini şeriat olur, insanlara iner; kalan altmış bini ise Ali'de sır olur.

Cennet'te Muhammet'e bal, süt ve elmadan oluşan bir yemek gelir. Bunlar özellikle seçilmiş yiyeceklerdir. İnsan için sütün ve balın yüz yararı vardır; buna elma da eklenince yararı bin bir olur. Balın peteği insanın mayası; sütün sağıldığı meme insanın ana rahmi; elmanın kabuğu ise insanın derisi kabul edilir. Tanrı süte sevgiyi, bala aşkı, elmaya ise dostluğu bağışladı: Üçünü de Cennet ürünü olarak insanlara yolladı.

Muhammet, Miraç'tan dönerken kentte bir kubbe ilgisini çe-

ker; yürüyüp kapısına varır; kapıyı çalar. İçeriden bir ses;

"-Kimsin, niçin geldin?", diye sorar. Hz. Muhammet;

"-Ben peygamberim. Açın içeri gireyim. Erenlerin güzel yüzünü göreyim!", karşılığını verir. Bu kez içeriden;

"-Bizim aramıza peygamber sığmaz. Var peygamberliğini ümmetine yap", yanıtı gelir. Bunun üzerine Muhammet, kapıdan ayrılır.Tam gideceği sırada Tanrı dile gelir ve;

"-Ey Muhammet, o kapıya var!", buyurur. Muhammet, Tanrı'nın buyruğu üzerine yeniden o kapıya varır; kapıyı çalar. İçeriden;

"-Kim o?", diye bir ses duyulur. Muhammet;

"-Ben peygamberim. Açın içeri gireyim. Mübarek yüzlerinizi göreyim", der. Bu kez içerideki ses;

"-Bizim aramıza peygamber sığmaz. Ayrıca bizim peygambere de gereksinimimiz yok", karşılığını verir. Tanrı elçisi umarsız geri döner; makamına varıp sakinleşmeyi diler. Uzaklaşırken Tanrı yeniden dile gelir;

"-Ey Muhammet geri dön. Nereye gidiyorsun? Var o kapıyı arala, o meclise dahil ol!", buyurur. Muhammet, Tanrı'nın buyruğuna uyar. Yine o kapıya varır; kapının halkasına el vurur. İçeriden;

"-Kimsin?", diye ses geldiğinde;

"-Yoktan var olmuş bir yoksul oğluyum. Sizi görmeye geldim. Girmeme izin var mı?", diye sorar. O an kapı açılır;

"-Merhaba! Hoş geldin, kadem getirdin. Gelişin kutlu olsun, ey kapılar açarı!", diyerek kendisini karşılarlar. Tanrı'nın elçisi;

"-Kutsal kapı, hayırlar kapısı açıldı. Esirgeyen ve bağışlayan Tanrı'nın adıyla", deyip, önce sağ ayağını basarak içeri girer.[4]

İçeride otuz dokuz can oturmaktadır; yirmi ikisi erkek, on yedisi kadındır. Muhammet'in içeri girdiğini görünce hepsi kıyama dururlar; O'na yer gösterirler. Muhammet, geçip Ali'nin yanına oturur, ama O'nun Hz. Ali olduğunu anlayamaz.

Derken;

"-Bunlar kimler? Büyükleri hangisi, küçükleri hangisi?", diye düşünmeye başlar. Sonunda dayanamaz ve;

"-Sizler kimlersiniz? Size kim derler?", diye bir soru yöneltir.

"-Bizler Kırklar'ız",[5] karşılığını verirler. Muhammet;

"-Peki sizin ulunuz kim, küçüğünüz kim? Ben anlayabilmiş değilim?", deyince;

"-Bizim ulumuz da uludur, küçüğümüz de uludur. Bizim kırkımız bir, birimiz kırktır", yanıtını verirler. Muhammet'in;

"-Ama biriniz eksik, o birinize ne oldu?", sorusuna içeridekiler;

"-O birimiz Selman'dır; taşraya, parsaya çıktı. Hem niçin soruyorsun? Selman da buradadır. O'nu aramızda say", derler.

Hz. Muhammet, Kırklar'dan bunu kanıtlamalarını ister. O an Hz.Ali, mübarek kolunu uzatır. Kırklar'dan biri destur çekip Hz. Ali'nin koluna bıçakla bir kesik atar; kolu, kan revan içinde kalır. Bu sırada diğer otuz dokuz canın kolundan kan akmaya başlar. Bir damla kan da pencereden gelip meydana dökülür; bu kan taşrada, parsada bulunan Selman'ın kolunun kanıdır.

Sonra Kırklar'dan biri Hz. Ali'nin kolunu bağlar; kanı diner. O an tüm diğer canların da kanı durur. Bu sırada devşirmeden dönen Selman, getirdiği bir üzüm tanesini Hz. Muhammet'in önüne koyar ve;

"-Ey yoksullar hizmetkârı, bir hizmet et de bu üzüm tanesini paylaştır!", der. Muhammet kendi kendine;

"-Bunlar kırk kişi, üzüm ise bir tane. Bu bir tane üzümü kırk kişiye nasıl bölüştüreyim?", diyerek kararsızlığa düşer. Bunu gören Tanrı Cebrail'e;

"-Sevgili Muhammet zorda kaldı. Tez yetiş, Cennet'ten bir nur tabak al, ilet. O üzüm tanesini bu tabağın içinde ezip şerbet etsin, Kırklar'a paylaştırıp içirsin"; buyurur. Cebrail, Cennet'ten bir nur tabak alır; Tanrı elçisinin huzuruna gelir; Tanrı' nın selamını arzedip o tabağı Muhammet'in önüne koyar;

"-Şerbet eyle, ya Muhammet!", der.[6]

Kırklar, üzüm tanesini ne yapacak, nasıl paylaştıracak diye seyrederken birden Hz. Muhammet'in önünde, nurdan bir tabak belirdiğini görürler. Tabak güneş gibi balkır. Muhammet, tabağın içine bir damla su koyar; sonra mübarek parmağıyla o üzüm tanesini ezip şerbet eder; Kırklar'a sunar. Kırklar, şerbetten içer; tümü mest olur. Ayağa kalkar, *"-Ya Allah"* diyerek dest verirler. Uryan büryan semaha dururlar. Muhammet de bunlarla birlikte semaha girer. Semah sırasında Hz. Muhammet'in başından mübarek imamesi düşer. Kırklar, imameyi alıp kırk parça ederler. Herbir parçayı biri alarak kırk parçayı kırk kişi, bağlayıp tennure yaparlar.

Sohbet/semah sona erdikten sonra Muhammet bunlara pirlerini ve rehberlerini sorar. Kırklar;

"-Pirimiz Şah-ı Merdan Ali'dir ve rehberimiz Cebrail Aleyhisselam'dır" derler.

Bu yanıt üzerine Muhammet, Hz.Ali'nin Kırklar Meclisi'nde olduğunu anlar. Ali, Muhammet'e doğru yürür; Ali'nin yaklaştığını gören Muhammet, tecella ve temenna ile O'na yer gösterir. Kırklar da Hz. Muhammet'e katılır; saygıyla eğilip O'na yol açar-

lar. Bu sırada Hz. Muhammet Hz. Ali'nin parmağında, Mirac'a giderken arslanın ağzına verdiği yüzüğü görür.

NOTLAR

2 Kırklar Cemi'ni, Alevi felsefesine ve Alevi öğretisine uygun biçimde bilince çıkarma ya da inanca taşıma sorunu, Aleviliğin-Bektaşiliğin *"düğüm"* sorunlarından biridir. Çünkü, şeriatçı İslam kuşatmasında yaşama geçen hemen her türden *"kirlenme"* öncelikle Kırklar Cemi söylencesine taşınmaktadır. Alevi felsefesindeki ya da inancındaki *"olumsuzlukların"* saptanması bağlamında Kırklar Cemi söylencesi bir *"turnusol kağıdı"*dır denilebilir.

Alevi-Bektaşi topluluğunun günlük dilinde en çok yinelenen, Aleviliğe-Bektaşiliğe ilişkin sorunların çözümünde en sık başvurulan bir *"inanç kaynağı"* olmasına karşın, Kırklar Cemi'nin neyi anlattığı konusunda tam bir *"sığlık"* egemendir. Tarihsel süreci içinde bu *"sığlığa"*, şeriatçı İslamdan gelen *"kirlenmeler"* de *"yapışmıştır"*.

Bu zeminde özkkaynaklarından uzaklaştırılan ya da özkaynaklarına yabancılaştırılan Alevi felsefesi, süreçte, şeriatçı tanrıbilime(teolojiye) dönüşürken; bu dönüşüm koşutunda, kendi geçmişinden *"korkan"*, kendi inanç kaynaklarının özgün yorumundan *"ürken"* azımsanmayacak bir Alevi-Bektaşi kimliği yaratılmıştır. Alevilerin-Bektaşilerin kendilerini sorgulamada ölçüt alacakları felsefe pusulası *"ikirciksiz"* bilince taşınamazsa bu kimlik yakın gelecekte Alevi-Bektaşi topluluğu üzerinde egemenlik kuracaktır. O günlere taşınılması durumunda:

a) Doğatanrıcılığın, yani doğasal diyalektiğin dışa vurumu olarak beliren *"Tanrı-Doğa-İnsan"* ve İnsantanrıcılığın, yani toplumsal diyalektiğin dışa vurumu olarak beliren *"Hak-Muhammet-Ali"* üçlemeleri aracılığıyla *"akıl varlığı"* olarak tasarımlanan *"Tanrı", "İnsan", "Muhammet"* ve *"Ali"* kimlikleri, şeriatçı İslam zemininde *"inanç varlıklarına"* dönüştürülecek;

b) Tanrısal özün *"ışık"* biçiminde taşarak görünüşe çıkması görüntüsü ardında *"düşüncede görme"* olarak tasarımlanan *"Doğa", "Evren"*

gerçeği, şeriat zeminine taşınarak *"yaradılış", "yoktan var ediş"* kapsamında inançta kabullenmeye çevrilecek;

c) Yüzlerce yıllık tarih sürecinde yaratılan ve şeriatçı tanrıbilime karşı oluşturulan Alevi felsefesi, Alevi öğretisi *"iğdiş"* edilecek;

d) Alevilik-Bektaşiliğin düşünsel/toplumsal kaynakları Arap Yarımadası'nda aranmaya başlanacak;

e) Ruh göçü anlayışının gereği olmayan cennet-cehennem tasarımları, şeriatçı inançtan *"ödünç"* alınma yoluna gidilecek;

f) Belirecek yoğun asimilasyon kanalında, Kırklar Cemi'nin kendisi de düşünsel tasarımdan, inanç kabullenmesine dönüşecek; akıl alanının, mantık engellerinin dışında bir söylence iken aklın kabul edemeyeceği, mantığın özümseyemeyeceği bir somutlukta, nesnellikte *"mucize"*ye indirgenecek; şeriatçı inanca bir başkaldırı olarak tasarımlanan Kırklar Cemi, bu inancın bir parçası durumuna gelecek.

Görüldüğü gibi Kırklar Cemi söylencesinde Ali, bâtın dünyanın piridir. İmam Cafer Buyruğunda pir ve pirlikle ilgili geniş açıklamalar bulunmaktadır.

Pir inançta, aklın bedenleşmiş biçimidir; pirlik ise aklın nesnelleşmiş kurumudur.

Buyruk genelde İmam Cafer'in ürünü kabul edilirse de özelde sonraları müritleri tarafından kaleme alınmıştır. Buyruk'un ürün olarak yaratıldığı koşullarda her şey dinseldi; her şey inanç aracılığıyla açıklanıyordu. Bireyler, ötesinde topluluklar çıkarlarıyla uyumlu bir inancın taşıyıcısı durumundaydılar.

Sonraları İslam devletinde başlangıçtaki kuruluş ülküsüyle çelişen durumlar ortaya çıkmaya başladı. Önceleri yumuşak bir muhalefet biçiminde beliren Ali Yandaşları Hareketi için bu "yabancılaşma", Ehlibeyt'in/Ehlibeyt soyunun yönetimden uzaklaştırılması sonucu olmuştu.Ters bir tarih bilinci yaratmasına karşın bu durum o günler için toplumsal güdüydü. Üstelik toplumsal muhalefet her şeyin dinsel olduğu o zaman diliminde kendilerine rehber/simge/sembol olarak bir soy seçmek zorundaydı. Bu soy Ehlibeyt soyundan başkası olamazdı; o soydan birinin yönetime gelmesi durumunda tüm kötülükler ortadan kalkacak, özlenen bir dünya yaratılabilecekti.

Buyruk'ta uzun uzun anlatılan Ehlibeyt soyundan başkasına pirlik

tanımama olgusunu o günlerin tarihsel-toplumsal koşullarının bir ürünü olarak görmek gerekir. Arap Yarımadası'ndan kopup gelen bu gelenek Bektaşilik-Kızılbaşlık kimliğini besleyen coğrafyalardan da esin alarak Anadolu'da, Sünni kuşatılmışlığa karşı bir savunma aracı olarak yaşama geçirildi. Bu geleneği, yöntemi bugün de yaşatmaya çalışmak, Aleviliğe büyük bir zaaf getirir; çok tehlikeli bir ruhbanlık zemini yaratır.

Pir, inançta algılandığı biçimde, aklı bedenleştirebilmeli, aklın nesnelleştiği kurum olan pirlik makamında, Alevilere-Bektaşilere öğretmenlik yapabilmelidir. Soy değil, akılla donanımlı olmak önemlidir.

Cemlerde semah hizmetini önceleyen bölümde Kırklar Cemi söylencesi şiir diliyle anlatılarak, bu başat inanç kaynağı sürekli canlı tutulmaya çalışılır.

Söylenceler akıl-mantık alanı dışında, sonradan kurgulanan ürünler olmalarına karşın *"yalan"* değillerdir. Kırkların Cemi de bir söylencedir; demek ki o da *"yalan"* değildir. Çünkü her söylence, toplumda yalanın *"keşfedilmediği"* çağlar üzerine kurulur; toplumsal bir özlemin dışa vurumu olarak belirir. Bu bağlamda sosyal ve tarihsel olayların, Alevi-Bektaşi kimliğinin beyin ve ruh aynasında bir yansımasıdır. Alevi-Bektaşi kimliği Anadolu'da ve Anadolu'ya yakın coğrafyalarda süregelen değişiklikleri, ortaya çıkan altüstlükleri, kendi evren görüşü ve kendi somut araçlarıyla anlamlandırmak istemiştir. Alevi-Bektaşi kimliğine bu isteği dayatan sosyal olaylar ve ortam gözden kaçırılırsa Kırklar Cemi söylencesi anlaşılmaz bir yumağa dönüşür.

Bu nedenle bir söylencenin nasıl söylendiğine değil, niçin söylendiğine bakılır.

Biraz daha somut düşünelim: Kırklar Cemi, Küçük Asya'da, İsa şeriatına tavırlı yerli halkın, Muhammet şeriatına tavırlı Ali Yandaşları'nın ve Orta Asya'dan kopup gelen, ilkel komünal değerlerle donanımlı, *"medeniyet"*'in sömürücü özüne tavırlı yığınların düşünce beslemesiyle yaratılan ve geçmişe taşınıp inanç alanına *"oturtulan"* bir söylencedir. İnsanlık evriminin bir gereği olarak kabul ettikleri ya da kabul etmek zorunda kaldıkları son tektanrıcı din İslamiyet içinde, kendi kimliklerinin dayatması sonucu yaşama geçirilen *"başat"* bir inanç kaynağıdır. İbrahim-İsa-Muhammet şeriatına karşı zeminde filizlenip boy veren nesnel-toplumsal-düşünsel ve inançsal yaratılar

ortamında bir sentez olarak beliren Aleviliğin-Bektaşiliğin, tepkisini *"destanlaştırmak"* isteğinden doğmuştur. İnanç boyutunda, İslamiyetin doğuş koşullarına taşınarak yaratılan ve *"-Ben kimlik olarak o günlerde yaşasaydım böyle düşünürdüm"*, demek istenilen, olağanüstü kolektif bir kurgudur. Medeni insan kafasının ürünü olan şeriatçı inanca, aynı medeni insanın kafa yordamını kullanarak verdiği bâtıni-heterodoksi nitelikte bir manifestodur. Ortodoks inanç görüntüsü ardında şeriatı temsil eden Tanrı elçisinin; bâtıni-heterodoksi inanç görüntüsü ardında aklı temsil eden Ali ve arkadaşlarını tanımak durumunda kaldığı bir organı, yani Kırklar Meclisi'ni merkeze alarak bilince çıkarılan anti-şeriatçı tavrın evrenselleştirilmesidir.

3 Cebrail Sünni İslamlıkta, Allah'a en yakın olan dört melekten, Peygamber'e haber getirip götürmekle görevli olan meleğin adıdır. Alevilikte ise Hz. Muhammet'in içgüdüsel zekâsı, sezgisel aklı anlamına gelir ya da tarikat yolundaki gelişimin şeriat aşaması olarak algılanan âlem-i ceberutu temsil ettiğine inanılan melek olarak anlaşılır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi Hz. Muhammet, gerçekte nesnel bir yolculuğa değil, sezgisel aklının kılavuzluğunda bir gönül yolculuğuna çıkar. İbrahim-İsa-Muhammet şeriatının temsilcisi ve son ortodoks Tanrı'nın elçisi olarak çıktığı bu yolculuktan, halkın temsilcisi ve halk elçisi, Ali Yandaşları kimliğini tanıyan/tanımak durumunda kalan bir halk adamı olarak döner. Kırkların Cemi söylencesi bir yanıyla bu dönüşümün trajik bir öyküsüdür.

4 Muhammet ile Kırklar arasındaki karşılıklı söyleşi; Muhammet'in bilgiyle yıkanmasını, yıkanarak eğitilmesini anlatır. Bu bir "kulak abdesti"dir. Kulak abdesti verilerek ortodoks Tanrı'nın ortodoks elçisi genelde insan-ı kâmil kimliğine, özelde yoksulların hizmetçisi bir kimliğe dönüştürülür.

5 Tarikat, yol inancında, diğer insanlardan farklı kimi Tanrı dostu erenlerin bulunduğuna inanılır: Tanrısal sırları bildikleri için kendilerine gayb erenleri denilen bu kişiler, ululuk-ermişlik derecelerine göre sıralanırlar. En üst derecede gavs ya da kutup yer alır; bunu İki İmam, Dört Evtad ve Kırklar izler.

Kırklar'la ilgili bilgiler daha çok söylencelere dayanır; söylencelerde

mekân ve anlatım teknikleri farklılık göstermekle birlikte hemen hemen tümünde öz aynıdır. Kırklar'ın kimler olduğu konusunda da bir birlik yoktur; çünkü bunlar söylence kimlikleridir; kimi mistik tasarımlarda Kırklar'ın isim listesi verilse de bu ancak verildiği dönem için anlamlıdır. Daha doğrusu, Kırklar'ı oluşturan kimlikler, ilahi ideolojiye/ilahi ideolojinin kimliklerine ya da bunu resmi ideoloji edinmiş sınıflara, o snıfın/sınıfların çıkarlarını savunan devlete/devlet kurumlarına karşı olanların, yani artı değer yaratanların, memnuniyetsizlerin kendilerine sözcü olmak üzere yarattıkları, gönüllerince giydirip kuşattıkları bâtıni kurtarıcı kimliklerdir. Bu kimlikler herhangi bir somut kimlikten esin alsa da o kimliğin nesnel/düşünsel sınırlarını aşar; olumsuzluklarından arındırılmış soyut toplumsal kimliğin evrenselliğini taşır. Bir tasarıma göre Kırklar'ın adları şöyledir: 1) Hati-cetül Kübra; 2) Muhammet Mustafa; 3) İmam Ali; 4) Fatima-i Zehra; 5) İmam Hasan-ı Müşteba; 6) İmam Hüseyin Şehid-i Kerbela; 7) Selman-ı Farisi; 8) Veysel Karani; 9) Huzeyfetül Yamani; 10) Ebuzeri Gaffari; 11) Amnmar bin Yaser 12) Ümmü Seleme; 13) Ümmü Hani; 14) Ümmü Mektum; 15) Üsame; 16) Salih; 17) Bilal Habeşi; 18) Zeyd bin Haris; 19) Zeynep; 20) İbni Abbas; 21) Akil; 22) Caferi Tayyar; 23) Fazıl bin Cebel Kamber; 24) Kümeyl bin Ziyad; 25) Malik bin Harisül Eşter; 26) Meysemi Temmar; 27) Reşidi Nacer; 28) Hacer bin Adiy; 29) Amr bin Hümeya; 30) Muhammet bin Ebubekir; 31) Sait bin Cübeyr; 32) Cabir; 33) Suheybi Rumi; 34) Dıhyetil Kelbi; 35) Ümmü Eymen; 36) Ebu Deccene ve Kırklar'a dahil edilen melekler.

6 Şerbet ya da dolu inançta, aklın nesnelleşmiş biçimidir; bilgiyle yıkanmayı simgeler. Kırkların Cemi'ndeki üzüm suyu, yani dolu; Kırklar'ın taşıyıcısı oldukları toplumsal aklın nesnelleşmiş halinden başka bir şey değildir. İnanç Tanrı'sına kul olarak çıkan Muhammet; insan tanrı kılığında ve bir yorum-yetenek varlığı olarak yeryüzüne iner. Kırkların Cemi'nde nesnelleşmiş akılla yani üzüm suyuyla yıkanarak, toplumsal aklın temsilcileri olan Kırklar'a biat eder.

HAKK'IN SIRRI

Sır ya da Hakk'ın sırrı; Hakk'ın gayb durumuna getirdiği, ancak halka bildirmediği şey ya da "Tanrı Evi" olarak tanımlanan insan gönlünde tecelli eden ve ancak nefsin isteklerinden sıyrılıp içe kapanışla, derin düşünceye dalmakla öğrenilen tanrısal gerçek, anlamlarına gelir.

Asıl gerçekler, görünür olanın ötesindeki sırlardır; bu sırlara, Tanrı yolunda tarikat yolcusu, yol eri olmakla ulaşılır. İnsanda gönül tanrısal bilgi alanı; ruh, sevgi alanı; sır ise aşkın gerçekleri sezme alanı olarak algılanır; gönül gözü açık olanlar; tarikat yolunda, yolda olgunluğa ulaşanlar, evrendeki her varlığın ve kendi dünyalarında Tanrı varlığının işaretlerini, belirtilerini sezebilirler.

Muhammet Kırkların Cemi'ne katılmakla kendi zâhirinden, yani şeriat ortamından sıyrılarak Ali Yandaşları tarafından temsil edilen bâtına yani gerçekler dünyasına adım atmış olur. Daha doğrusu Alevi-Bektaşi kimliği, şeriatçı inanca karşı manifesto niteliğindeki kutsal söylenceyi bilince çıkarırken son tektanrıcı dinin zâhiri temsilcisini özlemlerinin güdücülüğünde bu söylencenin bir parçası durumuna getirir. Muhammet'e yönelik kutsama görüntüsü ardında zâhiri direnci/şeriatçı tepkiyi kaynakta kırma isteğinin/dileğinin dışa vurumundan başka bir şey değildir bu.

Hz. Muhammet, Kırkların Cemi'nden çıktıktan sonra evine döner. Kendisini ziyaret eden sahabeler Muhammet'e;

"-Ey Tanrı'nın elçisi, Tanrı aşkına bize yüce Tanrı'nın size söylediklerini anlat, anlat ki biz de bilelim", derler. Bunun üzerine Muhammet;

"-Ey inananlar, Hakk'ın sırrı hakikattır. Hakikat da inananındır. Gelin hakikata talip olun, talip olun ki Hakk'ın sırrına eresiniz", buyurur. Sahabeler;

"-Hakikat nedir, ey Tanrı'nın elçisi?", diye sorarlar. Muhammet;

"-Hakikat, dil ile ikrar, kalp ile tasdik ederek inanıp iman getirmektir. Önce özünü, sonra toplumu sevmektir. Kendini bir pire teslim edip onun sözlerine uymaktır.", diye cevaplar. Bu sırada Cebrail gelerek;

"-Ey Muhammet, Tanrı Ali'yi vasiyet etmeni buyurdu", hatırlatmasını yapar. Ancak, Muhammet, Tanrı buyruğunu yerine getirmekten kaçınınca Cebrail ikinci kez gelir ve;

"-Ey Muhammet, Tanrı'nın buyruğunu niçin yerine getirmiyorsun?", uyarısını yapar. Uyarı üzerine Muhammet;

"-Ama minber yok", diye karşılık verir. Bu kez Cebrail;

"-Tanrı, deve palanından minber yapıp üzerine çıkarak vasiyet etmeni buyurdu", açıklamasını yapar. Muhammet'in isteği üzerine inananlar, deve palanından bir minber yaparlar. Muhammet, minbere çıkar; önce bir hutbe okur; ardından;

"-Ey inananlar, hakikat Şah-ı Merdan Ali hakkında geldi. Gelin Ali'ye iradet getirin", buyurur.

Sonra Hz. Ali'nin sağ elini tutar ve minbere çıkarır. Kutsal elleri ile kuşağını açar ve Ali'yi bağrına basar. İkisi bir gömleğe girer; ikisi bir gömleğin yakasından baş gösterir. Bu durumdayken Hz. Muhammet, Hz. Ali'ye şu hadisi söyler:

"-Senin kanın, benim kanım; senin etin, benim etim; senin vücudun, benim vücudum; senin ruhun, benim ruhum; senin canın, benim canımdır."

Olayı ilgiyle izlemekte olan sahabeler, bu sözler karşısında iyice şaşırırlar. Kimileri;

"-Bak hem kızım verdi, hem de kardeşim diyor", derler. Kimileri ikrarını bozup dönek olur; kalkıp Âl-i Abâ'ya hakaret ederler. O sırada içlerinden birisi;

"-Ey Tanrı'nın elçisi, gömleğinizi çıkarın da biz de görelim", der. Bu istek üzerine Muhammet, teninden gömleğini çıkarır. Orada bulunan tüm sahabeler, Muhammet ile Ali'nin tek vücut olduğunu görürler. İkna olup;

"-İnandık ey Tanrı'nın elçisi", derler. Peygamber kutsal gömleğini giyerken;

"-Ali ile ben, bir ağacın meyvesiyiz", buyurur. Sonra Ali'nin elini tutar; başparmağını başparmağına koyar; kendisine vekil olsun diye kendi yerine diker. Ardından şu ayeti[7] okur;

"-Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükafat verecektir" (Fetih Suresi/10. Ayet)

Sonra ahdin koşullarını söyler ve ardından şu duayı okur;

"-Tanrım, O'na bağlananlara yardım et ve O'nun düşmanlarına düşman ol! O'na yardım edenlere yardımcı ol; O'nunla uğraşanları zayıf kıl! O'nu yüceltenleri yücelt; O'nun kurtuluşunu çabuk kıl! Her zaman, ister insan olsun ister cin, O'na karşı olanları mahvet! Şefaatlerini O'na ve O'na katılanlara, O'nun yandaşı olanlara bağışla! İyi insanların onlarla birlikte olmasını sağla; onların arasına kat. Kıyamet gününde insanları, onların katarından ayırma. Şurası kesin ki sen acıyan ve bağışlayansın. Acıyan yanınla insanları koru!"

*Duayı okuduktan sonra Tanrı'nın elçisi, kendi seccadesini ge*tirmelerini ister. Seccadeyi getirirler. Hz. Muhammet, minberden aşağıya iner. Ali, Muhammet'in izniyle seccadeyi alır ve Kıble yönünde serer. Muhammet, kutsal kuşağını seccadenin üzerine bırakır ve birinci adımda Tanrı'mn, ikinci adımda Cebrail'in, üçüncü adımda ise kendi adını anarak, seccadeden üç adım uzaklaşır.

Onları orada bulunan inançlı kişiler hayranlıkla izler. Bu atmosfer altında Muhammet söze başlar;

"-Bu kuşak Miraç gecesi Cebrail'in bana bağladığı kuşaktır. Ben de senin beline kuşatıyorum!" der ve kuşağı Ali'nin beline bağlar. Birinci düğümü Tanrı'nın, ikinci düğümü Cebrail'in, üçüncü düğümü ise kendi adını anarak düğümler; düğümün uçlarından birini sağ, diğerini sol yana sokar. Sonra;

"-Lâ ilâhe illallah, Muhammeden Resulullah Aliyyün Veliyullah!", diyerek yerine oturur.

NOTLAR

7 Kuran Alevi-Bektaşi inancında/düşüncesinde; Hz. Muhammet'in gönlüne yansıyan, gönlünde tecelli eden bilgilerin onun sezgisel aklı tarafından yorumlanması, yorumlanıp açıklanması, olarak anlaşılır.

Alevilik-Bektaşilik inancına göre, Muhammet'in öğretisi demek olan Kuran üç bölümden oluşur: 1) Dualar. 2) Hz. Muhammet'in yol arkadaşlarına açıkladığı bilgiler ve 3) Hz. Muhammet'in yalnızca Hz. Ali'ye verdiği gizli bilgiler.

Hz. Ali, bu üç bilgiye de sahip olduğundan Kuran-ı natık(Konuşan Kuran) durumundadır.

İnanca göre, Hz. Muhammet; istekleri ve düşüncesi olmayan, Cebrail tarafından harekete geçirilince konuşan ve Tanrı'nın kelamını aktaran bir otomat değil, bağımsız düşünür olarak algılanır; Cebrail,

Hz. Muhammet'in sezgisel aklından başka bir şey değildir.

Muhammet vecd durumundayken kendini şiir diliyle normal durumdayken ise düzyazı diliyle ifade ediyordu; Muhammet düşünürken bir insan olarak düşünüyordu, Tanrı olarak değil; Tanrı, düşünmeyi insanlara bırakır; bilgiyi insana Tanrı vermez, tersine insan, Tanrı'ya bilgi verir; insan-ı kâmil bilgisini Tanrı'ya taşıyarak Tanrı'nın, *"kendi kendini keşfetmesine"* yardım eder; bu kapsamda, insan Tanrı'ya değil, Tanrı insana gereksinme duyar; bunun doğal bir sonucu olarak Sünniliğin anladığı/algıladığı anlamda bir *"Tanrı vahyi"* yoktur; ne yazılmışsa, ne söylenmişse tümü insanların eseridir; bu nedenle bilimsel açıdan ele alınıp incelenebilir.

Her kâmil insan, yaşadığı dönemin gerçek Kuran'ıdır; hayatta olmayan kâmil insanların yazıları, sözleri, onların yaşam deneyimlerinden başka bir şey değildir; onları dogmatik olarak yorumlamak, içinden kimi söz ya da söz gruplarını seçerek doğru kabul etmek, gerçeklerle bağdaşmaz; her kâmil insan bağımsız olarak düşünebilen bir varlıktır; daha önce yaşamış kâmil insanların görüşlerini benimseyebileceği gibi yadsıyabilir de.

Bu bağlamda Kuran Alevi-Bektaşi inancında/felsefesinde kutsal bir yapıt olarak algılanır. Kuran ya da Kuran ayetlerine başvuru bir savunma aracı olarak bilince çıkar. Kulak abdesti alınarak edinilen yeni kimliği olumlayan Muhammet düşüncesinin öne çıkarılmasından başka bir şey değildir. Ve kesinlikle Alevi-Bektaşi düşüncesinin/inancının yapılanıp biçimlenmesinden sonra geliştirilmiş bir savunma yöntemidir.

MUHAMMET İLE ALİ'NİN MUSAHİP OLMASI

Musahip; Alevi inancında terim olarak, ikrar vermiş, evli erkek ve kadının(karı-koca) seçtiği kefil anlamında yol kardeşi demektir.

Herkes yerine oturduktan sonra Muhammet inananlara dönerek;

"-Ey inananlar, her iki kişi birbirinizi kardeşliğe kabul edin", buyurur.

Hz. Muhammet'in buyruğu üzerine her inanan kendisine bir kardeş bulur. Her iki kişi karşılıklı birbirini kardeşliğe kabul eder. Bu yolla tüm inananlar birbirinin musahibi olur. Hz. Ali yalnız kaldığını görünce ayağa kalkarak;

"-Ey Tanrı'nın elçisi ben tek kaldım; ben kiminle kardeş olayım?", der. Bunun üzerine Hz. Muhammet;

"-Ey Ali, sen benim kardeşimsin; tıpkı Musa ve Harun gibi. Ya Ali, bundan böyle sen de seni izleyenlerin, sana inananların belini bağla", buyurur.

Dileğe uyan Hz. Ali Muhammet katında, önce Selman-ı Farisi'nin, sonra Kamber' in, ardından da Süheyl'in kuşağını bağlar.

İnananlar bu durumu kutlamak ister. İçlerinden biri peksimet, hurma ve yağ getirir. Hz. Ali, Hz. Muhammet'in önünde peksimet, hurma ve yağdan lokma yapar ve herkese sunar. Tüm inananlar bu lokmadan yiyerek doyar.

Sonuçta bir lokma artar. Bu lokmayı, o sırada Medine'de bulunan Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Fatümatüz-Zehra'ya göndermeye karar verirler. Meclis'te bulunanlar artan lokmayı bir kaba koyarlar ve kabı, hanedanın hizmetkârı Selman-ı Farisi'ye verirler. Selman-ı Farisi, kabı hiç yere koymadan Medine'ye ulaştırır ve bir sehpanın üzerine bırakır.

Sûfiler, Ehlibeyt'e lokma gönderilmesini bir sevgi belirtisi olarak algılarlar; birbirlerine lokma göndererek bu olayı sürekli canlı tutarlar. Bu geleneğin bir devamı olarak günümüzde yol ehli canlar, birbirine lokma verirler.

Yer ile Gök yaratılırken Cebrail, Âdem'in belini bağlar.[8] Böylece Cebrail ile Âdem musahip olur. Bunu kutlamak üzere Tanrı buyruğuyla melekler, Âdem'e bir kap içinde helva ile taze ekmek sunarlar. O sırada Havva Ana'mız henüz yeryüzünde yoktur ama bu durum Âdem'e malum olduğundan bir parça lokma da Havva Ana'mıza saklar. Bu nedenle huzurda bulunmayan birine yönelik olarak lokma saklamak, süreç içinde bir dayanışma simgesi olarak öne çıkar.

NOTLAR

8 Hz. Ali ile Hz. Muhammet'in musahip olma kutsal söylencesi, "geriye dönüş tapımı" yoluyla insanlığın yaradılış söylencesiyle bütünlenir.

MUSAHİP/MUSAHİPLİK

Musahiplik dendiğinde ise ikrar vermiş, evli iki kişinin eşleri ile birlikte, Hakk'a yürüyünceye değin kardeş kalacaklarına, birbirlerini koruyup kollayacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına, dedenin ve cem topluluğunun önünde söz vermeleri biçiminde gerçekleştirilen bir törenle kurulan "toplumsal bir akrabalık" kurumu anlaşılır.

Alevilikte musahip ve musahiplik kurumu çok önemlidir. Aleviliğe kabul töreni olarak algılanan eş meydanı ya da nasip meydanında, yola giren talip kefil olarak musahibini seçer.

Mücerret dervişlik kolu olarak doğan Bektaşiliğin Babagan Kolu'nda musahiplik yoktur, genelde Bektaşilikte ise yaygın değildir.

Musahip olma ya da musahiplik kurumu; Alevilikte ilk toplumsal dayanışma biçimidir. Bir taraftan Alevi toplu davranışını, uzantısında halkın toplu eylemini besleyen bir halka olarak yaşama geçerken diğer taraftan Alevi topluluk örgütlenmesini, ötesinde halkın toplumsal örgütlülüğünü yaratan ilk basamak olur.

Musahiplik, iki sûfinin, bu yolla iki ocağın kıyamete kadar kardeşliğidir. Musahiplik Ali ile Muhammet'ten kaldığı için, musahiplik andı içenler, Ali-Muhammet yoluna girmiş sayılır. Hakk'a yürüme ya da dargınlık, ayrılık gibi nedenlerle bu andın koşulları sürekli ya da geçici ortadan kalksa bile bir daha yapılmaz.

Musahipler mürşit izniyle hakikatta Hak olurlar. Hak musahibi olmak için musahiplerin birbirine teslim-i rıza olmaları gerekir.

Musahip cesettir, mürşit can; can cesetten çıkarsa düşkünlük toprağına düşülür. Meşrep ikrardır; muhabbet iman, mürşit ise din. Bir sûfinin musahibi yoksa cesedi; mürşidi yolsa canı, dini; meşrebi yoksa ikrarı; muhabbeti yoksa imanı; rehber nazarına varmazsa İslamı olmaz.

Musahibin cünübu birbirine kin tutmaktır; musahibinin evine hiyanet etmektir.

Musahip kardeşini kendi seçer; ancak, bu seçimde kimi ölçütler vardır. Öncelikle her kişi kendi musahibini seçerken kendi yaşıtında ve kendi düzeyinde birini bulmalıdır; seçtiği kişi, kendi konumuyla uygunluk göstermelidir.

KİM KİMİNLE MUSAHİP OLUR

Bir musahip emsalini bulmak durumundadır. Musahiplikte üç ortak özellik vardır:

1) Dil ortaklığı; musahip olacakların aynı dili konuşuyor olmaları gerekir. Tersi durumda anlaşmaları olanaklı değildir. Sözgelimi, bir Arabın bir Fars ile musahipliği sözkonusu olamaz

2) Aile durumu, yaş ve düzey eşitliği; evlenmemiş biriyle evli birinin musahip olması doğru değildir. Çünkü evlenmemiş olanın dini, imanı, Müslümanlığı tam değildir. Oysa evli olanın dini, imanı ve Müslümanlığı bütündür.

Yine genç biriyle yaşlı birinin musahip olması da uygun değildir. Nedeni yaşlı kıştır, genç yazdır.

Musahibi Hakk'a yürümüş bir kimse musahip seçilmez. Çünkü musahibi Hakk'a yürümüş kimse duldur; oysa yeni musahip seçecek kimse bâkiredir.

Diğer yandan bilgili biriyle cahilin musahipliği de geçerli değildir. Çünkü bilgili bülbüldür, cahil karga; bülbül güle, karga pisliğe konar.

Aynı şekilde zalimin mazlumla musahip olması da doğru değildir. Çünkü zalim kurttur, mazlum koyun.

Düzey eşitliği bağlamında bir mürşidin müridiyle musahip olması uygun değildir. Çünkü mürşit altın, mürit bakırdır. Benzer biçimde bir şeyhin bir dervişle musahip olması da doğru değildir. Çünkü şeyh deniz, derviş damladır.

Yine mümin ile münafığın musahip olması uygun değildir. Nedeni mümin tutidir, yediği şekerdir; münafık kargadır, yediği pisliktir.

Pire bağlanmış, pirden el almış biriyle pirsiz birinin musahip olması uygun değildir. Çünkü pire bağlı kişi Tanrı'ya katılmış demektir. Pirsiz kişi Tanrı'dan habersizdir.

Aynı şekilde pirden dönmüş kişiyle pir tutmuş kişinin musahip olması doğru değildir. Çünkü pirden dönmüş kişi yezittir; pir tutmuş kişi mürittir.

3) Yaşama yeri birliği; musahip olanların aynı kentte, aynı köy ya da mahallede oturuyor olmaları gerekir. Bu bağlamda bir kentli ile bir köylünün musahip olmaları doğru değildir. Çünkü onların anlaşmaları olanaksızdır. Kentli kurda, köylü kuzuya benzer. Kurt ile kuzunun anlaşmaları söz konusu olamaz. Bir benzetmeyle söylersek yer cesettir, musahip candır; can cesetten uzaklaşamaz.

Görüldüğü gibi dili aynı olmayan; aynı yerde oturmayan; yaş, düzey ve konum bakımından birlik göstermeyen kişilerin musahiplikleri sakıncalıdır. Aksi durumda, Kırklar ve Muhammet-Ali katında edilecek andın bozulması sözkonusudur. Pir önünde kardeş olanlar , Kırklar katında Kırklar'la kardeş olurlar. Ve bu andı bozanlar, Muhammet-Ali yolundan çıkmış sayılırlar; işleri bozuk, sonları karanlıktır. Tanrı katında, Muhammet-Ali'nin şefaatından yoksun olurlar. Ahirette Tanrı'nın gazabına uğrarlar. Dört Kapı'nın sürgünü; Kırk Makam'ın lanetlisi olurlar.

Musahip olacak kişilerin baba, ana ve karılarının da bu musahipliği onaylamaları gerekir. Bu nedenle iki kişinin evlenmeden önce musahip olmaları doğru değildir. Çünkü ileride eşler arasında çıkacak bir anlaşmazlık bu andın bozulmasına yol açabilir. Bir insanın belden yukarısı ulvi, aşağısı süflidir. Çünkü, mekândan bağımsız olan Tanrı ulvidedir. Süfliye inen Cehennem'e gider. Bir musahip bir musahiple düşkün olsa yine kendileri birbirini kaldırır. Musahibin düşkününü pir, rehber kaldıramaz. Musahibin dermanı, musahiptir. Bir musahip musahibinin evine gitse; söyleşeyim, danışayım dese, o insanın adının başına on iyilik yazılır.

MUSAHİPLİK ERKÂNI

Sıralanan koşullar yerine getirildikten sonra, durumlarında bir aykırılık yoksa, musahip olacak kişilerin cemde pir karşısına çıkmaları gerekir. Pir öncelikle bunlara, musahip olmanın yükümlülüklerini ve koşullarını anlatır. Gerekli koşulları yerine getirip getirmediklerini; gerekli yükümlülükleri yerine getirmeyi kabul edip etmediklerini sorar. Musahip olacakların olumlu karşılık vermeleri durumunda pir, bir gülbank okur:

"-Bismişah, Allah... Allah... Yüzüm yerde, özüm dâr'da. Dâr-ı Mansur'da ellerim gani dergâhında. Erenlerden hak hayırlısı şey'en ederim. Allah... Eyvallah, hû dost!"

Bu gülbanktan sonra musahip olacak canlar yerlerine oturur. Bu canların musahip olmak için bu duadan sonra en az bir yıl beklemeleri gerekir. Bu bir sınama süresidir. Eğer canlar anlaşamayacak olursa sınama süresi içinde musahip olmaktan vazgeçerler; böylece kardeşlik andı bozulmamış olur.

Sınama süresi olumlu geçerse, o canların musahipliği uygundur. Bu kez sûfilerin gündüzden boy abdesti almaları gerekir. Boy abdesti sırasında; a) ellerin yıkanması, Tanrı'nın yasakladığı şeylere geçmişte el uzatıldı ise bu kirlenmeden elin arınması içindir; b) ağıza alınan su, kötü şeyler söylenmişse onlardan ağızın arınması içindir; c) buruna çekilen su, burunla alınan yasak kokulardan burunun arınması içindir; d) yüze sürülen su, utanılacak işlerden yüzün arınması içindir.

* * *

Akşam olup cem birlendiğinde önce cem erenleri gelir; delil gülbangı okunur:

"-Allah, Allah Allah... Hizmeti kabul ola. Muhammet muradı hasıl ola. Divan-ı dergâhta yüzü ak, özü pak ola. Hizmetinle şefaat bulasın. Şevkimiz Şah-ı Merdan şevki ola. Gerçeğin demine Hû!"

Daha sonra mümin müslüm kenetlenip delile niyaz eder. Ardından koyun içeri alınır. Kurbancı dâr'a durur. Bu sırada koyunun, nişan getirinceye değin meydanda gezdirilmesi uygundur. Nişanla anlatılmak istenen; kurbanın silkinme, geviş getirme, esneme ya da dışkılama gibi bir şey yapmasıdır. Koyun işer ya da

dışkılarsa sidiği ya da dışkısı, kuyuya atılacaktır.

Bir süre beklenir; koyunun nişan göstermesi üzerine kurban sahipleri, eşiğin sağına ve soluna niyaz eder; ardından sürünerek gelip dâr'a dururlar. O anda Tanrı'nın mürüvvet kapıları açık olduğu için hayır dualarını alırlar.

Sonra kurbancı kurbanın, sağ kulağını sağ gözüne kapatır. Ön sağ ayağını da sağ gözünün üzerine tutar. Bir süre ayaklarını mühürleyip Kıble'ye doğru durur. Bu sırada mürşit ya da rehber, tekbir çeker. Tekbirden sonra kimi cem erenleri, kurbanın boynuzuna niyaza varırlar. Bu sırada kurbancı:

"-Hayır himmet eyleyin!", diyerek hizmet alır. Ardından, kurbanı tekbirleyerek tığlar. Aşçı bacılar kapıdan girerek;

"-Hayır himmet eyleyin" deyip kurbanı ocağa koyarlar. Kurbancı hizmete başlamadan önce yardımcılarıyla niyazlaşır. Bu arada kuyucular da gelir; hizmetlerini alıp niyazlaşırlar. Bir bacı gidip döşeği getirir;

"-Hayır himmet eyleyin!", diyerek döşeği atar. Döşek üzerinde dâr'a durup hayırlısını alır.

Rehber kurban sahipleriyle birlikte içeri girer. Musahip olacaklar bacılar ve rehber, beşi birlikte eşiğin sağına ve soluna niyaz ederler; rehber sağ başta olmak üzere dâr'a dururlar. Rehberin elini öpen kurban sahipleri, onun sol yanında ve döşek üzerinde dâr'a durmuşlardır. Arkalarında, eteklerine tutunmuş olarak eşleri gelir; ancak bacılar, yer değiştirmiş durumdadır.

Rehber, musahip olacakların boyunlarına birer mendil ya da tülbent bağlar. İki mendilin ucunu sağ eliyle tutar; bu sırada musahip olacaklar pir karşısında, dâr'da ayaklarını mühürlemiş durumdadır. Rehber:

“-Aşk ola!”, der.

Bunun üzerine beşi de meydanı niyaz eder ve yeniden dâr’a dururlar. Rehber:

“-Hû tarikat erenleri!”, deyince pir:

“-Hû şeriat yolcusu! Nereden gelip nereye gidiyorsunuz?”, der. Ardından rehber:

“-Şeriattan gelip tarikata gidiyoruz”, diye yanıtlar.

Sonra beşi birlikte dâr’dan ayrılıp eşiğe varır ve geri dönerler. Rehber yeniden söze başlar:

“-Hû tarikat erenleri!” Ardından pir:

“-Hû tarikat yolcusu! Nereden gelip nereye gidiyorsunuz?”, der. Rehber:

“-Tarikattan gelip marifete gidiyoruz!”, diye yanıtlar.

Bu kez yine beşi birden dâr’dan ayrılıp eşiğe varırlar ve geri dönüp dâr’a dururlar. Rehber:

“-Hû marifet erenleri!”, der. Bunu pirin:

“-Hû marifet yolcusu! Nereden gelip nereye gidiyorsunuz!” sorusu izler. Rehber:

“-Marifetten gelip sırrı hakikata gidiyoruz”, der. Pir ise:

“-Gidemezsiniz! Kış var, aşılmaz yüksek dağlar var, geçitsiz ırmaklar var. Bu belleri aşamazsınız, bu selleri geçemezsiniz. Çok zor bir ortama gireceksiniz; çok büyük engeller var; bunlar demirden leblebidir yenilmez, ateşten gömlektir giyilmez. Gelme gelme! Gelirsen dönme! Gelenin malı gider, dönenin canı gider. Öl ama ikrar verme. Öl, ikrarından dönme!. Hal böyledir; bu halleri ben size demiş ve duyurmuş olayım evladım”, açıklamasını yapar. Bu kez rehber:

"-Pirim cemaatın varlığına, Tanrı'nın birliğine inanarak Muhammet-Ali'nin yoluna, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin katarına girerek, Muhammet'e ümmet, Allah'a kul, Hüseyin'e talip olmak için adlarını andığımız kişilere inanarak, güvenerek geldik. Ölümümüz olur, dönüşümüz olmaz. Önünüzde başımız açık, ayağımız yalındır. Özümüz dâr'da, yüzümüz yerdedir. Pirden ne gelirse 'Allah Allah eyvallah' dedik durduk dâr'ına. Boynumuz kıldan ince, yolumuz kılıçtan keskin. İnandık iman getirdik. Huzurunuzda birliğe yettik."

Rehberin sözünden sonra pir:

"-Eyvallah talip! ikrarın imanına yoldaş olsun! Hak, Şah-ı Merdan, tümümüzü doğru yoldan ayırmasın. Diz çökün!", der. Rehber:

"-Sana, Muhammet-Ali'nin yoluna girmek üzere bir çift kurban getirdim. İşte ipleri" diye karşılık verir. Sonra mendillerin ucunu pire uzatır; pir, musahiplere öğüt verir:

"-Evladım, siz musahip oldunuz. En başta musahip, musahipten evini ayırmayacak, mallarını ayırmayacak. Birbirinin evinde olanı, izinsiz alıp gidecek. Aranızda bir tartışma çıkması durumunda, Allah korusun, bu dargınlığı, temmuz sıcağında bir tülbent kuruyuncaya değin sürdürürseniz, derdinize derman bulunmaz.

Musahip musahibe demese beli,
Dünya ahirette eğridir yolu.
Ona şefaat etmez Muhammet-Ali
Söyleyen Muhammet, dinleyen Ali.

Musahip musahiplikten yolun ayıra,
Hak vura onun temelin devire,
Yedi cehennem narın ona buyura,
Söyleyen Muhammet, dinleyen Ali.

Talip olmak için sizden dört şey isterim. Önce şeriatı bilmek gerek. İkincisi tarikatı bilmek gerek. Üçüncüsü marifetten bilgi sahibi olmak gerek. Dördüncü sırrı hakikat ehli olmak gerek. Bunlara layık olmak için ise yalan söylememek, haram yememek, zina yapmamak, dedikodu etmemek, elinle koymadığını almamak, gözünle görmediğini gördüm dememek gerek. Kimseyi incitmemek gerek. Bütün bu dediklerimi yapacaksınız. Büyükleri sayacaksınız. Küçükleri seveceksiniz. Yani sonuçta Ulu Tanrı'nın buyurduklarını tutup, yasak dediğini yasak, gerçek dediğini gerçek bileceksiniz. Tanrı'nın yolundan ayrılmayacaksınız. İşittiniz mi evlatlarım!"

Pirin öğüdüne musahipler karşılık verir:

"-Eyvallah!" Bu kez pir:

"-Şah Hatayi'm demiş ol/Her meyveden yemiş ol/İster tutsun ister tutmasın

Ey talip, benim bu sözleri sana söylediğime bu cemaat şahit olsun mu? Vaktin imamı şahit olsun mu? Ay, Güneş şahit olsun mu? Yer, Gök şahit olsun mu? Ölünceye değin ikrarınızdan dönmeyeceğinize, elinizden geldiğince, gücünüzün yettiğince Allah'a kul, Muhammet'e ümmet, Ali'ye talip olacağınıza, Hüseyin'in yolundan ayrılmayacağınıza söz veriyor musunuz?" der. Musahipler:

"-Eyvallah, pirim!", karşılığını verirler.

Daha sonra musahipler ve bacılarının üzerine bir çarşaf çekilir. Bu sırada rehber kenarda durur. Pir, İsm-i Azam duasını

okur. Dua bitinceye değin çarşaf, dört kişinin üzerinde kalır, sonra kaldırılır. Ardından rehber sağ başta olmak üzere yan yana dizilip ayak mühürleyerek pir karşısında dâr'a dururlar. Pir şu gülbangı okur:

"-Allah, Allah, Allah... Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dâr'dan, çağırdığınız pirden, şefaat göresiniz! Cenab-ı Hak, Hünkâr Hacı Bektaş Veli Sultan ikrarınızda ber karar eyleye. Hünkâr Hacı Bektaş Veli Sultan Allah'a kul, Muhammet'e ümmet, Ali'ye talip eyleye. Bu yoldan, bu dâr'dan, bu pirden ayırmaya! Cedd-i cemalim yaramaza, uğursuza, pirsize duş getirmeye! Şeytanın şerrinden, gafil gadadan, görünmez beladan koruya! Cenabı Allah hayırlı evlat, hayırlı devlet, gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket nasip eyleye! Dâr'ınız, niyazınız kabul ola! Gerçeğin demine hû".

Pirin gülbangından sonra musahipler secdeye varır. Bu sırada pir sorar:

"-Ey talip, girdiğin Hak kapısı, durduğun Mansur Dâr'ı; ne gördün, ne işittin?" Rehber:

"-İkrar, iman!", der. Pir:

"-İkrarın imanına yoldaş olsun. Dâr'a gel doğru söyle! Dost gönlünü incitme. Doğrulun!", deyince musahipler başlarını secdeden kaldırır. Diz çökerler. Pir cemdeki topluma seslenir:

"-Göz erenler gözü, nicesiniz? Bu sûfilerin dostu olan onların ayıbını, yanlışını söylesin!"

Pirin seslenmesi üzerine cem erenlerinden şikayetçi çıkarsa, musahip olanların eşleri, gidip o sûfi ile niyazlaşırlar. Pir yeniden musahip olan canlara döner:

"-Önce özünüzü arayın, sonra Hakk'a yarayın! Kendi özünüzle nasılsınız?", diye sorar. Bu sırada rehberin solundaki sûfi, rehbe-

rin elini öper; ardından dört can birbiriyle niyazlaşır. Pir sorar:

"-İlk kapı şeriat, ikincisi tarikat, üçüncüsü marifet, sonra sırrı hakikat, Hak mı?" Rehber:

"-Eyvallah-" Pir:

"-On iki Matem-i Muharrem Orucu, üç Hıdırellez, kırk sekiz perşembe, bunlar Hak, tutacaksınız! Yalan söylemeyeceksiniz! Dedikodu yapmayacaksınız! Elinizle koymadığınızı almayacaksınız! Gözünüzle görmediğinizi söylemeyeceksiniz! Hû!"

Pirin sözlerinden sonra musahip canlar, bacıları ile birlikte ayağa kalkarlar. Pir ve rehberden başlayarak cemdeki büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperler. Cemde bulunanlarla konuştuktan sonra yeniden mürşidin önünde dâr'a dururlar. Pir, küçük bir dua ya da dâr gülbangım okur:

"-Naz, niyaz, tecella, temenna Hak defterine kayıt olsun", diyerek duayı bağlar. Bu sırada cemaat:

"-Hû sûfiler! Menziliniz mübarek olsun! Donunuz kutlu olsun. Cenabı Allah ikrarınızda ber karar eylesin!", diye dilekte bulunur.

Ardından musahip olacaklar, bacılar ve rehber, beşi birlikte erkâna girerler. Rehberin yanındaki sûfi, rehber ile yüzyüze yatar; diğerleri birinci sûfinin arkasına yatarlar. Parmaklar açık durumdadır. Pir, rehberin omuzlarından başlayarak parmaklarına kadar üç kez sıvazlar. Bu sırada:

"-Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali!", der. Rehber:

"-Tacı-ı devlet", diyerek niyaz alır. Rehberin yanındaki sûfi ise rehberin omuzundan:

"-Selman-ı Pâk", diye niyaz alırken, sol eli ile sağ dirseğini tutar. Hutbe-i Şerif okunur. Erlere ikişer, bacılara birer şaplak vurulur; omuzundan niyaz alınır. Daha sonra rehber:

"-Kalkınız, ya Allah!", der. Bunun üzerine başlarını kaldırıp dâr'a dururlar. Arkada bulunan bacıyı çağırırlar; bacı gelir önce pirin dizlerini, sonra kuşağını ve elini öper. Bunu, beşine birden çekilen erkân gülbangı izler. Sonra döşek gülbankı okunur. Döşek atan bacı, döşeği alır, dışarı götürür ve güneşin battığı yöne üç kez silker. Sonra döşeği sağ koltuğunun altına alarak gelir ve dâr'a durur; hizmet duası alır.

Musahip canlar yerlerine oturur. Ardından ferraş gelir:

"-Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali!" diyerek sağ eliyle üç kez süpürgeyi çalıp dâr'a durur. Ve şu duayı okur:

"-Hüseyin-i Kerbela için gözlerim kan yaştır. Yüz bin lanet Yezit'in bağrı taştır. Pirimiz Kırklar içinde Seyit Ferraş'tır. Ber Cemal Muhammet, Kemal-i İmam Hasan, İmam Hüseyin, Ali ra bülende salavat!"

Ardından selman (ibrikçi) meydan alır; önce delilin dibine su damlatır. Sonra mürşit ve rehberin eline su döker; ferraşm ayağına su damlatır.

"-Hayır himmet eyleyin!", diyerek içer. Geçer ferraşın sol yanına durur. İkisine bir gülbank okunur. Gülbangm sonunda:

"-Selman-ı Ferraş'ın, Selman-ı Pâk'ın hizmeti hazır ola! Gerçeğin demine hû!", denir.

Dâr'a duranlar birbiriyle niyazlaşır. Ardından dolunun hayırlısı alınır. Şems gelir, doluyu bir tasa boşaltır; sonra bir bez ile fincanın dibini siler. Dolu, beze damlatılmış olur. Şems;

"-Hayır himmet eyleyin!", diyerek doludan delilin dibine bir damla döker. Bu sırada;

"Kadeh seni, bade seni
Vermeyelim yade seni

Münkirin ne haddi var

Zerre kadar tade seni", dizeleri okunur. Ardından Şems:

"-Hayır himmet eyleyin, Ali aşkına, Şah aşkına", diyerek doluyu mürşit ya da rehbere sunar. Mürşit ya da rehber:

"-Hayır himmet eyleyin!", diyerek içer ve niyaz eder. Cem erenlerine dolu verilmez.

Mürşit ya da rehber şemsten doluyu aldıktan sonra mısahip olan dört canı karşısına çağırır. Doluyu baştakine verir; onlar da birbirine sunar ve niyazlaşırlar. Bir dolu da ikinci sûfiye verilir; onlar da birbirine sunup niyazlaşırlar. Mürşit ya da rehber bu dört cana;

"-Nefsinize uymayın, yolunuzdan azmayın, çiğ lokma yemeyin; malı mala, canı cana katın; halinize haldeş, yolunuza yoldaş olun!", diye öğüt verir.

Bu sırada dem gülbangı okunur:

"-Bismişah.
Gel ey saki-i vahdet sun piyale
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren
Hayat ersin elinden ehl-i hale
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren

* * *

Dudağın şerbetinden kane kane
İçip âşıkların vaslınla kane
Yürekler nice bir fırkatle yane
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren

* * *

Meyinden ehl-i dilber mest-i medhuş
İçen âşık eder derya gibi cuş
Ezelden eyledik biz o badeyi cuş
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren

* * *

İçenler bir kadeh Cam-ı Ali'den
Den urdular ezel kalü beliden
Bize erkândır iş bu mey veliden
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren

* * *

Götürsün dillerin cümle hecabın
Ayan etsin gönüller mahıtabın
Getür meydana şol kevser şerabın
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren

* * *

Ol saki kulun aşkına mecnun
Sebil eyler yolunda eşk-i pürhûn
Yine devr eylesin ol cam-ı gülgûn
Sekahüm rabbühüm şaraben tahuren"

Ardından delilciye, mürebbiye ve cem erenlerine dolu verilir. Dolu verme işlemi, kurban eti pişip ocaktan ininceye değin kesintisiz sürer. Et pişip ocaktan indiği zaman kurbancı gelip haber verir; ve erkâna başlanır. On iki erkân yürür: 1. Erkân; nefes; Hatayi'den üç nefes okunur. 2. Erkân; semah; üç semah çalınır;

ardından sazcı ile dâr'a durur, hizmet alır; daha sonra şems tası ile dâr'a durur, hizmet alır. 3. Erkân; mesel; erkân sırasında rehber ile gözcü arasında şu sorgulama geçer:

"-Hû!"

"-Hû!"

"-Me sana!"

"-Nedir?"

"-Pire vardı"

"-Baba Hû!"

"-Hû!"

"-Hû!"

"-Nedir?"

"-Pire vardı"

"-Benim sana verdiğim ne idi?"

"-Pire vardı"

"-Hakk'ı severseniz niyazlaşın, sırra vardı"

Rehberin son sözü üzerine tüm cem erenleri niyazlaşırlar.

"-Me sana?"

"-Nedir o?"

"-Sürüsün! Hakk'ı severseniz erkân yürüsün!"

Ardından iki örnek de cem erenleri verir. Daha sonra erkân gülbangı okunur:

"-Allah, Allah, Allah... Erkânı temiz ola, muradı hasıl ola. Tuttuğu ileri gide. Şah-ı Merdan yardımcısı ola. Elimizin karası yüzümüze vurmaya. Ceddimiz eksiğimizi tamamlaya!"

4. Erkân; seki. 5. Erkân; tekne. 6. Erkân; değirmenci. 7. Erkân; namaz. 8. Erkân; pehlivan. 9. Erkân; berber. 10. Erkân; po-

si. 11. Erkân; kıdırcık. 12. Erkân; lale. Bu erkân sırasında, altı kadın ve altı erkek, ayakları mühürlü olarak ayakta dururlar.

Cemde dört kapı sahibi tamam olmayınca, bu on iki erkân tümüyle yürümez: Sekiz ya da on bir erkân yapılır. Her erkân da erkân gülbangı çekilir. Ve gülbank, *"içeriden alınan, dışarıdan alınmaya"* ya da *"Nur ola, sır ola, gerçeğin demine hû!"*, diye bağlanır.

Bundan sonra ortaya ferraş, ardından da selman gelir. Ayrı ayrı hizmetlerini yaparlar. Bunu sofracının sofrayı getirip ayaklarını mühürlemesi izler;

"-Evel Allah diyelim,
Kadim Allah diyelim
Gelen Ali sofrası
Yiyen gazilere Şah diyelim
Allah, eyvallah, hû, destur Şah!", der.

Sofrayı açar; tığlanan kurbanın eti bir leğen içinde getirilip ortaya konur. Cem erenlerine paylaştırılır. Sofracı kurbanın kellesini ayırır: Dört kapısı tamam olmayan kelleden yiyemez.

Kurban sahiplerinin dördü birlikte mürşit sofrasına oturur. Mürşit ya da rehber:

"-Destur Şah!", diyerek kurbandan bir lokma alır. Ardından kurban sahiplerine:

"-Kurbanınız kabul olsun", der.

Daha sonra dördüne birden lokma verir. Ardından delilciye ve mürebbiye lokma verir. Bunu cem erenlerinin birbirine lokma sunması izler. Son lokma Kırklar aşkına yenerek sofra bağlanır. Hayırlısı verilir.

"-Bismişah, Allah, Allah. Elhamdülillah, nimet-i devlet ziyade ola. Er, Hak bereketin vere. Bu gitti, yenisi gele. Nimet-i Celil, berakat-ı Halil ola. Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin! Bir nimet-i nur ola! Düşmanımız mekruh ola! Cömert lokma sahibi ve bil cümle Âl-i resul cümlemizin, yüzümüz ak, gönlümüz pak, düşmanlarımız helak ola! Er Hak Muhammet-Ali, On İki İmam, On Dört Masum Pâk, On Yedi Kemerbest zan gözcümüz ve bekçimiz ola! Didarından, katarından, dirilik ve birliğinden ayrı şaşırıp düşürmeye! Çağırdığımızda omuzumuzda ola. İmdadı resul ola. Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, Üç Yüz Altmış Altılar, Bin Birler'in hizmeti daim, nazarları üzerlerimizde hazır ve nazır ola! Kutb-ı âlem, Şah-ı ekrem, zat-ı tamam, hayat-ı müdamın desteği has-u am, pirimiz üstadımız, melce-i mülazımımız, Hünkâr Hacı Bektaş Veli efendimizin kerametleri, zâhiren ve bâtınen üzerimizde hazır ve nazır ola! Arafat'ta İmam Cafer sürüsüne karışa, gerçeğin demine hû!", diye bağlanır.

Sırasıyla önce ferraş, ardından selman gelir ve hizmetlerini görürler. Saki dışarıdan iki tas su getirir: Gelirken iki kez:

"-Hû cem erenleri, aşk ile meydana geliyorum!", der. Ardından bir kez:

"-Hû cem erenleri, aşk ile meydana geldim!", der ve dâr'a durur. El bağlamadan şu gülbangı okur:

"-Bismişah. Allah, Allah. Canı baştan geçmişiz biz Rum erenleri aşkına. Can gözüyle dem be dem Hakk'ı görenler aşkına! Kerbelayi deşt-i gamda can verenler aşkına! Şol Yezit'in elinden susuz kalanlar aşkına! Sebil ederim canlar, Şah Hüseyin aşkına! Ber cemal, Muhammet kemal, İmam Hasan, İmam Hüseyin Ali ra bülende salavat. Lâ feta illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr."

Saki suyu gülbankı okunurken eller bağlanmaz ya da oğuşturulmaz.

Gülbank bitince saki önce delilin dibine birkaç damla su döker. Ardından suyu mürşit ya da rehbere verir. Daha sonra tüm cem erenlerine sunar. Tasta az miktarda su kalınca meydana gelir ve:

"-Himmet eylen!", diyerek kalan suyu içip dâr'a durur. Hizmetini alır. Saki giderken:

"-Saki-i pâk, Selman-ı Pâk", denir.

Sonra baştan, candan, gönülden geçen Rum erenleri anılır. Ardından gözcüler hizmetlerini alır. Çömceci hizmetini alır. Onu parvanelerin hizmetlerini almaları ve birbirleriyle niyazlaşmaları izler. Gizenekçiler hizmetini aldıktan sonra kurban sır ediciler gelir; onlar da hizmetlerini alır; niyazlaşırlar. Delilci delili alıp gelir ve hizmetini alır. Daha sonra cem dağılma gülbangım okunur:

"-Oturan duran, koğusuz gaibetsiz evine varan, hazıran gaiban piran, Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, kerem-i evliya, Allah Allah, evyallah.. Cümle gerçeklerin demine hû-", diye bağlanır.

Bacılar kalkar; birer birer pirin elini öper; ardından tüm cem erenleriyle niyazlaşırlar. Daha sonra mürebbi, delilci, gözcü ve cem erenleri kalkar; önce mürşidin elini öperler, sonra da birbirleriyle niyazlaşırlar. Böylece cem dağılmış olur.

Sonra mürebbinin bacısı yeni musahip olan bacıların önüne düşer ve onları yedi ya da on iki kapı-makam gezdirir. Birinci kapı mürşit; ikinci kapı rehber; üçüncü kapı mürebbi; dördüncü kapı delilci; beşinci kapı gözcü; altıncı kapı kurbancı; yedinci kapı sazender; sekizinci kapı şems; dokuzuncu kapı selman; onun-

cu kapı kuyucu; on birinci kapı gizenekçi ve on ikinci kapı oduncu kapısıdır. Bu yedi ya da on iki kapı gezildikten sonra mürebbi bu dört cana;

"-Bu gece dördünüz bir döşekte yatacaksınız", dîye uyarıda bulunur.

Sabah olunca mürebbinin bacısı o iki bacıya gider; on iki hizmetten uygun gördüğü iki hizmeti verir. Bacılar bu iki hizmeti yerine getirirler.

Cemde musahipler bacılarıyla birlikte dâr'a dururlar. Onlara dar gülbangı okunur:

"-Bismişah. Hamdüllilah kim men oldum bende-i has huda. Can-ı dilden aşk ile hem çaker Âl-i Abâ. Rah-ı zulmetten çıkıp doğru yola bastım kadem. Hab-ı gafletten uyandım can gözüm kıldım küşa. On İki İmam bendesiyem, men güruh-ı naciyem. Yetmiş iki fırkadan oldum beri, dahi cüda. Mezhebim hak Caferidir gayrilerden el yudum. Pirim üstadım Hacı Bektaş Kutb-ul Evliya. Hak deyip bel bağladım, ikrar verip erenlere. Mürşidim oldu Muhammet, rehberimdir Murtaza! Ber Cemal-i Muhammet, Kemal-i İmam Hasan ve İmam Hüseyin, Ali ra bülende salavat! Erenlerden haklı hayırlı hizmet, şey'en lillah, Allah, eyvallah!"

Dâr gülbangı bağlanınca cemde bulunan tüm erenler:

"-Mübarek olsun", derler.

Bu canlar artık hizmetlerinin eridirler; eksiklikten kıçmıp güçleri yettiğince tam yapmaya çabalarlar; şefaat kazanmaya çalışırlar.

Musahipsiz kimselere, musahipliğe inanmayanlara aramızda yer yoktur. Onların çabaları boşunadır. Onlar Mervan'la birlik olmuşlar demektir. İnançsız yezit oldukları için Hakk'ı görüp inan-

mamışlardır. Musahipsiz kimselerin yanında menakıp okumak, ayin-i erkân göstermek doğru değildir. Böylelerinin şeriattan, tarikattan, marifetten, hakikattan ve kırk makam ile on yedi erkândan nasipleri yoktur. Onların öncülerine:

"Mektup Süleyman'dadır, rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla(başlamakta) dır."(Neml Suresi/30.Ayet) ve *"Bana başkaldırmayın, teslimiyet gösterip bana gelin, diye(yazmaktadır)."* (Neml Suresi/31.Ayet), ayetlerini okumak gerek.

Musahiplikte birbirine teslim olmak temel koşuldur. Bu teslim rıza kapısında olmazsa, musahipler birbirine gönül vermezse ve birlik olmazsa, onlar görünüşte musahiptirler. Onların ikrarları bozuktur. Kim olursa olsun onlar musahip sayılmazlar. İkrarları geçerli değildir. İsteksiz ve zorla olduğu için İmam Cafer Sadık Hazretleri onlara:

"Dinde zor yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tağutu reddedip Allah'a inanırsa kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir."(Bakara Suresi/256.Ayet), ayetini tanık gösterir.

Gerçekten onların yoldan, erkândan haberleri yoktur. Onlar düşkündür. Musahiplikleri haramdır. Emekleri boşunadır. Onlar musahip olamazlar. Yaptıkları ikrarlarına olanak tanımaz. Haklarında:

"Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz."(el-Furkan Suresi/23.Ayet), buyurulmuştur.

Her an rıza kapısında mürşidin ve meşayihin buyruğunu yerine getirirlerse ikrarları geçerli olur.

Özünde bir kişinin dört kapıda dört musahip bulması erkândır. Ancak pir birdir, yol birdir, erkân süreklidir.

İkrarın geçerli olması için ikrar rıza kapısında olmalıdır. Meşayih ve mürşidin buyurdukları yerine getirilmelidir.

Yedi türlü kardeşlik vardır: 1. Kardeşlik; şeriat kardeşliği. 2. Kardeşlik; tarikat kardeşliği. 3. Kardeşlik; marifet kardeşliği. Allah bir, Resul hak, Hz. Ali ve on bir oğulun imamlığı hak demekle müminler şeriat, tarikat ve marifet kardeşi olurlar. 4. Kardeşlik; hakikat kardeşliği. Hakk'ı insanda, insanı Hakk'ta görmek; ehl-i hak ve üstad-i kâmile sevgi göstermekle hakikat kardeşi olunur. 5. Kardeşlik; Kırklar'ın kardeşliği. Dört kapının hizmetini bilen, bu hizmetleri yerine getiren, kırk makamda Kırklar ile kardeş olur. 6. Kardeşlik; On Yedi Erkân kardeşliği. On Yedi Erkânı bilip gereğini yerine getirmekle sır ehli olmakla kâmil mürşit gözünde ve yetmiş yedi erkânda, On Yedi Erkân sahibi ile kardeş olunur. 7. Kardeşlik; ceset kardeşliğidir. Bir babanın belinden, bir ananın karnından gelmekle ceset kardeşi olunur.

Eğer bir pir ve talip birbiriyle musahip olurlarsa, rıza kapısında nur âlâ nur olurlarsa, onların ikrarları geçerlidir. Onlara rıza göstermek erkândır. Mürşidin sır nefesi budur.

Ancak her sûfinin musahip olması esastır. Hak bir olmak için her canın musahip olması gerekir. Musahip olanlar ne maldan, ne candan ne de halden birbirinden gizlisi, saklısı olmayanlardır; iki dünyada yüzleri ak, sözleri saftır.

Musahip musahibinin evine teklifsizdir. Malını teklifsiz alır. Yemeğini teklifsiz yer. Çünkü musahip musahibin kardeşidir. Kardeş kardeşin evine teklifsiz gider.

Mürebbi babadır. Talip, mürit oğuldur. Baba oğulun evine teklifsiz gider. Bu nedenle mürebbi de talip de mürit evine teklifsiz giderler.

Musahip musahibin kardeşidir. Bir elmanın yarısı niyaz, yarısı tercüman olmak erkân değildir. Meşrep Ali'dir; muhabbet, Muhammet'tir. Meşrebin, muhabbetin evine varması için davet gerekir. Nitekim Şah-ı Merdan Murtaza, Muhammet Mustafa'nın evine gitmeyi düşündü. Muhammet, Ali'yi davet etti, muhabbet gösterdi. Muhabbetin evine o davet olmayınca varmak erkân değildir. Zira Tanrı Muhammet'i Cebrail'le davet ederek Mirac'a götürdü.

Ancak haftada üç kez davet erkândır: Salı, Çarşamba ve Cuma gecesi.

Salı, Hz. Muhammet ile Hz. Ali'nin muhabbet ettiği gecedir. Bu nedenle Çarşamba hoş geldi. Cuma ise inananların ziyaret gecesidir; günlerin seyididir.

Davet ile haya ile varmak, rica ile oturmak, erkân ile söylemek ve halifelere hizmet etmek gerekir.

Musahiplerin Tanrı katında işleri bir demektir. İşin Tanrı katında bir olması demek, musahibin malda, canda ve her konuda birbirinden gizlisi saklısı olmaması demektir. Ancak böyle musahiplerin iki cihanda yüzleri ak, sözleri pak olur. Yarın günahlarına yardım eli uzanır. İyilikleri ağır gelir. Dünya kazançları bir olmadan nasıl ahiret kazançları bir olur. Ama günümüzde insanların kimisi el musahibi, kimisi dil musahibidir. Gerçek musahip, öbürünün yararına ilaç olandır. Musahip, kardeşinin inleyişini duyandır. Kardeşinin derdine derman olandır. Kardeşinin küfürünü iman sayandır. Kardeşinin derdine derman olmayan, küfü-

rünü iman saymayan musahip olamaz. Musahiplerin her durumda, her konumda birbirine bağlılıklarının sonsuz olması gerekir.

Namus dışında musahibin musahibe malı, rızkı ve canı haram değildir. Birbirlerine kem gözle bakarlarsa ahirete imansız giderler. Musahip musahibine muhabbet edecekse cana etmesi gerekir. Çünkü ten sürekli değildir çürür.

Musahibin düşkününü pir, mürşit kaldıramaz. Yine musahip kaldırır. Musahibin derdine derman yine musahiptendir. Musahip musahibin evine varsa;

"-Birbirimizle Tanrı sözü söyleşip öbür dünya üzerine danışalım", dese; musahibin evine giderken attığı her adım için on yıllık sevap yazılır.

Musahibin musahip gücünü çalması doğru değildir. Çünkü musahip cesettir. Onun üzerinde; 1) Ölüm, 2) Ağız, 3) Kurt-kuş, 4) Toprak, olmak üzere dört nesnenin hakkı vardır.

Zamanımız sûfilerinin musahiplikleri tümüyle tuzaktır. Musahipliğin nasıl olduğunu bilmezler, gereklerini yerine getirmezler. Böyle musahiplik olmaz. Bir sûfi yaramaz bir iş yaptığında onu önce musahibi uyarmalıdır. Onu doğru yola çağırmalıdır. Yok, musahip kardeşi bildiğini yapar da kendini dinlemezse cemde herkesten önce onun yaptıklarını anlatmalı ve onu cemden, pir ve cem erenleriyle birlikte kovmalıdır. O zaman o sûfi;

"-Ben kardeşimden, bacımdan, toplumdan kopuyorum. Onlar beni soyutluyor. Ben bir daha bu işi yapmayayım", diye düşünecektir. Musahipler birbirini haklamasa, birlik etmese, birbirinden düşkün olsa günah işlemiş olur. Bu günahın sitemleri birdir. Bunlara seksen tarik çalınır; seksen tarik akçesi, seksen tercüman ve bir kurban alınır.

Musahiplerin işte böyle birbirlerine kilit olup şeytanı aralarına sokmamaları gerekir.

Musahiplik şuna benzer: Bir adam yola giderken yanında birkaç adam olsa, eşkiya gelse onu soyamaz. Ama adam yalnız olursa ne denli yiğit olursa olsun eşkiya bir yolunu bulup onun malına canına el atar.

Pir, rehber, aşina, musahip Tanrı yolunuun yoldaşlarıdır. Şeytan eşkiyadır. Onun şerrinden insanların birbirini korumaları gerekir.

Ey inananlar Tanrı'ya giden yolda birbirinize iyi tutunun! Pir, rehber ya da musahipten birinin haksız işini görüp de ortaya atmazsa onun pirliği, rehberliği ya da musahipliği yalandır. Mahşerde iki yüzü karadır. İster tutsun ister tutmasın yanlış yapanı uyarmak gerekir. Bu sizin boynunuzun borcudur. Böylece biline...

AŞİNA ETMEK/AŞİNALIK[9]

Aşina, aynı tarikata, yola bağlı iki kişinin birbiriyle can arkadaşı olmaları durumu ya da benliğinden uzaklaşarak Hakk'a yaklaşan salikin, Hakk'ın dostu, tanışı olması durumunu anlatır.

Aşinalık ise iki musahiplinin yarattığı dayanışma kurumu olarak yaşama geçer; Hakk'la dost olma olarak algılanır; söylenceye göre Hz. Ali adına davranan, peygamber olduğunu söylediği için Kırklar Meclisi'ne alınmayan Hz. Muhammet'e yol gösteren ve onun Kırklar Toplantısı'na katılmasını sağlayan Veysel Karani'nin anısına Hz. Ali-Veysel Karani ile temsil edilir.

Musahip cesettir, mürşit can; can olmayınca ceset olmaz. Meşrep dindir, aşina İslam; meşrep olmayınca din, aşina olmayınca İslam olmaz. Muhabbet imandır; iman olmayınca nefis bilinmez. Nefsini bilmeyen Rabbini tanımaz; Rabbini bilmeyen Cennet'te didarı göremez.

Öz kurbanı vermiş iki musahip canı aşina yapmak gerekir. Aşina olmak, tarikatta ikinci kapıya girmek demektir. Birbiriyle anlaşmış musahip canlar, öz kurbanı tığlarlar. Tığlanan öz kurbanı, her iki tarafın da kardeşlikten ayrılmaması demektir.

Musahip iki canı aşina yapma, pirin belirlediği bir zamanda gerçekleşir. O akşam cem birlendiğinde önce cebrail(horoz) tekbirlenir; döşek atılır. Mürebbi aşina olacak dört canı yedeğine alarak meydana gelir. Sonra öz kurbanı veren canlar, mürebbisiz ortaya gelirler. Döşek kaldırılır. Ferraş ile selman gelir ve hiz-

metlerini alırlar. Ardından aşina dolusu ile meze gelir. Aşina olacak canlara birer dolu verilir. Bu dolu içilip sır olunca öz kurbanı dolusu gelir. Tüm erkân yürüdükten sonra cebrail gelir. Ardından aşina olacak canlar bacılarıyla birlikte mürşit ya da rehberin sofrasına oturur. Cebrailden aşina olacak canlara birer lokma verilir. Sonra sofra kalkar. Hizmetin tamamlanmasının ardından *"Yatan Oturan Duası"*ı, yeni aşina olan bacıların on iki kapıyı gezip hak görmeleri izler. Aşina olmayan sûfinin aşina, hizmet, lokma, dolu ve mezesinde hakkı olmaz. Aşinası olmayan kimse kesinlikle bu hizmetlere katılmaz.

AŞİNA NEFESİ

Senin muhabbetin cesette canda
Gel kardeş seninle aşna olalım
Cevap vermezsen ulu divanda
Gel kardeş seninle aşna olalım

Yaradan saklasın bet amel huydan
Biz de okuyalım elifle badan
Gel izin alalım mürşitten pirdan
Biz de okuyalım elifle badan

Aşna dedikleri zâhiri bâtın
Aşna sevmeye vardır niyetin
Gel Hakk'ı seversen musahip tutun
Aşna sevmeye vardır niyetin

Musahip dedikleri bir sınır taşı
Ziyade tatlıdır aşnanın aşı
Gönülden seversen Hacı Bektaş'ı
Ziyade tatlıdır aşnanın aşı

Sır dedikleri ezelden bir yol
Eğersen boynunu olursun sen kul
Olurmuş zâkirler elinde bülbül
Eğersen boynunu olursun sen kul

Uçulmaz yalnız olmayınca eşin
Er Hak meydanında uğradım başın
Mürebbi, musahip cümle kardeşin
Er hak meydanında uğradım başın
Musahiple bir bahçeden giresin
Muhabbet bahçesinin gülün deresin
Erenlerin sırrına sen de eresin
Muhabbet bahçesinin gülün deresin

Hatayi'm birliğe yiteyim dersin
Erenler sırrına ereyim dersin
Gümüşü gevhere katayım dersin
Erenler sırrına ereyim dersin.

[9] Tahtacı Alevilerinde musahiplik son derece önemlidir. Tahtacılarda musahiplikten sonra üç aşamanın daha bulunduğu görülür. Hz. Ali'-nin yaşadığı olgunluk basamakları olarak algılanan ve yol'da *"Dört Kapı"* adıyla bilinen bu aşamalar şu şekilde sıralanır:

1. Musahiplik: İkrar vermiş, evli canların yaşam boyu dayanışması olarak algılanır; Hz. Ali -Hz. Muhammet ile temsil edilir.

2. Aşinalık: İki musahiplinin yarattığı dayanışma kurumu olarak yaşama geçer; Hakk'la dost olma olarak algılanır; söylenceye göre Hz Ali adına davranan, peygamber olduğunu söylediği için Kırklar Meclisi'ne alınmayan Hz. Muhammet'e yol gösteren ve O'nun Kırklar Toplantısı'na katılmasını sağlayan Veysel Karani'nin anısına Hz. Ali - Veysel Karani ile temsil edilir.

3. Peşinelik: İki aşinanın yarattığı dayanışma kurumu; Mecusi bir Hristiyan iken Müslümanlığı seçen, sürekli gerçeği arayan ve en sonunda *"Boz Atlı Hızır"* olarak algıladığı Hz. Ali'yi bulan Selman-ı Farisi[Selaman-ı Pâk] anısına Hz. Ali-Selman-ı Farisi ile temsil edilir.

4. Çiğindaşlık(çiğildaşlık, çığıldaşlık): İki peşinenin yarattığı dayanışma kurumu; Tanrı'nın müdahalesi dışında canlı cansız her oluşumu sağlayan kurucu nesnelerin en üst basamağında yer alan *"toprak"*'la özdeşleşme olarak algılanır. Ulaşılması çok zor bir aşama olarak inanca taşınır; bu nedenle yalnızca Hz. Ali tarafından yaşandığına inanılır. Toprak-Hz. Ali özdeşleşmesi nedeniyle *"Toprak-oğlu"* anlamında Ebu Turabi adını alan Şah-ı Merdan Ali ile temsil edilir.

SÛFİ/SÛFİLİK

Sûfi, tasavvuf felsefesine bağlı kimse anlamına gelir. Alevi inancında/düşüncesinde sûfi kimlik son derece önemlidir. Sûfi, bâtıni bir kimliktir ve egemenin güdümünde toplumsal bir ideoloji durumuna dönüşen ortodoks dine, tasavvufu seçerek başkaldıran, sezgisel aklıyla davranan mistik kimliğin bedenleşmiş biçimidir. Başlangıçta çevresinden ve toplumdan uzaklaşarak yalnızca kendi iç kimliğini dinleyerek, yani kendisiyle hesaplaşarak gerçeği aramaya koyulan sûfi; izleyen süreçte kendi "kabı"nın sınırlarını aşarak "ilahi aşk" aracılığıyla "özü" yakalamaya girişir. Daha sonra felsefeyi kendini, çevresini ve dünyayı sorgulamada kullanmayı öğrenir. Tüm inanç yaratılarını kendisinde ve kendi çevresindeki eşyada somutlar. Aklının kılavuzluğunda kendisine ve çevresine hükmeder; zaman içinde inanç varlıkları kendini yaratan kaynaklara yönelip onun edilgen bir parçası durumuna gelirken, sûfi kimlikli insan bir yorum ve yetenek varlığı olarak öne çıkar.

Sûfi; döşeği post, evi Cennet, kardeşleri Müslüman, bacıları huri, yediği Cennet ürünü, içtiği Cennet şarabı, giydiği hulle, yaktığı çerağ Tanrı'mn nurlu yüzü, söylediği Kuran kelâmı, alıp verdiği soluk Tanrı'nın binbir adı olan kimsedir. Talip, pir, mürşit ve rehber ocağı, onun için kutsal Mekke'dir, Medine'dir. Onların evlerini tavaf, evlerinin eşiklerinin eşiklerine niyaz ettiğinde, bin bir kez hacı olur, gazi olur; büyük ve küçük günahlarından kurtulur, suçsuz duruma gelir. O zaman o sûfi halk içinde, gökteki meleklere ve Cennet'teki hurilere benzer; yıldızlar içinde Ay

ve Güneş'e benzer; insanlar içinde enbiyalara, evliyalara, ulemalara ve seyitlere benzer.

Bir sûfinin sırtından kisvesi, belinden kemeri, arkasından hırkası, elinden asası gitse ya da zalim eli, zalim dili değse mürşit nazarına geçip yalvarması, niyaz etmesi gerekir. Zamanı elverdiğinde pirine durumunu arzetmesi; mürüvvet dileyip pir-i pâk olması gerekir.

Sûfi, sular içinde abıhayat'tır, zemzeme benzer; yiyecekler içinde bal ve helva, yemişler içinde elma ve incir, çiçekler içinde güldür, sürmeye benzer; kuşlar içinde tuti, bülbüle, kumruya benzer.

Ve Sûfi ilimde Tanrı kelâmıdır; yüzü Mushaf-ı Şerif'tir. Yedi çizgi, yedi fatihadır; nefesleri binbir addır; zülüfleri on ikidir; bedeni üç yüz altmış huruftur; yüzündeki çizgiler, Kuran'ın sözleridir.

Bir sûfinin musahibi yoksa cesedi; mürşidi yoksa canı, dini; meşrebi yoksa ikrarı; muhabbeti yoksa imam; rehber nazarına varmazsa İslamı olmaz.

Sûfilerin didara bakışları Kuran okumak ve birbirine kavuşmaktır; vakti zamanı gelince âşık-maşuk olmaktır.

Tanrı on sekiz bin âlemde ve yetmiş iki millette sûfileri ve güruh-i naci kullarını çok sever. Bir sûfinin mürşit nazarına varmasında üç erkân vardır: 1) Mürşidin huzuruna eli boş varmamak; 2) Mürşidin huzuruna abdestsiz ve taharetsiz varmamak; 3) Mürşidin huzurunda şeriat ehli varsa, ellerini bağlayıp nazarda durmak; şeriat ehli gittikten sonra kalkıp nazara geçmek; mürşidin hayır duasını almak, onun dizlerine, ellerine niyaz etmek. Eğer mürşidin yanında tarikat ehli varsa, Mansur Dâr'ına geç-

mek. Mürşidin gülbangından sonra yere kapanarak şeytandan kurtulup âdeme secde etmek.

Ama sûfinin dört kapı, kırk makam ve on yedi erkânın gerektirdiği görevleri yerine getirmesi gerekir; mürşit tevhidine secde edip Tanrı katında müşahadeyle Hakk'a kavuşması ve kendi özünü tanıması gerekir.

Cahil kimseler bunları gördüğünde küfür kabul eder. Bir insandan küfür gitmedikçe, imanı tamam olmaz. Sûfinin mürşidine niyazı, zekâttır; saygısı oruçtur; tecella etmesi, hacca gitmektir; gazası, canı gönülden canını vermektir. Mürebbi ve rehberin yüzüne bakması, onun kıblesidir.

Bir sûfi bir sûfinin evine gitse ayaklarıyla işlediği günahlardan; elini öpse, eliyle işlediği günahlardan; içten, yürekten yüzüne baksa, gözleriyle işlediği günahlardan kurtulur. Bir sûfi bir sûfiyi sevse, gönlü ve kalbiyle işlediği günahlardan arınır. Bir sûfi bir sûfiye dünya yiyeceği yedirse Tanrı ona Cennet yiyeceği sunar. Bir sûfi bir sûfinin evine gitse yüz bin rahmet, yüz bin bereket, yüz bin iyilik-güzellik gelir. O sûfi, gelen sûfiye güleryüz gösterse, evinden yüz bin bela-kaza uzaklaşır.

Bir gün Muhammet cuş edip İmam Hasan'ı ağzından, İmam Hüseyin'i ise boğazından öptü. O an Tanrı'nın buyruğuyla Cebrail, Cennet'ten dört şal getirdi. Birinci şalın rengi siyahtı; Hz. Muhammet'in yas tutması içindi. İkinci şalın rengi yeşildi; İmam Hasan'a ağı verilerek ağzından şehit edilmesi içindi. Üçüncü şalın rengi kırmızı idi; İmam Hüseyin'in Kerbela çölünde boğazından şehit edilmesi içindi. Dördüncü şalın rengi ak idi; iki cihanda yüzleri ak olan sûfiler içindi.

Bir sûfi bir sûfiyle sohbet etse Tanrı, yer ve gök meleklerine, Cennet hurilerine, Ay'a, Güneş'e ve yıldızlara;

"-Bu sohbet etmekte olan sûfi kullarımın zevklerine ve safalarına temaşa edin", der. Durum karşısında melekler, huriler ve enbiyalar, Ay, Güneş ve yıldızlar tümü secde edip;

"-Birbiriyle sohbet eden sûfi kullarının kadir ve kıymetini bize de ver", diyerek hallerini arzederler. O zaman ulu Tanrı;

"-Bu oturmuş birbiriyle sohbet eden kişiler bana sığınmış, esenliğe kavuşmuş kullarımdır. Başkaları taşa toprağa, ağaca secde ederken bunlar, beni görüp bana secde ederler. Oturmuş bunu konuşurlar. Her kim benimle durup oturmak dilerse, bu kullarımla dursun otursun. Onlarla durup oturan benimle durmuş oturmuş sayılır. Yedi deniz mürekkep, yedi kat gök kağıt, bütün ağaçlar kalem, tüm insan ve cinler kâtip olsa bu sûfi ve naci kullarımın, bir zerrecik özelliğini bile yazıp bitiremezler", buyurur.

İşte sûfi/sûfilik böylesine saygın, böylesine değerlidir.

Bir sûfi haksız kazanç yoluyla malına mal katsa şeriata göre o sûfinin yüzüne kara sürülür; köyden köye, kentten kente gezdirilir. Tarikata göre başından tacı, sırtından hulleleri, elinden asası alınır. O Merdud sayılıp hiçbir zaman sûfiler arasına sokulmaz; marifet kapısında ve cemde kimseyle oturamaz; Hakk'a yürüdüğünde namazı kılınmaz. Hakikat kapısında ona secde ettirilmez. O sûfi peygamber bile olsa ona, ümmet olunmaz. Çünkü o rızasız lokma yemiştir.

Bir sûfi bir sûfinin gönlünü kırsa, onu incitse, onun gönlünü almadığı sürece o sûfiyi mürşit, üstat, pir ya da rehber, mürit kabul edemez. Ancak bunlar, dünya malına dayanamayıp böylesi bir sûfiyi mürit kabul edecek olurlarsa o zaman cemaat onları

kabul etmemesi gerekir. Pire karşı günah işlemiş bir sûfinin günahını pir bağışlarsa, o sûfiden pir günahı sorulmaz. Hasım durumunda olan iki sûfiden biri ya da her ikisi büyük günah işlerse, hiçbirinin günahı sorulmaz. Geçmişte kavgalı olan ancak birbirinden razılık getiren iki sûfinin ceme girmesine izin verilir; onlardan niyaz istenir.

Cemaate düşen sohbeti, pirin yalnız görmesi erkân değildir. Çünkü onda cemaatin hem şefaatı, hem de hakkı vardır.

Bir sûfi birkaç kişiyle birlikte bir günah işlemesi durumunda pir karşısında tümünün birden yargılanması erkândandır; içlerinden biri tümünün yaptığını anlatır; diğerlerine soru yönetilmez. Birinin yüzü suyu hürmetine diğerlerinin de suçları bağışlanır.

Bir sûfi bir sûfiye yedi saat, yedi gün, yedi hafta, yedi ay, yedi yıl ya da yetmiş yıl için ikrarını verebilir. Ancak iki kişinin şeriatta ve tarikatta tanıklık, marifette aşinalık ve sırrı-ı hakikatta hak tanıklığı yapması durumunda o sûfi, ikrarını geri alabilir. Mürşidin sır nefesi;

"-Ot kökünün üzerinde biter. Bir pınarın suyu, başka bir pınara akmaz", biçimindedir. Bir sûfinin yüzü suyu hürmeti hakkı için bin günahtan vazgeçilir.

Her cuma günü ve cuma gecesi pir nazarına varıp Zülfikâr altından geçmek, bir sûfinin boynuna farzdır.

Pir nazarına gelen sûfiyi yargılamadan nazardan mahrum göndermek erkân değildir.

Bir sûfi günahını da alıp pirin nazarına geçtiğinde pir;

"-Aşk olsun", dedikten sonra;

"-Erenler gönlüne göz, kalbine iman verdi. Kulak verdi işitesin,

dil verdi söyliyesin diye. Geçtiğin Mansur Dâr'ı, gördüğün Hak didarı", açıklamasını yapar. Bu durumda sûfi tüm sorunlarını pir önünde açıklar. Pir, sûfinin küçük-büyük günahlarını, onun başım-canını alarak iman verip temizler.

Günahının bedeli olarak bir sûfiyi evinden sürmek, malını almak, boynuna desti asmak, ayağını bastığı yere diken döşemek ve alnına şiş dayamak erkândır.

Çünkü Âdem Ata'mız ve Havva Ana'mız Cennet'te buğday yiyip günahkâr duruma düşünce başlarından taçları, sırtlarından hulleleri alınıp Cennet'ten kovuldular; tam üç yüz altmış altı yıl erenler nazarına çıkarmadılar; Kerbelâ çölünde ayağına diken, alnına asa dayayıp üç gün üç gece ağladılar.

Yine Eyup Peygamber'in mallarını alıp onu on yedi yıl malsız bıraktılar; yedi yıl, yedi ay, yedi saat hastalık verip halktan ayırdılar; yine de tenine kurt bıraktı ve sürekli şükretti.

Bir sûfi bir sûfinin evine gittiğinde, ev sahibi konuk sûfiye erkân gösterirken;

"-Ben de senin evine geldiğimde sen de böyle erkân edesin", diye düşünemez. Çünkü erkân Allah-Muhammet-Ali'nindir. Ancak verdiği lokmayı Allah-Muhammet-Ali aşkına veren ve bunu hiçbir zaman, hiçbir yerde söylemeyen kişi, gerçek sûfidir. Sûfinin yaptığı iyiliği, yedirdiği lokmayı dillendirmesi kesinlikle yasaktır; dillendiren kişi ikiyüzlüdür. Bu tür davranışlar şeytan ve Yezit'-ten kalmadır.

Ayrıca bir sûfi bir sûfiye borç lokma yediremez; yedirdiği lokmayı kesinlikle isteyemez. Böyle davranış piri, üstadı olmayan, gerçekte inanmamış kişilere özgüdür.

Şu beş durumda sûfilik etmek erkân değildir:

1) Soysuzlukla sûfilik etmek erkân değildir. Sûfilik sazla, sözle cümbüşle, eğlenceyle olmuş olsaydı Çingeneler ve çalgıcılar sûfiliği kimseye bırakmazdı.
2) Kadınla, kızla, gelinle sûfilik etmek erkân değildir. Oyunla, halayla olmuş olsaydı çengiler sûfiliği kimseye bırakmazdı.
3) Hırsızlık ile sûfilik etmek erkân değildir. Böyle olmuş olsaydı hırsızlar, yankesiciler, cepçiler, eşkiyalar sûfiliği kimseye bırakmazdı.
4) Secdeyle, namazla sûfilik etmek erkân değildir. Böyle olmuş olsaydı zahitler ve abidler sûfiliği kimseye bırakmazdı.
5) Toplanıp içki içip gülüp eğlenerek sûfilik etmek erkân değildir. Böyle olmuş olsaydı, ayyaşlar ve sarhoşlar sûfiliği kimseye bırakmazdı.

Sûfilik edep, haya, özellik, akıl, yakınlık, dostluk, inanç, icazet, iradet, hizmet, rıza, aşk, muhabbet ve erkân gerektirir. Üstat, mürebbi, musahip, aşina, kazanç meşrep ve kerem ile olur. Başkalarını incitme, cefa, zulüm ve işkence ile olmaz. Mürşid-i kâmilin ve üstadın ve ayin-i erkânın, sır nefesi budur.

Sûfi odur ki pir, erkân görüp yola girdikten sonra kuşku, bıkkınlık, istemezlik göstermeden, bir şüpheye düşmeden iradetine, aşkına ve muhabbetine her geçen gün daha fazla sarılarak ileri gidendir.

Sûfilik gençken yapılan yaşlılıkta terkedilen; evlenmeden önce yapılıp evlenince bırakılan bir uğraş değildir. Böyle yapılan sûfilik görünüşte sûfiliktir, geçici sûfiliktir; böyle sûfilik yezitliktir. Bu durumdaki bir sûfi pir, mürşit, üstat, mürebbi ve musa-

hipten dönmüş demektir; yani dönektir.

Bir sûfi mürebbisinin, mürşidinin ve halifesinin sır nefesini öldürürse, bunu simgeleyen çerağı söndürürse mürşidini, mürebbisini ya da halifesini de öldürmüş olur.

Sûfiye tarik çalmak, ondan kurban almak, ona sitem sürmek sürekli erkândır.

Bir sûfi yedi adım taharetsiz ve abdestsiz yürüyemez. Çünkü abdestsizlik merdutluk; taharetsizlik habisliktir. Eğer bu durumlar bir sûfide varsa; yedi derya, yedi ırmak ya da yedi çeşmede de yıkansa asla temizlenemez.

Bir sûfi; üstadından, pirinden, mürşidinden, mürebbisinden ya da halifesinden erkân isteyemez. Çünkü bunlar erkân sahibidirler; erkân sahibinden erkân istemek erkândan değildir. Yol açsalar kisvelerini ve nefeslerini kendileri belirler. Zira evliyanın yolu enbiyanın; enbiyanın yolu Allah'ındır. Tanrı'nın yolu ise keskin kılıçtır. Bu yolun sağında Tanrı adına yapılan ant; solunda Tanrı'nın emri; önünde mürüvvet; ardmda ise kerem vardır. Doğruluktan ayrılıp yolun sağına gideni Tanrı adına içilen ant; soluna gideni Tanrı'nın emri; önüne gideni mürüvvet; ardına gideni ise kerem tutar.

Bir sûfi bir sûfinin evine gitmesi durumunda eşiğine, mümin ve müslimine ve ocağına niyaz etmesi gerekir. Konuk olan sûfinin ev sahibine armağan ve hizmeti budur. Ev sahibi sûfinin konuk sûfiye;

"-Bugün mürüvvetli mihmanımız ve izzetli mihmammızsın, bizim evimizle bir ilgimiz kalmadı. O senindir", demesi erkândandır.

Bir sûfi, evliyanın menakıbı okunurken söz söylerse; Kuran okunurken konuşursa ve pir karşısında dillenirse, büyük günah işlemiş olur.

Sûfiler mürşidine, mürebbisine nikahlı gibidirler. Mürşidinden, mürebbisinden ya da halifesinden rısasız yedi adım bile atsalar nikahları düşer. O sûfilerin nikahını yenilemek erkândır. Nikahını yenilemeden o sûfiyi kabul etmek yezitlliktir.

Bir sûfi mürşidini, mürebbisini ya da halifesini zahit görse ve nikahını yenilemek istemese o sûfiyi kabul etmek haramdır.

Bir sûfi üç gün rehber nazarına varmazsa itikadı düşer. Bir sûfi üzerine sohbet kararı alınması durumunda o sûfi iki saat gecikirse Şah-ı Merdan Murtaza Ali'nin sohbetinden; üç saat gecikirse mürşit nazarına varıp mürüvvet dilememesi durumunda Tanrı'nın rahmetinden çıkar. Eğer on iki saat gecikirse dört kapı kırk makam ve on yedi erkândan kovulmuş olur. O sûfiyi âyin-i erkândan geçirip yeniden inanan durumuna getirmek gerekir.

Dört kapının, kırk makamın ve on yedi erkânın üç üstadı vardır: 1) Mürşit; 2) Mürebbi ve 3) Halife.

Bu üç kimliğin günahları tutsaktır; bunların reddettiği birini kabul etmek merdutluktur.

İki kimse bir araya gelse biri maldan, diğeri candan sûfilik edip erkân ile otursalar ikisinin de hayırları kabul değildir.

Bir sûfinin bir sûfiden yol araştırması erkândandır. Çünkü yüzyıllık sûfi de olsa görmediği, bilmediği bir şey/yer vardır. Eğer bir sûfi şeriat evine girip musahip kazancı tutarsa o sûfinin mürşidine, mürebbisine erkân göstermesi gerekir. Onun da ötesinde kendi cesedinden musahip, muhabbet ve kazanç istemesi doğru olur.

Bir sûfinin, pirin ayakkabısını giymesi, pirden önce yemeğe el uzatması, pirin seccadesine oturması, atına binmesi, kılıcını kuşanması, pir yaya giderken onun atlı gitmesi, piri yarı yolda bırakıp geri dönmesi suçtur. Bu suçlardan birini ya da birkaçını işleyen sûfi, tarik vurularak ya da kurban alınarak cezalandırılır. Böylece erkân yerine getirilmiş; ölü, diri kılınmış olur. Kötü işlerin bir daha yapılmaması için *"hû"* çekilir. Bunları inkâr eden inançsız olur, kâfir olur.

Bir sûfinin mutluluğu yakalayabilmesi için öncelikle özünü toprak etmesi gerekir. Özünü toprak etmek; 1) Yumuşak sözlü olmakla, 2) Özverili olmakla, 3) Geçmişten ders alıp soysuzluk etmemekle, 4) Tanrı buyruğuna uygun ibadet etmekle, 5) Kişi gönlü kırmamakla, 6) Tanrı sözünü dilinden, gönlünden düşürmemekle ve 7) Uysal olmakla olur.

İnsanı üç uzvu yoldan çıkarır, ona suç işletir. Bunlar; el, dil ve beldir. Bir sûfi bu üç tutkusunu bastırmak zorundadır. El, edep; dil, haya; bel ise gönüldür.

Üç şey kişinin gönlünü aydınlatır. Bunlar; tarikat ilmi, marifet ilmi ve hakikat ilmidir. Bu ilimleri okuyan yüreğini arındırır. Bunları okumakla kişi sûfi olur; Muhammet-Ali'nin şefaatinden payını alır.

Üç kişi, kişiyi yoldan eder. Bunlar; kötü yoldaş, kötü komşu ve kötü eştir. Bu nedenle bu üç kişiyi seçerken insan, çok özen göstermelidir.

Sûfi nurdan, sırdan ve erdemden payını almalıdır. Tanrı'nın hazinesi uludur. Bir insanın Tanrı ile buluşması olası değildir. İnsan Tanrı'ya kavuşmak dilerse farz olan şeyleri yerine getirmek durumundadır. Kişinin kendini bilmesi, Tanrısını bilmesi demek-

tir. Kendi benliğinden habersiz kişi, doğru yolu bulamaz, doğru yolu seçemez. Kişi Tanrı'yı ancak inanç yoluyla kendi benliğinde bulur. Kendi benliğini bilen kişi ise marifetiyle doğru yolu seçer. Bir sûfi hiçbir zaman kanaat etmeyi, ilim okumayı, sadık olmayı ve sabrı elden bırakmamalıdır.

PİR/PİRLİK

Pir, tarikatın, yolun kurucusu, yayıcısı, önderi olan ve tarikatta, yolda en yüksek aşamada bulunan kimsedir ya da bu anlamda Hacı Bektaş Veli'dir.

Pir inançta, aklın bedenleşmiş biçimidir; pirlik ise aklın nesnelleşmiş kurumudur.

Buyruk'ta uzun uzun anlatılan Ehlibeyt soyundan başkasına pirlik tanımama olgusunu o günlerin tarihsel-toplumsal koşullarının bir ürünü olarak görmek gerekir. Arap Yarımadası'ndan kopup gelen bu gelenek Bektaşilik-Kızılbaşlık kimliğini besleyen coğrafyalardan da esin alarak Anadolu'da, Sünni kuşatılmışlığa karşı bir savunma aracı olarak yaşama geçirildi. Bu geleneği, yöntemi bugün de yaşatmaya çalışmak, Aleviliğe büyük bir zaaf getirir; çok tehlikeli bir ruhbanlık zemini yaratır.

Pir, inançta algılandığı biçimde, aklın bedenleştiği kimlik olarak, aklın nesnelleştiği kurum olan pirlik makamında, Alevilere-Bektaşilere öğretmenlik yapabilmelidir. Soy değil, akılla donanımlı olmak önemlidir.

Pir sözü dört harftir. Beş harf olan halife sözü alfabenin harf sayısından çıkarıldığında kalan yirmi dokuzdan eksiltilirse geriye yirmi beş kalır. Bu sayı on ikişerli gruplara ayrıldığında geriye bir kalır. Kalan bir sayısı tarikatı simgeler; tarikat, insanların ulusu Hz. Ali'nindir; Ali, veliler şahıdır. Pir, Ali'nin yolundan gitmeli, Ali' nin yaptığını yapmalı ki âyin-erkân yerini bulsun. Eğer pir pirliğini bilmezse, pirlik canına büyük gelir.

O zamandan bugüne şeriat, tarikat, marifet ve hakikat gibi pirlik ve secde de Muhammet-Ali'den kaldı. Bu nedenle peygamber soyu dışında bir kişinin pirlik yapması ve talip olması doğru değildir. Bu bağlamda bir sûfinin, Muhammet-Ali soyundan başkasını pir tanıması kesinlikle söz konusu olamaz. Tersini yapanların yediği, içtiği haramdır; tarikat döneği, hakikat döneğidir; irşadı, biatı ve tövbesi geçerli değildir. Çünkü onun, Muhammet-Ali soyundan biatı yoktur; sermayesiz kalmış demektir; soy aslından yoksun durumdadır. O, On İki İmam dergâhından nasipsizdir.

Hz. Muhammet bir hadisinde *"-Ulu Tanrı bir kelam-ı kadiminde 'asıl asıldır' buyurmuştur"*, der. Başlangıçta hırka, meftul, irşat, tövbe, pirlik ve seccade Şah-ı Merdan Ali'ye verilmiştir. Bu nedenle Şah evladı ya da Şah'ın soyundan gelmeyen bir kimsenin pirlik yapması, kesinlikle doğru değildir. Muhammet-Ali soyundan olması durumunda pirliği geçerlidir.

Ancak, Muhammet-Ali soyundan olmak da her zaman yeterli değildir. Pirin ilmiyle iş yapması, etkin olması gerekir. Pirin dört kapıyı, kırk makamı, on iki erkânı, On Yedi Kemerbesti, üç farzı, yedi sünneti, bir koşulu ve meşayihi, kübra ilmini bilmesi gerekir. Tarikata göre davranıp hakikata göre yol sürsün ki pirliği geçerli olabilsin. Çünkü talip ve yol, mürşidindir. Pirin ilmi ve erkânı ile soyuna yaraşır olması; Muhammet-Ali'den gelen soy temizliğini ve doğru yolu bozmaması gerekir. İmam Cafer Sadık Hazretleri bu konuda şöyle buyurur:

"-Gerek pir, gerek talip olsun her yol ehlinin belli görevi ve yükümlülüğü vardır. Bir pir, talibe doğru yolu göstermezse, o nasıl bir pir olur? Bir talip kendine gösterilen doğru yolu bilmezse, o na-

sıl talip olur? Bir insanın kâmil ve cahil olmak üzere iki yapısı vardır. Talibin yapısı kâmil olmalı ki, ikrarı doğru olsun. Emeği, kurbanı, adağı ve yakarışı kabul olsun. Emeği, çabası ziyan olmasın."

Bu tanıma uymayan pirler ve talipler için; *"Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz (değersiz kılarız)"* (el-Furkan suresi/23.Ayet) ayeti vardır. Çünkü, kâmil insanın şeriat, tarikat, marifet ve sırr-ı hakikatta içinin dışının bir olması gerekir.

Yine İmam Cafer Sadık Hazretleri, *"-Yolun da erkânın da kâmil ve cahil olmak üzere iki yönü vardır"*, buyurmaktadır. Cahil pirler, Muhammet-Ali soyundan gelmeyenlerle, biat ve irşatları olmayanlardır. Onların tövbeleri geçerli değildir; talip tutmaları, ikrar vermeleri olanak dışıdır. Onlar şeriatta dönek, tarikatta dönek, marifette dönek, hakikatta dönektirler. Çünkü onlar, suyun kaynağına ermeyenlerdir. Böyle bir pirin yoldan, erkândan ve cemden sürgününe karar verilir mi? Kuşkusuz verilir. Onların yedikleri haramdır; ikrarına inanılmaz. Böyle pirler seccadesinden kovulur; halife iken posttan düşer; mürşit iken talip olur; öğretmen iken öğrenci olur.

Pir, Hz. Muhammet soyuna eren bir kâmil insandır. Dört kapıyı bilir; ilim ve irfanıyla belirgin/etkin, davranışlarıyla saygındır. Kuran'ın buyruklarını, dört kapının dördünün de gereklerini yerine getirir. İşte gerçek pir budur; böyle bir pirin pirliği geçerlidir.

Âdem'den Muhammet'e değin mezhep, yol, erkân yoktu. Muhammet Mustafa ve Aliyyel Murtaza geldi ve yeşil hat ile vahiy indi. Vahiyde;

"Muhammet, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir.

Fakat o, Allah'ın resulü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir" (el-Ahzap s./40. Ayet) dendi.

Böylece din zâhir oldu. Hz.Muhammet, Hz. Ali hakkında;

"-Zülfikârdan üstün kılıç, Ali'den üstün yiğit yok", buyurdu. Yine;

"-Yapıp çeviren yalnız güç sahibi Tanrı'dır", diyerek dini zâhir edip lâm ve elif koydu. Lâmın anlamı Muhammet, Elif'in anlamı Ali demekti. Bundan şeriat zâhir oldu. Tarikat, marifet ve hakikat sır oldu. Şeriat Muhammet'in şanına; tarikat, marifet ve hakikat Ali'nin şanına geldi. Şeriat erkânı, tarikat, marifet, kavl-i karar, seccade, biat, irşat, ikrar-ı iman, sonsuza kalma, halifelik ve pirlik Muhammet-Ali'ye indi. Önü Muhammet-Ali'dir, sonu Muhammet-Ali'dir.

Oruç, namaz, hac, zekat, kelime-i şehadet, dünyalık fitresinin tümü Muhammet-Ali'den olduğu için peygamber soyu dışında kalan birinin pirlik etmesi doğru değildir. Bu derin anlam nedeniyle Ulu Tanrı, Hz.Muhammet'i sevdi; tüm evreni, O'na sevgisi yüzünden yarattı. Muhammet'i sevdi Muhammet oldu; Ali'yi sevdi, Ali oldu. Bu bağlamda Muhammet-Ali, Tanrı'nın sırrının sırrı, kapısının kapısı olduğu için irşat, kavil, biat, talip ve mürit tümü, peygamber soyuna geldi. Peygamber soyu dışında birine şeyhlik, meşayihlik ve pirlik etmek, talip tutmak ve iradet getirmek doğru değildir; ikrarları geçersizdir; yedikleri haram, yıkadıkları kirli, pistir; ara bozucudur. Bu konuda Tanrı et-Tevbe Suresi'nin 80. Ayeti'nde;

"(Ey Muhammet!) Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek. Bu onların Allah ve Resulünü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah fasık-

lar topluluğunu hidayete erdirmez", buyurduğu için onlar, tarikatta dönektir; yüzleri kara domuz yüzüne benzer.

İmam Cafer Sadık bir buyruğunda; *"-'Kuran'da çocuklarınız dininizdir', denmiştir. Din Muhammet, iman Ali'dir. Bu söze uymayanın dini, imanı olmaz",* der.

Dini, imanı kabul etmek ise Muhammet-Ali soyunu kabul etmekle başlar; kabul edenlerin yüzüne sekiz Cennet kapısı açılır, yedi Cehennem kapısı kapanır.

Bir kimse Muhammet-Ali soyunu kabul ettiğinde suyun kaynağına ulaşır. Peygamber soyu, herkesin başıdır. Çünkü on sekiz bin âlem, Muhammet-Ali'nin dostluğuyla övünür. Suyun kaynağının, Muhammet-Ali olduğunun bilincine varmak gerekir. Onların soyuna saygısı olmayanın onlara saygısı olmaz; Muhammet-Ali'ye saygısı olmayan yezittir. Böylelerinin yedikleri haram, yıkadıkları pis, işledikleri günahtır. Muhammet-Ali'ye ulaşamamış olan sermayesiz kalmış demektir; sermaye olmayınca ise amaca ulaşılmaz, bir şey elde edilmez.

İmam Cafer Sadık;

"-Muhammet-Ali soyunu kabul edip biat edenlerin, iradet getirenlerin dini, imanı, ikrarı, biatı kabul olur; yolu erkânı makbul olur; yarın Tanrı katında kurtuluşu bulur; emekleri boşa gitmez", buyurur.

Yine İmam Cafer Sadık Hazretleri;

"-Pir olanın kâmil olması, talibin durumunu iyi anlaması, dört kapı, kırk makam, üç sünnet ve yedi farzı iyi bilmesi, dört erkânı bilmesi; şeriatı, tarikatı, marifeti ve hakikatı bilmesi; şeriat kaçtır, tarikat kaçtır, marifet kaçtır, hakikat kaçtır; şeriat ne ile tamam olur, tarikat ne ile tamam olur, marifet ne ile tamam olur, hakikat

ne ile tamam olur, bunları bilmesi, taliplere yolu erkânı öğretmesi gerekir. Bunlar nereden geldi, nasıl doğdu, kökü nedir, ucu nedir, edebi nedir, erkânı nedir, tövbesi nedir, işlemesi nedir? Pirin tüm bu soruların cevaplarını bilmesi ve talibe öğretmesi gerekir. Eğer bunları bilmezse, hakikata ermezse o pirin pirliği geçerli değildir." buyurur.

Bel bağlamak pirlere özgüdür. Pir ile talip arasında tecella, temenna ve Yezit'e teberra vardır. İmam Cafer;

"Tecella ve temenna eden üzerinden farz yükünü kaldırmış; Yezit'e teberra eden ise imamların hakkını ödemiş olur", buyurur.

Özünde, şeriat gemidir, tarikat denizdir, marifet dalgıçtır, hakikat incidir; pir olan şeriat gemisine biner, tarikat denizine açılır, marifet dalgıcı olup hakikat incisine ulaşır; onu bulup ortaya çıkarır.

Bir başka sorun da pir-soy ilişkisidir. Şurası açıktır ki bir pir, soyu ile övünemez. Bugün kimi pirlerin, *"-Ben falan post sahibinin oğluyum",* diyerek soylarıyla övündükleri görülmektedir. Talibi görmek /sormak zor bir iştir. Talibin köşesine kurulup; *"-Ben falan oğlu falanım, senin günahını bir araba kazığına takarım"* deyip yiyip içmekte; nefse sefa sürmektedir. Bunlar boşuna çabadır. Oysa Tanrı katında, *"-Kimin oğlusun",* diye sormazlar. Tam tersine, *"-Dünyada ne yaptın, ne işler ettin?",* diye sorarlar.

Bu nedenle bir pirin soyu ile övünmesi yerine soyuna yaraşır davranması esastır. İmam Zeynelabidin'in verdiği ders soyla övünülmeyeceğine açık bir örnek oluşturur:

Bir gün İmam Zeynelabidin'i lanetli Yezit zindana attırır. İmam Zeynelabidin, zindanın karanlık duvarları arasında hem gezinir hem de ağlar. Zindan, O'nu seven tutsaklarla doludur.

Tutsaklar, İmam Zeynelabidin'in gezinip ağlamasına akıl erdiremezler; *"-Ey imam niçin ağlıyorsun?"*, diye sorarlar. Zeynelabidin;

"-Bakın dünyada ne durumlara düştük. Dünyadaki durumumuz bu olunca, ahiretteki sonumuz ne olur hiç düşündünüz mü?", diye karşılık verir. O'nu seven tutsaklar;

"-Ey imam, senin Muhammet-Ali gibi dedelerin var. Böyle dedelerin var da sen daha niye korkuyorsun?", derler. Bu karşılık üzerine Zeynelabidin;

"-Yarın Tanrı katına vardığımda dedemi sormazlar. 'Kimin oğlusun?' diye sorulmuş olsaydı, ' İmam Hüseyin'in oğluyum', demek bana yeterdi. Ne çare ki Tanrı katında adama atasını, dedesini değil, dünyada yaptığı işlerin hesabını sorarlar. Ne mutlu Tanrı katına vardığında defterinde yanlışlar bulunmayan kula; ve ne yazık, defterinde yanlışlar bulunan kula!", buyurur.

Bu olay soyla övünülemeyeceğini, soyun ululuğuna sığınılamayacağını gösteren açık bir kanıttır. İster pir olsun, ister talip; hiç kimsenin soyuyla övünmesi doğru değildir. Çünkü, her koyun kendi bacağından asılır.

"-Pirin günahı olmaz", türünden düşünceler temelden yanlıştır. Son zamanlarda kimi talipler, *"-Pirin, rehberin günahı olur mu? Onlar Ocakzade'dir. Onların küfürleri bile sevap sayılır"*, biçiminde yargılar ileri sürmektedir. Oysa gerçek onların düşündükleri gibi değildir. Talibin işlediği her günah bir günah sayılır; buna karşın pir ve rehberin işlediği her günah beş günah sayılır. Çünkü o, Tanrı' nın sevgili dostlarının soyundan gelen bir Ocakzade'dir. O, talibe doğru yolu göstermekle yükümlüdür; sürekli kendini eğitmesi, talibe iyi örnek olması gerekir.

Bir insana cahil ya da düşman biri kötü bir söz söylerse, *"-Cahil cahilliğini yaptı, düşman düşmanlığını gösterdi"*, deyip geçebilir. Ama ummadığı birinden kötü söz işitmesi durumunda çok üzülür, kahrolur.

Bir pir kendi durumunu/konumunu düşünmeden Tanrı'nın yasakladığı bir işi yaparsa yarın huzur-u mahşerde ona;

"-Ey zalim sen talibine örnek olup hayır işleyeceğine kitapsız oldun. Talibin sana bakıp azdı. Gerçekte azdıran şeytandır ama buna sen neden oldun. Gel şimdi yaptıklarının hesabını ver", denecek ve Cehennem'e yollanacaktır.

Bir pirin karısından ayrılması, başka bir kadına kuşak çözmesi ya da Tanrı korusun livata yapması, çok büyük günahtır. Bu günahları işleyen pirin derdine derman yoktur. O, yol düşkünüdür; yüzüne bakılmaz, ocağına gidilmez, ocağın eşiğinden içeri sokulmaz, konuk edilmez; dergâhtan kovulur, toplumdan dışlanır. Onun bastığı toprakta kırk yıl bet bereket olmaz; uçsa bile *"cazıdır"* denir, inanılmaz.

Ancak böyle bir pirin talipleri onun ocağından kopmazlar. Onun amcazadelerinden birine bağlanırlar.

Bir pir ocağında birden fazla genç olursa, içlerinden birini ulu sayıp pir kabul etmeleri gerekir. O, talipleri görüp sorar. Ne var ki o pirin de başka bir ocaktan el alması gerekir.

Kimileri, *"-Veliler birbirini görmez"*, gibi bir düşünce ileri sürerler. Bu yanlıştır; velilerin kökü atası birdir. Geriye doğru gidildiğinde bir ve aynı yere gelinir. Atasını-pirini inkâr ederse münkir olur; düzeni bozmuş olur. Bu nedenle el ele, el Hakk'a ulaşmalıdır.

Pirin soyunun tükenmesi durumunda talipler, hangi pire özleri yatarsa ondan el tutarlar. Bir pir bir talibe, *"-Ben tekkenişinim; gel bana talip ol,"* diyemez. Onu azdırmış olur. Pir seçimi doğrudan doğruya talibin kararına bağlıdır. Talip aynı ocaktan kimi isterse kendine onu pir seçebilir.

Pirin ve rehberin kesinlikle okur-yazar olması gerekir. Şeriatta okur-yazar olmayan hoca olur mu? Kuşkusuz olmaz. Okumasını yazmasını bilmeyen insan eşeğe benzer. Oysa bir pirin yol gösterici olması, örnek olması gerekir. Okuması yazması olacak ki okuduğunu anlayacak, dünyayı ve toplumu tanıyacak ki sorunlara doğru çözüm bulabilsin. Tanrı'nın gönderdiği kitabı okumayan/bilmeyen Tanrı'yı nasıl bilebilir? İnsanlar doğuştan bilgi sahibi olsalardı, Tanrı'nın peygamberlerine kitap göndermesi gerekmezdi.

Pir talibine; *"-Hizmet ile otur; hürmet ve izzet ile söyle; şeriatta olgun, tarikatta haberdar, marifette agâh, hakikatta bilgi dağıtıcı ol"*, demesi gerekir.

Kitapsız pir, şeytana benzer. Bu nedenle taliplerin, böyle cahil pirlerin izinden gitmemeleri, sözlerine değer vermemeleri gerekir.

Kimi pirler, *"-Aktan okurum, karayı bilmem"*, diyerek okur-yazarlığı küçümserler. Böyle söyleyen/konuşan bir pir, Kuran'ı inkâr etmiş demektir.

Aktan okumak, âşıklara özgü bir şeydir. Oysa âşıkların da Kuran'ı övmesi, buyruklarına uyması zorunludur. Bir âşığın sözü Kuran'a uyduğu sürece o gerçek âşıktır; tersi durumda, âşığın sözüne değer verilmez.

Bilge kişi, ham ile hası birbirinden ayırır, doğru yolu bulur. Eğer bir talip, pir, rehber ya da âşığın söylediklerini anlayamazsa mürşidinden öğrenip doğru yola girmelidir.

Ayetsiz, kitapsız konuşan, nasihat eden pirin sözleri, saygın değildir. Edilen sözün, kesinlikle Kuran'a uyması gerekir. Âşığın serveti altın ise mihenk taşı Kuran'dır, mürşitler, üstatlar sarraftır. Bir sarrafa altın getirildiğinde önce mihenk taşına vurur, sonra altınsa alır, değilse geri çevirir.

Bir pirin toplum sorunlarını bilmesi, bunlara çözüm yolu bulması gerekir. Ancak o zaman sağduyu içinde düşünebilir; dünyayı ve ahireti birbirinden ayırdedebilir. Ancak o zaman talibi görebilir, çiği pişirebilir.

Pir gerektiğinde talibini, eğitmesi için bir rehbere teslim edebilir. O rehber, talibi eğitemezse ondan alıp o rehberin yakınlarından bir başka rehbere verebilir.

Bir pir, gecenin ikinci yarısından başlayarak Kıble'ye karşı oturup gün doğuncaya değin Tanrı'ya ibadet ve niyaz etmelidir. Bunu yerine getirmesi durumunda pirin nefesi keskin olur. Oysa günümüzde kimi pirler, yiyip içip kuşluğa değin *"eşekler"* gibi yatıyorlar. *"-Dedemize inen Kuran, bakalım ne buyurmuş? Bu dünyaya niye geldik? Yarın Tanrı katına ne yüzle çıkacağız? Taliplerin hakkını bizden sorduklarında ne karşılık vereceğiz?"*, diye düşünmeden gününü gün eden pirin vay haline! Yarın huzur-u mahşerde gör bak başına neler gelecek? Üstadın sırrı nefesi budur.

MÜRŞİT

Mürşit, müritlerine kurtuluş yolunu ve tanrısal sırların çözümünü gösteren, dervişleri yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan, üstün aşamalı tarikat, yol ulusu anlamına gelir.

Mürşit inançta, tıpkı pirde olduğu gibi aklın bedenleşmiş biçimi olarak algılanır. Her şeyi akılla sorgulayan bir odağın, inanç olarak yansıyan akıl sonuçlarının kutsandığı halkın manevi odağının merkezidir. Bu nedenle Alevi inancının toplumsallaştığı yer olan meydanda akıl kıblesi olarak öne çıkar.

Evvel zamanda ulu bir padişah vardı; doğudan batıya her yana hükmederdi. Bir gün bu padişah, bir çöle bir bahçe yaptırmak ister. Kırk bin ırgatı kırk yıl çalıştırarak bahçeyi yeşertir. Bahçede acı, tatlı hemen her türlü meyve vardır; bu meyveler yendiğinde kimi insanı delirtir, kimi insanı akıllı kılar, kimi insanı zehirler, kimi insanı ise kurtarırdı. Binlerce bahçıvan, bahçenin bakımı ile uğraşırdı. Bir gün padişah bahçıvanlara;

"-Bu bahçe bir vakıftır. Gelen giden yesin. Ama dikkatli olun; acı meyve yiyenlere panzehir verin, ölmesin. Eğer deli eden meyvelerden yerlerse akıllı edecek meyvelerden yedirin", uyarısını yapar.

Bütün bahçıvanlar, padişahın buyruğunu akıllarında tutarlar. Günler, aylar geçer; bahçedeki meyveler olgunlaşır. Bir gün bir bölük insan gelir, bahçenin kapısında durur; bahçıvanlar ne verdiyse onları yer. Bahçenin acısına tatlısına tamah etmezler; biraz araştırıp çekip giderler.

Yine aradan zaman geçer. Bir başka insan topluluğu gelir. Bahçenin içine dalarlar; acısından tatlısından ne buldularsa yerler; kimisi delirir, kimisi zehirlenir;

"-Aman ölüyoruz, yetişin!", diye bağrışmaya başlarlar. Bahçıvanlar yetişir; panzehir meyvelerden yedirip zehirlenmelerine engel olur. Böylece bu insanlar da kurtulur; yollarına devam ederler.

Bir gün bir öbek insan daha gelir. Bahçeye dalar; gözlerinin gördüğü, gönüllerinin istediği her şeyi yerler. Tümü zehirlenir. Bahçıvanlar koşup gelir;

"-Aman, şu panzehir şerbeti için de iyileşin", derler. Onlar;

"-Sizin bahçenizdeki meyveler zehirliymiş, bizi zehirlediniz. Şimdi panzehir olduğunu söylediğiniz şerbetinizle yine bizi zehirleyeceksiniz", diyerek sunulan şerbeti reddederler ve murdar olurlar.

Şimdi ey inanan kardeşler! Dünya bu bahçeye benzer; bahçenin bahçıvanları ise mürşitlerdir.

Sözünü ettiğimiz insanlardan ilk grup, bir içim su, bir lokma ekmekle yetinenlerdir; haram yemeden, harama dokunmadan gelip gitmişlerdir.

İkinci gelen grup, dünya denen bahçede bulduğunu yiyenlerdir. Yanlış yola sapıp, ağızlarına geleni söyleyenlerdir. Doğru yolu yitirip murdar olacakları zaman yardım istemeyi akıl edenlerdir. Mürşidin;

"-Gelin bu kötü işi bırakın. Tanrı'nın buyruğu budur. Peygamberin sünneti budur", sözüne uyup esenliğe çıkanlardır.

Burada mürşit sözünün ağrıya sızıya, zehirlenmeye karşı bir şerbet olduğunu, yani doğru yolun bulunmasını sağlayan manevi

bir güç olduğunu görüyoruz.

Gelen üçüncü grup ise dünya malına bağlanıp mürşit sözüne inanmayanlardır. Mürşit aydınlatan, eğiten, yol gösterendir. Ve mürşit Tanrı'nın kelâmı, Güneş, yıldız , Ay ve yol olmak üzere beş nesnedir. Mürşit sözünü hak bilmeyen kimse inançsızdır; onun için onlar da inançsız ölmüşlerdir.

Musahip cesettir, mürşit can; can cesetten çıkarsa düşkünlük toprağına düşülür. Meşrep ikrar, muhabbet iman, mürşit ise dindir. Bir sûfinin musahibi olmazsa cesedi; mürşidi olmazsa canı, dini; meşrebi olmazsa ikrarı; muhabbeti olmazsa imanı; rehber nazarına varmazsa İslamı olmaz.

Mürşitsiz kimselerin yanında menakıp okumak, âyin-i erkân göstermek doğru değildir. Böylelerinin şeriattan, tarikattan, marifetten, hakikattan ve kırk makam ile on yedi erkândan nasipleri yoktur. Sûfiler, mürşit ve mürebbinin nikahlısı gibidirler. Mürşit, mürebbi ya da halifenin rızası dışında, yedi adım giderlerse boşanmış kabul edilirler. Böyle bir duruma düşen sûfinin, nikahını yenilemek gerekir.Nikahını yenilemeksizin o sûfiyi topluma almak yezitliktir; mürşidin onu, tasarrufa hakkı yoktur.

Dört kapı, kırk makam, on yedi erkân Müslümanı üçtür; bunlar mürşit, mürebbi ya da halifedir. Bunların kovduğu kişi toplumdan dışlanmış demektir. Böyle birine bir sûfi muhabbet gösterirse onu da lanetlemek gerekir. Bir talip kendi mürebbisine erkân göstermezse onun musahip tutması erkân değildir.

Mürebbi babadır; talip, mürit ise oğul. Baba oğulun evine teklifsiz gider. Bu nedenle mürebbi, talip/mürit evine teklifsiz gider. Mala ya da cana sûfilik edenler; erkân ile otursalar da hayırları kabul değildir.

REHBER

Rehber, cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, dedenin, babanın ya da çelebinin yöneteceği törenleri hazırlama, yola girecek canlara yolu öğretme görevini yerine getiren kimsedir.

Rehber de tıpkı pirde, mürşitte olduğu gibi aklın bedenleşmiş kimliğidir. Bir yol öğretmeni olarak yol ehli cana hem "su abdesti" aldırır; vücut organlarının yüzey kirliliğinden arındırılmasının ötesinde o organlarla gerçekleştirilen kötü/olumsuz işlerden sıyrılmanın ikrara bağlanmasını sağlar. Hem de "kulak abdesti" verir; yol ehli canı bilgiyle yıkar, onun bir akıl varlığı durumuna dönüşmesini sağlar.

Talibe ışığa, aydınlığa giden yolu gösteren rehberdir. O, pirin yardımcısı, pirin bulunmadığı yerde ve zamanda onun vekilidir.

Rehber, yol eridir. Ancak rehberlik, her kişinin yapacağı bir iş değildir. Rehber, şeriatın gerçekleşmesini sağlayan, tarikatta olgunluk aşamasına ulaşan, cömertlik sahibi biri olmalıdır. Gönül kapısı açık, dili tatlı; sözü güçlü, yüreği Tanrı yaratıklarına sevgi dolu olmalıdır. Eli, dili, hali ve hareketleriyle kimseyi incitmemelidir. Yüce ahlaklı olmalı; eksik ahlaktan sakınmalıdır. Kendisini nasıl bilirse başkalarını da öyle bilmelidir.

Rehber, alim olmalıdır. Alim olmak, hakkı batıldan, batılı haktan; hayırı şerden, şerri hayırdan; akı karadan, karayı aktan ayırmak demektir. Yaratıcı sezgisel bir akılla doğruyu görmek demektir.

Rehber bilgisini, görgüsünü ve sevgisini derinleştirmeli; sürekli bir ilerleme/gelişme içinde olmalıdır. Ancak bunun gerçekleştirilmesi durumunda müritle rehber arasındaki saygınlık sürekli olur.

Rehber, müritleri seven olmalıdır. Bir olay çıktığında olayı yatıştıracak, suçlu ya da suçluları cezalandıracak odur. Âdil olmalı ki verdiği karar, halk katında geçerli ve sürekli olsun. Âdil karar, kişiyi mükemmelleştirir; mükemmel insan âdil karar verir.

Bir pir rehber seçerken bu nitelikleri göz önünde bulundurmak durumundadır. Bu nedenle pir, görevini yerine getirmeyen rehberi hizmetten alır. Hizmet kime layıksa ona verir.

Rehberin cünübu; meşrebin, gaybetin ve sırrın açığa vurulmasıdır.

ZÂKİR

Zâkir, cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, deyiş, düvaz, miraçlama söyleme ve saz çalma görevlerini yerine getiren kimsedir.
Zâkir bâtında, akıl yayıcı kimliğin bedenleşmiş biçimidir. Ortodoks inançta Cebrail, Tanrı'dan aldığı bilgileri Muhammet'e ileten bir melektir, yani bir inanç varlığıdır. Bâtıni inançta ise Cebrail, insanın aklıdır. Bu aklın taşıyıcısı da zâkirdir. Tanrı-insan'nın sözcüsüdür. Muhammet'e yönelik tanıklık, O'nun ortodoks kimliğine değil, bu kimliği yadsıyan bâtıni kimliğine yönelik başvurudur. Bu durum gözden kaçırılırsa her şey tersine döner.

Halife adı beş harftir; bu sayıyı, alfabenin harf sayısından çıkardığımızda geriye yirmi dokuz harf kalır. Bunu on ikişerli - gruplara ayırdığımızda geriye beş kalır.

Beş şart, Hz. Muhammet'in şartıdır. Ve halife Hz. Muhammet'in yolundan gitmeli, yaptığını yapmalı ki ayin-i erkân yerini bulsun. Çünkü şeriat, tarikatın kapısıdır; şeriat kapısını aşmayan biri tarikata giremez.

Pir sözü dört harftir. Yirmi dokuzdan çıkarıldığında geriye yirmi beş kalır. Bu on ikişerli gruplara ayrıldığında geriye bir kalır. O bir tarikattır; tarikat, insanların ulusu Hz. Ali'nindir; Ali, veliler şahıdır. Ve pir, Ali'nin yolundan gitmeli, Ali'nin yaptığını yapmalı ki ayin-i erkân yerini bulsun. Pir pirliğini bilmezse, pirlik canına büyük gelir.

Zâkir sözü dört harftir. Yirmi beşten çıkarıldığında geriye yir-

mi bir kalır. Bundan on ikili grup çıkarıldığında geriye dokuz kalır. Dokuz, doksan bin söz olup Ulu Tanrı'nın sözüdür. Tanrı, bu doksan bin sözü Hz. Muhammet'e bildirdi. İşte zâkir, bu doksan bin sözü zikri içinde gezdirsin ki Tanrı'nın varlığı anlaşılsın. Zâkir yerde ya da gökte zikir sırasında, insanları tedavi eden, en temiz, saf, arı kişidir. Tanrı zâkir için;

"-Cebrail'in hizmetini üstlenmiştir. Yerle gök arasında yetmiş bin nur kanatlı melek de zikretsin", buyurur.

Bir gün Tanrı Cebrail'e;

"-Ey Cebrail, bana yeryüzünden haber getir", buyurdu.

Tanrı'nın buyruğu üzerine Cebrail, yeryüzüne dolaşmaya başladı. Yeryüzünün bir yerinde tevhit sözüyle bin bir zikir işitti. Hemen durdu ve o yere indi. O an, yetmiş bin nur kanatlı meleğin de tevhit çektiğini gördü. Onları izledikten sonra Tanrı katına varıp;

"- Ey besleyen, gözeten Tanrı, falan pirin taliplerini gördüm. Oturmuş adını zikrediyorlardı. Tevhit çekerek yeri göğü inletiyorlardı. Durumu görüp hayran oldum. Bir süre onları izledim, sonra da size bildirmek üzere geldim", dedi. Ulu Tanrı;

"-Ey Cebrail, o kullarımın ibadetlerini kabul ettim, günahlarını bağışladım. Yer-gök meleklerini de bağışladım. Ey Cebrail, senin de günahlarını bağışladım.";

"-İzzetim ve yüceliğim için sınama amacıyla bana zikredene gökten yetmiş bin lanet olsun. Ancak, hiçbir karşılık beklemeksizin zikir çeken cemaatın günahından geçerim";

İmam Cafer Sadık da;

"-Kendi günahını görüp Tanrı'ya zikreden kişinin günahını, Tanrı bağışlar", dedi.

TALİP

Talip dendiğinde tarikata, yola girmek isteyen, Bektaşi/Alevi olmak isteyen kimse ya da bu amaçla ikrar ayinine alınan kimse anlaşılır.

Tarikat/yol geleneğinde talip, tarikata/yola alınmadan önce belirli bir süre ahlak ve edep denemesinden geçirilir; manevi yükselmeye istekli ve seyrü süluk çilesine katlanmaya hazırsa talip olarak kabul edilir. Yola düşecek, yol göstericisine mutlak bağlanacak olan talip, tarikat/yol hizmetlerini yerine getirmesini sağlayacak değerlerle donanmış olmalıdır: İçi-dışı bir etmeli; dışarıdan halk gibi görünmesine karşın içten evliya gibi olmalı; geveze olmamalı; terbiyeli, kadına saygılı olmalı; can ve tenle, bütün varı ve varlığıyla mürşit buyruğunda bulunmalıdır.

İmam Cafer Sadık, "*-Talip demek, muhip ve mürebbisine ikrar veren, bir dilden konuşan demektir*", buyurur. Muhammet-Ali ocağı taliplerinin mürebbi ve musahibe ermeleri, ikrar verip iradet getirmeleri ve Hak yolunu kabullenmeleri gerekir. Yine İmam Cafer Sadık'a göre şeriat doğruyu bilmek, tarikat doğru iş yapmak, marifet doğru yolu seçmek ve hakikat Hakk'a ermektir. Bir talip şeriat, tarikat, marifet ve hakikat bilimlerinde; dört kapının dördünde de kâmil olmak durumundadır. Talip, mürebbiye uyan; musahibe boyun eğen; Muhammet-Ali soyundan birini pir tutan; pirin kazanında pişip erkânı, yolu öğrenen; pirin buyruklarına kesinlikle uyan; pirin söylediklerinin tersini yapmayan; diliyle onaylayıp yüreğiyle inanan; Muhammet-Ali davasını bilen;

Muhammet-Ali yolundan giden; bu yolun erkânını süren; her işte rızalık alan ve rızadan dönmeyendir. Bir talibin pirinden, mürşidinden hizmet istemesi dört kapıda kırk makamda, on yedi erkânda asla erkân değildir. Hakikat olmayınca Hak olunmaz. Hakk'ı bilmeyen talipler, hiçbir şeye inanmıyor demektir. Bu durumda onların itikatları kalmaz; inkârcı olurlar; Mervan olurlar; Yezit'ten beter olurlar. Çünkü ikrarlı yezit oldukları, Hakk'ı görüp de inanmadıkları için onların şerrinden uzak durmak gerekir. Tanrı böyleleri için;

"Mektup Süleyman'dadır, rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla (başlamak)dır"(en-Neml suresi /30. Ayet); *"Bana başkaldırmayın, teslimiyet gösterip bana gelin, diye yazmaktadır"* (en-Neml suresi/31.Ayet), buyurmaktadır. Onlardan gelecek belalardan uzak durmak için Tanrı'nın bu buyrukları dışında *"-Ali'den başka yiğit yoktur"(Lâ feta illâ Ali),* cümlesini okumak gerekir. Bir talip, pirin buyurduğunu yapmazsa; rehber ve musahibi kabul etmezse; şeriatı, tarikatı, marifeti ve hakikatı bilmezse; ve rıza kapısına teslim olmazsa, yoldan erkândan çıkmış kabul edilir. Böyle bir talibin sözleri doğru, ikrarı geçerli değildir; dört kapının dördünden de dönek sayılır; yeminleri sahtedir; yüzleri karadır. Çünkü bu tip talipler, Hak yolundan kovulmuş yalancılardır; imamlar dergâhından nasip almamışlardır. Bu nedenle onlar hiçbir biçimde ceme sokulmazlar; yola erkâna alınmazlar. Bunlar hakkında bir hadiste; *"-Çünkü İmamlar dergâhından nasibi yoktur",* denilmektedir. Bir talip rehberine ve musahibine inanmazsa, rehberinin ve musahibinin sözünü tutmazsa, buyruğuna girmezse hiçbir zaman talip olamaz. Onların ikrarı geçerli değildir; kurbanı kabul edilmez. Onlara sekiz Uçmak kapısı bağlıdır; yedi Tamu'nun

kapısı açıktır. Hz. Muhammet bir hadisinde; *"-Kesindir ki Tanrı münafik kimselere doğru yolu göstermez"*, buyurur. Yolumuz sevgi ve dostluk üzerine kuruludur. Dergâhımızda bozgunculara ve kışkırtıcılara yer yoktur. Çekememezlik, kıskançlık, kendini beğenmişlik, kovculuk, inatçılık, kin tutma, başkalarını suçlama, iftira etme, küfür, zulüm, yalan ve cinayet, Tanrı'nın yasakladığı şeylerdir. Bir talip bunları benliğinden uzaklaştırmalı, yüreğinden silmelidir. Gerekmezse söz söylememeli; gözüyle görmediğine *"gördüm"*, kulağıyla duymadığına *"duydum"* dememelidir. Büyüğe hizmet, saygı; küçüğe sevgi ve yol göstermelidir. Ancak bunları yerine getirmesi durumunda bir talip her koşulda doğruyu yakalar; yoldan sapmaz; hak ile batılı ayırır; herkesi kendini sevdiği gibi sever ve sayar; yetmiş iki milleti bir tutar. Çünkü insan vücudu ile bir bütündür; sadece bir organ ile insan insan olmaz. Tek kanatla kuş uçmaz. Ancak bütün insanları sevenlerin bütün organları tamdır. Sevmeyenin, sevgiden yoksun olanın, vücudunda bir organ eksik demektir. Sevgisiz insan, tek kanatlı kuşa benzer; birden bire gökyüzünden yere düşer, kendini dikenler, taşlar arasında bulur. Bu nedenle bir talibin önce kendisiyle sonra toplumla uyumlu olması gerekir. Ondan hiçbir canlı incinmemelidir: Dört duvarı bile kendine dost edinmeli; elindeki ekmeği komşusuyla paylaşmalı; malını, canını ve yarattığı dünyayı gerektiğinde başkasına bırakmalı; ve rızaya teslim olmalıdır. Kimseye azap, sıkıntı vermemeli; kimseye güçlük çıkarmamalıdır. Bu nitelikleri edinmeyen, kazanmayan kimsenin dergâhımızda yeri yoktur. Kimi talipler Hakk'ı bırakıp şeytana uyarlar. Onlar münkirdir; birliği özümseyememişlerdir; onların ikrarları geçersizdir. Onlar Ehlibeyt'e düşmandır, zarar vermişlerdir. Lanet halkası boğazlarına takılmıştır. Böyleleri candan, cemaattan sür-

gün edilir. Bir talip nefsini terbiye edemeyip rızasız lokmaya el sürerse, kendi kadını dışında başka kadına bakarsa ceza olarak 99 tarik vurulur. İmam Cafer Sadık;

"-Taliplerin yolu, erkânı kabul etmesi, hakikata ulaşması ve bir dilden konuşması gerekir. Böyle davranmazlarsa lanetli olurlar. Sürgün edilmeleri gerekir. Eğer bir talip yola girmez, hakikatı kabul etmez, mürebbiye düşmez, musahip tutmaz ise lanetli olur. Çünkü, mürebbiye düşmeyen, musahip tutmayan hakikata ulaşamaz. Hakikat ehli canlar, böylelerini Hakk'ın halkasına koymazlar"; "-Bir pir, bir talip yoldan dönemez; tarikattan, hakikattan ayrılamaz; rızadan vazgeçemez. Terk-i mal, terk-i can ve terk-i dünya zemininde erkân-ı tarikat ve erkân-ı hakikat ile rıza gösterip teslim olmazlarsa ikrarları geçerli değildir; itikatları ortadan kalkar; itikatı olmayanın ikrarı ortadan kalkar. Yoldan ve erkândan düşkündür. Yüzü er meydanında karadır. Ceme alınmaz. Tercüman ve kurban yedirilmez. Tarik çalınmaz.", buyurmuştur. Kişinin gönlü, Tanrı'nın evidir; gönlünü yıkan, her şeyden önce Tanrı'nın evini yıkmış sayılır. Bir talip, kendi benliğini nasıl düşünüyorsa başkalarını da öyle düşünmek zorundadır. Böyle davranmayan birinin dergâhımızda yeri yoktur: Onlar inanmamış olanlardır; onların ikrarları geçersizdir; İmam Cafer katında yoldan, erkândan düşkündür; erenler meydanında yüzleri karadır. Tarikatta dönek sayıldıklarından onlara, On İki İmam dergâhı kapalıdır. Onlar ceme yaklaştırılmaz; onlara tercüman ve kurban verilmez; tarik çalınmaz. Bir talip bencil değil özverili olmalı; en az kendini düşündüğü kadar başkasını da düşünmeli; arkadan da olsa kimse için kötü bir şey söylememeli; dilini tutmasını bilmeli; başkalarının sırrını ortaya dökmemelidir. Çünkü başkasının sırrı-

nı ortaya döken kendi sırrını da açıklamış olur. Bir talip eline, beline, diline sahip olmalı; şehvet düşkünü olmamalıdır. Tanrı'nın yasaklarından uzak durmalı; Tanrı'nın buyruklarına uymalıdır. Bu Tanrı'yı bilmek demektir; Tanrı'yı bilmek, kendi özünü tanımaktır. Bir talip, kimsenin hakkını yememeli; hakkı hak, batılı batıl saymalı; hakkın gelmesi durumunda batılın, batılın gelmesi durumunda hakkın yok olacağını bilmelidir. Böyle bilmek, böyle davranmak bir talibin varlık koşuludur. Bir talibin sohbeti yumuşak olmalıdır: Karşısındakini üzmemeli, kızdırmamalı, usandırmamalıdır. Erler/erenler katında edep erkân ile konuşmalı; sorulunca bildiğini doğru söylemelidir. İmam Cafer Sadık, *"-Dinimiz imanımızdır"*, buyurur. Pir dilin, musahip imanın simgesi durumundadır. Pirinden dönen talip dininden; musahibinden dönen talip imanından dönmüş sayılır. Yine İmam Cafer Sadık, *"-Din Muhammet, iman Ali'dir"*, buyurur. Bu nedenle dininden imanından dönmüş talip, Tanrı-Muhammet ve Ali'den dönmüş sayılır. Kuşku yoktur ki böyle bir talip şeriatta kâfir; tarikatta düşkün; marifette yoksun ve hakikatta dönektir. Bir talip Tanrı korusun pirine, musahibine söverse, dinine, imanına sövmüş sayılır. O talibin andı, ikrarı geçerli değildir; o talip yola sığmaz. Çünkü o, Tanrı'yı görüp inanmayandır. Böyleleri için, *"-Tanrı'nın laneti hain insanların üzerinedir"* buyrulur. Böyleleriyle ceme oturulmaz; böylelerine kurban yedirilmez. Eğer bir talip pirin sözüne, rehbere, musahibe inanmazsa; teslim-i rıza kapısında olmazsa; tarikatı, hakikatı hak bilmezse; yoldan, erkândan dışarı çıkmış olur. O taliplerin ikrarı geçerli değildir; onların ikrarlarına amel olmaz; tarikatta ve hakikatta dönek sayılırlar. Yola, erkâna koyamazsınız; yüzleri kara, merdut ve münafıktırlar. Bunlar hakkında bir hadiste; *"-Çünkü İmamlar Dergâhı'ndan nasibi yoktur"*

denilmektedir. Talip yola girmiş, yola baş koymuş kimsedir; o, yoldan çıkamaz, törelerden kopamaz; o, Tanrı'ya yüz çeviremez, Muhammet-Ali sevgisini yüreğinden koparıp atamaz. Bir talip güruh-u naci, yani, kurtulmuş kullar katarına kabul edilmiş demektir; o, Şah'ın talibidir; hakikat yoluna girdiği için yaptığı işlerin Tanrı'ya yaraşır olması gerekir; o, Cebrail gibi doğru özlü, doğru sözlü olmalıdır. İkrar verip biat eden bacıların durumu da aynıdır: Böyle bir bacı, hiçbir zaman ve hiçbir konumda rızasız iş yapamaz. Rızasız iş yapan, lokma yiyen ya da yediren bir bacı, şeriata göre boş düşmüş olur. Böyle bir bacı, tarikat kapısından içeri giremez; onun lokması yenmez, lokmasını yiyen yezit olur, lanetlenir; yoldan, dinden düşkün olur. Yüzü, ayının, domuzun yüzünden daha çirkin bir duruma dönüşür; onu şeytan bile kabul etmez. Bu nedenle ister bacı, ister kardeş olsun her canın, her yerde ve her zaman rızadan ayrılmaması; pirden, musahipten, yoldan dönmemesi gerekir. Bu bir Muhammet-Ali buyruğudur. Bu buyruğu yerine getirenler, Hak-Muhammet-Ali divanında şefaatten mahrum kalmazlar. Bir talip, kendisine emanet edilen değerlere yürekten sarılmalıdır. Mürşidinin sözünden hiçbir biçimde çıkmamalıdır. Yoksa o, Tanrı katından kovulmuş olur; dergâhta, iğrenç bir kişi durumuna düşer. Talip olmak dünyasal niteliklerden kurtulup insan olmaktır; insan olmak ise kâmil yere ulaşmaktır. Bilge kişi gönül yaşamındadır; Tanrı'yı bilir. Ama cahil insanın yeri dünyasal yaşamdır; dünyasal yaşam dönüşü kolay olan bir yerdir; o yere dönmek kolaydır; ne var ki sonu pişmanlıktır; o yol, kınanan yoldur. Hak erenleri; *"-Gelme gelme; dönme dönme. Gelenin malı, dönenin canı..."*, derler. Dört kapı, kırk makam, on yedi erkân, on iki farz, sünnet ve edep bir talibin her iki dünyada bilmesi gereken şeylerdir. Bir talip, bir postuna

çıkamaz; başmağını giyemez. Tersine davranması durumunda seccadeden kovulur ve sürgün edilir. Yalnız yedi kişiye; Allah'a, peygambere, mürit-mürşide, talip-evliyaya, öğrenci-öğretmene, oğul-ataya, kul-şaha yaptıkları ve ilişkilerinden dolayı soru sorulmaz. Bunların işlerine, ilişkilerine ilişkin soru sormak doğru değildir. Bunlardan soru sormak şeriatta küfür; tarikatta Tanrı'ya ortak koşma; marifette yanılgı; hakikatta döneklik tir, kancıklıktır. Bir talip gücü yettiğince nurdan, sırdan ve erdemden nasibini alması gerekir. Kişinin Tanrı ile buluşması olası değildir; eğer bir talip Tanrı'ya kavuşmak dilerse O'nun buyruklarını yerine getirmek, doğru yola girmek durumundadır. Çünkü kişinin kendini bilmesi Tanrı'sını bilmesi demektir. Kendi benliğinden habersiz bir kimse hiçbir zaman doğru yolu bulamaz. Kişi Tanrı'yı ancak ve ancak inanç yoluyla kendi benliğinde bulur. Bu nedenle bir talibin iki şeyi yerine getirmesi gerekir: Birincisi sözden uzaklaşarak içten konuşmaya dönme anlamında terk-i kelam; ikincisi, dünya nimetlerinden uzaklaşma, yaşamak için gerekli gıdalara dönme anlamında terk-i taam. Bu iki şeyi yerine getiren bir kimse sûfidir, derviştir; böyle biri, dünya uğraşından el etek çekmiş demektir. Bu olaya *"makamı terketme"* denir ve bunu, ancak Tanrı'ya yakın kişiler başarabilir. *"Terk"*, kendi özünü, varlık hakkını bilmek demektir. Bu aşamaya *"marifet makamı"* denir; bu makam, hayvan aşamasından çıkıp, insan aşamasına evrilmektir. Bu nedenle *"marifet makamı"*na, *"had makamı"* da denir. Böylece kişi, boş şeylerden geçip yüce makama erer. Yol-erkân yerini bulmuş, talip amacına ulaşmış olur. Ehl-i hakikatın işareti on ikidir; on iki farzı yerine getiren Hakk'a kavuşmuş olur; marifete ermiş olur; varlığın sırrına varmış olur. Bir talip, kendi konumunu bilince çıkararak Hakk'ı öz benliğinde bulabilir. İşte o

zaman yol-erkân yerini alır; amaç gerçekleşmiş olur. Tersi durumda bir talibin Tanrı yolunda aşama alması olası değildir. Düşkün eşek yola giderse yorulur, bitkin düşüp yarı yolda kalır. Bir talibin pir nazarına geçmesinde dört erkân vardır:

1) Dâr'a geçtiğinde Mansur olur;
2) Dâr'a geçtiğinde Nesimi olur;
3) Tarik altından geçtiğinde; Zülfikâr çalınıp kalktığında Fazlı olur;
4) Gülbank alıp gittiğinde günahlarından bağışlanır.

Hakikat yolunun farzı on ikidir. Bir talip Ulu Tanrı'ya kavuşmak, ermek dilerse bu on iki farzı yerine getirmesi; marifet kapısını aşması; Resul soyuna boyun eğmesi ve tüm varlıkların sırrını bilmesi gerekir.

Dört türlü ahlak vardır: İyiliğe karşı iyilik yapmak; buna eşek ahlakı denir. İyiliğe karşı kötülük yapmak; buna yılan ahlakı denir. Kötülüğe karşı kötülük yapmak; buna köpek ahlakı denir. Ve kötülüğe karşı iyilik yapmak; buna övünç ahlakı denir. Kâmil insan övünç ahlaklı olandır; bu öğüdü tutan, övünç ahlaklı olan sultan, tersine davranan şeytandır. Her zaman iyilik Tanrı'dan, kötülük insanın kendi nefsinden gelir. Bir talip her şeyden önce kötülüğün şeytandan geldiğine inanmalıdır. Çünkü Tanrı kötülük yapmaz; yapmış olsaydı zalim olurdu; oysa Tanrı, bu sıfattan arınıktır. Ey talip Hz. Muhammet, Hz. Fatıma, İmam Hasan, İmam Hüseyin ve On İki İamam'ın yolu tarikat yoludur; bu yolda erkânın Hak yolu olsun, erkânın sürekli olsun.

Yolun sözleri şu beş kimse tarafından dile getirildi: 1) Şah-ı Merdan Ali; 2) Hz. Fatıma; 3) İmam Hasan; 4) İmam Hüseyin ve 5) Zeynelabidin.

Önce sessizlik, suskunluk marifeti açıklandı. Sonra sırasıyla kötü alışkanlık, örtücülük ve sûfilik marifetleri açıklandı. Bir talip sabırlı olmak, sıkıntıya dayanmak durumundadır; ancak sıkıntı ve zorlukları göğüsleyen insan gönül huzuruna ulaşabilir. Her işin başı sabırdır; sabırla anka tutulur. Bir talip şeriat, tarikat, marifet ve hakikat ilimlerini bilmek durumundadır. Talip bu ilimlerle uğraşırken bir zorlukla karşılaşırsa pir ya da halife onun üstesinden gelmek durumundadır. Pir ya da halife Tanrı kelamının ayetlerini açıklayabilmeli, yorumlayabilmelidir; talip de böyle bir pirin, halifenin eteğinden elini çekmemelidir.

Bir talip pir huzuruna çıktığında saygılı, alçakgönüllü, tıpkı bir avuç toprak gibi sessiz olmalıdır. İşte o zaman, pir yüzünü talibe çevirip; *"-Ey talip, Muhammet-Ali'yi kabul ettin mi? Muhammet-Ali'nin buyruğu olan şeriat ve tarikat, bundan böyle benim pirliğime bırakılmıştır. Muhammet-Ali'yi kabul ediyorsan benim buyruklarımı da tutman gerekir"*, diyecektir. Ardından erkânı anlatacaktır. Talip, pirin elini tutacak kelimeyi şehadet ve kelimeyi tevhit okuyacaktır. Böylece erkân yerini bulmuş olacaktır. Daha sonra pir talibe; *"-Tanrı'dan başka tapacak yoktur. Tanrı'nın elçisi Muhammet'tir. Tanrı'nın velisi Şah-ı Merdan Ali'dir. Ali, Tanrı'nın aslanıdır. O'nun kılıcı, Tanrı'ya ortak koşanların ensesindedir. Böyle bilip böyle düşünesin ey Talip!"*, diyecektir. Erenler nazarına gelip doğru yolu seçmek, doğru yola tanık olmak talip için farzdır ve vaciptir. Mürşit eline niyaz ederek tariki eline alır ve *"-Destur Şah"*, der. Talip ölüp de dirilinceye değin on iki rıza erkânı çalar. Ardından şu gülbangı okur: *"-Allah Allah Allah...Evelin ve ahirin, zâhirin, bâtının bende-i şah kabül-ü dergâh ikrarı kalu billah Allah-Muhammet-Ali hû diyelim hû"*.

Daha sonra tecella-tevella ve Yezit'e teberra edilir. İrfan üzere oturulup mürebbinin ve pirin hakkını, yani şah niyazını alır. Dergâha kabul edilen talibin tercüman kurbanı gelir ve; *"-Kurban-ı Halil, Ferman-ı Celil, Can-ı İsmail"*, diyerek tekbirlenir. İmam Cafer talip olanın uyacağı on iki erkânı açıklamıştır: 1) Kanaat ehli olmak; 2) Sabır ehli olmak; 3) Yumuşak huylu olmak; 4) Cömert olmak; 5) Gördüğünü görmedim demek; 6) Pirden rızasız iş istememek; 7) Dövene ve sövene kul olmamak; 8) Küfrü iman saymamak; 9) Sağ mürebbi olmak; 10) Sağ musahip olmak; 11) Sağ sohbet olmak; 12) Sağ aşina olmak.

Rabbülâlemin Allah'tır; mürebbi Cebraildir; pir, Şah-ı Merdan Ali'dir; mürşid-i kâmil, Hz. Muhammet'tir. On İki İmam halifedir; musahip İbrahim Peygamber'dir; aşina, Musa Peygamber'-dir; meşrep, Yusuf Peygamber'dir; sûfi, Eyub ve İsmail peygamberlerdir; evliyalar, Hakk'ın talipleri ve müritleri, öğrencileri ise enbiyalar ve bilim ehlidir.

Nefis öldürmek Şeytan'dan kaldı; Tanrı: *"-Âdeme secde kıl"*, buyurdu. Mağrur davrandı; secde kılmadı. Âdem'e nefis öldürdü.

Mürşit öldürmek Mülcemoğlu Abdurrahman'dan ve Muaviye oğlu Yezit'ten kaldı.

Gammazlık etmek, yalan söylemek ve dedikodu yapmak Nemrut'tan, Firavun' dan, Ebu Süfyan'dan, Ebu Cehil'den, Ebu Hureyre'den ve Şeytan'dan kaldı. Hakk'ın laneti onların üzerine oldu.

Hakk'la zâhir-bâtın bir olmak erkândır. Hakk'ın ortağı, eşi yoktur; O birdir iki denmez.

ÜSTAT VE DÖŞEK HAKKI

Kimi durumlarda talipten üstat ve döşek hakkı alınır. Töremiz bu hakkın hangi ölçülerde alınacağını belirlemiştir. Buna göre: 1) Yeni musahip olanlardan 110 para üstat; 7 para döşek; 2) Öz kurbanı verenlerden 110 para üstat; 7 para döşek; 3) Aşina olanlardan 110 para üstat; 7 para döşek; 4) Peşine ve çiğindaş olanlardan ne üstat, ne de döşek; 5) Meydana çıkan muhasiplerden 7 para döşek; musahipsizlerden 3 para döşek; 6) İkrar alan oğlan ve kızlardan 110 para üstat; 3 para döşek; 7) Ocak kazdıran taliplerden 110 para üstat; 8) Musahipli bir sûfinin ölmesi durumunda 110 para üstat; 9) Musahipli bir bacının ölmesi durumunda 1 bakır para üstat; 10) Evini ondalatan taliplerden 110 para ile bir bakır para üstat; 7 para döşek; 11) Musahipli sûfinin tacının düşmesi durumunda 110 para döşek hakkı alınır.

EV ONDALAMA

Talibin evinin ondalanmasında önce delil uyanır. Talibin kazanı ve katranı dışında, ne kadar malı varsa değeri ölçülür. Ne kadar tutarsa içinden dokuz doksanı; *"-Dokuz sıfata lanet olsun"*, denerek çıkarılır. Kalan değer üçe bölünür. Bu üç bölümden: *"-Bir bölümü şahın, bir bölümü mürşidin, bir bölümü cem erenlerinin,"*, denir. *Sonra; "-Mürşit geçti, cem erenleri de geçti"*, denir. Şaha kalan bölüm yeniden üçe bölünür. Bunun da bir bölümü şahın, bir bölümü mürşidin, bir bölümü cem erenlerinindir. Bu nedenle yukarıda anlatıldığı gibi; *"-Mürşit geçti, cem erenleri de geçti"*, denir. Şaha kalan bölüm tekrar üçe ayrılır; bu kez: *"-Mürşit geçti, cem erenleri geçti, şaha da gani"*, denir.

Sıra erkândan geçmeye gelmiştir. Talibin ikrar almış oğlu varsa, anasının aşağı yanında dâr'a durur. Sonra birlikte erkândan geçerler. Musahibi olmayan talibin evi ondalanmaz.

ERKÂNDAN GEÇMEK

Talibin erkândan geçirilmesi şöyle olur: Önce delil uyanır. Ardından döşek atılır. Daha sonra delilci musahibiyle birlikte meydana gelir. Sonra sırasıyla aşinası olan musahipler aşinalarıyla birlikte meydana çıkarlar. Musahibi olanlara ikişer, musahibi olmayanlara birer şaplak vurulur. Musahipliyle musahipli, musahipsize musahipsiz şefaatçi eşlik eder. Tümü meydana geldiğinde döşek kaldırılır. Selman-ı Ferraş gelir. İkisine bir gülbank okunur. Niyazlaşırlar; sonra dolu gelir. Saz çalınır-semah dönülür. Kurban lokması yenir. Delil kalkar. Çömceci gelir. Yatan-oturan gülbangından sonra cemaat dağılır.

OCAK KAZDIRMA

Ocak kazdıran talibin bir kan akıtması gerekir. Dolusu içilip lokması yendiği zaman, mürşit ya da rehber eline bir çapa alır. Ocağın önünde dâr'a durur. Talip bacısıyla onun sol tarafında dâr'a durur. Ardından mürşit ya da rehber, çapa ile ocağı üç kez tılsım eder. Sonra çapayı talibin eline verir. Talip rehberin elini öper. Rehber yerine oturur. Bu kez talip bacısıyla tüm cemaatın elini öpüp dâr'a durur. Bir gülbank çekilir ve cemaat dağılır. Yüz on para üstat hakkı alınır.

PEŞİNE ETME

Tercüman sırasında pir, aşinalı iki talibi peşine etmek üzere bacılarıyla birlikte karşısına çağırır. Dört can, eşiğe niyaz ederek pirin karşısına gelirler. Aşina dolusundan bir fincan dolu verilir. Dördü de niyazlaşıp dâr'a dururlar. Dâr gülbangı okunur:

"-Bismişah, Allah, Allah. Erenler yüzüm yerde, özüm dâr'da. Erenler meydanında, Muhammet Ali divanında, pir huzurunda. Canım kurban, tenim tercüman. Bu fakirden ağrınmış, incinmiş, gücenmiş karındaş varsa: Dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin. Allah, eyvallah, gerçeğin demine hû! Dost!"

Mürebbinin bacısı o gece bacıların ikisini yanına alır ve on iki kapı açıp hak gördürür.

MÜRİT

Mürit, tarikata, yola giren, bir mürşide, pire bağlanan kimse, derviş demektir.

Günlerden bir gün İmam Cafer Sadık oturmuş inananlarla söyleşiyordu. İnananlardan birine dönerek;

"-Yarın sana birini gönderiyorum, kızını ona ver!", dedi.

İnanan kişi evine geldi ve İmam Cafer Sadık'ın söylediklerini karısına anlattı. Akşam geçip sabah olunca kalkıp hazırlandı. Bu sırada dış kapıdan bir ses geldi; çıkıp bakınca kapıda bir boz kurdun durmakta olduğunu gördü. İçinden;

"-İmam Cafer Sadık'ın sözünü ettiği kişi bu olmalı", diye geçirdi. Fazlaca düşünmeden buyruğa uyup kızını kurda teslim etti. Kurt, kızı alıp gitti.

Aradan birkaç gün geçince karısı; *"-Be adam, İmam Cafer Sadık'ın sözü ile kızı kurda verdin. Kurt, kızı alıp gitti. Kaç gün oldu, kızdan bir haber çıkmadı. Git şu karşıdaki meşeliği ara; belki kurt kızı yemiştir; hiç olmazsa kemiklerini devşir getir. Getir de bir yere gömelim; ondan da umudumuzu keselim"*, dedi.

Bunun üzerine adam kalkıp kızını aramaya koyuldu. Meşeliğin girişine varınca; bir adamın kesip hazırlamış olduğu bir kucak odunu bir ipin üzerine koymaya çalıştığını gördü. Adam odunu götürmek istedi ancak ip yetişmediği için başaramadı. Bu kez gidip bir kucak odun daha kesip getirdi; ipin üzerine koydu; ip iyice yetişmez oldu. Gidip bir kucak odun daha kesip getirdi.

Odun iyiden iyiye artmıştı. Ne ip yetişti ne de adamın odunları kaldırmaya gücü yetti. Sonuçta odunları götüremedi.

Kızın babası bu olayı izledikten sonra yine yoluna devam etti. Yolda, bir kuşun bir kaya deliğinden çıkıp uçtuğunu, sonra geri dönüp aynı deliğe girmek istediğini ama giremediğini gördü.

Baba yoluna devam etmeyi sürdürdü. Gide gide bir sürü kuşun uçuştuğu bir yere vardı. Orada güzel bir kız ile yakışıklı bir delikanlının oturmakta olduğunu gördü. Kızı hemen tanıdı; bu kendi kızıydı. Adam selam verdi; onlar da selamını aldılar. Kızıyla ve damadıyla oturan adam, bir süre onlarla konuştu; korkularını, kuşkularını anlattı.

Sonra dönüp evine geldi. Gördüklerini karısına anlattı; karı koca mutlu olup sevindiler.

Daha sonra adam, İmam Cafer Sadık Hazretlerine gitti; gördüklerini bir bir söyledi. O zaman İmam Cafer Sadık;

"-Ey sûfi, gördüklerini sana açıklayayım. İlk gördüğüm odun kesen kimse mürebbidir. Oğul edinir, sorununu çözümleyemez. Yeter diyeceğine gider birkaç tane daha oğul edinir; bu kez hiç hakkkından gelemez. Oğulları serseri olup çıkar; dünyada ve ahirette yüzü kara olur; imansız gider. İlk gördüğün olay bu durumu anlatır.

Deliğe giremeyen kuşa gelince; o gidip bir rehbere ikrar veren, sonra hileli işler yapıp verdiği ikrardan dönendir. O artık bir daha içeri giremez; ayrıldığı kapıya dönemez. İkinci olay bu durumu anlatır.

Son olaya gelince: Kızını kapıdan alıp götüren kurt, gerçekte kurt donuna girmiş bir yiğit idi. Böylece Tanrı'nın buyruğu yerine geldi. Mürit olup iradet getiren, mürşidin buyruğuna yüz çeviremez; yüz çevirirse imansız gider. Yaşadığın olay bunu anlatır", dedi.

Üç türlü mürit vardır: Mürit, kurit ve tirit. Mürit, malını ve canını *Ali'nin yoluna koyan; kurit, ne malını ne de canını mürşide* veren; tirit ise malını ve canını mürşide vermeyip küfür sayandır.

İmam Cafer Sadık; *"-Müritler yolu-erkânı bilmeli, bir dilden konuşmalıdır. Mürebbi ve musahibi kabullenmelidir. Yola girmeyen, hakikatı kabul etmeyen, mürebbi ve musahibi hak tanımayan mürit lanetlidir. O ceme, yola, erkâna sığmaz. O, Tanrı halkasına sokulmaz. Onun sürgün edilmesi gerekir"*, der.

Bu nedenle yoldan-erkândan dönen mürit dönektir, kancıktır.

Pirle mürit arasında meyanbend bağlıdır; üstat ile mürit arasında şedd-i şah ve telkin-i piran bağlıdır.

Şet, teslim olmayı, bağlılığı simgeler. Musahip ceset, mürebbi candır; can cesetten çıkarsa yaşam sona erer. Meşrep ikrar; muhabbet iman; mürşit dindir.

Bu nedenle bir müridin musahibi olmazsa cesedi; mürebbisi olmazsa canı; meşrebi olmazsa ikrarı; muhabbeti olmazsa imanı; sevgisi olmazsa inancı olmaz.

Bir mürit, üç gün rehber önüne varmazsa onun inancı yiter. Bir gündüz on iki saattir. Bir müridin işi çıksa bir yere gitse, üç saat geçmesine karşın mürşit nazarına varıp mürüvvet etmese, o an Tanrı'nın rahmetinden çıkar. Bu durumda iken iki saat daha geçse ve mürşit nazarına varmasa, Şah-ı Merdan Ali'nin sohbetinden çıkar. On iki saat geçse ve yine mürşit nazarına varmazsa, dört kapı, kırk makam ve on yedi erkândan kovulmuş olur. Ancak o mürit yeniden erkâna alınır.

Bir yıl kırk sekiz haftadır; bir mürit her cuma ve gecesi pir huzuruna varıp zülfikâr altından geçmek durumundadır. Bu du-

rum onun boyun borcudur.

Bir müridin üzerinden kisvesi, belinden kemeri, sırtından hırkası, elinden asası gitse ya da bunlara zalim eli, zalim dili değse; bu yolla tılsımı bozulsa, kisvesini bir yere koyması gerekir. Ancak bunu yaptıktan sonra kendisine emanet edildiği için alıp giyebilir. Olanak bulup pir huzuruna çıktığında durumu pire bildirir, mürüvvet dilerse temizlenmiş olur.

Bir mürit, pirinden, mürşidinden, mürebbisinden, halifesinden ya da musahibinden erkân isteyemez. Çünkü bunlar erkân sahibidirler; erkân sahibinden erkân istemek erkândan değildir. Yol açsalar, kisvelerini ve nefeslerini kendileri belirler. Zira evliyanın yolu enbiyanın; enbiyanın yolu Tanrı'nındır. Tanrı'nın yolu ise keskin kılıçtır. Bu yolun sağında Tanrı adına içilen ant; solunda Tanrı emri; önünde mürüvvet; ardında ise kerem vardır. Doğruluktan ayrılıp yanlışa gitmek isteyeni yolun sağında Tanrı adına içilen ant; solunda Tanrı buyruğu; önünde mürüvvet; ardında ise kerem tutar.

Bir mürit bir müridin evine giderse önce eşiğine, sonra orada bulunan mümin ve müslimine, ardından da ocağına niyaz etmesi gerekir. Bu mihman olan müridin, ev sahibine armağan ve hizmetidir. Ev sahibi müridin mihman müride;

"-Bugün mürüvvetli mihmanımız ve izzetli mihmanımızsın, bizim evimizle bir ilgimiz kalmadı. O senindir", demesi gerekir.

Bir mürit, evliyanın menakıbı ve Seyit Nesimi'nin ilmi okunurken söz söylerse; Kuran okunurken konuşursa ve pir karşısında dillenirse, büyük günah işlemiş olur.

Müridin müritten yol, erkân öğrenmesi erkândandır. Bir kimse yüzyıllık mürit de olsa bilmediği, görmediği yerin/şeyin ya-

bancısıdır. Eğer bir mürit, şeriat evine girip musahip kazancı tutarsa o müridin mürşidine, mürebbisine erkân göstermesi gerekir. Onun ötesinde kendi cesedinden musahip, muhabbet ve kazanç istemesi doğru olur. Buna karşın bir mürit tersine davranır, mürşitten, mürebbiden kaçarsa yezit olur. Bir mürit, abdestsiz ve taharetsiz, yani cünüp olarak yedi adım yürüyemez. Abdestsizlik kovulmuşluk; taharetsizlik kötülük demektir. Bu iki durumdan herhangi biri bir müritte bulunursa o mürit yedi denizde, yedi ırmakta ya da yedi çeşmede yıkansa arınamaz.

ON İKİ HİZMET

On iki hizmet, inançta, Hz. Ali soyundan gelenlere bağlanan ve cemde yürütülen hizmetlere everilen addır. Alevilik-Bektaşilikte on iki post sayısınca ayrı nitelikte on iki hizmet vardır; kimi bölgelerde hizmetlere verilen adlar ve hizmet sıralaması değişiktir. Yaygın hizmet sıralaması şu şekildedir: l) Cemi yönetme, 2) Görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olma, 3) Cemde düzeni ve sessizliği sağlama, 4) Çerağları uyandırma, meydanı aydınlatma, 5) Deyiş, düvaz, miraçlama söyleme, okuma, 6) Meydanı silme, süpürme, 7) Su getirme, dağıtma; sofranın sonunda el temizliğini sağlama, 8) Kurban ve yemek işlerine bakma, 9) Semah dönme, l0) Cem yapılacağını duyurma, ll) Cemevini temizleme ve l2) Cemin ve ceme katılanların güvenliğini sağlama.

Tarikatın on iki hizmeti vardır. Cem, bu on iki hizmetin yerine getirilmesiyle gerçekleştirilir; on iki hizmet yerine getirilmezse yenilen içilen helal olmaz.

Kökende Ali oğulları, on iki hizmetin sahibi[10] durumundadır. Şah-ı Velâyet gülbank eşliğinde her hizmeti bir oğluna vermiştir. Bu dağıtımdan sonra hizmet kesintisiz sürmüştür.

Birinci hizmet cemi yönetmedir; bu bir post hizmetidir ve mürşit postuyla temsil edilir. Bu hizmetin sahibi pirdir, mürşittir. Cemi yönetecek, sorunları çözecek, sohbeti sürdürecek, âşıkların sözlerini açıklayacak olan odur.

Mürşit postunun yeri baş köşedir. Diğer hizmet sahipleri meydanda yan yana, ayakları mühürlenmiş durumda pirden hizmetlerini alırlar. Pir hizmet sahiplerine şu duayı okur.[11]

"- Bismişah... Allah Allah...Akşamlar hayır ola. Hayırlar fetola. Şerler defola. Hizmetlerimiz kabul ola. Muratlarımız hasıl ola. Hazır, gaib, zâhir, bâtın âyin-i cem erenlerinin gül cemallerine aşk ola. Onsekiz bin âlemle birlikte cümle mümin müslim kardeşlerimizi Muhammet Ali eşiğinden, gülbangından mahrum etmeye. Allah cümlemizi Didar-ı Eh-libeyt'e, Meşreb-i Hüseyin'e nail eyleye. Muhammet-ül Mustafa, Aliyyül Murteza, gözcümüz Cebrail-ül Mustafa, çerağcımız Cebrail-ül Ensari, zâkirimiz Bilal Habeşi, ferraşımız Selman-ı Pir-i Pâk, iznikçimiz Huzeymet-ül Ensari, kurbancımız Mahmut-ül Ensari, sakacımız Şehitler Şahı İmam-ül Hüseyin, ibriktarımız Gulam Kanber, peykimiz Amr-ı Eyyar, semahçımız Abuzer Gaffari ve bacımız Fatımat-ün Zehra hazretlerinin şefaatlarına nail eyleye. Bu efendilerimizin hüsn-ü himmetleri üzerimizde ola. Yolsuza Hızır yoldaşımız, evliya haldaşımız ola. Saklaya bekleye...

Dil bizden, nefes kutb-ül arifin, gavs-ül vasilin Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'den ola. Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Dem-i Pir Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli ve gerçek erenler demine hû!"

Duadan sonra hizmet sahipleri topluca meydana niyaz eder ve yeniden dâr'a dururlar. Pir bu kez:

"- Tecella, tevella Hakk'a yazıla. Tecellanız temiz, yüzünüz ak ola. Tecella gören Cehennem narı görmeye. Erenlerden himmet, Allah eyvallah!.", der.

Hizmet sahipleri hizmetlerinin başına gider. Carcı meydana üç kez süpürge çaldıktan sonra, dâr'a durur. Dâr'da:

"- Bismişah. Allah Allah... Güruh-u Naci'yem. Kırklar meydanında süpürgeciyem. Hüseyn-i Kerbelâ için gözlerim kan yaştır. Yüz bin lanet Yezit'in bağrı kara taştır. Pirimiz Kırklar içinde Seyyid-i Ferraş'tır. Ber cemâl, Muhammet kemâl, İmam Hasan, İmam Hüseyin Ali ra bülende salavat!." , tercümanını okur.

Ardından pir:

"- Allah Allah...

Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl, yüzün ak ola. İsteğin fetola. Seyyid-i Ferraş efendimizin hayır himmetleri üzerinde ola. Gerçek erenler demine hû!."

Süpürgeci bulunduğu yeri niyaz ederek geri geri çekilir ve meydandan ayrılır. Bunu her hizmet sahibinin hizmetini alması izler. Sırasıyla hizmetler yapıldıktan sonra carcı meydana süpürge çalar.

Cemin akışı içinde on iki hizmet yerine getirilir. Sözgelimi iki musahip aile görülmek üzere meydan alır. Dört candan oluşan bu katarda yaşça büyük olan erkek sağ başta durur. Solunda o canın eşi vardır; diğer çift de onun yanındadır. Hepsi yalınayaktır ve bellerine kemerbest kuşağı bağlanmıştır. Dâr'a durduklarında katarın sağ başına rehber geçer. Rehber, on iki hizmet sahibinden üçüncüsüdür ve pirin yardımcısıdır. Pirin bulunmadığı zamanlarda onun temsilcisidir. Yolun gereklerini iyi bildiği için görülecek canların önüne düşer. Rehber meydana niyaz ettikten sonra:

"- Allah Allah...

Eli erde, yüzü yerde, özü Dâr'ı Mansur' da, Hak-Muhammet-Ali yolunda; erenler meydanı, pir divanında canı kurban, teni terce-

man; On İki İman, On Dört Masum-u Pâk efendilerimizin dostalarına dost, düşmanlarına düşman olmak kavlıyle Hak erenlerin nasihatını kabul, gereğince amel etmek üzere, yalın ayak, yüz üzere sürünerek, cem erenlerinin izni icazetiyle Muhammet-Ali yoluna, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli tarik-i nazeninine dahil olmak üzere koç kuzulu kurbanlarıyla gelmişler. Hakk'ı görmüş, yolu Hak bilmiş, Nesimi gibi yüzülüp, Mansur gibi asılıp, Fazlı gibi borçtan kurtulmak dilerler. Himmet-i pir niyaz ederler. Allah eyvallah!.", der.

Pir, cemde bulunanlara yüksek sesle üç kez şu soruyu yöneltir:

"-Cem erenleri siz bu canlardan razı mısınız?"

Soru üzerine görülen sûfi ve bacılardan bir isteği, şikayeti olan varsa söyler. Sorun varsa yöntemine göre çözümlenir; istekler yerine getirilir. Razılık sağlandıktan sonra cem erenleri oturdukları yerden elleriyle niyaz ederler.

Ardından pir bir ayet okur ve;

"-Tövbe günahlarımıza estağfurullah. Elimizle, dilimizle, belimizle işlediğimiz günahlarımıza tövbe estağfurullah. Kalbimizle, organlarımızla işlediğimiz günahlarımıza tövbe estağfurullah. İsyanımıza tövbe estağfurullah.

Can-u dilden el bağladığım evliya erkânına

Hamd-ü lillah gene durdum pirimin divanına

El-aman sığındım erenler lutf-u ihsanına

Bu yolda canım kurban pirimin fermanına

Ber cemal-i Muhammet, Kemal-i Hasan, Hüseyin. Ali ra bülende salavat!.", diyerek tüm cem erenlerini salavata çağırır. Çağrıya uyan cem erenleri toplu bir biçimde;

"- Allahümme salli âlâ seyyidina Muhammedin ve âlâ Âl-i Muhammet", salavatını verirler.

Görülmek üzere meydan almış olan canlar yüzüstü secdeye kapanırlar. Bu sırada pir;

"-Geldiğin Ali yolu, durduğun Mansur dâr'ı, gördüğün Hak didarı. Hak cesedine can verdi, kalbine iman verdi. Ağız talip, dil mürşit. Erenler meydanında ne gördün, ne işitin?", diye sorar. Dâr'daki canlar, başlarını secdeden kaldırmadan:

"- Hak gördük, Hak işittik", yanıtını verirler. Pir secdede duran canlara;

"-Allah eyvallah kapısında döktüğün varsa doldur. Ağlattığın varsa güldür. Yıktığın varsa kaldır. Doğru gez, dost gönlünü incitme. Mürşide teslim-i rıza ol. Yalan söyleme, kov kovlama, haram yeme, zina etme. Elinle koymadığını alma, gözünle görmediğini söyleme.

Gelme gelme, dönme dönme. Gelenin malı, dönenin canı. Riya ile ibadet, şirk ile taat olmaz. Söylediğin meydanın, sakladığın senin. Allah eyvallah...!", öğüdünü verir. Secdeden kalkan canlara pir;

"- Erenler meydanında pir huzurunda mürşide teslim oldunuz mu? Allah-Muhammet-Ali, On İki İmam ve Ehlibeyt soyuna iman-ı ikrar ettiniz mi? Kazaya razı olup alınyazısına bağlandınız mı? Nacilerin pişüvası İmam Cafer Sadık'ın ictihadı üzere Hak dediğimizi Hak bilip, batıl dediğimizi batıl bildiniz mi? Muhammet-Ali'nin ve Ehlibeyt'inin sevdiğini sevip tevella,[12] *sevmediğini sevmeyip teberra*[13] *ettiniz mi? Dört Kapı Kırk Makam hak mı? Suret-i haktan görünüp dünya menfaatleriyle gözünü kamaştıracak münafık-*

ların sözlerine aldanıp erenler yolundan uzaklaşırsan mahşer günü yüzün kara olsun mu?", telkinini yapar. Görülenler;

"-Allah eyvallah!", der. Pir bu kez;

"- Hak-Muhammet-Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli ikrarınızda sabit kadem eyleye. Gerçek erenler demine hû! ", duasını okur.

Görülen canlar pirin önünde dizüstü otururlar. Pir sağ başta oturan talibin sağ elini; talip, sol eliyle pirin eteğini; diğer üç kişi ise birbirlerinin eteğini tutarlar. Pir önce bir ayet okur, ardından da;

"- Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr. Nasrun minallahi ve fethun karib. Ve beşirilmüminin.

Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali.

Pirimiz, üstadımız Kutb-ı âlem Hünkâr Hacı Bektaş Veli Şah-ı Horasan..Destur-ı Pir...", duasını okur. Daha sonra taliplerin sırtına erkân çalar. Görgüsü yapılan canlar meydanı niyaz eder, geri geri çekilir ve yerlerine otururlar.

Sıra kurbanın meydana alınmasına gelmiştir. Meydana alınan kurbana su ve tuz verilir: Kurban sahibi yüzü dede'ye dönük biçimde sağ eliyle kurbanın sağ ön ayağını havaya kaldırır; sağ ayağının ucuyla sol ayağını kapatır. Gerektiğinde kurbancılar ona yardımcı olur. Kurbancı ve sofracı cemde, kurban ve yemek işleri hizmetinin sahibidir. Bu gelenek oğlu İsmail'i Tanrı'ya kurban etmek isteyen Hz. İbrahim'den kalmıştır. Tığlanan kurbanın bağırsağı ve kemikleri dışarı atılmaz, açıkta bırakılmaz, toprağa gömülür.

Kurban meydanda iken pir:

"Her ikisi de teslim olup, onu alnı üzerine yatırınca: Ey İbrahim! Rüyayı gerçekleştirdin. Biz iyileri böyle mükafatlandırırız. Bu, gerçekten çok açık bir imtihandır, diye seslendik" (Saffat Suresi/103-104-105-106. ayetler) ayetlerini okur. Ardından da kurbancılarla birlikte;

"- Kurban-ı Halil, Ferman-ı Celil, Tığ-ı Cebrail, İtaat-ı İsmail...", tekbirini söyler. Bu kez kurbancılar;

"- Allahü ekber, Allahü ekber, Allahü ekber... Lâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Allahü ekber ve lillah-il-hamd.", tekbirini üç kez söylerler. Pir;

"- Lâ fetâ illa Ali, lâ seyfe illa Zülfikâr. Nasrun minallahi ve fethun karib ve beşşir-il-müminin. Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali. Pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli. Diyelim gönül birliğiyle Allah Allah...", der. Ve cemdekiler secdeye varır. İnanç yoğunlaşması sonucu

"-Allah... Allah..." , derler. Pir secdedekilere;

"-Allah Allah... Akşamlar hayırola. Hayırlar fetola. Şerler defola. Münkirler mat, münafıklar berbat ola. Müminler şadola. Meydanlar abadola. Sırlar mesrur ola. Hak-Muhammet-Ali yardımcımız ola. On İki İmam, On Dört Masum-u Pâk, On Yedi Kemerbest, katarlarından, didarlarından ayırmaya. Pirimiz, üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli muin ve destgirimiz ola. Cenab-ı Hak münkir, münafık şerrinden, adu mekrinden hifz-ı emande eyleye. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza eda nasip ve müyesser eyleye. Allah devlet ve milletimizin kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye. Kurbanlarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyleye. Lokmaya sevap yazıla. Kazaları, afetleri, belaları defet-

miş ola. Dil bizden, nefes Hz. Hünkâr'dan ola. Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Gülbang-ı Evliya, Hünkâr Hacı Bektaş Veli... Gerçek erenler demine hû!", duasını okur.

Beşinci hizmet zâkirindir. Zâkir üç nefes kurban düvazı söyler. Zâkir cemin sazıdır, sözüdür; düvazları okur, semahları çalar. Düvaz bittikten sonra zâkir sazın üzerine eğilir ve *"- Allah Allah...! ",* diye dua alır. Pir zâkire;

"- Allah Allah...

Hizmetleriniz kabul, muratlarınız hasıl ola. Ağzınız ağrı, dert görmeye. Zikrettiğiniz erenlerin, evliyaların himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola.

Dem-i Hünkâr, Kerem-i Evliya, gerçek erenler demine hû!.", der.

Böylece hizmet yerine getirilmiş olur. Duanın bitimini süpürgecinin meydana üç kez süpürge çalması izler. Ardından dâr'a durur. Pir;

"- Allah Allah...

Hizmetleriniz kabul ola. Muradınız hasıl ola. Seyyid Ferraş efendimizin himmeti üzerinizde ola. Erenler demine hû!." , duasına geçer. Pir cemdeki erenlere ve bacılara dönerek;

"-Dâr çeken didar göre... Erenler safasına vara... Gerçeğe hû!" der ve ara verir.

Eşik ve beşik yoklamak isteyenler *"destur"* alır. Bir süre dinlenmeye geçilir; herkes ihtiyacını karşılar.

* * *

Yeni hizmete çerağın uyandırılmasıyla başlanır. Altıncı hiz-

metin sahibi çerağcıdır: Çerağların yakılması, meydanın aydınlatılması onun görevidir. Çerağcı hizmetini yerine getirmek üzere önce temiz bir bez içine tuz koyar. Kurbanın eritilen yağını bir kaba boşaltır. Sonra geçer dâr'a durur. Önce;

"Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki doğuya da batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden(çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna ulaştırır. Allah insanlara(işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir" (Nur Suresi/35. Ayet) ayetini okur. Ve;

"- Çerağ-ı ruşan, fahr-i dervişan, zuhur-u iman, himmet-i piran, Pir-i Horasan, küşad-ı meydan, kuvve-i abdalan, kanun-ı evliya, gerçek erenler demine hû!...

Çerağ-ı evliya nur-üs-semavat
Ki bu menzildir ol Tur-ı münacat
Kaçan kim ruşen ola kıl niyazı
Muhammet-Ali'ye candan salavat." der.

Cemde bulunanlar salavat getirirler.

"- Allahümme salli âlâ seyyidina Muhammet Mustafa
Allahümme salli âlâ seyyidina Aliyye'l Murtaza
Allahümme salli âlâ seyyidina Hasan-ül-Mücteba
Allahümme salli âlâ seyyidina Hüseyn-i Kerbelâ

Allahümme salli âlâ seyyidina Zeyn-el-Âbâ
Allahümme salli âlâ seyyidina Bakır Baha
Allahümme salli âlâ seyyidina Cafer Rehnüma
Allahümme salli âlâ seyyidina Kazım Musa
Allahümme salli âlâ seyyidina Ali Sultan Rıza
Allahümme salli âlâ seyyidina Muhammet Taki
Allahümme salli âlâ seyyidina Ali Naki
Allahümme salli âlâ seyyidina Hasan Askeri
Allahümme salli âlâ seyyidina Muhammet Mehdi..."

Çerağcı salavattan sonra, çerağın sağına, soluna ve önüne niyaz eder; ardından ayağa kalkar, geri geri çekilerek, meydanın orta yerinde dâr'a durur ve;

"- Çün çerağ-ı fahr uyandırdık Huda'nın aşkına
Seyyid-ül-Kevneyn Muhammet Mustafa'nın aşkına

Saki-i Kevser Aliyye'l-Murtaza'nın aşkına
Hem Hatice, Fatıma Hayrünnisa'nın aşkına

Şah Hasan Hulk-ı Rıza hem Şah Hüseyn-i Kerbelâ
Ol İmam-ı Evliya Zeynel-Âbâ'nın aşkına

Hem Muhammet Bakır ol kim Nesl-i Pâk-i Murtaza
Cafer-üs-Sadık İmam-ı Rehnüma'nın aşkına

Musa-i Kazım İmam-ı Serfiraz-ı ehl-i hak
Hem Ali Musa Rıza-yı sabiranın aşkına

Şah Taki ve ba Naki hem Hasan-ül Askeri
Ol Muhammet Mehdi-i sahib-i liva'nın aşkına

Pirimiz, üstadımız Bektaş Veli'nin aşkına

Haşredek yanan yakılan âşıkanın aşkına...",

düvazını okur.

Cemde bulunanlar düvazın bitiminde;

"- Allahümme salli âlâ seyyidina Muhammet ve âlâ Âl-i Muhammet...", diyerek salavat verirler.

Pir, dâr'daki çerağcıya şu duayı verir:

"Hata ettim Huda yaktı delili
Muhammet Mustafa yaktı delili

Ol Âl-i âbâ'dan Haydar-ı Kerrar
Aliyyü'l Murtaza yaktı delili

Hatice'tül Kübra Fatıma Zehra
Ol Hayrü'n nisa yaktı delili

İmam Hasan aşkına girdim meydana
Hüseyin-i Kerbelâ yaktı delili

İmam Zeynel, İmam Bakır-ü Cafer
Kazım Musa Rıza yaktı delili

Muhammet Taki'den hem Ali Naki
Hasanü'l Askeri yaktı delili

Muhammet Mehdi ol sahip zaman
Eşiğinde ayet yaktı delili

Bilirim günahım aşubdur
Hünkâr-ı Evliya yaktı delili

On İki İmamdan'dır bu nur Hatayi

Şir-i Yezdan Ali yaktı delili"

Düvaz bitince zâkir sazının üzerine eğilir ve pirden şu duayı alır:

"- Allah Allah...

Hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. Muhammet-Ali, Ehlibeyt katarlarından, didarlarından ayırmaya. Adlarını zikrettiğiniz On İki İmamlar'ın himmeti üzerinizde ola.

Diliniz dert görmeye.

Dil bizden, nefes Hazret-i Hünkâr'dan ola.

Gerçeğe hû!"

Böylece çerağcının hizmeti bitmiş olur. Süpürgeci meydana üç kez süpürge çalıp dâr'a durur. Pir süpürgeciye;

"- Allah Allah...

Hizmetin kabul, muradın hasıl ola. Seyyid-i Ferraş yoldaşın ola. Ellerin dert, gönlün keder görmeye.

Gerçekler demine hû!" duasını okur.

Daha sonra yedinci hizmetin sahibi olan ibrikçi meydan alır. Sağ elinde ibrik, sol elinde leğen olduğu halde meydana gelir. Ve şu duayı okur;

"- Bismişah...

Men Gulam-ı Haydar'ım, addan etmem havf-u bak. Çünkü bu hizmette bana örnektir Selman-ı Pâk. Ber Cemal, Muhammet Kemal, İmam Hasan, İmam Hüseyin, Ali ra bülende salavat"

Gözcü'nün;

"- Hak gelsin, pir!", demesi üzerine pir, Selman hizmeti için hayır duada bulunur:

"- Yardımcın Şah-ı Merdan Ali olsun. Muhammet-Ali şefaatçin olsun.

Gerçeğin demine hû!"

Daha sonra ibrikçi leğeni dede'nin önüne koyar. Dede, şehadet parmağını leğenin üzerine uzatır. İbrikçi dede'nin şehadet parmağına üç damla su döker ve her damlatışta;

"- Ya Muhammet ya Ali ", der. Ardından cem erenlerine döner ve;

"- Erenler hayır himmet eyleyin!", diye seslenir. Cem erenleri;

"- Himmet erenlerin!", karşılığını verir.

İbrikçi pirin parmaklarından süzülüp leğene dökülen o üç damla suyu içer. Bu sırada cemaat;

"-Nur olsun, iman olsun! Gittiği yer gam kasevet görmesin. Hak-Muhammet-Ali şefaatçın olsun!", diye yakarırlar. İbrikçi dâr'a durur. Pir;

"- Allah Allah...

Hizmetleriniz kabul ola. Dileğinizi Hak-Muhammet-Ali vere. Elleriniz dert görmeye. Gönlünüz incinmeye. Yoluna hizmet ettiğiniz pirin himmeti üzerinizde ola.

Dil bizden, nefes Hünkâr'dan ola.

Gerçeğe hû!", duasını yapar.

Sıra tevhide gelmiştir. Zâkir, pirden izin alır ve Hatayi, Pir Sultan, Kul Himmet vb. üstatlardan tevhit deyişleri okur. Ardından pir;

"-Medet ey Allah'ım medet
Gel dertlere derman eyle
Yetiş ya Ali Muhammet
Gel dertlere derman eyle

Hasan, Hüseyin aşkına
Yardım ederler düşküne
Zeynel Abidin aşkına
Gel dertlere derman eyle

İmam Bakır'ın katına
Cafer'in ilm-i zatına
Kazım Musa Rıza hürmetine
Gel dertlere derman eyle

Şah Taki'yem bah Naki'yem
Askeri'yem kemteriyem
Pirim sana yalvarırım
Gel dertlere derman eyle

Var Allah'tan dilek dile
Mehdi sahip zaman gele
Dedemoğlu secde kıla
Gel dertlere derman eyle",

gülbangını okur. Bitirdikten sonra;

"- Allah Allah...

Vakitler hayrola. Hayırlar fetola. Şerler defola. Secdeye inen başlarınız ağrı dert görmeye. Adlarını çağırdığımız On İki İmamlar'ın hüsn-ü himmetleri üzerinizde sayeban ola.

Dil bizden, nefes Hazret-i Hünkâr'dan ola.
Dem-i Pir, Kerem-i Evliya, gerçek erenler demine hû!", der.

Burada hizmete ara verilir; cem erenleri bir süre dinlenir; ihtiyaçlarım giderir.

* * *

Pirin;

"- *Edep erkân!"*, demesiyle âyin yeniden başlar. Cem erenleri diz çöker. Süpürgeci meydan alır; dâr'a durur ve;

"- *Hüseyin-i Kerbelâ için gözlerim kanlı yaştır. Yüz bin lanet olsun, Yezit'in bağrı taştır. Pirimiz Kırklar içinde Seyyit Ferraş'tır. Ber Cemâl, Muhammet Kemâl, İmam Hasan, İmam Hüseyin, Ali ra bülende salavat!"*, gülbangını okur. Gülbank bitince cemaat;

"- *Allahümme salli âlâ seyyidina Muhammet ve âlâ Âl-i Muhammet"*, diyerek salavat getirirler. Pir, car duası'nı verir:

"- *Allah Allah...*
Hayırlar fetola. Şerler defola. Münkir, münafık mat ola. Süpürgeci Selman... Kör olsun Yezid-i Mervan. Carımıza yetişsin ol Şah-ı Merdan. Hizmetin Hakk'a geçe. Seyyid Ferraş'ın himmeti üzerinde ola. Yüzün ak ola.
Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş-ı Veli demine hû!"

Ardından miraçlama okunur:

"Geldi Cebrail çağırdı
Hak Muhammet Mustafa
Hak seni Mirac'a okur
Davete kadir Huda

Evvel emanet budur
Piri rehber tutasın
Kadimi erkâna yatıp
Tarik-i müstakime

Muhammet sükuta vardı
Yoktu senden bir aziz
İmdi senden el tutayım
Hak buyurdu vedduha

Muhammed'in belin bağladı
Anda ahir Cebrail
İki gönül bir oldular
Yürüdüler Dergâh'a

Vardı Dergâh kapısına
Gördü bir arslan yatar
Arslan anda hamle kıldı
Başa koptu bir tufane

Buyurdu sırr-ı kainat
Korkmasın habibim dedi
Hatemi ağzına verdi ki
Arslan ister nişane

Hatemi ağzına verdi
Arslan anda oldu sakin
Muhammed'e yol verdiler
Arslan gitti nihane

Vardı Hakk'ı tavaf etti
Evvel bunu söyledi
Ne heybetli senin şirin
Hayli cevreyledi bize

Gördü bir biçare derviş
Hemen yutmak diledi
Ali bile olayıdı
Dayanırdı bu cevre

Ey benim sırr-ı devletim
Sana tabidir ümmetim
Eğiliben secde kıldı
Eşiği Kıblegâha

Kudretten üç hon geldi
Sütü, elmayı, balı aldı
Elmayı kırk pare böldü
Uzattı Emrullah'a

Doksan bin kelâm danıştı
İki gönül dostuna
Tevhidi armağan verdi
Yeryüzünde insanlara

Muhammet ayağa durdu
Ümmetini diledi
Cümlesine rahmet olsun
Dedi anda kibriyaya

Eğiliben secde kıldı
Hoş kal sultanım dedi
Kalkıp evine giderken
Yol uğrattı Kırklar'a

Vardı Kırklar makamına
Oturuben oldu sakin
Cümlesi de secde kıldı
Hazret-i Emrullah'a

Muhammet secdeye koydu yüzün
Hakk'a teslim etti özün
Cebrail getirdi üzüm
Hasan ile Hüseyin'e

Selman anda hazır idi
Şey'en lillah diledi
Bir üzüm danesi koydu
Selman-ı keşkül-ullaha

Kudretten bir el geldi
Ezdi engür eyledi
Hatemi ol elde gördü
Uğradı müşkül hale

Ol şerbetten biri içti
Cümlesi mes-ü hayran
Mümin müslim üryan büryan
[semah dönmeye başlanır]
Hepsi de girdi semaha

Cümlesi de el çırpuben
Dediler Allah Allah
Muhammet de bile girdi
Kırklar ile semaha

Muhammet de cuşa geldi
Tacı başından aldı
Kemerbestin kırka böldü
Sarıldılar Kırklar'a

Muhabbet galip oldu
Yol-erkân yerin buldu
Muhhammed'i gönderdiler
Hatırlar oldu safa

Muhammet evine gitti
Ali Hakk'a tavaf etti
Hatemi önüne koydu
Dedi Saddak Mürteza

Evveli sen ahiri sen
Ey velâyetler madeni
Cümlesi de sana tabi
Dedi Şah-ı Evliya

Şah Hatayi'm vakıf oldu
Bu sırrın ötesine
Hakk'ı inandıramadı
Özü çürük ervaha"

Miraçlamayı pirin duası izler. Duanın sonu yaklaşınca hafif bir sesle Kırklar semahı çalmaya başlar. Kırklar semahını yapacak erenler ve bacılar meydana çıkar ve semah başlar:

"- Sabah kalktım yönümü döndüm Hakk'a
Muhammet-Ali'yi göreyim diye
Dünyanın gamından çektim elimi
Mürşid-i kâmile ereyim diye

Varıp bir kâmile yoldaş olmaya
Ahd eyleyip ikrarında durmaya
Dört duvarın binasını kurmaya
Ararım üstadım bulayım diye

Âşıkım serimi sevdaya saldım
Aşkın ateşine tutuldum yandım
İmam eşiğinde peymançe durdum
Ali'nin yoluna öleyim diye

Ol İmam Hasan'ı canımla sevdim
Mazlum Hüseyin'in gulamı oldum
İmam Zeynel ile zindanda durdum
Kendimi kırk pare böleyim diye

Her zaman anarım kesmem zikrim
Adına kurbanım İmam Bakır'ın
Dün günü vird'eyleyip okurum
Cafer'den bir nasip alayım diye

Muza Kazım demine niyazım
İmam-ı Rıza'ya bağlıdır özüm

Taki Naki Askeri'yedir sözüm
Mehdi ile kılıç çatayım diye

Kul Veli'yim Hakk'a secde ederim
Hakk'ın buyurduğu yola giderim
Dinim Hakk'dır Hak kelamı ederim
On İki İmam'a ereyim diye"

Kırklar semahını bitiren semahçılar dâr'a durur. Cemdeki sekizinci hizmet semahtır; bu hizmetin sahipleri ise er ve bacılardır; hizmet sahibine pervane de denir. Dâr'a duran semahçılara pir;

"- Allah Allah...

Hayır hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hak-Muhammet-Ali vere. Döndüğünüz semahlardan hayır hasenat göresiniz. Ebu Zerr-Gaffari'nin, Hazret-i Fatıma'nın hüsn-ü himmetleri üzerinizde ola. Aliyye'l Murtaza Kırklar semahına kaydede. Gerçeğe hû!", diyerek hayır dua eder. Semahçılar yerine oturur. Daha sonra rehberin;

"-Edep erkân!", diye seslenmesiyle cem erenleri diz çöker. Saka su dolu bir kapla gelerek dâr'a durur ve şu dayı okur:

"-Allah Allah... Din Muhammet dinidir. Sallü âlâ nazik cemâl kevser suyun verenler aşkına. Şahım Ali hem şehsuvar, hem sakidir, hem saklıdır, kainatın aynıdır. Kimse bilmez bu sırrı Hak bilir. Perverdigâr arşı yarıldı çıktı. Düldül ebr ile hem bile, ey havaric yola gel, eyleme Şah'a inkâr. Çeşm-i bedden saklasın Hak seni: O gevher harmanından sen kalmışsın yadigâr! Dediler ki şu cihanın nuru kimdir? Kim ola? Şah Hasan, Şah Hüseyin adı kaldı yadigâr. Cömertler cömerdi sensin ey emir el-müminin, cömertler erkânı bu-

dur dedi kamber sofrası. Ben Şah'ın mecnunuyum, Şah bana leyla göründü. Eşiğinde bunca yıl olmuşum tozlu gubar. Şah Hatayi'm kande olsan sen bu sırrı söylegil. Lâ feta illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr. Mey olsun içenlere, rahmet gençlere. Geçmişiz bir canü baştan erenler aşkına. Ahmed-i Muhtar, Haydar-ı Kerrar aşkına! Kerbelâ'yı deşti gamda ser verenler aşkına! Gözüm yaşın sel ettim Şah-ı Şahidan aşkına! Derdim ya Ali, saka İmam Hasan, İmam Hüseyin!"

Duayı bitiren saka ocağa su döker; ardından isteyenlere su dağıtır. Bu sırada cemdeki canlar;

"-Rahmet İmam Hasan, İmama Hüseyin!", diye çağrışırlar. İmam Hüseyin için ah çekip ağlayanlar Cehennem'den kurtulur. Gözyaşı dökenlerin gözyaşını melekler bir şişe içine koyup mahşer günü için saklarlar. Öbür dünyada ağlayan inananın gözyaşı bir ırmak olur ve onu ateşte yanmaktan korur, Cehennem ateşini söndürür.

Saka elindeki suyu avucuna döker ve;

"-Saka İmam Hasan, Şah Hüseyin; eşk içen gerçeğe rahmet, lanet Yezit'in canına!", diyerek cemde bulunanların üzerine serper. Serpme işini tamamladıktan sonra pirin karşısına geçip şu gülbangı okur:

"-Yüz bin lanet olsun münafık canına
Ben demedim, Hak buyurdu bunu senin Şahına
Ümmetiyim dersin, salavat verirsin peygambere
Ali'ye şekkin var, ne amel ahd-i peymanına
Elli kere Hac'ca varsan tevafın olmaz kabul
Arafat'a çıkarsın da kelp düşer kurbanına
Ali hazretinden adaveti kesmedin

Şefaatı kimden uman cürmüne isyanına

Ey Azrail, ah seni takvim-i inkâr eyledin

Yuh senin çürük geçmiş, ol fasit imanına

*Gel **Sultan Hatayi'm**, sen bu sırrı söylegil*

Şah bir kerem kanidir, kalmaya cümlenin isyanına

Lâ feta illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr!"

Sonra gelir meydanın ortasında dâr'a durur. Pir sakaya;

"- Allah Allah... Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Selman-ı Pâk'ın himmeti üzerinde ola. Gerçeğe hû!", duasını okur.

Cuma gecesi ise üç tekbir alınır. Ardından bir gülbank okur; zâkir ise mersiye söyler.

Sıra sofracının meydan almasına gelmiştir. Elinde ekmek ve kurban lokması ile sofracı meydana gelir, dâr'a durur ve;

"-Evvel Allah diyelim... Kadim Allah diyelim... Geldi Ali sofrası, Hak versin biz yiyelim.

Gerçeğin demine hû diyelim", der.

Pir, sofracıya şu duayı verir:

"- Allah Allah...

Hayır hizmetin kabul, muradın hasıl ola. Sofran, Kanber'in verdiği sofra ola.

Gerçek erenler demine hû!"

Sofralar serilir; lokmalar konur; cemde bulunan herkes sofraya oturur. Yemeğe başlamadan önce pir;

"Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler"; "Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz. Sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz."(İnsan Suresi/8-9.

ayetler), ayetlerini okuduktan sonra;

"- Allah Allah...

Lokma hakkına, evliya keremine, gerçek erenler demine... Destur-u Pir, izn-i mürşit yürüyenin lokması yürüye... Gerçeğe hû!", diyerek dua eder. Yemek bitince pir sofraya şu duayı verir:

"- Allah Allah...

Elhamdülillah, Elhamdülillah, Sümme Elhamdü lillah... Nimet-i Celil, Berekat-ı Halil, Şefaat-ı Rasul, İnayet-i Ali, Himmet-i Veli... Bu gide, ganisi gele. Hak-Muhammet-Ali kabul ede. Yiyene helal, yedirene delil ola... Yiyeni, yedireni, pişirip getireni Hak saklaya, Hızır bekleye...

Şey'en lillah Allah eyvallah hû!"

Pir dua ederken hizmet edenler ve yemek yiyenler parmak uçlarını sofraya koyarlar. Her dilek sonunda;

"-Allah Allah" çekerler. Sofralar kaldırıldıktan sonra süpürgeci meydan alır; meydana üç kez süpürge çalıp dâr'a durur. Pir, dâr'a duran süpürgeciye;

"- Allah Allah...

Hayır hizmetlerinden şefaat bulasın. Seydi Ferraş'ın himmeti üzerinde olsun.

Gerçeğe hû!", der. Ardından zâkir üç düvaz okur. Bunu pirin cem birleme gülbangı izler:

"- Allah Allah...

Akşamlar hayrola. Hayırlar fetola. Şerler defola. Müminler şadola. Meydanlar abad ola...

Sırlar mestur ola. Hak-Muhammet-Ali erenler ceminde hizmet

bezledenleri, cemde bulunan bacıları, kardeşleri cümle Muhibb-i Ehl-i Beyt'le beraber didarlarından, katarlarından ayırmaya...

On İki İmam, On Dört Masum Pâk, On Yedi Kemerbest'in himmetleri üzerimizde ola. Kutbü'l Arifin, Gavs'el Vasilin Seyyid Muhammet Hünkâr Hacı Bektaş Veli muin ve destigirimiz ola. Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar ve rical-el-gayb erenleri safa-nazarlarını esirgemeye. Cenab-ı Hak cümlemizi münkir-münafık şerrinden, adu mekrinden hıfz-ı emande eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza eda nasib eyleye. Güruh-u Naci'ye ve Zümre-i Salihin'e katılmak müyesser eyleye. Namerde muhtaç eylemeye...

Vaktimiz hayır gele. Dil bizden, nefes Hazret-i Pir Hünkârımız Hacı Bektaş-ı Veli'den ola.

Oturan duran, koğsuz gaybetsiz evine varıp yastığına baş koyan, sağ yata, selamet kalka..Ali yoldaşı, Hızır kılavuzu ola.

Gerçek erenler demine hû!"

Cem birleme gülbangından sonra bütün erkân tamamlanmış olur. Razılık alınır ve cemde bulunanlar meydanı niyaz ettikten sonra evlerine giderler. Herkes gidince dışarıdaki bekçiler içeri alınır. Rehber başta olmak üzere bütün hizmet sahipleri dâr'a durur. Pir karşısında dâr'a duran on bir hizmet sahibine şu duayı okur:

"- Allah Allah...

Hizmetiniz kabul, muradınız hasıl ola. Allah korktuğunuzdan emin, istediğinize nail eyleye. Hizmetinde bulunduğunuz erenlerin, evliyaların himmetleri sizinle beraber ola.

Nur-u Nebi, Kerem-i Ali gerçekler demine hû!"

Daha sonra pir ayağa kalkarak çerağı meydanın ortasına getirir. Yüzünü mürşit postuna döner ve oturur. Hizmet sahipleri pirin arkasında ve ayakta beklerler. Bu sırada pir:

"- Allah Allah...

Bâtın oldu, Çerağ-ı Nur-u Ahmed.

Zâhir oldu Şems-i Mah-ı Muhammet.

Allah eyvallah hû dost!", der . Ve çerağı sır eder. Hizmet sahipleri erenler meydanına niyaz ederek cem odasından ayrılırlar.

NOTLAR

10 Bu hizmet sahipleri Ali evladıdır: Hz. Şah, ayin-i cemde bu hizmetleri her bir evladına gülbank verip teslim etti; sonra da erkânı sürdü. 1) Tarikatçı: İmam Hasan, 2) Berber: Muhammet Hanefi, 3) Saki: Tayyip, 4) Süpürgeci: Turab, 5) Ferraş: İmam Hüseyin, 6) Zâkir: Abdüssamet, 7) Sofradar: Abdülvahit, 8) Hadim: Abdülmumin, 9) Gözcü: Abdülkerim, 10) Pervane: Abdullah, 11) Çerağcı: Hadi-i Ekber, 12) Kapıcı: Abdülcelil.

11 Hizmet gülbangı okunurken kimi kez özellikle Bektaşi erkânında hizmet sahipleri değişik gösterilir. Örneğin gözcü Karaca Ahmet; zâkir, İmam Zeynel Abdulsamet; ferraş, Seyidül Farraş; iznikçi, Selman Farisi; kurbancı, Emür Meryem; peyk, Cebrail Emin ve semahçı, Kırklar gibi.

12 Tevella, Alevilik-Bektaşiliğin temel ilkesi durumunda olan Ehlibeyt ve Ehlibeyt soyundan gelenleri sevme, onları sevenleri de sevme, demektir.

-Tevella etmek: Ehlibeyt ve Ehlibeyt soyundan gelenleri sevmek, onları sevenleri de sevmek.

-Tevella ve teberra etmek: Ehlibeyt ve Ehlibeyt soyundan gelenleri sevmek, onları sevenleri de sevmek; Eh- libeyt'e ve Ehlibeyt soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri sevmemek, bunları sevenleri de sevmemek.

Tevella ilkesi, tarihsel sürecinde; insanseverlik zemininden bireyin temel insan haklarına kavuşacağı, toplumun kendi kendini yöneteceği, herkesin üretime katılacağı ve üründen hakça pay alacağı bir toplum için mücadele aşamasına evrildi.

13 Teberra, Alevilik-Bektkaşiliğin temel ilkelerinden biri durumunda bulunan; Ehlibeyt'e, Ehlibeyt soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri, fenalık edenleri sevmeme, bunları sevenleri de sevmeyip onlardan uzak durma; ilk üç halifeye, onlara saygı gösterenlere sevgisizlik, tiksinme ve nefret duyma ilkesidir.

Tarihsel sürecinde teberra ilkesi, nefret zemininden insana yönelik baskıya, aşağılanmaya, sömürüye karşı verilen mücadele aşamasına evrildi.

MÜCERRET/MÜCERRETLİK[14]

Mücerred terimi, Bektaşiliğin babagan kolundan, hiç evlenmemiş ve mücerretlik ikrarı vererek evlenmemeye söz vermiş derviş, baba için kullanılır.

Mücerretlik ise Mücerret olma durumunu; mücerret olmanın gereklerini yerine getirmeyi. Ya da Bektaşiliğin babagan kolunda, mücerretlik ikrarı verilerek ulaşılan ve mücerret dervişlerle temsil edilen aşamayı anlatır.

Hz. Muhammet;

"-Tanrı kıyamet günü, karin günü ve kuşluk vakti olmak üzere üç zamanda bâkire kız görünümünde belirdi", buyurdu. Nitekim Hz. Muhammet Mirac'a çıktığında Tanrı O'na bu durumda gözüktü ve sevgi gösterdi.

Mücerretlik dört kişiden kaldı: Birinci mücerret İsa Peygamber'dir; mücerret olduğu için ancak Sidret-ül Münteha'ya ulaşabildi; göğün yedinci katına dek çıkabildi. İkinci mücerret Hacı Bektaş Veli; üçüncü mücerret Veysel Karani'dir. Dördüncü mücerret ise Selman-ı Farisi'dir; Selman-ı Farisi, 366 yaşında bir pir olmasına karşın kendi endamını kendi kesemediği için Hz. Muhammet katına çıkamadı.

Mücerret mücerret ile dost olmalı, aşina ve kazanç meşrep olmalı, birbirinin sevgisini paylaşmalıdır. Ancak, mücerretin, evli ve musahipli biriyle dost olması, aşina ve kazanç meşrep olması; onu sohbete, ceme, erkâna getirmesi doğru değildir. Dört kapı kırk makama, on yedi erkâna varması erkân değildir. Mücerret

kimselerin yanında menakıp okumak, âyin-i erkan göstermek doğru değildir. Böylelerinin şeriattan, tarikattan, marifetten, hakikattan ve kırk makam ile on yedi erkândan nasipleri yoktur.

Hazreti Resul, otuz dört kez Mirac'a vardı; Hak ile Hak oldu. Cebrail, Hz. Resul'ün mürşidi olmasına karşın onu kapıda koydu; Hz. Ali musahibi olmasına karşın onu Sidret-ül Münteha'da koydu. Âşık meşrep idi, Arş'ta kaldı. Sonunda muhabbetle Rabbine ulaştı. Çünkü, muhabbet Tanrı'nın kendidir. Tanrı'nın vardığı yere kulları varamaz; Hz. Muhammet'in vardığı yere ümmeti varamaz; öğretmenin vardığı yere öğrencisi varamaz. Anlatılanlar özümsenirse muhabbetin güç olduğu anlaşılır.

Üç kimseye niyaz almak, tercüman ve kurban yemek haramdır: 1) Musahibi olmayan, 2) Mürebbisi olmayan, 3)Mücerret olup kazancı olmayan.

Çünkü mücerret olan kimsenin kazancı kendi cesedindeki canıdır. Cesette can olmayınca onu ceme götürmek, niyaz ve tercüman yedirmek haramdır ve erkân değildir.

Aynı zamanda mücerretin imamlığı, mürşitliği erkân değildir. Mücerret biri Ulu Tanrı'nın gücünü, enbiyanın mucizelerini, evliyanın velâyetini, meşayihin kerametini ve bilginlerin hidayetini gösterse ve yeşil kanatlarıyla pervaz olup göğe uçsa ona imamlık ya da mürşitlik yaptırılmaz. Ona itibar etmek erkân değildir.

Nitekim Ulu Tanrı, Ay'ın on dördüncü gecesi ve kaba kuşluk zamanı, on dört yaşında, güzel bir bâkire kız donunda göründü.[15]

[14] Bektaşilik temelde iki büyük kola ayrılır: Babagan(Babalar) kolu ve Çelebiyan(Çelebiler) kolu. Ayrılık kaynağını, Hacı Bektaş Veli'nin özyaşamına ilişkin iki farklı yorumdan alır. Babagan kolundan derviş Bektaşilere göre, Hz. Pir bekâr yaşadı(mücerret); manevi evlat olan Timurtaş, Kadıncık Ana'dan, Hacı Bektaş Veli'nin burun kanıyla doğdu; bu nedenle *"evlat bel evladı değil, yol evladıdır"*.

Çelebiyan kolundan Bektaşiler ise bunun tersini savunur. Kadıncık Ana, Hz. Pir'in nikahlı karısıydı; 710 hicri yılında, Timurtaş adında bir oğul doğurdu; bu nedenle *"evlat yol evladı değil, bel evladıdır."*

Yaygın biçimde Babayan kolu olarak da adlandırılan Babagan kolundan derviş Bektaşiler, Hacı Bektaş Veli'nin özyaşamına getirdikleri yorumu, kendi yaşamlarına da uygularlar ve bekâr(mücerret) yaşarlar. Bekâr yaşama özelliğiyle belirgin olduğu için Babagan(Babalar) koluna, mücerret kol da denir.

Bu tarikat yolunun kurucusu Balım Sultan'dır. 922 hicri yılında Hakk'a yürüyen Balım Sultan(Balı Çelebi), mücerret yolu yorumladı, usul ve erkânını ortaya koydu.

Müceret ikrarı veren dervişlerin sağ kulakları, Balım Sultan Türbesi'nin eşiğinde delinir ve *"teslim halkası"* olarak bilinen menguş(küpe) takılır; *"Pir'in kulağı küpeli dervişi"* olan bu Bektaşiler, artık evlenemez; dergâh ve zaviyelerde inzivaya çekilir.

Dedebaba önceleri, Hacıbektaş'taki Pirevi'nde oturur ve diğer babalar önderliğinde çalışan bölümlerin tümüne başkanlık ederdi. Postnişinlerin babalık icazetnamelerini verir; uzak bölgeler için kendisine halife atar ve bunların hilafetnamelerini yazardı.

Babagan kolunda babalık, belli bir eğitim sürecinden sonra elde edilir: Dervişlik yolunda ilerlemek isteyen mürit, Eyvallah Kapısı'ndan geçmek zorundaydı; buraya başvuran derviş, Dede Bağı'nda üç yıl hizmet ederdi. Daha sonra dedebaba tarafından kabul edilen baba adayı derviş, 12 yıllık yeni bir hizmete koşulurdu; baba oldu-

ğunda ya bir tekkede babalık yapar ya da yeni bir tekke açmasına izin verilirdi.

15 Mücerret/mücerretlik olgusu, kanımca Buyruk'a en son giren bölümlerden birisidir. Çünkü mücerretlik çok sonraları kurumlaşmıştır.

Sûfiliğin ilk dönemelerinde tasavvuf ve çileci yaşam değerlerinin kuşatması altında mücerretliğe *'silik'*, yer yer *'cüretli'* bir onay varsa da bu hiçbir zaman bir yaşama biçimine dönüşmemiştir. Kaldı ki sonraları çilecilik, çile çıkarma biçiminde eğitimin ilk evresinde yaşama geçirilen bir eğitim yöntemi olarak algılanmaya başlanmıştır.

Buyruk'tan, Tanrı'nm; evli olan Muhammet'e bâkire kız donunda göründüğünü ve onunla muhabbet ettiğini öğreniyoruz. Demek ki Tanrı, doğal olanı, evli olmayı, evliliği onaylıyor. Ama diğer taraftan inanç yaratısı olarak Tanrı'nın ne anası vardır ne de babası, yani bâkiredir. Ancak, çoktanrılı anaerkil dönemde tanrıların tümü dişiydi. Görüldüğü gibi medeniyetin tektanrısı, geçmiş kimliğinin anısını öne çıkarıyor ve kendini bâkire kız donuna sokuyor.

Ortodoks Tanrı, kendi diliyle kendi dışındakilerin mücerret yaşamasını sorguluyor.

DÂR[16]

Dâr, Hallac-ı Mansur'un asıldığı direk anlamında darağacı ya da tarikatla, yolla ilgili törenlerin yapıldığı meydan ya da meydan odasının orta yeri, anlamına kullanılır.

Dâr ya da Dâr-ı Mansur, "Enel Hak" diyen Hallac-ı Mansur'un anısına, tekkeye, dergâha bağlanmanın ve tarikat, yol uğruna canını feda etmenin bir simgesi olarak algılanır. Bir hizmetin konusu olan ya da bir hizmeti yerine getirmek isteyen her can, önce buraya gelir ve teslim olur.

-Dâr'a çekmek: Üyelerini tekke, dergâh büyüklerinin oluşturduğu cem mahkamesi(halk mahkemesi), suç işleyen, hatalı görülen tarikat, yol üyesini, meydan ya da meydan odasının orta yerine çağırarak sorgulamak, yargılamak, gerekirse durumuna uygun ceza vermek.

-Dâr'a durmak(çekilmek, çıkmak, gelmek, kalkmak): Cemaatın ve dedenin ya da babanın önünde, canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için, niyaz ederek meydanın ya da meydan odasının ortasına gelerek, ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durmak.

Dâr, cemde pir önünde duruş biçimidir. Pir önünde durmak, Kırklar katında durmak, Hz. Şah-ı Velâyet katında durmak demektir. Dâr duruşu dört türlüdür:

1. Mansur Dâr'ı(Dâr-ı Mansur); bu dâr Hak yolunda asılan Mansur'dan kalmıştır. Bu dâr'a duran canlar, pir önünde elleri koları salınmış bir duruma bürünürler.
2. Fazlı Dâr'ı(Dâr-ı Fazlı); göğsüne bıçak saplanarak yüzüko-

yun terkedilen Hz. Fazlı'nın anısından kaynaklanır. Cemde *'-Aşk ola!'* denildiğinde sûfinin yüzüstü kapanması biçiminde uygulanır. Bunun anlamı, *'Fazlı gibi bıçak yüreğimde'* demektir.

3. Nesimi Dâr'ı(Dâr-ı Nesimi); derisi yüzülen Nesimi'nin anısına dayanır. Sûfi Fazlı Dâr'ı'ndan doğrulup oturduğu zaman Nesimi Dâr'ı'na durmuş olur. Bu dâr'ın anlamı, *'Nesimi gibi Hak yolunda postumu yüzdürdüm'*, demektir.
4. Fatıma Dâr'ı(Dâr-ı Fatıma); bu dâr Hz. Hüseyin'den kalmıştır. Bir gün Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin evliyalar sultanı Hz. Ali'nin yanında oturuyorlardı. Hz. Ali, onlardan su istedi. Hz. Hüseyin çabuk davranıp suyu getirmek için yerinden fırladı. İşte bu sırada sol ayağının başparmağını taşa vurdu. Parmak kanamaya başladı. Hz. Ali'ye suyu verirken parmağının kanamasından utandı. Hz. Ali görmesin diye sağ ayağının başparmağı ile sol ayağının başparmağını kapadı. İşte Fatıma Dâr'ı, bu olayın anısına dayanır. Fatıma Dâr'ı'na duran can, pir karşısında sağ ayağının başparmağını sol ayağının üstüne kor.

Bu dört dâr'ın dördü de kutsaldır. Bir can yürekten inanarak bu dâr'lardan birine durursa, pirin yardımcı eli o canın omuzlarındadır. Can erenlerinin, duyarak inanarak dâr'a durması gerekir.

16 Aleviler-Bektaşiler, felsefelerinin biçimlenme sürecinde, görüşlerine kaynak alarak yücelttikleri Hallac-ı Mansur'u; dünyalaşan inançlarının toplumsallaştırıldığı yerle, yani meydanla özdeş kılarak ölümsüzleştirdiler. Dâr ya da Dâr-ı Mansur adı altında bir kurum yaratarak, ortodoks Sünni dünyanın uzağında ve şeriat yarptırımlarının dışında, tam 700 yıldır yaşamanın yolunu yordamını buldular.

Dâr, Alevilik-Bektaşilikte; Hallac-ı Mansur'un asıldığı direk anlamında darağacını simgelediği gibi tarikatla, yolla ilgili törenlerin yapıldığı meydan ya da meydan odasının orta yerini de simgeler. Bunun ötesinde dâr, inanca ilişkin tapınmanın toplumsallaştırıldığı; bireysel-toplumsal sorunların tartışıldığı ve çözüme kavuşturulduğu; yani kullanılış biçimine göre işlev kazanan bireysel-toplumsal bir olgudur; bu olgunun yaşama geçirildiği bir kurumdur. Genelde insan-Tanrı-evren, özelde Hak-Muahammet-Ali üçlüsünün birlendiği insanın, beraberlik içinde yiyip içme; muhabbet ederek kusurdan, günahtan arınma; kendine ve topluma görevlerini yerine getirme; bu yolla iyi insan olma yeri, kurumudur.

SECDE

Secde, ayinlerde ya da namazda, makama ya da makamı temsil eden şeye, kimliğe saygı için yere kapanma, eğilme ya da bu davranışla gerçekleştirilen durumdur.

Secdede, ellerin iç kısmı yere konmaz; başparmak dışında kalan parmaklar avuca doğru bükülerek, bu parmakların dış tarafıyla açık durumdaki başparmağın iç tarafı yere dokundurulur; dizler bükülür ve sol diz yere dayanır; önce sağ göz, sonra sol göz, ardından da alın yere değdirilir; bu işlemler bitince ayağa kalkılarak niyaz duruşuna geçilir. Namazda, secde edilecek yere Kerbelâ toprağı konur. Yaşlılar, secdeyi ayakta niyaz ile yapabilirler.

Secde Âdem Ata'dan kalmıştır. Günlerden bir gün Tanrı tüm meleklere;

"-Âdem'e secde kılın", diye buyurur. Ceberrut adlı melek dışında bütün melekler bu buyruğa uyup Âdem'e secde eder. Yalnızca Ceberrut Âdem'e secde etmek istemez. Başını secdeden kaldırır. O zaman lanet tasması boynuna geçer. Tanrı'nın lanetli meleği olur. Gerçekte melekler Âdem'e değil, Tanrı'ya secde etmişti. Çünkü Tanrı Âdem'i yaratmış ve Âdem'in kişiliğinde Tanrı'ya secde etmişti. Ulu Tanrı;

"Hani biz meleklere(ve cinlere) Âdem'e secde edin demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu."(Bakara Suresi/34. Ayet), buyurmuştur.

Bu nedenle secde etmek ibadet sayılır. Pir önünde secde eden Tanrı katında secde etmiş demektir. Secde etmek Tanrı buyruğu-

dur. Secde eden Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmiş olur.

Secdede tarikatın on iki gereğinin yerine getirilmesi gerekir: Kişinin secdesi bu on iki gereğin yerine getirilmesiyle olanaklı olur. Buna göre birinci iş kişinin özünü toprak etmesi; ikincisi, o toprağa marifet tohumu ekmesi; üçüncüsü, tohumu şefkat suyuyla sulaması; dördüncüsü, yetişen ürünü yalnızlık orağı ile biçmesi; beşincisi, hasadı rıza tırmığı ile derlemesi; altıncısı, hikmet harmaınında dövmesi; yedincisi, şevk yeli ile savurması; sekizincisi, ürünü mihnet ölçeğiyle ölçmesi; dokuzuncusu, takva değirmeninde öğütmesi; onuncusu, unu edep eleği ile elemesi; onbirincisi, sabır suyuyla yoğurması; onikincisi, hamuru iradet tandırında pişirmesi ve ihlas sofrasına getirip özünü dervişlere, yoksullara sunmasıdır.

İnsanoğluna doğru yolu göstermek için yeryüzüne dört kutsal kitap inmiştir. Bunlar Tevrat, Zebur, İncil ve Kuran'dır. Bunlar dört ırmağa koşar: Birincisi su; ikincisi süt; üçüncüsü bal; dördüncüsü ise kevserdir.

"-Lâ ilâhe illallah, Muhammeden Resulullah", diyenin; *"-Aliyyün Veliyullah"*, yani, *"Ali Tanrı'nın velisidir"* de demesi gerekir. Çünkü Ali, insanların en büyüğü, en yücesidir.

Tarikatta başını secedeye koyan can, bu koşulları kabul etmiş ve yerine getirmiş sayılır. Secde tümüyle kendini tarikata teslim etmek demektir. Secdeye varan sûfi, *"-Başımı yoluna koydum, benim değil senindir"*, demek ister. O meydan er meydanıdır. O meydan Hak meydanıdır. Meydana çıkan can, başını top yapıp pire, *"-Al!"*, diye sunar. Özünü köle edip baştan, candan geçer. Hak yolunu seçer ve kendini ona verir. Tarikat yoluna yürekten inanarak şeyhin izinden gitmek ister.

Ama secde edep üzeredir. Bir kimse edep üzere olmazsa onun secdesi ve Muhammet-Ali'nin yoluna teslimi kabul olmaz. Böylece bilinsin!

Hiçbir can birinden korktuğu için ya da bir şeyler umduğu için secde etmez. Secdede korku sözkonusu değildir. Kimseden beklenti sözkonusu değildir. Bir kimse başını secdeye koyduğunda kendini Hakk'a teslim etmiş sayılır. O kimse o anda özünde Hakk'ı bulmalıdır ki erkân yerini alsın. Niyaz ve secdede amaç Tanrı'dan umduğunu istemektir. Ama bu benlik için olmaz. Nefsi için secde ve niyaz eden sûfi, kesinlikle kâfir olur.

Allah Âdem'i yaarattı; kendini Âdem'in kalbine sakladı. Bütün melekler Âdem'e Hak için secde etti; Hakk'ın emri olduğu için bu bir ibadet oldu.

Bir insan Âdem kimliğinin sürdürümcüsü olan bir insana secde ettiğinde; kendini Hakk'a teslim etmiş, Hakk'ı onda bulmuş olur. Eğer nefsi için secde, niyaz ederse kâfir olur.

NİYAZ

Niyaz, tarikat, yol ulusuna, büyüğüne ya da tarikatta, yolda bir makamı temsil eden şeye, yere ve bunlar aracılığıyla Tanrı'ya yalvarma, yakarma biçiminde uygulanan bir ibadet; niyaz ayini, niyaz töreni ya da birbirine gösterilen sevgi duygusu; saygı, hürmet; dilekte bulunma; dileme, rica; sunulan armağan para anlamlarında kullanılır.

Tanrı, gizli bir hazineydi; bilinmek istedi ve insanları yarattı; insan, aşk ile aşk için yaratıldı. Alevilik-Bektaşilikteki niyazın kökeni, bu inanca dayanır: İnsana karşı dönülerek, insan kıble edinilerek aslında büyük yaratıcıya yalvarılır, yakarılır; diğer yandan insan onurlandırılarak, şereflendirilerek Tanrı'nın kendini tanımasına, bilmesine katkıda bulunulur; bu kapsamda, Tanrı'nın insana gereksinmesi olduğu vurgulanmış olur.

Niyaz gönül lokmasıdır; dostan dosta giden yürek sevgisinin yoludur. Her niyazda dost yüreğinde binbir çeşit gül açar. Her gülden binbir tohum saçılır. Her tohumdan binbir dostluk doğar. Niyaz, mürşidin kurban ve baş can lokmasıdır. İnançta lokmalarını sûfilerin oluşturduğu halifelik olarak algılanır.

Pirlerin, meşayihlerin adları anıldıkça sûfi niyaz etmek durumundadır. Üstadın, halifenin ve evlad-ı resulün sır nefesi böyledir.

Bir pirin dizlerini, göğsünü ya da yenini öpmek piri niyaz etmektir. Sûfi bacı kardeş de birbirlerini niyaz edebilirler. Ancak

mücerret olarak algılanan bâkire kız ve dul kadınlara niyaz etmek erkân değildir.

Hz. Muhammet, Hz. Ali, On İki İmamlar'dan birinin ya da herhangi bir din ulusunun ya da Hak âşığının adı anıldığında inananların sağ ellerinin başparmaklarını dudaklarına götürmeleri de bir çeşit niyazdır. Bu niyaz üç bölümden oluşur: 1) El; 2) Ağız; 3) Alın ya da göz.

Bir kimseye tarik çalmak ve ondan kurban almak, tarik akçesi almak yolumuzun gereklerindendir. Sûfiye bir erkân çalındığında sûfi büyük günahlarından kurtulur. İki erkân çalınırsa küçük günahlarından uzaklaşır. Sûfiden kurban alınırsa, sûfi kaza ve belalardan kurtulur. Ve de sûfiden niyaz alındığında Hak ile Hak olur. Ancak, cemde hüküm pirindir. Ve de şefaat Hak ceminindir.

ÜÇ SÜNNET YEDİ FARZ

Sünnet, Hz. Muhammet'in söz, davranış, uygulama ve onayları ya da Hz. Ali soyundan gelen imamların söz, davranış, uygulama ve onayları; Pir'e, Mürşit'e itaat anlamlarına gelir.

Farz ise pire hizmet anlamınadır.

İmam Cafer Sadık Hazretleri yol ehli canların üç sünnet, yedi farzı yerine getirmelerini zorunlu görür. Pir ve talibin, bunları yerine getirmesi boynunun borcudur.

Birinci sünnet; Tanrı'nın adını, Allah-Muhammet-Ali üçlemesini, On İki İmamlar'ın adlarını anmak, yinelemek; adlarını dilden, sevgilerini gönülden düşürmemektir.

İkinci sünnet; düşmanlığı, kini gönülden, kalpten uzak tutmak; toplumda uyum içinde olmaktır.

Üçüncü sünnet; talip olup yola teslim olmak; Muhammet-Ali yolunda bin talip iken bir gibi oturmak, bir gibi söylemektir.

Yol ehli canların birinci sünnetten düşeni kendi gönlüne bırakmaları gerekir. Nasıl davranırsa davransın onu ceme almakta yarar vardır. Ceme katılmak istediğinde kendisine küçük bir ceza verilir. Verilen cezayı çektikten sonra ceme alınır.

İkinci sünnetten düşene üç tarik vurulur. Ve üç akçe tercüman alınır. Biri halifeye, iki akçesi de pire verilir.

Üçüncü sünnetten düşene beş tarik vurulur. Ve beş akçe alınır. Bunun üç akçesi gazilere, iki akçesi pire verilir.

Yol ehli canların yedi farzı da kesinlikle yerine getirmeleri gerekir. Bu yedi farz şunlardır:

Birinci farz; musahip edinmektir; musahiplik malı mala, canı cana katmak, birbirinden gizlisi saklısı olmamaktır.

İkinci farz; mürebbiye düşmektir; mürebbiye düşmek, Hak kazanında pişmektir.

Üçüncü farz; rehber sahibi olmaktır; rehber, Hak yolunun kılavuzudur; candan geçip Hakk'tan geçmeyen sûfi, rehber ile Hakk'a ulaşır.

Dördüncü farz; mürşitten el almaktır; mürşit, Hak yolunun güneşidir.

Beşinci farz; aşina bulmaktır.

Altıncı farz; peşine olmaktır.

Yedinci farz; çiğildeşi olmaktır.

Bu yedi farz tarikat evinin, yedi direğidir. Onlarsız bir sûfi ceme giremez.

Birinci, ikinci ve üçüncü farzdan düşen taliplerin cezası aynıdır; bunlara kırk yedi tarik vurulur; 78 akçe alınır; yarısı halifeye, yarısı gazilere verilir.

Dördüncü farzdan düşene dokuz tarik vurulur; 27 akçe alınır; bunun 10'nu halifeye, 17'si gazilere verilir.

Beşinci farzdan düşene yine dokuz tarik vurulur; 17 akçe alınır; 10'nu halifeye, 7'si gazilere verilir.

Altıncı farzdan düşene yedi tarik vurulur; 14 akçe alınır; 7'si halifeye, 7'si gazilere verilir.

Yedinci farzdan düşene beş tarik vurulur; 5 akçe alınır; 2'si halifeye, 3'ü gazilere verilir.

OĞLAN İKRARI ALMA

Öncelikle kaç tane cebrail varsa her biri ayrı ayrı tekbirlenir. Cebrailin sağ kanadı ile sol gözü kapatılır. Bunu delilin uyandırılması ve döşek atılması izler. İkrar alacak olanların boğazına birer mendil bağlanır. Mürebbi büyük ya da büyükçe görünen oğlanın mendilini eline alır; öbür oğlanlar, birbirinin boğazındaki mendilleri tutarlar. Önde mürebbi olmak üzere tümü gelip eşiği öperler. Mürebbi;

"-Hû erenler şahı! Katar uzatıyorum", diye üç kez seslenir. Katardakiler topluca gidip delili niyaz ederler. Mürebbi, eliyle tuttuğu oğlanın mendilini sağ eliyle mürşide ya da rehbere teslim eder. Bu sırada;

"-El ele, el Hakk'a!", der. Mürşidin ya da rehberin elini öper. Ardından dâr'a durur. Mürşit ya da rehber oğlana;

"-Koğu koğlama, gıybet eyleme, dini dinleme, elinle koymadığını alma. Gözünle gördüğünü, eteğinle ört. Kendinden büyüğünün sözünden çıkma. İnkârcı olma. Bu sözüme hak dedin mi?", diye sorar. Rehber ya da mürşit, bu öğüdü üç kez yineler. Aynı soruyu sorar. Daha sonra çocuğun boğazındaki mendilini, kuşak yapıp beline bağlar. Bu sırada şu gülbangı okur:

"-Lâ ilâhe illallah, Aliyyün Veliyullah, arifi billah, mürşid-i kâmilullah. Lâ feta illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr! İkrarın binası sağlam ola!"

Kuşağa üç düğüm atar. Sonra sırasıyla tümü mürebbinin elini öperek, sol yanında dâr'a dururlar. Dâr gülbangı okur ve erkâna

yatarlar. Mürebbi oğlanlardan ikisine birer şaplak vurur. Erkândan kalkıp dâr'a dururlar. Bu sırada erkân gülbangı okunur.

Mürebbi yerine oturur. Oğlanlar, içeride oturan canların ellerini sırayla öptükten sonra dâr'a dururlar. Bu kez de dâr gülbangı çekilir.

Sıra döşeğin kalkmasına gelmiştir. Döşek kaldırılır ve ferraş meydan alır. Bir gülbank çekildikten sonra dolu gelir. Doludan önce delile damlatılır. Ardından mürşit içer. Çocuklara kendi dolularından verilir.

Cebrailler piştiğinde önce hangi cebrail tekbirlenmişse sofraya öncelikle o gelir. Ferraş sofrayı getirir; cebrailler sofraya yerleştirilir. Mürşit ya da rehber kendi lokmasını aldıktan sonra oğlanlara;

"-İkrarınız kaim olsun!", diyerek kendi cebraillerinden birer lokma verir. Oğlanlar, lokma verilinceye değin kuşaklarını çıkarmazlar. Lokmalar yendikten sonra sofra kalkar. Ferraştan sonra çömceci gelir. Artık işin sonuna gelinmiştir.

Delil kalkar; duran oturan gülbangı okunur ve toplum dağılır.

KIZ İKRARI ALMA

Kız ikrarı alma töreninde önce delil uyanır; sonra kurban tekbirlenir ve döşek atılır. İkrarı alınacak kız ile eri, döşek üzerinde dâr'a dururlar.

Tarikat nikahı gülbangı çekilmesinden sonra mürebbinin bacısı ikrar alacak kızı yedeğine alır ve;

"-Hû erenler şahı! Katar uzatıyorum, üçünüze!", der. Ardından da;

"-El ele, el Hakk'a!", diyerek yedeğindeki kızı mürşide teslim eder. Kız, mürşidin elini öper ve dâr'a durur. Mürşit, öğüt verir ve kuşağını bağlar. Kız, mürebbinin bacısının elini öpüp dâr'a durur. Bu sırada dâr gülbangı çekilir.

Kız, erkâna yatmaz, el öper. Ardından temenna gülbangı çekilir. Gülbank bitince kız dışarı çıkar. Eri ile birlikte gelir ve birlikte erkândan geçerler. Doludan ve kurbandan kıza bir lokma verilir.

Kızların ikrarı ayrı ayrı alınır. Oysa oğlanların tümünün birden ikrarı alınabilir.

TARİK

Tarik, görgü sırasında, dede tarafından taliplerin sırtlarının sıvazlanmasında kullanılan, üç karış uzunluğundaki üç boğumlu değnektir.

Tarik ya da yaygın adıyla alacadeğnek Orta Asya kandaş toplumlarında toplum ya da topluluk önderinin kurmaylığını yapan askeri kimlikli eren ve erlerin elindeki "kılıcın", tarihsel süreci içinde dönüşüme uğramış biçimidir. Askeri kimlikli eren ve erler, zamanla bu işlevlerinden uzaklaşmış ve topluma akıl önderliği yapan bilgelere, evliyalara, sürece koşut ellerindeki metal kılıç ise akıl kılıcı anlamında tahta kılıca; tahta kılıç dedenin, babanın elinde kutsama çubuğuna, yani alacadeğneğe dönüşmüştür.

Genelde Aleviler-Bektaşiler arasında tarik, alacadeğnek, erkân-ı evliya, erkân, desteçup, Zülfikâr, değnek, serdeste ve evliya adlarıyla anılır.

Dede, cemi, tarik denen öd ya da diğer kutlu ağaçlardan yapılmış 120 cm boyunda, bir sopa ile yönetir. Bu değnek özel bir torba içinde, alakilimle birlikte mürebbinin evinde saklanır. Cemde bu değnek, eşik görevi görür. Her can "Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali!" diyerek üç yerinden öpüp emekleyerek ayak değdirmeden üzerinden geçer; delil denen muma niyaz ettikten sonra musahibinin yanına diz çökerek oturur. Daha sonra cem başlar.

Henüz dünya tecelli etmeden, Hz. Muhammet ve Aliyyel Murtaza, on sekiz bin âlem içinde yüzünü görünüşe çıkarmadan önce idi. Günlerden bir gün Cebrail;

"-Ben Tanrı'ya Muhammet'ten daha yakınım. Muhammet'in bana secde etmesi gerekir", diye düşünür. Ama Hz. Muhammet'in içine Cebrail'in bu düşüncesi doğar. Cebrail'in içine kuşku girdiğini anlar. Nitekim daha sonra Cebrail, Hz. Muhammet'in yanına gelir;

"-Ey Muhammet, bana niçin saygı göstermiyorsun? Bana saygı göstermemen, secde etmemen için benim meyim eksik?", diye sorar. Bunun üzerine Hz. Muhammet;

"-Ey Cebrail, senin içine kuşku girmiş, sen kendinin melek olduğunu bilmiyor musun? Ben nasıl sana secde ederim?", diye karşılık verir.

Böylece Cebrail, içine düşen kuşkunun bir yanılgı olduğunu anlar.Yüzünü yere sürer. Aliyyel Murtaza'dan aman diler. Ulu Tanrı'dan hoşgörü ister. Muhammet ve Ali, Cebrail'i bağışlar. Muhammet ödül olarak Cebrail'in sırtına tarik çalar. Cebrail'den tercüman alır. İşte tarik çalma bu olaydan kalmıştır.

Kuşku insan yüreğini kemiren bir sızıdır. Muhammet-Ali'nin yoluna girmiş canların, birbirinden kuşkulanmamaları gerekir. İçine bir kuşku düşen can olursa, tez zamanda durumu öbür cana açmalı ve yüreğini arındırmalıdır.Yolumuz sevgi, güven ve rıza üzerine kurulmuştur.

Bir gün Ulu Tanrı Hz. Muhammet'e seslendi:

"-Ey sevgili Muhammet, seninle aramızda muhabbet oluştu. Katıma çık, tarik altından geç ki kıyamete değin aramıza düşman girmesin. Sende cevr, bende sitem ve zulüm olmasın!"

Bunun üzerine Muhammet, Tanrı katına çıktı. Tanrı Cennet Şahı Rıdvan'a:

"-Firdevs-i âlânın seçkin bağındaki tuba ağacından bir çatal çubuk getir", diye buyurdu. Rıdvan gitti, aradı taradı, üç çatallı bir tuba dalı seçti. Bu dalı alıp getirdi. Birinci çatalın kabuğuna yedi ayet ve Fatiha Suresi yazılmıştı. İkinci çatalın kabuğuna altı ayet ve Tebareke Suresi yazılmıştı. Üçüncü çatalın kabuğuna ise altı ayet ve Enam Suresi yazılmıştı.

Muhammet, Kelime-i Şehadet getirerek Tanrı'nın önüne oturdu. O anda ilahi bir ses yankılandı:

"-Tanrı'dan başka tapacak yok. Muhammet O'nun elçisidir. Ali de O'nun velisidir. Ali'den üstün yiğit, Zülfikâr'dan keskin kılıç yok!"

Ve sonra Tanrı, Hz. Muhammet'in sırtına o üç çatallı tuba dalı ile bir kez vurdu. Tuba dalının orta çatalının kabuğundan yedi damla nur damladı; bunlar Yediler idi. Altı damla nur sol kabuğundan, altı damla nur sağ kabuğundan fışkırdı. Ve onlar, On İki İmamlar oldu.

Ardından Muhammet gidip bir tas bal, bir bardak süt ve bir elma niyaz getirdi.

Bu nedenle bir inananla başka bir inanan arasında muhabbet oluşması istenirse o kimse ile bir tas süt, bir tas bal ve bir elma niyazlık alır. Birlikte pir önüne diz çöküp oturulur. Pir üç çatallı dal ile sırtlarına vurur. Ve bir gülbank okur.

Hz. Muhammet otuz dört kez Mirac'a gitti. Tanrı, yetmiş yedi kez onun dileğini yerine getirdi. Hiçbir zaman onu kırmadı. Dileklerini ikiletmedi. İşte muhabbet ve dostluğun, bu düzen üzerine kurulması gerekir. Aksi durumda Allah, Muhammet ve Ali'nin muhabbetlerine sitem edilmiş olur.

Tanrı inanan sûfi kullarına yedi surette göründü:

1. Kendi suretinde; bu Tanrı sevgisi içindir ve tüm sevgilerin başıdır.
2. Üstat suretinde; bu bilim ve sanat sevgisi içindir. Bilim ve sanat sevgisi kişiyi olgunlaştırır, kişinin kendini aşmasını sağlar.
3. Pir suretinde; insana ve Tanrı'nın doğru yoluna olan sevgidir.
4. Sevgili suretinde; bu mutlu ve huzurlu yaşama olan sevgidir.
5. Ondört yaşındaki çocuk suretinde; bu çocuk sevgisi içindir.
6. Kâbe suretinde; bu doğa sevgisidir. Doğa, Tanrı'nın eseridir. Doğayı sevmek de Tanrı'yı sevmek demektir.
7. Otuz üç yaşında Cennetli suretinde; bu tüm iyi insanları sevmek içindir.

Ama sevginin gerçek sahibi Tanrı'dır. Tanrı sevgisinden üstün sevgi, O'nun sevgisinden sevgi çalmak anlamına gelir.

Bir gün, Hz. Muhammet'in içinden geldi. Hz. Hasan'ı ağzından, Hz. Hüseyin'i boğazından öptü. Bunun üzerine Tanrı, Cebrail ile dört şal gönderdi. Birinci şal kara idi; bu şalı Hz. Muhammet'e yas tutacağı için gönderdi. İkinci şal yeşildi; Tanrı bu şalı Hz. Hasan'a gelecekte ağı ile ağzından zehirleneceği için gönderdi. Üçüncü şal kızıldı; Tanrı bu şalı Hz. Hüseyin'e Kerbelâ çölünde, boğazı kesilerek şehit edileceği için gönderdi, iki dünyada yüzleri ak olsun diye gönderdi.

"-Bu üç sevgilimin yüzü suyu hürmetine bütün insanları bağışladım", dedi. Ancak Hz. Muhammet'in torunlarını böylesine öl-

çüsüz bir biçimde sevmesi Ulu Tanrı'yı öfkelendirdi. Tanrı sevgisi üzerine şu ayetleri gönderdi:

"İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a denk tanrılar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise(onlarınkinden) çok daha fazladır. Keşke zalimler azabı gördükleri zaman(anlayacakları gibi) bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi."(el-Bakara Suresi/165. Ayet); *"(Resulüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* (al-İmran Suresi/31. Ayet).

Böylece her şey sevgiden oluştu. Sevgi, Ulu Tanrı'nın gizemli gücü olarak doğanın her yanına yansıdı. Her güzel işte o sevgi yankılandı. Çağlarca o sevginin gücü, uygarlıkları beşiğinde salladı. Baharda açılan tomurcuklarda yaşam buldu. Tomurcuklara tutunan çiğ tanelerinde gizlendi. Yeni doğmuş yavru gibi insanlığa el uzattı. Kuşaktan kuşağa yüreklerden geçti ve kendini özveride buldu.

Günlerden bir gün Eyup Peygamber hastalanır. Eyup Peygamber'in karısı Rahime Hatun, Yusuf Peygamber'in kızıdır. Lanetli şeytan, hekim donuna girer; bir eşeğe biner ve Rahime Hatun'un karşısına çıkar:

"-Ey Rahime Hatun, senin mübarek yüzün solmuş. Şarap iç de iyileş", der ve çekip gider.

Rahime Hatun bu söze kanar. Hekim donuna girmiş şeytanın söylediklerini yapmayı düşünür. Ama Hz. Eyup'a sormadan da edemez. Gelip Eyup Peygamber'e olanları anlatır. Eyup Peygamber, acı ile içten öyle bir *"Aaah"* çeker ki tüyleri diken diken olur.

Rahime Hatun'a:

"-Rahime Hatun, sen düşman sözüne uyup bu hasta durumumda beni üzdün. Tanrı bana sağlık verir de bu ağrıdan kurtulursam, sana yüz asa vurmak boynumun borcu olsun!", diye söylenir ve ant içer.

Günler geçer. Eyup Peygamber sağlığına kavuşur. Ama giderek öfkesi geçmiştir. Ne var ki bir kez Tanrı katında ant içmiştir. Bu andını yerine getirmesi gerekir.

"-Andım yerini alsın", diyerek doksan dokuz buğday sapını bir deste yapar. Rahime Hatun'a bir kez vurur.

Doksan dokuz buğday tanesinin her birinden yüz başak fışkırır. Böylece doksan dokuz buğday sapından, binbir buğday türer. Bunun üzerine bir buğday tanesi de Cebrail getirir. O taneden de binbir buğday ürer. Bütün yeryüzüne yayılır. Tarlaları, bozkırları sarar.

O günlerde Rahime Hatun güvercin beslemektedir. Yedi güvercini vardır. Eyup Peygamber bu olay üzerine; *"-Tanrı bağışlasın"*, diyerek o yedi güvercini kurban eder. Rahime Hatun'la birlikte, bu yedi güvercinin etini Kırklar'a sunar. Kırklar katında Kırklar'la birlikte kurban lokması yerler.

Bir gün Musa Peygamber, deniz kıyısında boy abdesti almaktadır. Koç başı büyüklüğünde bir taş, Tanrı'nın buyruğu ile Musa'nın gömleğini alıp kaçar. Bunu gören Musa çok kızar. Taşa, kimilerine göre bir kez, kimilerine göre on iki kez asasıyla vurur. Tanrı'nın hikmetiyle o taşın on iki yerinden su fışkırır; çağlayıp akar. Bu kez taş dile gelip Musa'ya şöyle der:

"-Ey Musa, sen bana niçin zulmedersin? Ben senin gömleğini şunun için alıp kaçtım. Beni İsrail kavminden kimi inançsızlar, se-

nin kutsal bedeninde kusur var diye söylenirler. Böyle söyleniyorlar diye Ulu Tanrı bana, 'Var Musa'nın gömleğini al kaç. İnançsızlar, onun bedeninde kusur olmadığını görsünler', buyurdu. Ben de Tanrı'nın o buyruğu üzerine senin gömleğini alıp kaçtım. Böylece Beni İsrail kavmi, senin kutsal bedenini görsün de kuşkudan kurtulsunlar istedim."

O zaman Musa Peygamber, yaptıklarına pişaman olur. O taşı arkasına alır; kırk yıl taşır. Ama hiçbir zaman mürüvvet dilemez. Bunun üzerine Hz. Muhammet:

"-Ey Musa, mürüvvet demedin", der. Hz. Muhammet, araya perde çeker; kırk gün Hz. Musa ile muhabbet etmez.

Tarik vurmak, ululardan kalmış eski bir töredir. Başından tacını, üzerinden hullesini ve sırtından hırkasını alıp boynuna taş asmak; ayağının altına diken döşemek ve alnına asa dayamak Hz. Âdem'den; malını alarak halk arasından sürmek Hz. Eyup'ten; alnına asa dayamak ve boynuna su destisi asmak Hz. Musa'dan; yüzüstü kapanıp için için ağlamak Hz. Davut'tan kaldı.

Tarik duruma göre çeşitli biçimlerde vurulur. Erkâna göre yedi türlü tarik çalınır:

1. Dileği ile gelen kimi talibe bir tarik vurulur.
2. Dileği ile gelen kimi talibe üç tarik vurulur.
3. Gözcü ile gelen talibe beş tarik vurulur.
4. Sohbetten kalan talibe on iki tarik vurulur.
5. Cem sohbetinden düşen talibe kırk tarik vurulur.
6. Zalim eli, zalim dili değmiş, malının tılsımı bozulmuş talibe yetmiş tarik vurulur.
7. Pir, mürşit, mürebbi ve halifenin ardından konuşan, onların sırrını ortaya atan talibe doksan dokuz tarik vurulur.

Üç ile on iki arasında tarik vurulan sûfiler, başka herhangi bir ceza verilmeksizin bağıra basılır; her ne getirirse kabul edilir.

On iki-doksan dokuz arasında tarik vurulan sûfilere, ayrıca başka cezalar verilir. Sürgün, eziyet gibi cezaların yanı sıra üstat ve cem hakkı alınır.

Tarikçi tarik vurmadan önce Zülfikâr'ı boynuna asar; mürşide secde eder. Ardından Zülfikâr'a niyaz edip pire verir. Pir, Zülfikâr'a niyaz edip ayağa kalkar. Zülfikâr'ı niyazla eline alan tarikçi:

"-Lâ 'feta illâ Ali, lâ seyfe illa Zülfikâr üstat nefesi, tarikat-ı imam destur Şah! Erkân-ı meşayih, emr-i halife, göz görenin, yol varanın. Yolca giden yorulmaz. Gerçek gördüğünden ayrılmaz. Eyvallah güzel Şahım! Destur Şah-ı Merdan-ı Zülfikâr. Ya Şah-ı Velâyet", der. Sonra da pirin söylediği sayıda tarik vurur.

Pir;

"-Tarik kabullüğüne, görgüler muradına Allah diyelim", der.

Zülfikâr altından geçen mümin müslüm önce pirin ayağına, sonra Zülfikâr'a niyaz eder. Çünkü insan, Zülfikâr'dan daha kutsaldır. Ardından pir, Zülfikâr'ı boynuna asar ve tarike düşer.

Pir, sûfilerden birine buyurur. Buyruk üzerine o sûfi de tarikçeye üç kez vurur.

Üç kez tarik vurmak Âdem atamızdan kalmıştır. Bir gün Âdem Ata'mız Havva Ana'mızı, lanetli Hannas'a emanet eder. Kâfir Hannas'm içine bir kötülük düşer. O zaman Âdem Ata'mız, Havva Ana'mıza üç rıza erkânı vurur. İşte rıza tariki, bu olaydan kalmadır.

Tarik vurulduktan sonra tarikçi kalkar:

"-Zülfikâr keskinliğine, sır bütünlüğüne, Yezit'in mahvına, müminlerin muradına ermesine, Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, On İki İmamlar, enbiya, evliya, Allah Allah, Muhammet-Ali hû diyeli hû!" gülbangını okur.

Tarik altından geçen mümin müslüm cemin sağından girip niyaz ederek sol yanından çıkarlar. Tecella ve temenna ile cemin sol yanında toplanırlar. Orada nazarda dururlar. Mürşit o sûfilere;

"-Temennaları kabul, muratları hasıl ola! Diyelim bir Allah Allah!", der. Ardından mürşide yer gösterilir; mürşit oturur; ve niyazlarına gülbank okur.

Bundan sonra ululların nefesleri, evliya menkıbeleri okunur; özgün sözleri açıklanır. Cem erenlerinin sorunları tartışılıp çözümlenir. Sıra saza-söze gelir. Âşıklar divanı ve düvazıimam okunur. Mürşit, musahip, muhip ve öbür hak sahiplerinin muratları hasıl olur:

"-Oturan duran kardeşlere, Şah rızasıyla hû dedik", denir.

Her sûfi kardeş, rıza ile evine gitmek üzere ayağa kalkar. Genç sûfiler, yaşlı sûfilerin eline temenna ederler. Talip bir elini temenna eder; bütün sûfiler, birbirlerine temenna eder. Birbirlerinin üzerinde haklarının kalmaması gerekir. Böylece sûfiler rızalıkla evlerine dönerler.

Bir kimse şeriat ehlinden tarikat ehline katılmak isterse o kimse doğrudan kabul edilmez; önce kapıya teslim edilir. Kapıcı alıp gözcüye teslim eder. Gözcü tarikçiye bırakır. Tarikçi onu alıp pire götürür. Durumu pire bildirir. Pir;

"-Bu meydan Hak meydanıdır. Bu erkân evliya erkânıdır", der. Durumu, koşulları anlatır. Ardından öğüt verir:

"-İsmail gibi canını kurban etmek gerekir. Mansur gibi dâr'a çekilebilirsin. Nesimi gibi postun yüzülebilir. Fazlı gibi hançer göbeğinde olabilir. Ama bu dergâhtan dönüşün olmaz. Bunları kabul ediyor musun?", diye sorar. Kabul etmesi durumunda mürşit o kimseye el etek verir, talip eder. Kabul etmemesi durumunda dergâha alınmaz.

Daha sonra mürşit dergâha katılan yeni cana dört kapı, kırk makam, on yedi erkânın anlamını ve sırlarını öğretir; onu hamlıktan olgunluğa taşır.

Dört kapının kıblesi şeriatta, tarikatta, marifette ve hakikatta secdedir. Bu nedenle şeriat ehline öncelikle üç tarik çalınır. Sonra şeriat mihrabına secde ettirilir. Bunu tarikat ehline niyaz ve tarikat mihrabına secde izler. Tarikat mihrabında secde sırasında üç tarik vurulur. Sevabı, tarikat ehline bağışlanır. Ardından marifet ehline niyaz ettirilir. Burada da başını secdeden kaldırmaksızın üç tarik çalınır. Sevabı, marifet erkânına bağışlanır. Sonra hakikat ehline niyaz ve hakikat mihrabına secde ettirilir. Secdede üç tarik vurulur. Sevabı, hakikat ehline bağışlanır. Tüm bunlardan sonra talip sol eliyle mürşidin sağ eteğini tutar ve sağ elini öper:

"-Cesedim zâhiren, canım bâtınen verdim. Sana talip oldum. Malım nefsine, başım meydanına koydum. El benim, etek senindir Şahım!", der. Bunun üzerine pir, talip ve mürit olanın ikrarından dönmemesi için;

"-Ahd-i imanının bütünlüğüne, ikrar iman kabullüğüne Şah diyelim, bir Allah Allah", der. Cemde bulunanlar;

"-Allah, Allah, Allah!", diye dua ederler.

ÖLMEDEN EVVEL ÖLMEK[17]

Ölmeden evvel ölmek, Hakk'a yürümeden kendini bilerek canlı ve cansız doğanın sözcüsü olmak; bu yolla canlı ve cansız doğada ölümsüzleşmek ya da tarikat yolunda bütün tutkulardan, aşırı isteklerden, dünyaya bağlı geçici dileklerden, eğilimlerden kurtulmak, özünü gerçeğe adamak demektir.

Tanrı:

"-Ey kullarım, ölmeden önce ölün, mahşer olmadan hesabınızı görün", buyurdu.

Peki nasıl olur dersen?

Bu insanların tutkularını, bencilliğini yok etmesiyle ve bir pirin eteğinden tutmasıyla olur. Musahip tutmuş, onunla doğru yola girmiş, malı mala, canı cana katmış, birbirine karşılıklı teslim olmuş kişiler yılda bir kez Tanrı, Cebrail, Muhammet-Ali'nin vekili pirin yamacına geçerler. Pir katında, halk önünde bir yıllık işledikleri suçların cezalarını çekerler.

İşte halk önünde, Tanrı, Cebrail ve Muhammet-Ali vekili pir dâr'ında yapılan bu yargı; *"ölmeden önce ölmek, mahşer olmadan hesap görmektir"*.

Zamanı gelip de talip pirin karşısına çıktığında pir ona;

"-Aşk ola!", der. Bunun üzerine talip Fazlı Dâr'ına durur. Fazlı Dâr'ındaki talibe pir:

"-Ey talip Tanrı cesedine can verdi; kalbine iman verdi; söylemeye dil verdi; tutmaya el verdi. Tanrı seni, ben-i âdem biçiminde yarattı. Ne gördün, ne işittin?", diye sorar. Talip:

"-Hak gördüm, er meydanına geldim. Allah, eyvallah", der.

O gün bir tür mahşer günüdür; Pir, Tanrı' nın vekili sayılır. Kabir sorgusu yapar:

"-Aldığın varsa ver! Verdiğin varsa al! Ağlattığın varsa güldür! Döktüğün varsa doldur! Yıktığın varsa kaldır!", der.

Ve o divan ulu divandır: Orada suçlar gizlenmez; talip o yıl içinde ne yaptıysa anlatmak; sakınmaksızın suçunu, günahını ele vermek durumundadır. Talip:

"-Bana bu divanda soru sorulsun, öbür dünyada soru sorulmasın. Kuran ne buyurduysa ona göre davranayım. Pirin de Tanrı'nın da divanında yüzüm ak olsun; dört kapı kırk makamda ona göre davranıp kendimi düzelteyim", diye düşünmelidir.

Tersine davranıp tanıklı ya da tanıksız olsun yaptıklarını ettiklerini saklayıp söylemezse ulu tarikatta yalancı olur. O Ali' nin yoluna hile yapmış sayılır; yol haini, inanç uğrusu durumuna düşer. Tarikat ona haramdır; yediği lokma haramdır; ceme gelen bacılar ona namahremdir; döndüğü semah yalnızca oyundur; şeriatta da tarikatta da eli boştur; o, yol döneğidir; mahşerde Arafat'ta kalacaktır; kimse ona sahip çıkmayacaktır.

Kardeşler o meydanda hiçbir biçimde suçunuzu saklamayın! Ne yaptıysanız söyleyin! Sorgunuzu karanlık günlere bırakmayın!

Anlattıklarına göre pir, talibe cezasını doğru vermelidir. Talipte kul hakkı yoksa, pir ona Tanrı'nın buyruğu, Muhammet'in sünneti ve Allah'ın tarikatı üzerine soru sorar. Talip sakınmaksı-

zın günahını ele vermek durumundadır. Pir de talip'in günahı ne ile temizlenirse ona göre doğru karar vermelidir.

Talibin günahının az mı çok mu olduğu orada görülür ve orada hesap sorulur. O talibin gerekirse başı, gerekirse canı alınır. Ve ona yalnızca *"iman"* verilir. Gerekirse talip evinden kovulur; boynuna testi asılır, el değirmeni taşı asılır; ayağına iğne batırılır; alnına şiş dayanır. Yolumuzun töresi böyledir. Gelen gelir...

Hiçbir zaman insan insanı günahtan arıtamaz, düzeltemez. Pir ve rehber, insanın kendini arıtması, düzeltmesi için arada bir araçtır.

Talibin suçu pirin bağışlayabileceği türden küçük suçlar kapsamında ise pir gerekli cezayı verir ve:

"-Bizim gözümüzde iyisin. Biz seni bağışladık. Umarız Tanrı da ulu divanında seni bağışlamış olsun!", diye dilekte bulunur. Hayır dua eder.

Talibin günahı büyükse pir bağışlayamaz; eğer onun malına ya da güzelliğine kapılıp da;

"-İyisin, senin günahından geçtim", derse hakkı batıl eder. Mahşer günü o talibin hesabını Tanrı o pire soracaktır. Ve diyecektir ki:

"-Dünyada benim vekilim olan pirler gelsin, bugün hesap günüdür."

O pir, Muhammet'e inen Kuran'da buyrulanlara göre hükmedip hakkı hak ettiyse ne mutlu ona. O zaman Tanrı:

"-Gel sevabını al. Sen hesabını önce dünyada vermişsin", diyerek o piri Cennet'e alacaktır.

Pir kendi aklına estiği gibi ayetsiz, hadissiz, kendi uydurduğu söze göre karar vermişse:

"-Haydi, senin günahlarından geçtim, seni yargıladım", derse o pir kesinlikle kâfir olur. Ve de o talip:

"-İşte pirim günahımdan geçti", diye düşünürse boşuna avunmuş olur. Çünkü asıl yargıç Tanrı'dır. Öbür dünyada, kendi uydurduğu söze göre bir talibi bağışlayan pir, talibinden önce Cehennem'e gidecektir.

Yanlış hüküm veren piri Tanrı sorguya çekecek ve ona:

"-Ey asi sen dünyada Tanrı mıydın? Ben seni Muhammet-Ali'nin soyundan boşuna mı getirdim? Oysa sen inanmadan, kendi çıkarın için, kendi bildiğin gibi yol sürdün. Büyük günah işleyen talibe dünya malı için 'iyisin' dedin. Kuran'ı, hadisi bir yana bıraktın. 'Ben babadan böyle gördüm', dedin. Oysa baban yaptıklarının hesabını kendi verir. Şimdi başını kurtar!", diye hesap soracaktır.

Bu nedenle kesin olmayan, belgelenmemiş hadiselere göre hüküm verilmez. Arapça'da söz çoktur. Bunların Türkçeye çevrilmesinde bir çok yanlış ortaya çıkar. Kesinlikle Kuran'a göre karar vermek gerekir.

Pir Tanrı'nın vekili sayılır. Ona bir emanet verilmiştir. Emanete hiyanet edilir mi? Kuşkusuz edilmez. Sözgelimi evini, ırzını, malını birine emanet etsen, o kimse sana hiyanet etse ne dersin? Bu karşılaştırma bile yeter. Arif olan anlar. Akılsız kimse hayvan gibidir; kim binerse onun malı olur.

Talip büyük günah işlemişse, pir onu divana alıp yargılayamaz. Böyle bir talibin sorgusunu mahşerde Tanrı yapabilir. Ancak büyük günah işlemiş talibi topluma kazanmak, onun başka günah işlemesine engel olmak gerekir. Bu nedenle büyük günah işlemiş talibi, ancak keramete ermiş bir pir, dünya malı almaksızın görebilir. Ayrıca şurasını iyi bilmek gerek. Pir onu yalnızca

dünya için bağışlamıştır. Hakkın gerçek sahibi Tanrı'dır.

Talibin piri uzak ise, pirin eli ona ermediğinde, talip vekil olarak başka bir pirin elini tutar. O pire görülür. Aradan kaç yıl geçerse geçsin eski piri geldiğinde yine pirine ikrar getirip iman eder. Çünkü atasının pirini inkâr ederse münkir olur. Düzeni, töreyi bozmuş olur.

Ancak asıl pir dönüşünde o talibe sitem ederse;

"-Sen başkasına neden görüldün?", diye sorarsa, bu kez pir günahkâr olur. Çünkü kıskançlık göstermiştir.

Ama ikinci pir talibi azdırmış, yanlış fetva vermişse asıl pir o talibe kırk akça para, bir kurban, kırk kez ceza vererek düşkünlükten kaldırır. Çünkü talip, kitapsız pire uymuş, yanlış iş yapmıştır.

Talip, pirin durumunun kitaba uygun ama söylediklerinin kitapsız olduğunu görürse, bir kâmil mürşit bulup o piri, kitaba uymaya çağırmalıdır. Bu çağrıya uymayıp ayetsiz, hadissiz hükmünü yürütmeyi sürdürürse artık talip o pirin dâr'ına durmamalıdır. Gidip Ali soyundan başka bir pir bulup eteğini tutmalıdır. Kitaba uymayan pir şeytandır. Böyle bir pirin dâr'ında duran talip de şeytandır. Ermeni, Rum, Yahudi ululları bile kitaplarına bağlıdır. Dinleri batıl, kitapları geçersiz olmasına karşın, onlar kitaplarının buyurduğuna göre davranırlar ve de:

İlmin nihayeti gelmez kaleme
Erenler kalmaya kusr-u kelâma
Hattım okuyunca fakiri analar
Cem ehli ede, gülbank, dua senalar

Bir talip bir talibin malını alsa ya da zarar verse, malı elinden

alman talip isterse pir, öbür talibe bu malı ödetmek zorundadır. Kimi cahiller *"-Mümin ehline ödek olmaz"* gibi savlar ileri sürerler. Oysa Tanrı bu konuyu kullarının rızasına bırakmıştır. Hak sahibi dilerse hakkını bağışlar, dilerse ödetir. Gerçek kural budur. Ama hak sahibi hakkından vazgeçerse helal hoş olur. Kimsenin bir diyeceği kalmaz. Pir Tanrı'nın vekilidir. Mümin davasını mahşere bırakmadan pir divanında görmelidir.

Bir talip bir taliple kavga edip mahkemeye düşse ve kadı talibe haksız ceza verse, pir önünde ceza ödeyen talibin parası geri verilir. Bu paranın onikide ikisi rehber hakkıdır. Sonra iki talip birbiri ile barıştırılır ve tarik çalınır.

Eğer iki talip de suçluysa ikisi de cezalandırılır. İki talibin mahkeme süresince harcadıkları paranın iki katı alınır. Bu paranın bir bölümü ceme, bir bölümü pire kalır. O talipler ceme bir lokma yedirirler. Sonra iki talip barıştırılarak tarik çalınır. İki talip birbirine küs ise biri diğerine gidip;

"-Gel bugün ceme gidelim, barışalım. Birbirimize hakkımızı helal edelim", derse ve o talip buna yanaşmazsa;

"-Gel, bugün ölmeden önce ölelim. Hesabımızı burada görelim. Gel, burada pir divanına varalım. Ne hakkın varsa vereyim", diye eklemesi gerekir.

Yine o talip;

"-Ben ne varır, ne de barışırım. Var işine git", derse, birinci talibin üç kez dışarı çıkıp içeri girmesi ve yukarıdaki sözleri yinelemesi gerekir. Üç kez söylemesine karşın o talip barışmaya yanaşmazsa piri, yolu inkâr etmiş sayılır. O zaman birinci talibin bir ceme gelip tarik altından geçmesi gerekir. Bunda herhangi bir sakınca görülmez.

Bir talibin kızı kaçsa o talipten doksan dokuz kuruş para alınır. Bir koç kurban kestirilir. Alınanların onikide ikisi rehber hakkıdır.

Bir talibin başından börkü düşerse bir tavuk; pirin kisvesi düşerse bir koyun; rehberin kisvesi düşerse iki keçi kurban etmesi gerekir. Talip talibin karısıyla yalnız bacı kardeştir. Talip talibin karısı için hiçbir zaman kötülük düşünemez. Kimi cahiller *"-Tanrı dişi kulu erkek için yarattı. Müminin birbirinden korunacak şeyi yoktur"*, diye zina ederler. Oysa müminin müminden korkusu yoktur sözü ibadet için, helalleşme için, cem olup zikir çekmek için, birbirine teselli vermek içindir. Yiyip içmek için, nefis-zina için böyle bir söz kesinlikle söz konusu değildir. Bir mümin bir mümine karısını teslim etse ve o mümin karısına ihanet etse, o mümin kesinlikle helal edemez. Çünkü Tanrı yasak etmiştir.

Kuşkusuz her olayın bir sebebi vardır. Olayın sonunda sebep olan da yapan da suçlu ve sorumludur. Bundan kurtuluş yoktur. Kimi cahiller günah işler sonra *"-Ettirmese etmezdim"*, derler. Kendi eksik önlem alır başkasını bahane ederler. Böyle bahaneler Şeytan'a özgüdür. Nitekim Şeytan Cennet'ten çıkarken meleklere:

"-Bana secde ettirmeye Tanrı'nın gücü yetmez miydi? Kuşkusuz isteseydi bana secde ettirirdi. Ama istemedi. Bana da secde ettirseydi?", dedi. Oysa lanetli Şeytan önce ilim okumuştu. Her şeyi biliyordu. Tanrı:

"-Benim buyurduklarımı tutmayan meleklerin boynuna lanet halkası geçer!", buyurmuştu. Ve lanetli Şeytan bunu bilmesine karşın, Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmedi. Âdeme secde etmedi, lanetli oldu. Ulu Tanrı kullarına kitap gönderdi. Şeytanın yolunu, doğru yolu açık seçik gösterdi:

"- Ey kullarım sizler Şeytan'a uymayın. O sizin düşmanınızdır. Ben size doğru yolu da eğri yolu da bildirdim", diye buyurdu.

Bir müminin içinden kötülük yapmak geçerse hıfz melekleri bunu defterine günah yazarlar mı? Fetvaca yazmaz, takvaca yazarlar. Şeriatta, tarikatta yazmaz, hakikatta yazarlar. Çünkü hakikat evliyalar yeridir. Evliyaların yüreği küfürden, kötülükten arınmıştır. İçinden kötülük geçse evliyalıktan düşer. Düşündüğü kötülük küçük bir günah ise cezasını çektikten sonra yeniden eski yerine dönebilir. Büyük bir kötülük düşünmüşse bir daha o yere dönemez.

Ama talip içine gelen kötülüğü Tanrı'dan korkup işlemezse günah yazılmaz. Bir sûfinin içinden hayır yapmak geçse, ama gücü yetmediği için yapmasa yine hayır yazılır. Buna karşılık içinden şer yapmak geçse de gücü yetmediği için yapmasa günah yazılır. İçinden hayır yapmak gelir de malına, canına, kıyamadığı için o hayrı yapmazsa, hayır yazılmaz. İnanan sûfinin Şeytan'ın aldatmacasına kulak asmaması gerekir. Bacıları görüp içine bir kuşku girerse *"-Lanet Şeytan'a ve kâfire". "-Nefis sana uymam!"*, demesi gerekir. Şehvet ağır basar da o kimse kendine engel olamazsa lanetlidir. Ona yol haramdır. Evliyalar tarikine varamaz. Tarikata gidecek olursa kazanç yerine zarar eder. Ama içine giren kuşkuyu yenerse herhangi bir şey olmaz. Dergâhımızda tövbe kapıları her zaman açıktır. Günah işleyerek yolumuzdan düşen sûfiler suçlarına göre cezalarını çektikten sonra aramıza katılırlar. Sözgelimi musahipler birbirleriyle anlaşamazlarsa, birlik etmezlerse düşkün olurlar. Yolumuza girmek isterlerse bunlara seksen tarik vurulur. Seksen tarik akçesi, seksen tercüman akçası, otuz dört halife akçası, yetmiş üstat akçası alınır. Ve bir kurban kestirilir.

Bir talip yola gelmezse, evliya ve pire bağlanmazsa yoldan düşkün olur. Evliyanın kabul etmeyeceği talibin derdine derman olmaz. Evliya kabul ederse o talibin evine, malına el konup alınır. Malının onda biri üstat hakkıdır. Kalan mal dağıtılır. Üç gün dâr'a çekildikten sonra o talip yola kabul edilir.

NOTLAR

7 Ölmeden evvel ölmek; Alevilikte, kutsal kurban söylencesinin, felsefi, estetik ve etik bir boyuta taşınmasıyla kazanılmış bir olgudur. Kutsal kurban söylencesi Hz. İbrahim'in Tanrı'ya yakın olabilmek için oğlu İsmail'i kurban etmek istemesinin acıklı bir anlatımıdır. Oğlunu kurban edeceği sırada gökten bir koç iner; Hz. İbrahim, kanlı tapmcından vazgeçer ve koçu kurban eder. Bu kutsal söylence; 1) İnsanlığın tanrılara yakın olabilmek için insan kurban etme geleneğinin gelenek olduğu *"aşağı barbarlık konağı"*ndan *"orta barbarlık konağı"*na geçtiğini kanıtlar; 2) İsmaille temsil edilen Sami toplulukların, kendilerini ezen Yahudi topluluğuna karşı destansı tepkisini anlatır. Anadolu Aleviliği; insanlığın evriminde bir alt aşamadan bir üst aşamaya sıçramayı simgeleyen; uzantısında Sami toplulukların destansı tepkisini canlı tutan bu kurban olgusunu, kendi dünya görüne uygun bir boyuta taşır. Ölmeden evvel ölmek zemininde kendini ham ervahlıktan kurtararak, daha önceki kimliğini yokederek, bir bakıma kimliğini kurban ederek Tanrı'ya yakın olunabileceğini yaşama geçirir.

Ölmeden evvel ölmek bağlamında kendini kurban etmek; zâhir kimliğini yokederek, bâtın kimlikle yeniden doğmak anlamını taşır. Kutsal kurban söylencesi zemininde Alevi evren görüşünün soyut ve somut araçlarıyla yorumlanarak yaşama geçirilen bu anlayış felsefi kaynağını Budizmden alır.

Hint insanının yaşama biçimini, evrene bakışını, ahlak anlayışını, mutluluk düşüncesini, doğruluk duygusunu ve toplum görüşünü bütün ayrıntılarıyla sergileyen Budizme göre insan; bir *"arınma"*

varlığıdır. Mutluluk, yücelik, doğruluk, bilgelik bu *"arınma"*'ya bağlıdır. *"Arınma"*; kişinin kendini aşarak, duyulur-görülür varlıkların üstüne çıkması, gövdenin tutkularından, yaşamın acı ve sıkıntı verici etkilerinden kurtulması için, bir *"irade varlığı"* durumuna evrilmesi demektir. Arınan kişi, gövdesini egemenlik altına alarak ruhun aydınlığında mutluluğa giden yolu bulmaktadır. Bunun gerçekleşebilmesi için; iki yolun terkedilmesi ve üçüncü yolun aşılması gerekir. Bunlar; 1) İçe kapanış yolu: İlk eğitim olarak algılanır. Belli koşullara bağlanmayı, çevre etkisinden kurtulmayı, kendi kendini tanımayı öğretir. Ancak, olumlu kazanımlarına karşın bu yol yetersizdir; istenen olgunluğu, yüceliği sağlayamaz. 2) Haz yolu: Bütün kötülüklerin ve olumsuzlukların kaynağı olarak algılanır. Bu yol kişiyi benliğinden ayırır; mutsuzluğun uçurumuna sürükler; olgunlaşmayı önler; ruhun tutsaklaşmasına yol açar. 3) Orta yol: İçe kapanış yolunun yetersizliği anlaşılıp haz yolunun terkedilmesiyle ulaşılan gerçeğe giden yol olarak algılanır. Bu yol, insan ruhunu ışıklandıran, içi aydınlatan, dinginlik, esenlik veren yoldur. Kişiye kendini bilme olanağını sağlayan, ölümsüzlüğün anlamını kavrama yoludur; kişiyi Nirvana'ya taşıyan yoldur.

Budizm, insanın yetkinleşmesini bir *"arınma"* olarak görür. Arınma, insanın bütün dünyasal bağlardan sıyrılması, kendini salt irade durumuna getirmesidir. İnsan özünde bir özlem ve tutku varlığıdır. Olumlu-olumsuz etki kaynakları insanın kendine dönmesini, kendi benliğini biçimlendiren tözü kavramasını önlemektedir. Onu, dışa dönük, kendinden uzak bir varlık durumuna getirmektedir. Böylesi bir kişi, gerçeği kavrayamadığı gibi, gerçeği kavrayacak olgunluğa da ulaşamaz.

İnsan, bütün engelleyici etkilerden uzak kalmayı başarabilirse, *"kendini bilme"* olanağını kazanır.

Demek ki Budizm'de kendini bilme; bütün duygusal eğilimleri, dıştan gelen etkileri, gövdeyle ilgili hareketleri-eylemleri denetim altına almaya, mutlak bir *"irade varlığı"* olarak ortaya çıkmaya; gövdeyle ilgili olanı iradenin denetimi altına alarak inkâr etmeye bağlıdır. Kendi kendini inkâr eden insan *"yoklukta varlık"*'a ulaşır. *"Yoklukta varlık"* durumuna dönüşmekle insan, ölümsüzlüğü yakalar. Budizmin geliştirdiği bu görüş sonraları, bütün tasavvuf akım-

larını etkiledi. İnsanın bir irade, bir ruh varlığı olarak yorumlanmasına olanak sağladı. Gövde gelip geçiciydi, yani faniydi; ruh ise kalıcıydı, yani bâkiydi, ölümsüzdü, tanrısaldı. Buddha'nın *"arınmak"* yoluyla *"yoklukta varlık"*a ulaşma olarak nitelediği bu durum Anadolu Aleviliğinde *"kendini bilmek"* yoluyla *"terk"* aşamalarından geçerek *"ölmeden evvel ölmek"*e dönüştü.

Budizmde arınan, Nirvana'ya ulaşıyordu; mutluluğu, sonsuzluğu yakalıyordu. Anadolu Aleviliğinde *"ölmeden evvel ölen"* Enel Hak noktasına taşınır; yaşarken *"dirilerek"* ölümsüzlüğü yakalar, tanrısal nitelik kazanır, tanrılaşır.

Anadolu Aleviliğinde kişi kendini ve evreni *"ruh"* ya da *"bilinç"* olarak algıladığı *"ben"*inden yola çıkarak açıklamaya çalışır.

Kişideki *"ben"*; Hakk'tan ilk dönüşüm ürünü olarak beliren *"ilk aklın"* (evrensel akıl) bedenleşmiş biçimidir. Alevilikte Tanrı, evrensel akıl anlamında *"düşünce üreten düşünce"*dir; *"ben"* ise Tanrı'nın, yani aklın kişideki yansımasıdır.

Demek ki kişideki *"ben"* düşünen, düşünce üretiminde bulunan bir tözdür, cevherdir. Bir başka nesneyle değil, Tanrı'yla özdeştir. Bu nedenle kendi kendisini düşünme konusu yapabilir. İşte *"kendini bilmek"* bu noktada başlar. Kişi bilinciyle önce kendini, sonra çevresini anlamaya girişir. Kişi herhangi bir şeyi düşünürken önce kendini ortaya koyar. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi evrensel akıl olarak algılanan Tanrı'nın *"bedenleşmiş"* biçimi olduğu için Tanrı'nın kanıtıdır.

İkincisi ise Tanrısal özün görünüşe çıkmış biçimi olarak algılanan büyük âlemin bir *"ilk örneği"* olduğu için evrenin kanıtıdır. İnanç-ta/düşüncede, tanrısal öz, dönüşümler geçirerek *"doğalaşırken"* ya da *"bedenleşirken"* kendine yabancılaşır, kendi kendisiyle çelişmeye başlar. İnsan bu çelişkiden kurtulabilmek için yeni bir açılıma girer. Açılım süreci iki karşıt gücün, yani *"aşk"* ve *"nefs"* güçleri arasındaki çatışma biçiminde yaşama geçer. *"Aşk"* gücünün galip gelmesiyle kişi zâhirden bâtına atlar; Dört Kapı Kırk Makam'ın öğretildiği yolda eski *"ben"*ini, bilincini terkeder, inkâr eder; yeni *"ben"*iyle yeniden doğar; yaşarken dirilir. Buna eskiyi *"öldürme"*, yeniyi *"doğurma"* anlamında *"kendini kurban etme"* denir.

Anadolu Aleviliğinde *"marifet"* olarak algılanan *"gönül bilgisi"*, ken-

dini bilmenin bir koşulu durumundadır. İnanç temelinde şeriata, düşünce temelinde ise yaşadığı toplumdaki eşitsizliğe, zulme, haksızlığa, ezilmişliğe karşı bir tavır, davranış olarak kendini gösteren ve *"emek vererek"*, *"yaşayarak"* ulaşılan bir *"insan olgunluğu"*dur.

Kendini kurban etmekle kişi *"kendini bilme"*ye; kendine dönmeye, kendi bilinç evreninde *"birliğe"* ulaşmaya başlar. Kendi kendinin bilincine varmasıyla *"özgürlüğüne"* kavuşmuş olur.

Demek ki *"kendini bilmek"* bir *"özgürlük"*tür. Özgür bilinç, âlemin *"ilk örneği"* durumundaki *"kendini"* inceleyerek tanrısal özün, *"güzelliğin görülmeye olan eğilimi"* yasası gereği gerçeklik kazanmış biçimi olarak algılanan evreni, düşüncede görünüşe taşır. Yani her şeyi *"düşüncede görmeye"* başlar. Kendini bilme sürecinde giderek; özündeki saklı güç gerçekleştirme eylemine geçmediği için doğrudan görünüşe taşınamayan, kendi kendisinin içinde, kendi kendisiyle sınırlanmış durumda bulunan tanrısal öz, akıl yürütmeyle önce bilince sonra da inanca taşınır.

Görüldüğü gibi kendini bilme çabası biçiminde dışa vuran bu düşünsel evrim bir *"arınma"*dır. Yaşatkan kaynağını Budizmden alan bu yaklaşım Anadolu Alevi öğretisinde *"üç terk"* olarak somutlanır, somutlaşır.

Buddha'nın arınma sorunu Anadolu Aleviliğinde *"terk"* sorununa dönüşür. Üç türlü terk vardır: 1) Terk-i dünya: Geçici olarak algılanan dünyaya, dünya nimetlerine bağlanmama aşaması. *"Terk"*in bu aşaması yanlış olarak, doğadan ve toplumdan uzaklaşarak, yalnızca kendini dinleyerek gerçeği arama biçiminde anlaşılmaktadır. Oysa anlatılmak istenen çok farklıdır: Tanrısal öz olarak algılanan ruh; tek tek bireylerde bedenleşmekle kaynağından uzaklaşmış, kendi kendisiyle çelişkili bir durum içine girmiştir. Özelde insanın, genelde doğanın *"dirilik"* kazandırıcı bir parçasıdır artık. İşte kişi *"terk-i dünya"* aşamasını yaşama geçirmekle yine doğduğu kaynağa yönelmeye başlar. Yönelmeye paralel olarak doğal olandan *"sıyrılır"*, doğaya benzemeyen bir aşamaya çıkarak kendi kendisiyle çelişkisine son verir. Kaba anlatımla ruh; madde âlemindeki kalıbından çıkar, maddesiz âleme, kaynağına döner; yaşarken *"kalıp değiştirir"*; *"ölmeden evvel ölür"*. Sürecin somut gelişimi ise şöyledir: Ruh, önce tek insanda, bireyde uyanmaya başlar; sonra, bireyin

içinde bulunduğu varlık alanı olan toplumda kendi kendinin bilincine varır. Böylece birey ve toplum ruhu, doğadan kurtulmuş olur. Kişi bedeniyle nesnel çokluk içinde, kesrette gezinirken, kendisine *"dirilik"* kazandıran özü, yani ruhu özgürleşir. Bedeniyle uzay ve zaman içinde, bir *"zorunluluklar ortamında"* bulunurken, özgürleşen ruhu, yani özgürleşen bilinci, uzay ve zaman sınırlarının dışında, tanrısal özle özdeş bir *"ben"* olarak ölümsüzlük kazanır. Demek ki *"üç terk"*'in birinci aşaması bir özgürleşme sürecidir. 2) Terk-i ukba: Bu dünya gibi geçici olarak algılanan ahirete, Cennet'in mutluluğuna bağlanmama aşaması. Anadolu Aleviliğinin inancında bu dünya geçicidir; bu dünyada gerçekleştirilemeyen özlemlerin, dileklerin gerçekleştirilmesi için hayal yoluyla kurgulanan, düşlenen öbür dünya da geçicidir. Çünkü, aslı geçiciyse izlenimleri de geçici olmak zorundadır; aslı yokolursa izlenimleri de yok olacaktır. Kaldı ki özlemlerin, dileklerin yerine getirilmesi, haksızlıkların ortadan kaldırılması için *"öbür dünya"* olarak algılanan bir *"düş"* evrenine de gerek yoktur. Cennet yaratılacaksa bu dünyada yaratılmalıdır. Alevi inancında *"öbür dünya"* denilen şey *"nesneden"* ya da *"bedensel olan"*'dan *"sıyrılan"* ve çok ince *bir "ışık gücü"* olarak algılanan ruhların oluşturduğu evrendir. Tanrısal âlemin akıl ya da ruh dünyası da diyebiliriz buna. Öte yandan, gövdeye *"dirilik"* kazandıran ruh, tanrısal öz ve bu *"öze bindirilen"* geçici ve değişken duyguların oluşturduğu bir *"birikim"*'dir; bir *"toplam"*'dır, bu anlamda bir *"bilinç"*'tir. Kişiliğin yoğunlaştığı *"odak"* olarak algılanan *"ben"* ise bu *"toplam"*'ın, *"birikim"*'in bir ifade biçimidir. Duyulardan çıkan yargılar yanılmalara yol açtığından *"görünen evren"*'in, ötesinde görünen evren veri alınarak yaratılan görünmeyen düş evreninin *"gerçek"* olduğu sanısını yaratır. Oysa görünen evren ve düş evreni gelip geçicidir; gerçek değildir, yani yoktur. Başlangıçtan beri var olan ve yok olmayacak olan tek güç *"düşünce"*'dir; yokluğu yani görünmeyeni algılamak da varlığı görünüşe çıkarmak da onun içindedir. Düşünce ince bir *"ışık gücü"* olduğuna göre tek gerçek sürekli bir akış içindeki *"enerji"*'dir. Anadolu Aleviliğinde ölmek yoktur: Ruh, bir bedenden diğer bir bedene taşınmaktadır. Aslında taşınan ruh, bilinç ya da can olarak algılanan bir *"enerji"* akışından başka bir şey değildir. Hakk'a yürüme bu enerjinin bir gövdeden başka bir

gövdeye geçişidir; bir gövdenin başka bir gövdedeki enerjiyi alışıdır. İnsan bu durumdan yararlanmalıdır: Bir madde olan gövdenin erki, enerjisi *"boşalmadan"*, onu yeni bir erkle, enerjiyle daha açık bir anlatımla bilinçle doldurarak *"diriliği"* sürdürme olanağını yakalamalıdır. Işıktan doğmuştu; geçici olan bu dünyayı ve yine geçici olan öbür dünyayı *"terkederek"* sonunda salt ışık durumuna dönüşmelidir. 3) Terk-i terk: Terk-i dünya ve terk-i ukba sonucu ulaşılan yerin terkedilmesi; Hakk'tan halka dönülmesi aşaması. Terk-i terk aşamasında insan artık kendini Enel Hak noktasına taşımıştır. Dünyalaşan tanrısal öz anlamında Hakikat, Gerçek ya da Aşk'tır artık o. Hallac-ı Mansur'un, görünüşe çıkmış olan nesnelliğin geçiciliğinden sıyrılarak, Tanrı'nın gerçekliğinde süreklilik kazandığını vurgulamak için sesli düşünerek dışa vurduğu *"- Ben Hakk'ım"* anlamındaki *"-Enel Hak"* sözünü, *"- Ben Hakikat'ım"*, *"-Ben Gerçek'im"* ya *da "-Ben Aşk'ım"* biçimlerinde de söyleyebilir. Terk-i terk aşamasına gelmiş yol eri, sırra ermiş mana adamıdır. Bireysel kurtuluşunu tamamlamıştır, yani terk aşamalarından geçerek ham ervahlıktan kurtulmuş, olgun, yetkin insan durumuna gelmiştir. Yoklukta varlığa ulaşmış, ölmeden evvel ölmüştür. Üçüncü terk aşamasının gereği olarak kendi kurtuluşunu sağladığı bu noktadan yolculuğa çıkacaktır: Hakk'tan halka dönecek, halk içinde Hakk'la bir olacaktır. Kendini araç olarak öne sürerek toplumu kurtuluşa taşıyacak bir öncü sûfidir artık.

Gerçekle gerçek olmak ya da gerçek gerçek olmak, manevi olgunluğa ulaşmak için yol erinin ruhu/canı; tanrısal görüntüleri gözlemek için gayb âlemine seyahata çıkar. Yol erinin bu seyrü süluğu, yani manevi yolculuğu dört aşamada gerçekleşir: 1) Seyr illallah(Tanrı'ya yolculuk); beşeri isteklerden sıyrılarak tanrısal iradeye teslim olma; terk-i dünya olarak dışa vurur. 2) Seyr fillah(Tanrı'da yolculuk); tanrısal nitelikleri kazanma; terk-i ukba olarak dışa vurur. 3) Seyr maallah(Tanrı ile birlikte yolculuk); ikiliğin ortadan kalkarak her şeyin tanrısal olması; ölmeden evvel ölme olarak dışa vurur. 4) Seyr anillah(Tanrı'dan yolculuk); Tanrı'dan halka dönerek birey/toplum hizmetine adanma; hizmetli olma; gayb âleminden nesnel âleme dönerek kendine gelme; terk-i terk olarak dışa vurur..

"-Ölmeden önce öl de ölümsüz olarak diril. Dünyadan, onun verdiği tatlardan el çeken, aşırı tutkularını yokeden, önsüz-sonsuz olan gerçek varlığa ulaşır. Böyle bir yaşayış için ölüm yoktur. Oysa insanlar, dünya yaşayışını dileyip böyle bir yaşama eğilim göstermezler.

Bu sözün başka bir anlamı daha vardır: Ölümden önce ölen kimse tanrısal huylar kazanır, adı sonsuzca anılır. Sonsuzca adı anılan bir kimse sonsuz olarak dirilir.

Üçüncü anlamı şöyledir: Geçici varlıktan el çeken, varlığın tanrısal varlık kaynaklarından biri olduğunu bilen kimse ikilikten kurtulup gerçek varlığa ulaşır. Bu durumda onun için yalnız gerçek ve tek varlık kalır. Bu varlık için yok olma olanağı bulunmaz." (Varidat/ Şeyh Bedrettin)

Üç terk aşamasını ve seyrü süluğunu tamamlayan, yani ölmeden evvel ölen can, Hakikat ya da Gerçek olarak algılanan tanrısal âlemin gücü içinde erimeye başlar. Tanrı ölmeden evvel ölen yol erinden *"ben"* özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koyar; böylece *"bir"* olgusu yakalanmış olur. Diğer taraftan ölmeden evvel ölen yol erini, tanrısal sevgi olarak algılanan *"aşk"* egemenliği altına alır: Seven, sevilende kendini yokeder; *"sen"*'ler, *"ben"*'ler karışıp kaynaşır *"bir"* olur. Ölmeden evvel ölmekle Hakikat, Gerçek ya da Aşk olgusu yaşanmaya başlar; buna paralel olarak inanç dünyalaşır. Tanrı yeryüzüne iner ve yeryüzü tanrısallaşır. İnsan-Doğa-Tanrı üçlüsünden oluşan *"birlik"* , bir *"ilk örnek"* olarak insan donunda bilince ve inanca taşınır. Ölmeden evvel ölürken, *"kişi"* düzeyinde, *"ikilik duygusu"*'nun aşılması ve *"birlik"*'e ulaşılması için amansız bir savaşım içerisine girilir. İkilik duygusu, Tanrı'nın varlığı gerçeğini saklayan bir örtü durumundadır. Bu örtü nedeniyle insan kendisini Tanrı'dan ayrı hisseder ve çevresine de öyle bakar. Ancak bu, görünüşteki bir ayrılıktır. Özünde insan ve evren, Tanrı'nın görünümlerinden başka bir şey değildir. İnsan, kendi içinde, çıktığı kaynakla yeniden birleşmeye çalışan bir *"varoluş kıvılcımı"* taşır. Gerçek varlıkta *"birlik"*'e ulaşma eğilimi, kişinin kendisini kendi *"ben"*'iyle savaşıma iter. Bu savaşımda *"ben"*, *"birlik"*'in olanaklı olabilmesi için *"aşk"* gücüyle aşılır. Kişi *"ikilik"*'ten kurtulup *"birlik"*'e ulaşırken bir tür *"hicrete çıkar"*, bu *"hicret"* olgusu ölmeden evvel ölen canın *"miracı"*'dır; yani nefsinden sıyrılarak gönül'e, gönülden sırra, sır'-

dan ruha, ruhtan Hakk'a, Hakk'tan halka göç eder. Böylece *"miraç yolculuğunu"* da tamamlamış olur. Artık o ölmeden evvel ölmüş, Hakk'la Hak olmuş; zaman ve mekândan bağımsızlaşmıştır. Tanrı'nın birliğinin dışında kalan çokluk, çokluğun oluş ve yokoluş yasaları zaman ve mekân kalıplarına bağlıyken, o bu kalıpların dışına çıkmıştır. Beyni, daha az düşünme etkinliğinde bulunarak daha üretken bir aşamaya sıçramıştır. Nesnel süreçteki doğa yasalarını, birey ilişkilerini ve toplum yasalarını, özel bir düşünme çabası harcamadan kavrayabilir. Gördüğü, duyduğu şeyler; bunun da ötesinde görmeden, duymadan soyut olarak algıladığı şeyler arasında var olan ortak yasalar/kurallar/ ilkeler kendiliğinden gibi gözüken ama kesinlikle ölmeden evvel ölmek için edinilen bilgi birikiminin bir gereği olarak, beynin bir yansıması durumundaki gönülde belirir. Ölmeden evvel ölerek yol ehli can, yüklendiği misyon sonucu birey gücünün/yeteneğinin üstünde bir güç/ yetenekle donanır. Akıl insanından çok inanç insanı gibi gözükür. Akıl arkada, görülenler/duyulanlar, hatta, görülmeden/ duyulmadan soyut olarak algılananlar öndeymiş gibi görünür. Gerçekte önde olan akıldır. Akıl alanı terkedildiğinde; akla gereksinme duymadan ulaşıldığına/ elde edildiğine inanılan hemen her şey yok olur.

Gizli, örtük ve perdelenmiş olan ve toplumsal güçle giydirilmiş durumda bulunan tanrısal gerçeği açığa çıkarmak, ölmeden evvel ölen can için bir tür *"keşif"* olarak algılanır. Tanrı'nın kendine bağışladığı esin kaynağı ile sıradan insanlara kapalı olan gerçekleri kavrayabilir. Böylesi bir durumda Hakk'la arasındaki perde ortadan kalkar. Bu durum üç aşamada gerçekleşir: 1) Aklını kesin kanıt olarak öne sürüp Tanrı hakkında kesin bilgi sahibi olur(muhadara-ilm el-yakin); 2) Açıklama ve bilim yoluyla asıl gerçeği yakalar(mükâşefe-ayn el-yakin); 3) Gönle doğan esinle aracısız tanrısal gerçeği yakalar(müşahede-Hakk ül-ya- kin).

Üç terk aşamasını katedip seyrü süluğunu tamamlayan ve ölmeden evvel ölen can, *"aşk" ile "nefs"* arasındaki çatışmadan doğar. Zıtların birliği olarak bilince taşınan *"aşk-nefs"* olgusunda; *"aşk"* tamlığı, eksiksizliği, nefs ise noksanlığı, eksikliği belirtir. Bâtıni insan, bu noksanlığın, eksikliğin tamlık isteğinden ötürü ölmeden evvel ölünen bir gelişim sürecine girmesinden doğar. Süreç sonunda bir

sentez varlığı olarak ortaya çıkan bâtıni kimlikli birey, Tanrı'mn, uzantısında doğanın, evrenin kanıtı anlamında bir *"akıl"* varlığı olarak yine bir *"akıl varlığı"* olan Tanrı'yı da önceleyen bir *"İnsan Tanrı"*dır. Buradaki İnsan Tanrı, insanın tanrısı değil, doğrudan insanın kendisidir; toplumsal kimlik donunda, *"toplum sözcüsü"* bir toplumsal varlıktır. Süreç Tanrı' dan başlayıp insanda son buluyor gözükse de gerçekte insandan başlayıp Tanrı'da son bulur. Yani, Tanrı'nın da doğanın da kanıtı insandır. Aşk-nefs çatışmasında aşkın galip gelmesiyle, yani nefsin ölmesiyle, inancın çizdiği yuvada bir *"gönül yaşamı"* başlar. Böylesi bir gönül yaşamı süren canın, gönülleri ferahlandıran manevi gücü, *"nefes"* olarak algılanır. Ölmeden evvel ölen, yaşarken dirilen canın nefesi şunları anlatmak ister: 1) Bizler, bizi ebedi gerçeğin özüne götüren birlik dolusunu içtik, bu nedenle şaraba gereksinmemiz kalmadı. Asıl gerçeğe, ebedi gerçeğe ulaşarak Hakk'a kavuştuk; bunun için mihraba gereksinmemiz kalmadı. 2) Bizim yolumuzda canın önemi yoktur, biz cananı arıyoruz. Gönlü Kâbe bilir, gönüle ulaşma yolunun kurallarına uyarız. Biz; bu nedenle insana secde ederiz; bizim için bundan başka bir ibadet biçimi yoktur. 3) Biz Kuran'ı insanın yüzünde bulur ve oradaki Kuran'ı okuruz. Bize başkaca bir Kuran gerekmez. 4) Bizler, ebedi gerçekler peşinde koşmaktan yanıp yakınan ama yılmayan insanlarız. Ezelde evet dedik ve bu sözümüzden asla dönmeyiz. Biz zaten meleklerle dostuz. Bu nedenle günah-sevap melekleri bizim günahımızı-sevabımızı yazmayı bırakmıştır.

RIZA

Rıza: l) Tanrı'dan gelen her şeyi gönül hoşluğuyla karşılama. 2) Tanrı'nın hoşnutluğunu, onayını kazanma; tanrısal hoşnutluk, tanrısal onay. 3) Kişinin kendisi ile barışması olarak algılanan; pir, mürşit önünde başı secdede iken kendi özüyle hesaplaşması, kendisiyle yüzleşmesi. 4) Kişinin toplumla barışması olarak algılanan; eline-beline-diline sahip olması durumu. 5) Kişinin yolla hoşnutluk kurması olarak algılanan; kendi özgür iradesiyle davranması durumunu anlatır.

-Rıza lokması: Cem töreni sırasında pişirilen kurbandan ya da kurban tığlanmayan cemlerde evlerden getirilen ekmek, çörek vb.'nin doğranıp karıştırılmasıyla elde edilen yiyecekten yenen ve manevi birliği, toplumsal dayanışmayı simgeleyen lokma.

Bir zamanlar bir sûfi dünyaya seyahata çıkar. Bir gün yolu, bir kente düşer. Bu kent, şimdiye değin gördüğü kentlere benzemiyordur. Sabah zamanı herkes işine gücüne gitmekte, sessizlik içinde yaşam sürmektedir. Kentin alışılmamış bir düzeni vardır. Sûfi kentin bu düzenini görünce şaşar kalır. Öyleki yaklaşıp birine bir şey sormaya cesaret edemez. Karnı acıkmıştır. Kenti gezerken bir fırın görür. Ekmek almak için içeri girer. Fırıncıya para uzatarak ekmek ister. Ama fırıncı hayretle paraya bakar:

"-Nedir bu? Biz bunu kaldırmak için yıllarca uğraştık, büyük savaşlar verdik. Anlaşılan sen rıza kentinden değilsin, Dünyalı olmalısın", der. Sûfi:

"-Evet ben bu kentten değilim", diye karşılık verir. Fırıncı:

"-Belli oluyor. Dur, öyleyse seni görevlilere teslim edeyim. Onlar seninle ilgilenirler. Bizim kentimizde para pul geçmez", der. Ve sûfiyi görevlilere teslim eder. Görevliler önce kendi aralarında tartışırlar. İçlerinden biri:

"-Meclise götürelim. Ulular karar versin", der. Diğerleri de bu görüşe katılırlar. Bunun üzerine tümü meclisin yolunu tutar. Yol boyu sûfi düşünür. İçinden:

"-Paranın geçmediği bir kent. Görevliler, ulular meclisi. Ne büyük, ne görkemli yerdir Ulular Meclisi", diye kurar. Neyse bir süre yürüdükten sonra divana varırlar. Ama sûfi bu kez iyice şaşırır. Çünkü Divan denilen meclis, hiç de düşündüğü gibi büyük ve göz kamaştırıcı değildir. Düşündüğünün tam karşıtıdır. Sessiz bir köşede küçük bir yapıdır. Yerlere basit kilimler serilmiştir. Ak sakallı ulular, bağdaş kurmuş kentin sorunlarını tartışmaktadırlar. Görevliler uluları selamladıktan sonra:

"-Bu Dünyalı kentimize girmiş. Acıkmış. Ekmek almak için bir fırına girmiş. Fırıncıya para vermeye kalkmış. Yabancı olduğunu anlayan fırıncı gelip bize teslim etti. Ne yapalım?", diye sorarlar. Ulular:

"-Neden buraya getirdiniz? Törelerimizi biliyorsunuz. Konakta bir yere yerleştirin, Aşevi'ne götürün, gerekeni yapın!", diye buyururlar.

Bunun üzerine görevliler sûfi ile birlikte geri dönerler. Önce Aşevi'ne götürürler. Karnını doyururlar. Sonra konuklar için yapılmış konağa götürürler. Bir odaya yerleştirirler. Sûfiye kentte ne yapması, nasıl yaşaması gerektiğini anlatırlar.

"-Burada para pul geçmez. Burası rıza kentidir. Rızalıkla her is-

tediğini alır, her istediğini yaparsın", derler. *"-Yeter ki rızalık olsun. Bunu unutma"*, diye de uyarırlar.

Sûfi konağa yerleşir, gezip dolaşır. Rahatı yerindedir. İstediği yerde yiyip içer. Hiç kimse *"-Ne arıyorsun?"*, diye sormaz. Birkaç gün sonra eşyalarını toplar. Kentten ayrılmak ister. Ama görevlileri karşısında bulur. Görevliler:

"-Gidemezsin", derler. *"-Bu kent rıza kentidir, adı üstünde. Sen buraya rızan ile geldin. Biz de sana yiyecek verdik, yatacak yer sağladık. Bu kentte kaldığın sürece bizden razı kaldın mı?"* Sûfi:

"-Kuşkusuz razı kaldım, sağ olun!", diye karşılık verir. Görevliler:

"-Şimdi bizim de sizden razı kalmamız gerek. Bu yiyip içtiğin, yattığın günler için çalışman gerek". Sûfi:

"-Madem ki töreniz böyle çalışayım", der ve kabul eder.

Görevliler sûfiye yapabileceği bir iş verirler. Konakladığı odadan alıp daha büyük bir eve yerleştirirler. Artık o da rıza kentinin bir insanı olmuştur. Her sabah işine gider; akşama değin çalışıp evine döner. Yavaş yavaş dost, arkadaş edinme çabasına girer. Ama her kiminle konuşmaya kalksa ilk sorulan; *"-Sen Dünyalı mısın?"* olur. Bu kentin insanları kavga, çekememezlik, kendini beğenmişlik gibi tüm kötülüklerden arınmış durumdadır. Böylece günler, aylar geçer. Sûfi kenti iyiden iyiye sever. Dünyayı gezme düşüncesinden vazgeçer. Bu kentte kalmaya karar verir. Ama hâlâ yalnızdır. Bir gün yakın bulduğu bir arkadaşına açılır:

"-Sizin bu kentte nasıl evlenilir?", diye sorar. Arkadaşı:

"-Kentin ortasındaki bahçe var ya, işte orada her cuma günü tanışmak, dost edinmek isteyenler toplanır. Gençler gelirler. Herkes

orada beğendiği, anlaştığı biri ile evlenme yolunu arar. Orada tanışırlar. Anlaşırlarsa evlenirler", der.

Sûfi cuma günü söylenilen bahçeye gider. Kocaman bahçe tıklım tıklım doludur. Türlü giysiler içinde genç kızlar kelebek gibi dolaşmaktadır. Genç kızlar, oğlanlar sohbet etmektedir. Birbirini beğenip anlaşanlar uzaklaşmaktadır. Anlaşamayanlar ayrılıp başkasına yaklaşmaktadır. Sûfi olup bitenleri bir süre hayranlıkla izler. Sonra kanının kaynadığı bir kıza yaklaşır. Ama o bacının ilk sorusu:

"-Sen Dünyalı mısın?" olur. Sûfi aylardan beri bu sözü duymaktan iyiden iyiye bıkmıştır:

"-Evet, Dünyalıyım, ne olacak?", diye karşılık verir. Bacı:

"-Davranışlarından hemen belli oluyor. Ama alınma zararı yok. Sen ki beni kendine eş seçmek istiyorsun, bu konuda ben de sana yardımcı olurum, davranışlarını düzeltirsin", der.

Bacı ile sûfi arkadaş olmaya karar verirler. İşten artan zamanlarında buluşup konuşurlar. Sûfi bir gün bacı ile buluşmaya giderken yolun kıyısında kocaman bir nar bahçesi görür. Bahçcenin ne duvarı, ne bekçisi, ne de korucusu vardır. Hemen bahçeye dalar. Kimse görmeden bahçeden birkaç nar koparır. Yakalanırım korkusuyla acele davranıp ağacın birkaç dalını kırar. Ama ne gelen vardır, ne de soran. Sûfi narları toplayıp bacı ile bulaşacakları yere gelir. Henüz bacı ortalıkta yoktur. Narları bir tabağa koyar. Masanın üzerine yerleştirir. Bacının gelmesini bekler. Bir süre sonra bacı gelir. Narları görmesine karşın, hiç ilgilenmez. Oysa sûfi bacının narları görüp ilgilenmesini, sevinmesini bekler. Her zamanki gibi yerine oturur. O zaman sûfi dayanamaz ve bacıya narları gösterir. Bacı:

"-Bunları nereden aldın?" diye sorar. Sûfi narları nereden kopardığını söyler. Bunun üzerine bacı:

"-Beni düşündüğün için sağ ol. Ama o bahçenin yerini, varlığını ben de biliyorum. Canım isteseydi gidip ben de alabilirdim. Şimdi benim canım istemiyor. Bu narlar burada boşuna çürüyecek. Başkalarının hakkını boşuna çürütmüş olacağız. Gelirken öğrendim. Narları koparırken bahçeye de büyük zarar vermişsin. Oysa daha dikkatli davranıp bahçeye zarar vermeyebilirdin. Burada senden kimse bir şey kaçırmıyor ki... Bunca zamandır rıza kentinde yaşıyorsun. Bu kentte rızalıkla her şeyin serbest olduğunu bilmeliydin. Şimdi anlıyorum, sen bu kente ayak uyduramayacaksın".

Bunları söyledikten sonra bacı sûfiyi bırakıp gider. Görevlilere söylemiş olmalı ki, görevliler sûfinin yaptıklarını divana bildirirler. Divan sûfinin durumunu tartışır. Sonunda sûfinin rıza kentine uyamayacağına karar verir. Bunun üzerine görevliler Dünyalı sûfiyi rıza kentinden atarlar.[18]

Şimdi bu olay kulağımıza küpe ola.

Rıza üç türlüdür: 1) Kişinin kendisi ile rızası; 2) Kişinin toplumla rızası ve 3) Kişinin tarikatla rızası.

Kişinin kendisiyle rızası; sûfinin pir önünde, başı secdede iken kendi kendini ölçmesi, kendi kendini yargılamasıdır. Kendi özüyle yüzleşmesidir. Hiç kimsenin tanıklığı şikayeti olmaksızın kendi özünü yargılamasıdır. Kendi suçunu kendi özüyle görmesidir. Yeryüzü bir uğraş alanı, secde bir aynadır. Sûfi ancak kendini aynada seyrederek insan aşamasına çıkar.

Bir kelebek bir yumurta bırakır. O yumurta pişmanlık yaprağı ile beslenir. Tövbe ipliği ile kozasını örmeye başlar. Ve erdem ipeğini yaratır. Kendini, o ipekten ördüğü hücrede tutsak eder.

Aylarca, yıllarca yalnızlık köşesinde kendisiyle hesapalaşır.

Pir önünde secdeye durmak, Tanrı katında secdeye durmaktır. Tanrı her şeyi görücü ve bilicidir. Bu dünyada piri kandırmak olasıdır. Ama Tanrı'yı kandırmak olası değildir. İşte kişinin kendi kendisi ile rızası kendi özüyle yüzleşmesidir. Seçenek kişinin yine kendisine bırakılmıştır.

İkincisi kişinin toplumla rızasıdır. Bu kişinin içinde bulunduğu toplumdan, toplumun kişiden rızasıdır. Bunun kuralları bellidir. Yolumuzda kişinin eline, diline, beline sahip olması gerekir. Bu üç mühür, kişiyi kötülükten uzak tutar. Bir sûfi bunlara gem vuramazsa sûfi olamaz. Kendini bulamaz. Toplum ondan, o toplumdan razı olamaz.

Üçüncüsü kişinin tarikatla rızasıdır. Yolumuza giren can rıza ile girer. Hiçbir zorlama, hiçbir baskı sözkonusu değildir. Yolumuza rıza ile giren canın, yolumuzun gereklerine inanarak, severek, rıza ile yerine getirmesi gerekir. Yolumuza giriş musahiplikle başlar. Musahip olmak demek malı mala, canı cana katmak demektir. Rızalık olayını en küçük çerçeve içinde başlatmak demektir. Bu nedenle İmam Cafer Sadık Hazretleri;

"-İster pir olsun, ister talip olsun bütün tarikat ehlinin her an rıza ile iş yapması gerekir. Kendi aralarında rıza oluşturmaları gerekir. Ve rızadan dönmemeleri gerekir.", buyurmuştur.

Tarikatta rıza musahiplikle başlar. Musahipler arasında gerçek anlamda rıza olur. Tarikatta rıza olursa toplumda rıza olur. Toplumda rıza olursa, kişinin özünde rıza olur. Böylece üç rıza birleşmiş olur. El ele, el Hakk'a ulaşmış olur.

Şimdi dünyayı gezmek isteyen sûfinin durumuna dönelim. Gerçekte o sûfi ne kendi içinde, ne toplumda, ne de tarikatta rı-

za oluşturmuştur. Bu nedenle rıza kentine uyamamıştır. Rıza kentinde yaşayanlar malı mala, canı cana katmışlardır. Eğer o sûfi gerçekten rızaya teslim olsaydı, Rıza kentindeki canlarla malı mala, cam cana katar; eline, diline, beline sahip olurdu. Oysa o sufi üçüne de sahip olamamış, Rıza kentinden kovulmuştur. Onun derdine derman yoktur.

Tarikat ehlinin, isteklerine gem vurması gerekir.Tarikat ehli rızasız lokmaya el uzatamaz. Kendi karısından başkasına bakamaz. Kendi karısı dışında bütün kadınlar sûfinin bacısıdır. Onlara kötü gözle bakan sûfiye en önce uyarı olmak üzere doksan dokuz tarik vurulur. Sûfiden üç kurban alınır.

Pir, halife, musahip, talip tümü, Muhammet-Ali'nin yoluna rıza ile ikrar verip iradet getirmiş kimselerdir. Bunların birbirlerine teslim olmamaları, mürebbi ve musahibi tanımamaları yezitliktir. Böylelerinin yüzleri karadır. Hak divanında Tanrı onları domuz görünümüne sokacaktır.

İmam Cafer Sadık Hazretleri;

"-İkrar verip talip olmuş, mürebbi ve musahibe ermiş, Muhammet-Ali'nin yoluna girmiş, erkâna boyun eğmiş mümin müslüm bacı kardeş rızasız iş işlemesin ki rızaları geçerli olsun. Çünkü rızasız iş olmaz. Yol ve erkân Ulu Tanrı'nın evidir. Rızasızlık, Ulu Tanrı'nın yasağıdır. Ondan sakınmak ve ondan korunmak gerekir.", buyurmuştur.

Evliyanın, âyin-i erkânın ve mürşidin sır nefesinin gerçekleşebilmesi için talibin ya da mürebbi ve musahibin yoldan, tarikattan, hakikattan ayrılmaması, her an teslim-i rızada olması gerekir. Bu dünyayı, bu dünya malını, bu dünyaya yönelik kötü, olumsuz davranışları üzerinden atıp canı terketmeye hazır ola-

rak teslim-i rızada, rıza kapısında buluşmazlarsa; erkân-ı şeriat, erkân-ı tarikat, erkân-ı marifet ve erkân-ı hakikat ile rıza gösterip teslim olmazlarsa pirin de talibin de ikrarları geçerli değildir.

İmam Cafer;

"-Bunlar yoldan, erkândan düşkündür. Böyleleri için erkân çalınmaz. Cemden, cemaattan kovulur. Tercüman-kurban lokması yedirilmez.", buyurur.

Muhammet-Ali'nin yolu, Ulu Tanrı'nın nurudur. O yolda mümin müslüm rızasız lokma yese ya da yedirse şeriatta asi olur. Tarikat, marifet ve hakikatta dönek olur. Yüzü karadır. Yol uğrusudur. Onun lokması çiğdir, haramdır. Haram yiyen ise yezittir. Onun erkânı, yolu yoktur. Mümin müslüm kesinlikle ondan sakınmalıdır. Onunla iş yapılmaz. Ona Hak lokması yedirilmez. Onun pişirdikleri yenmez, haramdır. Ondan olmuş çocuk zinadır. Böyleleri için;

"-Tanrı'nın laneti tüm münafık insanlara olsun", buyurulmuştur.

Herkes evliyaya muhiptir. Ali-Muhammet yoluna can, baş veren Hak ehli bacılar eğer mürebbiden ve musahipten, aşinasından ve meşrebinden ayrılıp kendi başına iş tutarsa, yolun dışında iş görürse; dört kapıda hizmeti kabul olmaz. Çünkü, Muhammet-Ali'nin yolu, Hakk'ın nurudur; evliyanın sırrıdır. Onun için sır olan, nur olur.

Nur olan biri dört kapıda, kırk makamda, on iki farzın, on yedi erkânın yerine getirilmesi sırasında rızasız bir lokma yerse ya da yedirirse şeriatta asi, tarikatta düşkün, marifette ve hakikatta dönek olur; yol uğrusu durumuna düşer. Çünkü yezit sûfi, yol uğrusudur; yüzü karadır.

Öyle sûfinin lokması haramdır, çiğdir. Haram yiyen yezittir. Ne erkânı, ne de yolu olur; bunlardan sakınasınız; bunlarla iş görmeyesiniz; rızasız lokma yedirmeyesiniz.

Yezit sûfinin pişirdiği haramdır. Onunla birlikte davranan evlat zinadır, merduttur, münafıktır.

Pir talibe şeriatı, tarikatı, marifeti ve sırrı hakikatı; yolun farzlarını, sünnetlerini öğretmelidir. Yol evliyalar ve enbiyalar yoludur; yol, doğru binadır. Evliya ve enbiya yolu, erkân ile buyruğu rıza ile icazet ile olur. Yola giren talip yoldan çıkmaz; pirden rızasız iş görmez. Çünkü rızasız görülen işlerin tümü haramdır.

İmam Cafer;

"-Ali-Muhammet yolunda pir dindir, musahip iman; bir talip ki pirinden dönerse dininden dönmüş, musahibinden dönerse imanından dönmüş olur", buyurur.

Yine İmam Cafer Sadık;

"-Din Muhammet, iman Ali'dir; dininden, imanından dönen Hakk'tan dönmüş olur; onlar şeriatta kâfir, tarikatta merdut, hakikatta dönektirler. Bir insan dinine, imanına söverse Hakk'ına, pirine sövmüş olur. Böylelerinin ikrarı caiz değildir; onlar yola sığmaz, ceme konulmaz; yezitten beter yezittirler. Onlar Hakk'ı görüp inanmayanlardır. Onlarla ceme oturan lokma yiyen, erkân çalan merduttur, münafıktır", buyurur.

Yine İmam Cafer;

"-Bir musahip bir musahibe gönül vermezse İmam Cafer kavlinde musahip değildir. Talip, yola talip olmalıdır; yola boyun vermelidir; yolun erkânından çıkmamalıdır; Hakk'tan yüz çevirmemelidir; Muhammet-Ali aşkını gönlünden eksik etmemelidir. Çünkü yol-erkân, Muhammet-Ali'den kalmıştır. Talip cebrail olmak, ceb-

rail gibi davranmak, kalıp olmamak durumundadır. Böyle olmaları durumunda niyazları Hak katında kabul olur. Hakikata girene, bir dilden söyleyene musahip denir. Hakikata giren taliplerin bütün işleri Hakk'a layık olur. Güruh-u naci katarında onlara Şah talibi denir.";

"-Ehl-i Hak olan talipler pir nefesini haklamak, rızayı gözlemek, rızadan kaçmamak durumundadır. O zaman onların zikri Hak olur, tevhit olur. Bir pir rızasız iş görürse tarikatta dönek olur; yoldan çıkmıştır; onların yedikleri haramdır; tarikatı, hakikatı ve erkânı yoktur. Bir bacı ikrar verip biat etse ama yoldan ve pirden rızasız iş görse şeriatça boş olur; tarikata sığmaz; onları, yer-gök kabul etmez; onların lokmasını kim yerse günah işlemiş olur; lanetli olur; yoldan ve dinden düşkündür. Talip rıza ile icazet ile iş görmelidir; rıza kapısında olmalıdır. Pirden, musahipten, yoldan dönmemelidir ki ahiret azabından, dünya kazalarından ve belalarından kurtulabilsin; Muhammet-Ali divanından mahrum kalmasın", buyurur.

NOTLAR

18 Alevilik-Bektaşilik felsefesi, inanç alanının dışında yapılanıp biçimlenen doğacı/insan merkezli bir felsefedir. İçinde yaşadığı dünyanın karşısına konulan insanın, doğanın ve toplumun bir parçası olarak, doğayla ve toplumla bir hesaplaşmasıdır. Metafizik düşünceyi dönüşüme uğratarak aklı belirleyici kılmanın çileli bir çabasıdır.

Alevilik-Bektaşilikte bireyin önemi, eylemlerinde ve uğraşlarında Alevi-Bektaşi topluluğuyla ne ölçüde ilgili olduğuna, ortak esenliğe ne ölçüde katkıda bulunduğuna göre belirlenir. Görüldüğü gibi belirleyicilik topluluktadır.

Bu savı biraz açalım:

Alevi-Bektaşi ütopyası olarak öne çıkarılan ve insanlığa kesin kurtuluş getirecek düşsel proje olarak tasarımlanan *"kâmil toplum projesini"* çağdaş koşullara taşıyarak güncelleştirmeye çalışalım. Ama önce Şeyh Bedrettin'de çarpıcı tümcelerle tanımlanan kâmil toplum projesinin belki de ilk örneği durumunda bulunan ve Buyruk'ta Rıza Şehri anlatımıyla kurgulanan tasarımı görelim.

Işık Felsefesi ve Dört Kapı Kırk Makam öğretisiyle kurtuluşa taşınan, yani *"kâmil insan"* durumuna yükselen insan, artık kendini toplum hizmetine adayacak ve kâmil toplum projesinin gerçekleşmesi için bütün gücüyle çalışacaktır. Bu düşsel proje, kent-toplum bağlamında ele alınıp işlenmiştir. Buyruktaki *"Rıza Kenti"*, Aleviliğin geleceğe yönelik kestiriminde, düşsel kâmil toplumun bir anlatımı olarak algılanabilir. Toprağın temel üretim zemini, köylülüğün egemen ezilen sınıf olduğu Ortaçağ koşullarında; sınıflı toplum öncesinden taşınan ilkel eşitlikçi toplum değerlerinin güdücülüğünde, gelecekte insanlığa kesin kurtuluş getirecek olan düşsel kurtuluş projesidir bir bakıma. Sınıfların olmadığı, paranın ortadan kalktığı, herkesin gereksinimine göre tükettiği, özlemine göre yaşadığı, söylencenin yüzyıllardır canlı tutmaya çalıştığı geleceğe yönelik rüyanın projeye bağlanmış bir biçimidir.

Bu kısa anlatımdan sonra şunu söyleyebiliriz: Alevi Felsefesi insan merkezli bir bilgelik felsefesidir. Aklı inançtan, bilimi dinden bağımsızlaştırabilmek için, Alevi Felsefesi olarak adlandırılan bu geleneksel bilgelik felsefesini temel almak durumundadır.

Bir örnekle incelediğimiz *"Düşsel Toplumsal Projeye"* baktığımızda; bireyin önemi, eylemlerinde ve uğraşlarında toplumsal grupla ne ölçüde *"ilgili"* olduğuna, ortak esenliğe hangi *"katkıda"* bulunduğuna göre belirlendiğini görürüz. Yani, bireyin yaptığı her şey için topluluk önkoşuldur. Topluluğun önkoşul olması, bireysel mülkiyetin olmadığı, her şeyin herkese ait olduğu ve gereksinmelere göre paylaştırıldığı toplumsal tasarımı öne çıkarıyor. Bu bağlamda Alevi-Bektaşi ütopyası, göksel değil, bireyin topluluğa ve doğaya karşı sorumluluklarından ve toplumsal/doğasal yükümlülüklerinden doğar. Böyle olmasına karşın öğreti, bireycilikle karşıtlık içinde bulunmaz. Kolektivizm ve bireycilik bağlamında, topluluk üyesi birey,

kendi varlığını kanıtlamak için, kendi *"özerkliğini"* talep eder.

Şöyle bir kestirimde bulunabiliriz: Felsefeleştirilmiş bir din olan Alevi Felsefesi, laikliğin *"düşünsel"* zeminini, Alevi toplumsal projesi ise laikliğin *"kitle"* zeminini oluşturur.

Görüldüğü gibi Alevi-Bektaşi ütopyası, kendi geleneksel yaşama biçimlerinin bir parçasıdır. Yaşama biçimi eğitim, toplumsal denetim ve ritüellere katılımla iletilir ve içselleştirilir. Bu nedenle geleneksel yaşama biçiminin terkedildiği yerlerde bu ütopya yer yer örselenir. Alevilik-Bektaşilik *"İslamlaştırıldığı"* ölçüde Alevi-Bektaşi ütopyası yokolur. Onun yerini *"Cennet"* alır.

Alevilik-Bektaşilikte topluluk dendiğinde iki şey anlaşılır:

a) Yaşayan bireylerin oluşturduğu topluluk; ve

b) Ölmeden evvel ölmek zemininde Hakk'a yürümüş olanların yeni don'daki kimliklerinin oluşturduğu *"can birliği"* anlamında topluluk.

Bu açıklamadan sonra şöyle de söylenebilir: Alevi-Bektaşi ütopyası, kaynağını bireyin, topluluğun yaşayan ve Hakk'a yürümüş olan üyelerinin oluşturduğu topluluğa karşı düşünce ve eyleminden alır. Ortodoks Tanrı'dan değil. Burada bir düşünme aracı olarak, bireyin topluluğa karşı ilişki aracı olarak söylence devreye girer. Demek ki, bireyin, ötesinde halkın *"hayal dünyası"* olan söylenceler, onların *"tek"* gerçeğidir.

TAÇ

Taç, dervişlerin başlarına giydikleri başlıktır. Taçlar kubbelerindeki dilim ve lengerlerindeki parça sayısına göre çeşitli adlar alır: Kubbesi on iki dilimli ve lengeri dört parçalı olanlar Hüseyni taç; kubbesi dört dilimli, lengeri dört parçalı olanlar Horasani ya da Ethemi taç; kubbesi yedi dilimli, lengeri dört parçalı olanlar Şemsi taç; dilim ve parça sayısı değişik olabilen, ancak dikiş çizgisi elif harfini andıranlar Elifi taç olarak bilinir.

Dervişlerin tacında, sarık bulunmaz; iç astarı, kenarlardan dışa doğru lengerdeki parçaları örtecek biçimde kıvrılarak giyilir. Mürşidin tacında ise bunun üzerine yeşil bir sarık sarılır; bu yeşil sarık, tacın çevresine üç ya da on iki kez dolanır. Halife babaların sarığının ucu, sağ taraftan omuza doğru sarkıtılır.

En eski taç olan Elifi taç, Hacı Bektaş Veli'yle Anadolu'ya geldi; Balım Sultan ise on iki terkli Hüseyni tacı benimsedi.

İnanca göre, taç giyen dervişin on iki özelliği olması gerekir: 1) Bilgi sahibi olma, 2) İsyankâr olmama, 3) Nefsine uymama, 4) Gaflette olmayıp can gözü açık olma, 5) Tamah etmeme, 6) Dünyaya bağlanmama, 7) İsteklerden geçme, 8) Şehvetperest olmama, 9) Kibirsiz olma, 10) Kimseye acı ve zarar vermeme, 11) Pinti ve aceleci olmama, 12) Kazaya rıza ile teslim olup vesvese etmeme.

Ulu Tanrı, gökten yedi sevgili dostuna taç göndermiştir. Birinci taç, Hz. Âdem'e inmiştir; O'nun tacının rengi aktır. Tanrı ikinci tacı Nuh Peygamber'e göndermiştir; O'nun tacının rengi de

aktır. Üçüncü taç, İbrahim Halil'e inmiştir; O'nun tacının rengi karadır. Dördüncü taç, Musa Peygamber'e inmiştir; O'nun tacının rengi sarıdır. Beşinci taç, İsa Peygamber'e inmiştir; O'nun tacının rengi göktür. Altıncı taç, Hz. Muhammet'e inmiştir; O'nun tacının rengi yeşildir. Yedinci taç, Hz. Ali'ye inmiştir; O'nun tacının rengi kızıldır.

Taç, Ulu Tanrı'nın sevgili dostlarına sevgisinin belirtisi olarak sunduğu bir bağışıdır. Tanrı o taçlarla dostlarını onurlandırmıştır. Her tacın ayrı rengi, ayrı özelliği vardır. Her renk, her özellik ayrı anlam taşır. Ama bütün taçların içi sırdır, dışı nurdur, iğnesi mürşittir, ipliği taliptir, kubbesi Tanrı'dır, terekleri On İki İmamlar'dır, mühürü Muhammet-Ali'dir. Eni doğudan batıya, uzunluğu gökküreden yerküreye uzanır. Ve tacın kapısı dörttür. Bu dört kapı şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır.

Tacın farzı, pir sözünü tutup pire hizmet etmektir. Tacın sünneti, pire itaat etmektir. Tacın aslı, Tanrı'dan günahının bağışlanmasını istemektir. Böylece bir daha günah işlememek üzere tövbe etmektir. Tacın buyruğu, cahil ile sohbetten ve fahişelerle ilişkiden sakınmaktır.

Taç, Hakk'ı tanımayı simgeler. Tacın bâtını, yani içi Hak nurudur. Dışı, yani zâhiri On İki İmamlar'ın veliliğidir; sözcüğü eliftir; elif, Hz. Ali'dir; aslı Tanrı'yı anmaktır; görüntüsü kitaptır; ışığı, yürekten selam vermektir; pamuğu, Tanrı'nın muhabbetidir.

Tacın dirisi başa giymek, ölüsü yere koymaktır. Her kim tacı giyer de bu söylenenleri bilmezse o taç ona haramdır.

Taç, ihsandan ibarettir ve ihsan da insanın vücudundadır.

Âdem Peygamber'in tacının tereği dörttür; bu dört terek, dört ana unsuru karşılar. Dört ana unsur ise ateş, hava, su ve topraktır.

Nuh Peygamber'in tacının tereği altıdır; altı terek, altı yönü karşılar. Bu yönler ana yön olan doğu, batı, kuzey, güney ile iki ara yöndür.

Halil Peygamber'in tacının tereği yedidir; yedi terek, yedi yıldızı karşılar. Bunlar Ay, Merkür, Zehra, Güneş, Müşteri, Zühal ve Jüpiter yıldızıdır.

Hz. Muhammet'in tacının tereği on ikidir; bu on iki terek, on iki burcu karşılar. On iki burç ise koç, boğa, ikizler, yengeç, aslan, başak, terazi, akrep, yay, oğlak, kova ve balık burcudur.

Şah-ı Merdan Ali'nin tacının tereği on ikidir; bu on iki terek, On İki İmamlar'ı karşılar. Birinci imam Hz. Ali'nin kendisidir. Öbür on bir imamın atasıdır. O, gezegenler arasında Güneş'tir. Sonuncu imam Mehdi, zamanın sahibidir. Nitekim Hz. Muhammet;

"-Birinci İmam Ali, sonuncu İmam Mehdi olacaktır", buyurmuştur.

TARİKATIN FARZLARI

İmam Cafer Sadık Hazretleri tarikat için;

"-Bu erkân Muhammet-Ali'den kalmıştır. Her talibin, her üstadın, her pirin bu yolu bilmesi ve ona göre sürmesi gerekir", buyurmuştur.

Tarikat ahkamında altı nesne farzdır. Bunlar:

1) Cömertlik, 2) Marifet, 3) Yakınlık, 4) Sabır, 5) Tevekkül ve 6) Tefekkür.

Tarikat erkânında altı nesne farzdır. Bunlar:

1) İlim, 2) Uysallık, 3) Rıza, 4) Şükür, 5) Zikir ve 6) Uzlet.

Tarikat beyanında altı nesne farzdır. Bunlar:

1) İradet, 2) İcabet, 3) Züht, 4) Takva, 5) Kanaat ve 6) Ahlak.

Tarikata uymada altı nesne farzdır. Bunlar:

1) İhsan, 2) Zikir, 3) Şükür, 4) Terk, 5) Hayf ve 6) Şevk.

Aliyyel Murtaza;

"-Meyan bestenin şeddi on dört nesne ile açılır", buyurmuştur. Bu on dört nesne: 1) Sofrası açık olmak, 2) Kapısı açık olmak, 3) Alnı açık olmak, 4) Kulağı açık olmak, 5) Dili açık olmak, 6) Keremi açık olmak, 7) Kademi açık olmak, 8) Eli açık olmak, 9) Lutfu açık olmak, 10) Cömertliği açık olmak, 11) Huyu açık olmak, 12) Yakını açık olmak, 13) Tevekkül ehli olmak, 14) Fatiha okumak.

Aliyyel Murtaza;

"-Meyan bestenin şeddi on iki nesne ile kapanır", buyurmuştur. Bu on iki nesne: 1) Mahreme gözü kapalı olmak, 2) Kötü habere kulağı kapalı olmak, 3) Kötü söze dili bağlı olmak, 4) Kine karşı gönlü bağlı olmak, 5) Kötü düzene düşüncesi bağlı olmak, 6) Cimriliğe karşı huyu bağlı olmak, 7) Yaşama karşı hırsı bağlı olmak, 8) Davranışa karşı kibiri bağlı olmak, 9) Gururu bağlı olmak, 10) Hırsızlığa karşı eli bağlı olamak, 11) Yaramaz işe karşı isteği bağlı olmak, 12) Hakk'tan başkasına inanmamak.

Tarikatın abdesti dörttür. Bunlar:

1) Derviş yanma boş varmamak, 2) Her zaman taharette olmak, 3) Elden geldikçe emr-i maruf olmak, 4) Yolun yasaklarından uzak durmak.

Tariakatın şartı dörttür. Bunlar:

1) Yalan söylememek, 2) Zina etmemek, 3) Kumar oynamamk, 4) Eli ile koymadığını almamak.

Tarikatın piri dörttür. Bunlar:

1) İrşat, 2) Vasıl, 3) Biat ve 4) Nazar.

Pişva-yı fakir dörttür. Bunlar:

1) Şam pirleri, 2) Yol için teslim olanlar, 3) Pişva-yı fakir adı verilen Türkistan pirleri, 4) Pişva-yı fakir-i marifet olarak algılanan Hz. Muhammet.

Fakr ahkamı altıdır. Bunlar:

1) Marifette Tanrı'yı bilmek, 2) Kime gerekirse ona cömertlik etmek, 3) Yakınlık göstermek, 4) Tanrı'ya, tarikata candan bağlanmak, hak olanı söylemek, özü sözüne, davranışına uy-

mak, 5) Tanrısal tecelliler üzerine düşünceye dalmak; tanrısal olan kendi özünü düşünme konusu yapmak, 6) Dünya zevkine gönül bağlamamak.

Tarikat erkânı altıdır. Bunlar:

1) Tüm günahlara tövbe etmek, 2) Tanrı sözüne inanmak, 3) Her şeye sabretmek, 4) Takva sahibi olmak, 5) Hakk'tan halka inmek, 6) Terk.

Makam sekizdir. Bunlar:

1) Naiplik, 2) Abidlik, 3) Zahitlik, 4) Sadıklık, 5) Razılık, 6) Şakirlik, 7) Ariflik ve 8) Muhiplik.

Tayyip naip Âdem'dir; abid, İdris'tir; zahit, İsa'dır; sadık Eyyup'tur; razı, Musa'dır; şakir, Nuh'tur; muhip, İbrahimdir; arif, Muhammet-Ali'dir.

DÖRT KAPI KIRK MAKAM[19]

Dört Kapı öğretisinde kapılar, Tanrı yolunda yürüyen bir insanın yükselmek ve derinleşmek zorunda olduğu manevi aşamalar olarak algılanır.

Dinsel bilgiye ve deneyime açılan bu dört kapı, ilk olarak Cebrail tarafından Âdem'e tanıtıldı: Hz. Muhammet de, "Şeriat benim sözlerimdir; yol, tarikat benim işlerimdir; marifet, tüm şeylerimin başıdır; hakikat, benim ruhsal durumumdur" diyerek bunları öğretti.

Bu kapsamda, insan-ı kâmil aşamalarından ilkini temsil eden ve abitlerle özdeşleştirilen şeriat kapısı; benliğini henüz kötülüklerden arındıramayan, gelişmemiş ve olgunlaşmamış insanların din kuralları ve yasalar zoruyla eğitildiği bir manevi evredir. İnsan-ı kâmil aşamalarından ikincisini temsil eden ve zahitlerle özdeşleştirilen tarikat kapısı; kötülüklerden arınmanın ve herkese iyilik etmenin sağlandığı bir manevi evredir.

İnsan-ı kâmil aşamalarından üçüncüsünü temsil eden ve ariflerle özdeşleştirilen marifet kapısı; gönül yolunda en yüce düzeye ulaşma ve tanrısal sırlara erme evresidir.

İnsan-ı kâmil aşamalarından sonuncusunu temsil eden ve muhiplerle özdeşleştirilen hakikat kapısı; Hakk'ı görme, zaman ve mekânda tanrısal âlemin gücü içinde erime evresidir.

Kimi kaynaklar, kapı sıralamasını şeriat, tarikat, hakikat ve marifet biçiminde yapar; marifeti, insanın tanrısal varlıkta belirmesi anlamında en son evre olarak görür.

Normal insan, bu dört kapı ve bu dört kapıya bağlı kırk makamdan geçerek, ruhunu ve benliğini ergin duruma getirir; kâmil insan olarak ilahi sırra ulaşır.

Dört ulu kapı ve dört ulu kapının kırk makamı vardır: Birinci kapı şeriat, ikinci kapı tarikat, üçüncü kapı marifet ve dördüncü kapı ise ana kaynak durumunda bulunan hakikat kapısıdır.

Sûfiden, dervişten, ikrar veren, iman eden canlardan; yolda, mürşitten, musahipten, aşinadan ve meşrepten önce bu dört kapı vardı. Dört kapının dördünün de kendine özgü özellikleri ve kuralları vardır.

Tarikat ehlinin, her kapının özellik ve konumunu bilmesi gerekir.

Şeriatı bilmeden şeriat tamam olmaz. Tarikatın şartlarını yerine getirmeden tarikat olmaz. Marifet ilmini bilmeden marifet tamam olmaz. Ve de bu üç kapıyı açmadan, hakikat kapısına varılmaz. Bu dört kapının kaynağı birdir. Dört kapı, dört âlemdir.

Hz. Ali şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarına ilişkin taliplerin uyacağı halleri açıkladı: Şeriat Hz. Muhammet'indir; ulu kapıdır; hakkı batıldan ayırır. Şeriat beştir; beş nesne ile bağlanır, beş nesne ile açılır: 1) Ahmaklık ile bağlanır; itaat ve namaz ile açılır. 2) Nefs ile bağlanır; ibadet ile açılır. 3) Asilik ile bağlanır; niyaz ile açılır. 4) Küfür ile bağlanır; iman ile açılır. 5) Şirk ile bağlanır; hayır ve ihsan ile açılır.

Tarikat yedi arşındır; bu nedenle nebilik de yedi türlüdür; yedi aslı vardır; yedi taatı vardır. Tarikat yedidir; yedi nesne ile bağlanır; yedi nesne ile açılır: 1) Pahıllık ile bağlanır; kerem ile açılır. 2) Cahillik ile bağlanır; inayet ile açılır. 3) Habislik ile bağlanır; hidayet ile açılır. 4) Dünyalık ile bağlanır; kanaat ile açılır. 5) Şeytanlık ile bağlanır; rahmanlık ile açılır. 6) Kibir ile bağlanır; kerem ile açılır. 7) Kıskançlık ile bağlanır; kerem ile açılır.

Marifet binbir kapıdır. Anlamı, Tanrı'nın bir adıdır; binbir kelamıdır; binbir köşesidir. Arifler, abidler, özünü bilenler bu kapıyı açarlar; yani, Uçmak'ın sekiz kapısını açarlar; Tamu'nun yedi kapısını yüzlerine kaparlar. Halifeler, pirler, zâkirler bunu bilsinler; taliplere, bilmeyenlere öğretsinler. Bunu yapmazlarsa yedikleri haramdır; taliplerin veballeri boyunlarında kalır.

Hakikat Hakk'ındır; bir kapısı vardır. Bir nesne ile bağlanır, bir nesne ile açılır: Musahipsizlikle bağlanır, musahiplilikle açılır.

Marifet, hakikattan doğar; hakikat, Hak üzeredir. Hakikat menziline ulaşan Hakk'a ulaşmış sayılır. Hakikata ulaşamayan, Hakk'a ulaşamaz.

Tarikat yolundan azanlar mağrurlardır. Kimin yolundasın diye sorarlarsa;

"-Birinci şeriat, ikinci tarikat, üçüncü marifet ve dördüncü sırr-ı hakikat; yol bunlardır", demen gerekir. Anlamı, dört âlem demektir. Dört kapı öğretisine göre davranmak, dünya malına tamah etmemek demektir. Tamah ehli, didar görmez.

Ayrıca dört kapı, kırk makamın cünübu vardır: Şeriatta kişi, kadınla cinsel ilişkide bulunmakla cünüp olur; su ile temiz olur. Tarikatta cünüplük pirsizlik, ikrardan dönüp andını bozmakla olur; pir elinden temiz olur. Marifet cünübu, nefsini bilmemekle olur; mürşit elinde temiz olur. Hakikat cünübu, kendi ayıplarını örtüp başkalarının ayıplarını açmakla olur; mürebbi elinde temiz olur.

On yedi erkânın cünübu hayasızlıkla, edepsizlikle; kırk makamın cünübu, dört kapının hizmetini bırakıp rızasız kendi başına iş yapmakla; meşrebin cünübu, sırrı açıklamakla; musahibin cü-

nübu, musahiplerin birbirine kin tutması, ihanet etmesiyle; rehberin cünübu, herkesin arkasından konuşmak ve sırrını ortaya atmakla; muhibbin cünübu sitemkâr, zalim olmak ve naz etmekle olur; halife elinden temiz olur.

Yine şeriat abdesti su ile; tarikat abdesti biat ile; marifet abdesti nefsini bilip Rabbini tanımak ile ve sırr-ı hakikat abdesti kendi ayıplarını görüp başkalarının ayıplarını örtmekle olur.

Selamünaleyküm demek şeriat ehline geldi; aşk olsun demek tarikat ehline geldi; kuvvet olsun demek marifet ehline geldi; hû demek ise hakikat ehline geldi.

Sağ birdir; müşkil kırktır. Anlamı, bir sûfi sağ musahibinden ayrı düşse, bir yere varsa kırk köyde ya da kırk yerde sohbet görse o sohbet için de bir müşkül musahibi tutması erkândır.

Mürebbi kapısı birdir, ancak, dört mürebbi de olabilir; çünkü, her kapının bir mürebbisi vardır.

Şimdi ey sûfi, ey derviş, ey inanıp iman getiren can, mürebbi, musahip, aşina meşrep! Önce bu dört kapıyı bilmek ve tanımak gerekir. Şah-ı Velâyet Hz. Ali;

"-Talip olanların şeriat, tarikat, mariefet, hakikat kapılarını bilmesi ve onların koşullarını yerine getirmesi gerek", buyurmuştur.

Özünde, şeriat, yakın olmaktır; tarikat, talibin kendini kanıtlamasıdır; marifet, sözün anlamını bilmektir; hakikat, ulaşmaktır.

Özünde, şeriat kulluk; tarikat bilmek; marifet ermek; hakikat görmektir.

Özünde, şeriat ilim; tarikat iman; marifet din; hakikat amel kılmaktır.

Özünde, şeriat ten; tarikat et; marifet ilik; hakikat candır.

Özünde, şeriat işitmek; tarikat görmek; marifet anlamak; hakikat bilmektir.

Özünde, şeriat kapı; tarikat eşik; marifet söve; hakikat kilittir.

Özünde, şeriat çerağ; tarikat fitil; marifet yağ; hakikat ışıktır.

Birinci kapı şeriat, Muhammet Mustafa'dan kalmıştır. Şeriat kapısı, hakkı batıldan ayıran ulu kapıdır. Gerçek inançla hizmet edip Tanrı'nın didarını görmektir. Hakk'ın konuklarına hizmet edip saygı göstermektir. Şeriat ehlini hakir görmemektir. Şeriat on makamdan oluşur: Birinci makam inanıp iman getirmektir.

İkinci makam ilim öğrenmektir. Ulu Tanrı şöyle buyurmuştur;

"Onlardan bir kısmı da: Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahiretde de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru' derler" (Bakara Suresi/201.Ayet)

Üçüncü makam ibadet etmektir. Bu namaz kılmak, oruç tutmak ve zekât vermekle yapılır. Tanrı ibadet konusunda şöyle buyurmuştur:

"De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, İlahınızın, sadece bir ilah olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın"(Kehf Suresi/110.Ayet)

Dördüncü makam kazanç yemektir. Fahiş faiz yememektir.

Beşinci makam, haramdan sakınmaktır.

Altıncısı, hayız ve nifaz durumunda karısına yakın olmamaktır. Bu durumda karısının nikahının haram olduğunu bilmektir.

Yedincisi, şeriat evine girmektir.

Sekizincisi şefkattir.

Dokuzuncusu pak yiyip, pak giymektir.

Onuncu makam, iyilik buyurma makamıdır.

Tarikat kapısı, dört kapının ikincisidir. Tarikat kapısı da on makamdan oluşur. Hz. Muhammet, tarikatın on nesne ile açıldığını ve on nesne ile kapandığını söylemiştir. Bu on açar, tarikatın on makamıdır. O on makamı yerine getirmekle tarikat kapısı açılır, yerine getirmemekle kapanır.

Tarikatın birinci makamı, bir mürşitten el alıp tövbe kılmaktır. Tövbe konusunda Ulu Tanrı şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter. Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların önlerinden ve sağlarından(amellerinin) nurları aydınlanıp gider de, 'Ey Rabbimiz! Nurumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü, sen her şeye kadirsin', derler"(Tahrim Suresi/8. Ayet)

İkinci makam talip olmaktır.

Üçüncü makam, saçına ve giysilerine önem vermeyip dünya nimetlerine bağlanmamaktır. Tanrı bu konuda:

"(Kafile Mısır'a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi."(Yusuf Suresi/20. Ayet), buyurmuştur.

Dördüncü makam, sabir olmaktır.

Beşinci makam, hürmettir.

Altıncı makam, korkudur. Talip Tanrı'dan korkmalı ve ona doğru sözlü olmalıdır. Tanrı korku üzerine şöyle buyurmuştur:

"Allah uğrunda hakkını vererek cihad edin. O, sizi seçti; din hu-

susunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi; babanız İbrahim'in dininde(de böyleydi). Peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için, O, gerek daha önce(gelmiş kitaplarda), gerekse bunda(Kuran'da) size 'Müslümanlar' adını verdi. Öyle ise namazı kılın; zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin mevlanızdır. Ne güzel mevladır, ne güzel yardımcıdır!"(Hacc Suresi/78. Ayet)

Yedinci makam, Tanrı'dan umut kesmemektir. Tanrı'nın hazinesi büyüktür.

Sekizinci makam, hidayettir. Tanrı insanlara kutsal kitaplar aracılığıyla doğru yolu ve eğri yolu göstermiştir. Doğru yolun seçimini insanlara bırakmıştır.

Dokuzuncu makam, toplum içinde uyumlu olmak, öğüt dinlemek ve sevecen olmaktır.

Onuncu makam aşk, şevk ve sefadır. İnsanları sevmek, toplumu sevmek ve bütün bunlar içinde yoksulluğu seçmektir.

Üçüncü kapı, marifet kapısıdır. Marifet, hakikat kapısının öncüsüdür. Marifetin binbir kösesi bucağı vardır. Ama marifetin de on ana makamı bulunur. Özünü bilen arifler, bu on makamı aşarlar.

Marifetin birinci makamı, edeptir.

İkinci makamı, heybettir. Bu konuda Tanrı:

"Eğer biz Kuran'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz."(Haşr Suresi/21. Ayet), buyurmuştur.

Üçüncü makam, sabırdır. Tanrı bu konuda:

"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü, Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir"(Bakara Suresi/153. Ayet), buyurmuştur.

Dördüncü makam, kanaattır. Tok gözlü ve azla yetinen olmak gerekir ki insan çoğu bulsun.

"Kanaat, tükenmez hazinedir", denilmiştir.

Beşinci makam, utanmaktır.

Altıncı makam, cömertliktir.

Yedinci makam, ilimdir.

Sekizinci makam, teslim ve rızada olmaktır. Hz. Peygamber onun için;

"-Müslüman eli ile dili ile en iyi Müslüman olan kimsedir." Buyurmuştur.

Dokuzuncu makam, marifettir.

Onuncu makam, kendi özünü bilmektir.

Dördüncü kapı, hakikat kapısıdır. Hakikat Hakk'tır. Hakk'ı bilmeyen inançsızdır, inancını yitirmiştir, inkârcıdır. Hakikat, cavidan ilmidir. Hakikatın bir ana açarı vardır. Hakikat kapısı musahiplikle açılır, musahipsizlikle kapanır. Hakikata ermeyen Tanrı'ya eremez. Ve birbirine teslim olmayan, Hak musahibi olamaz.

Hakikat kapısı da on makamdan oluşur: Birinci makam, turap olmaktır. Dört kapıya inanan kimselerin alçakgönüllü olması gerekir. Bütün insanları yüce sayıp onlara saygı göstermelidir. Kendini beğenmişlik, insan benliğinin urudur. Yetmiş iki milleti bir görmek, kimsenin arkasından konuşmamak gerekir.

Hakikat kapısının ikinci makamı, iradettir. İradet, Tanrı'nın birliğine inanmak, Muhammet-Ali'nin yoluna boyun eğmektir.

Bu konuda Ulu Tanrı:

“Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah’a biat etmektedirler. Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükafat verecektir.”(Feth Suresi/10. Ayet), buyurmuştur.

Üçüncü makam, eline, diline, beline sahip olmaktır. Bu konuda Tanrı:

“Onlar: Andolsun, eğer Medine’ye dönersek, üstün olan, zayıf olanı oradan mutlaka çıkaracaktır, diyorlardı. Halbu ki asıl üstünlük, ancak Allah’ın, peygamberinin ve müminlerinindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler.” (Münafikun Sursi/8. Ayet), ayetini göndermiştir.

Beşinci makam, tevekküldür. Bu her konuda Tanrı’ya güvenip O’nun koruyuculuğuna sığınmaktır. Ulu Tanrı bunun için şöyle buyurmuştur:

“Kim Allah’tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah’a güvenirse O, ona yeter. Şüphesiz Allah, emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü koymuşur.” (Talak Suresi/3. Ayet)

Altıncı makam, sohbettir.

Yedinci makam, sırdır.

Sekizinci makam, rızadır. Tanrı rıza için şöyle buyurmuştur:

“Bu konuşmadan sonra Allah şöyle buyuracaktır: Bu, doğrulara, doğrulukların fayda vereceği gündür. Onlara, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O’ndan razı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş ve kazanç budur.”(Maide Suresi/119. Ayet)

Dokuzuncu makam, düşüncedir. Düşünce konusunda Hz. Muhammet;

"-Bir an düşünmek, yetmiş yıl ibadetten hayırlıdır.", buyurmuştur.

Onuncu makam, Tanrı özlemini yürekten çıkarmamaktır.

Ve başka bir anlatımla; şeriat bir gemidir; tarikat denizdir; marifet dalgıçtır; hakikat incidir. Şeriat kesin olarak bilmektir; tarikat, kendi özünü bilmektir; marifet sözün anlamını bilmektir; hakikat ise tüm bunlara ermektir.

Şeriat kulluk etmektir; tarikat öğrenmektir; marifet kendini eğitmektir; hakikat gerçeği görmektir.

Şeriat ilimdir; tarikat inançtır; marifet dindir; hakikat fazilettir.

Şeriat kapıdır; tarikat eşiktir; marifet kandır; hakikat candır.

Dört kapının dört kardeşi vardır: Şeriat kardeşi, Tanrı'nın birliğine inanmak, Peygamberi hak saymak, Hz. Ali ve on bir oğlunun imamlığını hak sayıp onaylamakla olunur.

İkincisi tarikat kardeşidir.

Üçüncüsü marifet kardeşidir. Bu ikisine kardeş, pirden el tutup kâmiller önünde musahip olmakla olunur.

Dördüncüsü hakikat kardeşidir. Hakikat kardeşi olmak için talip üzerinde pir hakkının var olduğunu kabul etmek gerek. Sûfiler, kâmiller önünde ve Tanrı katında muhabbet kardeşi olurlar.

Evet, böylece dört ulu kapı vardır. Hizmet bu dört kapıya yapılır. Saygı bu dört kapıya gösterilir. Kardeşliğin en önemlisi, bu dört ulu kapının kardeşliğidir. Bunları böyle bilip böyle davranmak gerek.

Bir kimsenin şeriat babası, öz babasdır. Tarikat babası, mürebbidir. Marifet babası, Hz. Ali'dir. Hakikat babası ise Muhammet Mustafa'dır.

Yolumuzun gerekleri bunlardır. İnananların bu gerekleri yerine getirmeleri gerekir. Bu konuda Ulu Tanrı şöyle buyurmuştur: *"İşte o ülkeler... Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun ki, peygamberleri onlara apaçık delililler getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler"*(Araf Suresi/101. Ayet)

NOTLAR

[19] Buyruk ve Makalat'a göre dört ulu kapı ve bu dört ulu kapıya bağlı kırk makam vardır. Birinci kapı şeriat; ikinci kapı tarikat; üçüncü kapı marifet ve dördüncü kapı, ana kaynak olan hakikat kapısıdır. Dört kapının dördünün de kendine özgü özellikleri/kuralları bulunur. Dört kapının da kaynağı birdir; dört kapı dört âlem'e denk düşer. Kırk makamın onu şeriat; onu tarikat; onu marifet ve onu hakikat içindedir. Yol ehli dört kapıya bağlı kırk makamdan geçerek Hakk'a ulaşır; bu sırada şeriat gemisi'ne biner; tarikat denizi'ne açılır; marifet dalgıcı olur ve hakikat inci'sini bulur. Bu nedenle tarikat yolcusu inançta/düşüncede amacına ulaşabilmek için şeriatın koşullarını yerine getirmek; tarikatın içinde olmak; marifetten ayrılmamak ve sürekli hakikatı arar olmak durumundadır. Bunun bir uzantısı olarak insan-ı kâmilin çerağ gibi durması; fitil gibi yanması; yağ gibi erimesi ve nur gibi ışık vermesi gerekir.

Dört Kapı: Hak Yolu'nda yürüyen tarikat yolcusunun geçmek zorunda olduğu manevi aşamalardır. İrşatları olmayanlar, dört kapıda da dönektirler.

Sahibi: Muhammet-Ali. Muhammet dini açıkladı sonra lam ve elif

koydu; lam Muhammet, elif Ali demekti. Ardından şeriat ortaya çıktı; daha sonra tarikat, marifet ve hakikat sır oldu. Şeriat, Muhammet'in şanına geldi; tarikat, marifet ve hakikat Ali'nin şanına geldi.

Simgesi: Eşik. Hz. Muhammet'in, *"Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısıdır"* hadisinden esinlenerek Hz. Ali'yi temsil ettiğine inanılan ve yolun bir simgesi olarak algılanan, meydanın giriş kapısının iç kısmıdır. Bu nedenle eşik kutsaldır; kişiyi Hakk'a götüren kapıdır; asla eşiğe basılmaz, eşik öpülür. Bu davranış; yol ışık ve bilgisine ulaşmış olmanın anısına, bir alçakgönüllülük ve teslimiyet ifadesi olarak, eşiğin önünde sol diz üzerine çökerek elleri eşiğe koyup her bir eli bir kez öpmek, biçiminde uygulanır.

Kıblesi: Secde. Secde, ayinlerde ya da namazda, makama saygı için yere kapanma ya da eğilme davranışıdır. Secdede ellerin iç kısma yere konmaz; başparmak dışında kalan parmaklar avuca doğru bükülerek bu parmakların dış tarafıyla açık durumdaki başparmağın iç tarafı yere dokundurulur. Dizler bükülür ve sol diz yere dayanır. Önce sağ göz, sonra sol göz, ardından da alın yere değdirilir. Bu işlemler bitince ayağa kalkılarak niyaz duruşuna geçilir. Namazda, secde edilecek yere Kerbelâ toprağı konur. Yaşlılar secdeyi ayakta niyaz ile de yapabilirler.

Kırk makam; dört Kapı öğretisine göre, kâmil insan olma sürecinde, yol erinin geçmek zorunda olduğu manevi aşamalar olarak algılanan dört kapıya bağlı kırk alt aşamadır.

Hacı Bektaş Veli, Kırk Makam'ı; Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun, Hakk'a ulaşabilmesi için geçmesi gereken evreler olarak tanımladı. Yine Hacı Bektaş Veli, her kapının gereğini yerine getirenleri ayrı ayrı grupladı ve onlara birer sıfat verdi. İnsanın oluşumuna katılan ve toprak, su, ateş ve hava olarak belirtilen dört unsurdan her birini, bir kapı ehline simge olarak verdi.

Sahibi: Hacı Bektaş Veli.

Cünubu: Kırk makamın hizmetini bırakıp rızasız kendi başına iş yapmak

Şeriat, dört kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında ilk sırada yer alan ve abidlerle özdeşleştirilen; insanın yol kurallarına uyma ve yol ulularına saygı yoluyla kendini eğitmesi evresi; **şeriat kapısı.**

Dört Kapı Kırk Makam üzerine kurulu Alevilik-Bektaşilikte, ilk kapı ve buna bağlı on makam, şeriat ya da şeriat kapısıdır. Ancak buradaki şeriatın, Ortodoks İslamlıktaki şeriatla hiçbir ilişkisi yoktur.

Öncelikle şeriatın kaynaklarını yorumlayış farklıdır. Ortodoks İslamlıkta Muhammet, Tanrı buyruklarını Cebrail aracılığıyla insanlara ileten bir aracıdır. Alevilik/Bektaşilikte ise şeriatın tanrısal kaynakları, doğrudan doğruya insan olarak Muhammet'in içgüdüsel zekâsının, sezgisel aklının ürünleridir. Cebrail, Muhammet'in tanrısal özle buluşan içgüdüsel zekâsının/sezgisel aklının bir simgesinden başka bir şey değildir.

Görünmeyen alanda (bâtın) Tanrı'nın kesin egemenliğine karşın, bu alanın bir yansıması olarak algılanan ve şeriat adıyla anılan görünür dünyada (zâhir) işler, Tanrı'nın bilgisi ve denetimi dışında yürür. Burada insan kesin egemendir. Zâhirde olup biteni Tanrı, ancak insan kendisiyle bütünleştiğinde öğrenebilir. Yaşanılan yerde insan, Tanrı'nın bile kendisine muhtaç olduğu saygın ve yüce bir varlıktır. Aklıyla ve eylemleriyle zâhiri yönetmekle yükümlüdür.

Özetlersek Alevilik/Bektaşilikte şeriat, başlangıçta kutsal kökenin bir yansıması olarak algılanan görünür nesnel dünyadır; bunun da ötesinde bu nesnel dünyaya ilişkin insan kararlarıdır ya da kaynağını bu nesnel dünyadan alan ve kolektif bir insan ürünü durumunda bulunan gelenek-göreneklerdir.

Zâhir, inançta tanrısal olanın bir yansıması biçiminde belirmesine karşın, yalnızca bu görüntüyle ya da bilinen yollarla yetinerek gerçeğe ulaşmak olanaklı değildir.

Bu nedenle bir Alevi-Bektaşi, iç âleminde sezgileriyle hakikatı bulmaya girişir; ten gözünü kapatıp can gözünü açar.

Bu bir tür *"yabancılaşma"*dır. Bilinci *"yabancılaşma"* yoluyla Ortodoks Sünni şeriatın dışına atma; ona, daha özgür bir ortam yaratma; görünür olmadığı için bâtın olarak algılanan ve nesnel olanın ortak yasaları durumunda bulunan özü yakalamadır. Yakalanan

öze ulaşmak için bilinci; kendisiyle çelişen zamanda ve mekânda *"uçurma"*dır.

Gerçekten ne denli çok uzaklaşılırsa asıl gerçeğe o denli yaklaşılır güdüsü içinde, inanç örtüsü altındaki toplumsal bilincin gücünü/kudretini, özlemini/kararlılığını sergilemedir.

Bu bağlamda şeriat, *"doğum"* olarak algılanır ve gerçekten kaçış görüntüsü altında *"ikinci doğum"* olduğuna inanılan tarikat kapısına, kendini hazırlama dönemi olarak bilince çıkar.

Buyruk'a göre şeriat kapısında insan okur-yazar olmalıdır: Ancak okuyan, okuduğunu anlayan, dünyayı ve toplumu tanıyan kişi sorunlara çözüm bulabilir.

Sahibi: Hz. Muhammet. Şeriat Hz. Muhammet'in şanına geldi.

Anlamı: Zâhir; Ortodoks Sünni yasalar. Sünni Ortodoks İslamlıkta şeriat; başta Kuran olmak üzere hadis (Muhammet'in ortaya koyduğu emirler), icma-i ümmet (din bilginlerinin, dinle ilgili bir konuda görüş birliğinde olmaları) ve kıyas-ı fukaha (İslam hukukçularının yaptığı kıyas) adı verilen dört kaynaktan çıkan buyruk ve yasaların tümüdür. Bu kaynaklardan ilk ikisi temeldir; değişmez ve değiştirilemez; kişi açısından bu iki kaynağa dayanmayan ya da bunlardan kaynağını almayan bir *"yaşam kuralı"* sözkonusu olamaz. Akıl ürünü olarak öne çıkarılmaya çalışılan son iki kaynak (icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha) ise Kuran ve hadislerdeki belirsizlikleri gidermek ve boşlukları doldurmaktan öte bir anlam taşımaz. Tanrı ve Peygamber buyruklarının yaşam karşısında yetersiz kalmasıyla şeriata bir üçüncü kaynak yaratıldı. Kuran ve sünnette açık bir kuralın bulunmaması durumunda İslam hukuku bilginlerinin görüşlerine başvuruldu; bilginler bir sorunla ilgili olarak görüş birliğine varınca bu icma sayıldı ve itiraz edilemez bir kanıt olarak görüldü. Ayet, hadis ya da icma ile hükmü belirlenmemiş hukuki olaylarla karşılaşınca, şeriatın dördüncü kaynağı üretildi; *"boşta"* kalan olaya, benzer bir başka olay ölçü alınarak hüküm verildi. Görüldüğü gibi icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha, Tanrı-Peygamber buyruklarına uygunluk zorunluluğunu dayattığı için, insanları sözde *"akıl üretme"* eyleminin içine sokarak, akılcı düşüncenin yerine *"körü körüne inanmayı"* geçirmektedir. Şeriat, yalnızca kesin buy-

ruklar ve kesin yasaklar koymakla yetinmez; aynı zamanda yapmaya ya da yapmamaya özendirici hükümler de *"dikte ettirir"*. Bu kapsamda şeriat hükümleri beş başlık altında incelenebilir:

a) İşlenmesi ödüllendirme, işlenmemesi cezalandırma sonucu doğuran işlere ilişkin kesin buyurucu hükümler (farz ya da vacip);

b) İşlenmesi cezayı gerektiren hükümler (haram);

c) İşlenmesi öğütlenen ve ödüllendirilen, ancak işlenmemesi cezalandırma sonucu doğurmayan işlere ilişkin hükümler (sünnet, müstehab, mendub);

d) Hoş görülmemekle birlikte cezayı gerektirecek denli de kötü sayılmayan işlere ilişkin hükümler (mekruh) ve

e) Yapılması ya da yapılmaması bütü- nüyle serbest olan işlere ilişkin hükümler (mubah).

Bâtın; yol kurallarına, yol erkânı ya da yol ululalarına ilişkin bilgi.

Alevilik/Bektaşilikte tarikat kapısının anlamı; erkân-ı tarikat hakkında bilgi sahibi olmaktır. Erkân-ı tarikat, tarikat ulularının koyduğu ve tarikatın yasası durumunda bulunan ilkeler, kurallar ve törenler bütünüdür. Bu ilkeleri, kuralları, törenleri ve davranışları içeren yapıtlara da erkânname adı verilir. Bâtınilikte Hakikat'ı (Hak) kavrama aracı talimdir. Doğrunun ölçütü birlik (vahdet), yanlışın ölçütü çokluktur (kesret). Hakikat'ı öğreten masum imamdır; doğrunun kaynağı, onun talimidir.

Sünni inanışın tersine (onlara göre sadece Peygamber masumdur; yani, günah işleme iktidarından yoksun, günah ve yanlıştan arınmıştır) bâtınilikte, peygamberlerle birlikte O'nun halifesi olan Hz. Ali ve soyundan gelen imamlar da mutlak anlamında masumdur.

Kuran'ın içsel (bâtıni) anlamı, tek olan gerçeğin kendisidir. Kuran, Cebrail'in getirdiği bir vahiy değil, Peygamber'in kendi sözleridir. Bu nedenle Peygamber konuşan durumundadır (natık); Kuran'ın iç anlamı natıka karşı samit (sessiz) olan imamın talimiyle ortaya çıkar. Hz. Muhammet'in samiti Hz. Ali'dir ve ayet-hadislerin gizli anlamları O'nun ve O'nun soyundan gelen imamların açıklamalarıyla anlaşılabilir.

Ortodoks Sünniliğin özkaynağı Kuran; Alevi/Bektaşi inancında, Hz. Muhammet'in gönlüne yansıyan, gönlünde tecelli eden bilgile-

rin O'nun sezgisel aklı tarafından yorumlanması, yorumlanıp açıklanması olarak anlaşılır. İnançta Muhammet'in öğretisi demek olan Kuran üç bölümden oluşur: a) Dualar; b) Hz.Muhammet'in yol arkadaşlarına açıkladığı düz yazı biçimindeki bilgiler; c) Hz.Muhammet'in yalnızca Ali'ye verdiği gizli bilgiler.

Hz. Muhammet; istekleri ve düşüncesi olmayan, Cebrail tarafından harekete geçirilince konuşan ve Tanrı'nın kelamını aktaran bir otomat değil, bağımsız düşünür olarak algılanır. Bu bağlamda Cebrail, Muhammet'in sezgisel aklından başka bir şey değildir.

Muhammet vecd durumundayken kendini şiir aracılığıyla normal durumdayken ise düzyazı aracılığıyla ifade ediyordu. Muhammet düşünürken bir insan olarak düşünüyordu, Tanrı olarak değil. Tanrı evrende düşünmeyi insanlara bıraktı. Bilgiyi insana Tanrı vermedi; tersine insan Tanrı'ya bilgi verdi. İnsan-ı kâmil durumunda, bilgisini Tanrı'ya taşıyarak Tanrı'nın, kendi kendini keşfetmesine yardım etti. Bu nedenle insan Tanrı'ya değil, Tanrı insana gereksinme duyar. Bunun doğal bir sonucu olarak Sünniliğin anladığı/algıladığı anlamda bir Tanrı vahyi yoktur. Ne yazılmışsa, ne söylenmişse tümü insanların eseridir.

Her kâmil insan, yaşadığı dönemin gerçek Kuranı'dır. Çünkü o, Hakk'ın suretidir. Hakk'a yürümüş olan kâmil insanların yazıları/sözleri, onların yaşam deneyimlerinden başka bir şey değildir. Onları dogmatik olarak yorumlamak; içinden kimi söz ya da söz - gruplarını seçerek doğru kabul etmek, gerçeklerle bağdaşmaz. Her kâmil insan, bağımsız olarak düşünebilen bir varlıktır. Daha önce yaşamış olan kâmil insanların görüşlerini benimseyebileceği gibi yadsıyabilir de.

Bu nedenle Alevilik-Bektaşilik'te tefsir değil, tevil önemlidir. Tefsir, Tanrı bildirimlerinin biçimine bağlı kalınarak açıklanması, yani şeriat temelinde ayet cümlelerinin sözel yönünün açılması işidir; iç yönle, özle bir bağlantısı yoktur. Zâhir karşılığı olarak algılanan tefsir, kişiye şeriat kapısının ötesinde bir şey kazandırmayan, Kuran'ın biçime bağlı kalınarak açıklanması, yorumlanması işi, uğraşıdır.

Tevil ise Tanrı bildirimlerinin manevi yönünü anlamaya yönelik bir yorumlama, yani ayet cümlelerini dış görünüşlerinden kurtararak

aslına çevirme, zâhiri bâtına dönüştürme işidir.

Tefsirde, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasının en alt basamağını oluşturan şeriat kapısında kalınırken, tevilde tarikat, marifet ve hakikate ulaşılır. Kuran'ın bâtın yorumunu ancak bir rehber yapabilir; bu rehber imamdır; bu nedenle imam konuşan Kuran'dır.

İnancı: zâhir; -

Bâtın; ibadet. Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan dört inançtan ilki olan ibadet şeriat kapısıyla özdeşleştirilir.

Simgesi: Zâhir;-

Bâtın; hava; Sudur Öğretisi'ne göre, önsöz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan dört tür öğeden biri; şeriat simgesi. İmam Cafer Buyruğuna göre insan kökende, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda bulunan ve anasır-ı erbaa adı verilen hava, su, toprak ve ateş'in birleşiminden oluşur. Bu dört nesne dört tabana oturur ve insan dahil varlık türlerinin oluşumuna katılmanın ötesinde kimi anlamlar içerir. İnançta; hava azarlar. Yani azarlama havanın bir uzantısı olarak algılanır. Bunun da 10 özelliği vardır: a) Zahitlik; b) Tanrı'dan korkma; c) Namaz; d) Kulluk; e) Abdest; f) Oruç; g) Hac; h) Tanrı'ya boyun eğme; ı) Kelime-i şahadet getirme; İ) Tanrının adını anma.

Kavmi: Zâhir; -

Bâtın; Abidler; insan-ı kâmil aşamalarından ilkini temsil eden, şeriat kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin hava olduğu kabul edilen, dört tür insandan ilk tür insanlar; şeriat insanı. Makalat'a göre; abidler, şeriat kavmidir. Aslı havadır. Abidlerin ibadeti namazdır, oruçtur, zekâttır, hacdır, gaza eylemektir. Nefsin dünyasal isteklerinden sıyrılmak, ahireti sevmektir.

Evi: Zâhir;-

Bâtın; nasip alıp yola girecek canın, tören yapılmadan önce hazırlandığı, yani yol kurallarını yeniden gözden geçirdiği, abdest alarak kefen giydiği yapı bölümü, yer; şeriat evi.

Kardeşi: Zâhir;-

Bâtın; Tanrı'nın birliğine inanmak; Peygamber'i hak saymak; Hz. Ali ve oğullarının imamlığını hak sayıp onaylamak; bunları yapmakla şeriat ya da şeriat kapısına kardeş olunur.

Selamı: Esselam-ü aleyküm ey nur-u şeriat erenleri.

Cünubu: Zâhir;-

Bâtın; Kadınla cinsel ilişkide bulunmak.

Babası: Zâhir;-

Bâtın; Öz baba.

Abdesti: Zâhir;-

Bâtın: Su ile yapılan abdest. Bu tarikat abdestidir. Tarikat abdestini yola girecek cana rehberi aldırır. Rehber her bir uzvun yıkanması için su dökerken kimi öğütlerde bulunur: a) Ellerini yıkatırken; *"Ey talip! Ezelden bu ana gelinceye kadar Tanrı'nın yasak ettiklerine el sürdünse cümlesinden arı olmak için ellerini yumak Cenab-ı Resul'ün sünneti seniyesi- dir. Yıka..."*; b) Burnunu yıkatırken; *"Ey talip! Elest Bezmi'nden bu ana gelinceye kadar kokladığın iğrenç kokuların giderilmesi için burnuna su vermek Muhammet Mustafa'nın sünnet-i seniyesidir. Yıka..."*; c) Yüzünü yıkatırken; *"Ey talip! Ezelden bu ana kadar yüz kızartıcı işlerin cümlesinden arı ve beri olmak için yüz yumak Cenab-ı Hakk'ın farzıdır. Yıka..."*; d) Kollarını yıkatırken; *"Ey talip! Bu ana gelinceye kadar kol salmış olduğun yasaklarının cümlesinden temizlenmek için kollarını yumak Cenab-ı Hakk'ın farzlarındandır. Yıka..."*; e) Başını mesh ettirirken; *"Ey talip! Baş abânın en değerlisidir. Gövde insanı taşıyıcı, baş bilip anlayıcıdır. Akıl ve fikir başta gerekir. Bu ana kadar akılsızca yaptığın işlerin, işlediğin suçların cümlesinden arı ve beri olmak için başını yıka... Bu dahi Cenab-ı Hakk'ın farzıdır."*; f) Ayaklarını yıkatırken; *"Ey talip! Ezelden bu ana değin Tanrı rızasına uymayan günah ve suça götürür yerlere vardın ise cümlesinden arı ve beri olmak için ayağını mesh edesin. Bu dahi Cenab-ı Hakk'ın farzıdır"* telkinlerini yapar. Tarikat abdesti bittikten sonra silinmesi için omuzundaki havluya verirken; *"Ey talip! Ervah-ı ezelden, nahn ü kasemnadan bu yana gelinceye kadar işlemiş olduğun şirk ve hatadan, masiva çamurundan silinip pak olmak içindir. Sil..."*: Ardından; *"Ey talip! Bu yıkanan yerleri temizlemekten maksat, bu uzuvların ile yapılmış suç ve başkaldırmaların var ise seni ve oralarını bunlardan temizlemek içindir. Bu abdest, İmam Cafer-üs Sadık erkânındandır. Cenab-ı Hak erenler abdestinde sabit kadem eyleye Allah, eyvallah. hû dost!"*, der.

Makamlar:

1) **İman etme:** Zâhir; Tanrı'nın birliğine, meleklerine, peygamberlerine inanma. Bâtın; Mürşit önünde, yol'un bütün kurallarına uyacağına söz verme; bu inancını ikrara bağlama; gönül yoluyla Hakk'a ilişkin anlamı, sezgiyi/bilgiyi yakalama. Mürşit önünde ikrar veren can, soyunmuş demektir. Soyunmak; tarikata girerek derviş olmak, bir dergâha bir mürşide bağlanmak, nasip almaya gelmek, nefsin isteklerinden ilgisini kesmek demektir. Tarikata girmek isteyenin bilmek/inanmak durumunda olduğu, Tanrı yoluna gönülden bağlanmanın koşulları olarak algılanan on altı görüş vardır. Bu görüşler cana soru biçiminde yöneltilir ve olumlu yanıt istenir. Bunlar: 1) Mertlik; inanç bakımından olgunluk, bilgi bakımından gelişmişlik; 2) Zindelik; tarikata bağlanma, onun kurallarına, ilkelerine uyma, gereklerini yerine getirme konusunda kişide beliren ruhsal olgunluk, güçlülük, dirençlilik; 3) Tac-ı devlet; başa giyilen taçla temsil edilen ruh, gönül yüceliği, ululuğu, mutluluğu; 4) Namaz-ı taat; Tanrı'ya, Ali'ye uymak, Tanrı'nın, Ali'nin buyruklarını uygulamak, yerine getirmek için gösterilen kulluk; 5) Feth-i kudret; tarikat sevgisini yayarak, gönülleri açarak Ali sevgisini çoğaltma; 6) Nur-u velayet; velilik aşamasına ulaşmış bir kimsenin, bütün gönüllere ışık saçacak yücelikte olduğunu anlatır; 7) Bank-ı Muhammet; Hz. Muhammet'in insanları İslamlığa çağırışı, birlik, bütünlük sağlayışı ve Allah-Muhammet-Ali üçlüsünün özünde var olan birlik'i anlatır; 8) Buy-i cennet; Allah-Muhammet-Ali inancını benimseyip pire bağlanan kimselerin gideceği yerin Cennet olduğunu; oraya şeriatın koyduğu yasaklarla, baskılarla değil, Ali yolunda ruh olgunluğuna ulaşıp arif olmakla gidilebileceğini anlatır; 9) İmam-ı şehadet; Allah-Muhammet-Ali üçlüsünün birliğine inanma, bunu dille, gönülle açıklama; 10) Kuran-ı hikmet; inanmış kimsenin gönlünün Kuran olduğunu anlatır; 11) Dest-i velâyet; "*velilik eli*" anlamında Hacı Bektaş Veli'nin yol göstericiliğini, bu eli tutmayanın yolda kalacağını, olgunlaşamayacağını anlatır; 12) Kemer-i hidayet; tarikata bağlanmayı, Ali yolunda, pir yolunda gitmeyi anlatır; 13) Dem-i hizmet; verilen görevi güler yüzle, sevinç duyarak, gönül açıklığı ile yapma; hizmete karşılık beklememe, çıkar düşünmeme, yarar gözetmeme; bencillikten, kendini beğenmişlik-

ten sıyrılma; 14) Erkân-ı meşayih; erkânın, tarikat kurallarına uymayı zorunlu kıldığını ve insanın gereksiz davranışlarını önleyen ayak bağı niteliğinde olduğunu belirtir; 15) Ecel; Tanrı buyruğu olan ölümün güler yüzle karşılanmasını, asıl dolaşan ölü durumuna düşmekten korkulmasını anlatır; 16) Kısmet; Ali'nin, Pir'in izini süren, kendini olgunlaşma, yücelme yoluna veren tarikat yolcusunun önünde bütün kapıların açık olduğunu, Tanrı'nın ona nice mutluluklar bağışlayacağını anlatır.

İkrar ayini, yola girmek için düzenlenen ilk büyük törendir. Bu törenden geçmeyen bir kimsenin yola girme olanağı yoktur. İkrar ayini, yola girmek isteyen isteklinin dileğini açıklaması törenidir. Yola girmek isteyen talip, önce bir rehber bulur; yola girmek için gerekli genel işlemleri ondan öğrenir. Talibin isteğini/dileğini öğrenen, düşüncelerini/amacını anlayan rehber durumu, tekkenin en büyük yöneticisine bildirir ve yola alınmasının uygun olduğunu önerir. İstekli bir süre denenir. Uygun bulunması durumunda, kendisini yetiştirmekle görevlendirilen kimselerden nasip alır.

Daha sonra rehber, öncülük ettiği talip'e, tekke kurallarına uygun olarak bir tarikat abdesti aldırır. Ardından iki rekat namaz kılınır. Bu işlemleri, talip'in beyaz kefene sarılması izler. Kefene sarılan talip bir bakıma ölmüştür ve yeni bir inanç dünyasında yeniden dirilecektir.

Beyaz kefen içindeki talip'e şu telkin verilir: *"Erenler meydanında, pir huzurunda mürşidine teslim-i rıza oldun mu? Yalan söyleme, haram yeme, livata ve zina etme, elinle koymadığın bir şeyi alma, gözünle her gördüğünü söyleme... Allah-Muhammet-Ali, On İki İmam, Hanedan-ı Ehlibeyt'e iman ettin mi, kaza ve kadere bel bağladın mı? Bunun ikisini bir bilip gece ve gündüz gönlünde Allah-Muhammet-Ali'yi mürşidin aracılığıyla bir bildin mi? Hak dediğimizi hak, batıl dediğimizi batıl bildin mi? Tarikat-ı Naciye'den olup Cafer-i Sadık'ın mezhebini hak tanıdın mı? Tevella ve teberra'yı kıldın mı? Bu ikrardan dönersen huzur-u mahşerde yüzün kara olsun mu? Allah-Muhammet-Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli ikrarında sahip kadem eyleye hû..."*

Telkinin ardından tığbenti boynuna takılan talip, meydana alınır. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını temsil eden erenlere

tek tek selam verilir ve her selam verişte bir adım ilerlenir. Böylece Dört Kapı'dan girmiş kabul edilir. Mürşit, sağ elini talip'in iki omuzu arasına koyarak ilgili ayeti okur; boynundaki tığbent çözüldükten sonra kulağına; *"girme girme, dönme denme... Eline, beline, diline sağ ol; mürşidin Muhammet, rehberin Ali"*, der. Kefen çıkarılır; böylece talip, yeniden dirilmiş, yeni yaşamına başlamış olur. Çerağlar uyarılır. Talip, mürşitten başlayarak bütün diğer postların önünde durur; önce postu, sonra postta oturan babanın elini alarak avucunun içini öper. Ardından talip'in tekkeye adadığı kurban tığlanır; sofra açılır; dem alınır; nefesler okunur.

Görüldüğü gibi Şeriat Kapısı'nın birinci makamının anlamı, inancını ikrara bağlamadır. İnancını ikrara bağlayan talip, gönül yoluyla Hakk'a ilişkin bilgiyi yakalama sürecine girmiş demektir.

Makalat'a göre; kim iman ten üzeredir derse hata yapmış olur; can üzeredir derse hata yapmış olur; doğrusu iman akıl üzeredir demek gerekir; arifler katında belli bir dil üzeredir, gönül üzeredir demek gerekir. Hakk'a gönülden tanıklık vermeyen münafıktır. Yine dille tanıklık verip gönülle inanmazsa o da münafıktır. İbadet eylemi, imandan ayrıdır. İman ibadettir ama en iyi ibadet imana ermez.

İman akıl üzeredir; akıl Sultandır ve ten içinde naibdir; Sultan giderse naib niye dursun.

İman bir hazinedir; iblis hırsızdır; akıl hazinedardır. Hazinedar giderse hırsız hazineyi ne yapar.

İman koyundur; akıl çobandır; iblis kurttur. Çoban giderse kurt koyuna ne yapar.

İman süttür; akıl bekçidir; iblis ittir; üçü bir evde, bir yerdedir; bekçi evden giderse, süt bekçisiz kalırsa, it süte ne yapar.

II) **İlim öğrenme:** Zâhir; akla ve söylenenlere dayanan bilimleri öğrenme. İlim öğrenmenin zâhir anlamı ikili bir yapı içerir: a) Akla dayanan bilimleri öğrenme; doğa ve toplum olaylarını, nesnel yasaları, yaşamı ya da çevreyi düzenleyen insan kararlarını konu edinen bilimleri öğrenme; aklın asıl üretim alanını çizme; çizilen bu alanı kutsama. b) Söylenenlere dayanan bilgileri edinme; vahiy yoluyla gelen ve Tanrı buyruğu olduğuna inanılan buyrukları belleme; bu buyrukları, gökyüzünden yeryüzüne indirilen kutsal metin-

ler olarak değil, sezgisel akılla kutsal olanın algılanmasıyla dışa vurulan ilahi nitelikte sözler olarak anlama; bunu biçimsel görme; öz arayışına girme.

Bâtın; tarikat yolunda gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulma; bunu etiğine indirgeme; sezgisel aklını kullanarak kesin bilgiye ulaşma.

Sünni Ortdokos İslamlıkta şeriat, *"gökten indiği"* kabul edilen Tanrı buyruklarının değişmezliği zemininde *"katı"* bir biçimciliğe giderken; Alevilik/Bektaşilik kültüründe ilkeler/kurallar; her şeyin değiştiği, düşüncenin çelişe çelişe geliştiği nesnel dünyayı, Tanrı'nın *"tasallut"*undan kurtarmanın bir aracına dönüşür. Bu yüzden Aleviler/Bektaşiler; doğada ve toplumda olup bitenleri Tanrı iradesi gibi gösteren, olayları yönlendiren nesnel yasaları, yaşamı ya da çevreyi düzenleyen insan kararlarını yadsıyan, bunlardan yararlanmayı köstekleyen ilerleme düşmanı köktendincilerin yokluk nedenir. Çünkü şeriatta: a) Egemenlik halka değil, Tanrı' ya aittir; b) İnsan ve toplum, Tanrı-Peygamber kararı, iradesi olan buyruklarla yönetilir; c) Kişi ve toplum kendi kaderini kendi çizemez; her şey *"kader ve kaza"* biçiminde Tanrı yazgısıdır; d) Şeriat hükümleri, insan yapısı yasalarla asla değiştirilemez; şeriat kuralları dışında gerçek aramayı yenilik, yani Tanrı iradesine aykırı davranış sayar; bu yola sapanlar, öldürülmeleri durumunda Cennet'e girilecek kâfirlerdir; e) Şeriat hükümlerini eleştirenler, değiştirmeye ya da günün koşullarına uydurmaya çalışanlar Tanrı düşmanıdır; f) İnsan *"doğal"* ve *"toplumsal"* nitelikte *"dokunulmaz haklarla"* donatılmış bir varlık değil, bir *"kul"*dur; insan olarak *"kutsal"* değildir; Tanrı tarafından *"kuru ve kokmuş balçıktan"* yaratılmış *"kötü ruhlu"* bir varlıktır; g) Din ve dünya işleri bir bütündür; şeriat kuralları kişinin yalnızca inançlarını değil, tüm yaşantısını, bütün maddi ve manevi yönlerini düzenler; şeriat hükümlerine karşı gelen kişi hem öte dünya, hem de bu dünya cezalarıyla cezalandırılır; h) Tanrı algılaması yaratma ve yaşatma gücü bakımından hiçbir kurala, değer ölçüsüne bağlı değildir; iradesiyle keyfi ve korkutucudur; köle, kul kılıcı, ezici ve yokedicidir. ı) İnsanın temel ve biricik görevi Tanrı'ya -Muhammet'e ve bunun bir uzantısı olarak şeriat hükümlerini uygulama durumunda olan dinsel ya da siyasal otoriteye kulluk etmektir;

"küçülerek" yalvarmak, bu yolla değer kazanmak, mutluluğa ulaşmak ana amaçtır; i) Tanrı geçmişi de geleceği de bildiği için kurallarını değişmez bir biçimde koyar; bu nedenle şeriatçılar *"hiçbir biçimde değişmemeyi"* savunur; gerçeğe araştırma, inceleme ve deneyle yaklaşan ve *"sürekli değişmeyi"* temel alan bilim insanlarının amansız düşmanıdırlar; j) Laik anlayışı dıştalar, onu kendi varlığının düşmanı görür; yalnızca ölümden sonraki yaşama değil, bu dünyadaki yaşama da egemen olmak ister; k) Arapları ve Arap ideolojisini öne çıkararak ırk ayrımı; nimetlerin eşitsiz bölüşümünü Tanrı iradesi gibi göstererek zengin-yoksul ayrımı ve erkeği kadına üstün tutarak cins ayrımı yapar.

Bu nedenle Alevilerde/Bektaşilerde *"gönül bilgisi"*, kendini bilmenin bir koşulu durumundadır; inanç temelinde şeriata, düşünce temelinde yaşadığı toplumdaki eşitsizliğe, zulme, haksızlığa, ezilmişliğe karşı bir tavır, davranış olarak kendini gösteren ve *"emek vererek"*, *"yaşanarak"* ulaşılan bir *"insan olgunluğu"*dur. Şeriat insanında inançla yaşam birbirinden kopuktur; Sünni insan başka inanır, başka düşünür, başka davranır; daha doğrusu yaşam inancı, inanç yaşamı sürekli yalanlar, yabancılaştırır. İnancın şeriat insanına yüklediği sorumluluklar onu din karşısında *"düşünmeden davranan"* bir *"görev insanı"*na indirger. Özcesi, *"kör inançların"* düşünce olarak algılandığı, *"kaderlerin"* daha yaşama atılmadan çizildiği, biçimin öne çıkarılıp özün yadsındığı ve bu nedenle kolektif bilinç olarak tanımlanan insanlık değerlerinin *"zincire vurulduğu"*, *"örselendiği"*, *"hırpalandığı"*, insan doğasına, canlı doğasına, madde doğasına ters bir *"dünya"*dır Ortodoks Sünni dünya. Alevilik/Bektaşilik dünyası, Sünni dünyanın uzağında; her şeyden önce bir *"gönül"* dünyasıdır. Merkezinde insanın bulunduğu, sınırları içinde insanın devindiği; o insanın yüceltildiği, *"kutsandığı"*; o insan üzerinden her şeyin, Tanrı'nın bile *"yargılandığı"*, *"eleştirildiği"*, insanı kurtarıcı *"bâtıni dinsel bir inanç dünyası"*dır. Bu dünyada başka inanmak, başka düşünmek, başka davranmak bir *"düşkünlük"* nedenidir. Yapısında taşıdığı zıtlıkların doğal bir sonucu olarak Sünni yaptıklarını bir başka Sünniden gizlerken, Alevilerde/Bektaşilerde *"düşündüğü gibi davranmak"* ilkesinin bir uzantısı olarak böyle bir *"gizlenme"* yoktur. Bu durumla çelişir gibi gözüken ve Sünni baskı ve ku-

şatılmışlığa karşı bir *"korunma mekanizması"* olarak gelişen *"takiye"*, bir inanç değil, bir *"korunma"* yoludur.

III) **İbadet etme:** Alevilik/Bektaşilikte Sünni Ortodoks İslamlığın algıladığı anlamda ibadet tümüyle biçimsel'dir. Asıl olan özdür. Kaldı ki İmam Ali, bu biçimsel görevleri tüm yandaşları adına yerine getirmiş ve Alevi-Bektaşileri bu görevlerinden bağışlamıştır. Bu nedenle inançta Ali, bir kurtarıcıdır.

A) Namaz: *Zâhir;* belli zamanlarda belli biçimlerde Tanrı'ya yakarma. Alevilerin-Bektaşilerin camiye gitmedikleri, Sünni anlamıyla namaz kılmadıkları bilinen bir gerçektir. Bunun tarihi, sosyal, felsefi ve dinsel nedenleri vardır: a) Tarihi neden; camiler, egemen politikanın, bu politikaya destek veren Sünniliğin propagandasının yapıldığı birer örgüt evi durumuna getirildi. Yalnızca Sünni insanların namaz kılıp ibadet ettiği yerler olarak bağımsızlaşan camilere Alevilerin gitmesi, kendi inançlarını yadsımaları anlamına gelirdi. b) Sosyal neden; Alevilere camilerde yapılan saldırı ve hakaretler, bu kesimin camilerden kopmasına yol açtı. Türklerin kitlesel ölçekte Müslümanlığı kabul ettiği dönemde, Ali yandaşlarının camilerden kopma süreci hemen hemen tamamlanmıştı. Camilerden uzaklaşan Aleviler, İslam özkaynağını sorgulayarak, kendi ibadet biçimlerini yani cem'i yarattılar. c) Felsefi neden; Alevi düşüncesinde ibadetin amacı, Tanrı'ya yönelik olarak yapılan kulluğun, Tanrı katından insana yansıması ve insanın olgunlaşmasıdır. Ceza ya da ödül duygularıyla yapılan ibadetin gerçek bir kullukla ilişkisi yoktur. Tam tersine bu anlamda namaz kılmayı mutlaklaştırma, Tanrı'yla buluşmayı engelleyen bir oyalamadır. d) Dinsel neden; Alevilerin namaza bakış açısı, Sünnilerden farklıdır. Namaz yadsınmamakla birlikte, ibadet onunla sınırlandırılamaz. Aleviler, Kuran'da namazın bugünkü uygulanış biçimiyle dile getirildiğini kabul etmezler. Salat'ın namaz değil, Tanrı'yı içten anıp selamlama anlamına geldiğine inanırlar.

Bâtın; a) Her an Tanrı'yı gönlünde taşıma; bu yolla sürekli namazda olma. İnançta gönül, hem Tanrı'nın evi hem de tanrısal olana ulaşma aracı olan gönül bilgisinin, sezgisel aklın birikmiş biçimidir. Emek vererek, yaşanarak elde edilen gönül bilgisi ile Tanrı'yı her an kendi evinde konuk etmek, gerektiğinde O'nunla söyleşmek, na-

maz anlamında asıl ibadet olarak algılanır. b) Bir tarikat ulusuna, büyüğüne ya da tarikatta bir makamı temsil eden şeye, yere ve bunlar aracılığıyla Tanrı'ya yakarma, yalvarma. İnançta bu tür bir ibadet niyaz olarak bilinir.

Bu kapsamda, bir pire, mürşide saygı göstermek, onun dizlerini, göğsünü ya da eteğini öpmek; yine bir ulunun adı anıldığında sağ elin başparmağını dudağa götürmek bir niyazdır.

Tanrı bir gizli hazine idi; bilinmek istedi, insanları yarattı. İnsan aşk ile aşk için yaratıldı. Alevilik/Bektaşilikteki niyazın kökeni bu inanca dayanır. İnsana karşı dönülerek, insan kıble edinilerek aslında büyük yaratıcıya yalvarılır/yakarılır. Diğer yandan insan onurlandırılarak, şereflendirilerek Tanrı'nın kendini tanımasına, bilmesine katkıda bulunulur. Bu kapsamda Tanrı'nın insana gereksinmesi olduğu vurgulanmış olur.

Niyazın daha somut işlevlerini simgeleyen ve her biri bir ibadet olarak algılanan başkaca anlamları da vardır: 1) Birbirine gösterilen sevgi duygusu; saygı, hürmet; 2) Dilekte bulunma; dileme, rica; 3) Sunulan armağan, para.

Bu nedenle mürşit karşısında; ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik biçimde gerçekleştirilen yalvarma-yakarma duruşu, bir niyaz duruşudur. Peymançeye geçmek, dâr'da niyaz duruşu almak, anlamına gelir. Yine meydan taşma, niyaz taşı; Telli Kuran olarak algılanan sazda, ara nağmeleri bulmaya yarayan *"fa"* ve *"sol"* seslerine niyaz perdesi; ve türbelerde, yatırlara yakarmak, dilekte bulunmak için dışarıdan bakılan küçük pencereye, niyaz penceresi adı verilir.

Buyruk'a göre niyaz, bir gönül lokmasıdır; dosttan dosta giden yürek sevgisinin yoludur. Her niyazda, dost yüreğinde bin bir çiçek açar; her gönülden bin bir tohum saçılır; her tohumdan bin bir dostluk doğar. c) Cemevi'nde halka oluşturacak biçimde bir düzen alarak ve Tanrı'nın yansıması olarak algılanan didara (yüze, birbirinin yüzüne) dönerek, kendini Tanrı'ya teslim etme; halka namazı. Halka biçiminde ibadet etmenin; göksel varlıkların bir sistem ve uyum içinde, bir merkez çevresinde dönmelerinden esinlenilerek biçimlendiği kabul edilir. İnançta ibadet edilirken beş kıble temel alınır: 1) Cemin yapıldığı Mansur Meydanı'nı temsil eden kalp kıb-

lesi; 2) Mansur Meydanı'nda giriş kapısının solunda yer alan ve bir ceza makamı olarak Kolu Açık Hacım Sultan adına kurulan meydan taşı'nı temsil eden ten kıblesi.

Vilâyetname'de anlatılan söylenceye göre: *"Kolu Açık Hacim Sultan da ulu halifelerdendi. Hünkâr, bâtın kılıcını ona sunmuş, 'Erenler meydanında cellatlığı sana verdik, ancak, haksız iş yapma, sana zararımız dokunur', demişti. Hacım Sultan bâtın kılıcını aldıktan sonra yürüdü. Tam o sırada meydan sakası, merkebiyle mutfak için su getiriyordu. Hacım, 'Erenlerin verdiği kılıcı şu merkepte bir sınayayım, bakalım' dedi ve kılıcı sıyırdığı gibi merkebe vurdu, belinden ikiye böldü. Hünkâr bunu duyunca, 'Kolları tutulsun', dedi. Bu söz üzerine Hacım, çolak oldu. Halifelere başvurdu; 'Amanın, yalvarın Hünkâr'a, beni dinlesin, lutfedip beni bağışlasın', diyerek yalvardı. Halifeler ayağa kalkıp Hünkâr' a niyaz ettiler; 'Erenler Şahı, Hacım'ın eksikliğini bağışlayın, yine kolları açılsın', dediler. Hünkâr dileklerini kabul etti, 'Kolu açık olsun', buyurdu. O an Hacım Sultan'ın kolları açıldı. Fakat verdiği nasibi geri almadı; o hizmet, yine onda kaldı..."*; 3) Çerağ, post ya da mürşidi temsil eden akıl kıblesi; Mürşit, Dört Kapı Kırk Makam'dan geçerek, ham ervah durumundan olgun duruma taşınmış insan; post, o insanın makamı, toplumdaki konumlamşı; çerağ ise o insanın bilgisi, o insanın nesnel sınırlarının ötesinde topluluk ya da toplum bilincidir. Bunların tümü akıl kıblesiyle bir bakıma aydınlanma kıblesiyle temsil edilir. 4) Törende mürşidin oturduğu yeri temsil eden fehim kıblesi; fehim, Arapça anlama, kavrama, kavrayış anlamlarına geliyor: Burada, mürşidin Tanrı sözünü anlaması ve bunun gereğini yerine getirmesi anlatılmak isteniyor. Anlama gücü ve bunun gereğini yerine getirme gayreti bir tür kıble olarak algılanıyor. 5) Tanrısal güzellik olarak algılanan insanı temsil eden can kıblesi; Alevilik/Bektaşiliğin teorik boyutunda ve kutsal kökene giden yolda; her adımda yabancılaşmadan biraz daha uzaklaşıp daha çok Tanrı olan süreçte, son ve eksiksiz varlık olarak beliren insan, Tanrı'nın kendisi olarak can kıblesiyle temsil ediliyor.

B) Zekât: Zâhir; zengin Müslümanların mal ve paralarından, helalliğini sağlamak için her yıl yoksullara vermekle yükümlü oldukları kırkta birlik pay; varlıklı Müslüman bu payı vererek malını temiz-

ler. Bâtın: 1) Tarikat yolunda Tanrı katına ulaşabilmek için kendi varlığından vazgeçme; kendi varlığından vazgeçerek kendini temizleme. Burada kendi varlığından vazgeçme; birey olarak dünyasal isteklerine sırt çevirme anlamını taşır; amaçlanana ulaşabilmek için kimi doğal gereksinmelerini karşılamada perhizli olma; felsefede doğal olandan sapma değil, doğal olana karşı durmayı bir eğitim aracı olarak kullanmadır. 2) *"Ben"*ini yadsıyarak *"Birlik"*i yani herkesin herkes için ortak *"ben"*lerinin katılımıyla oluşan ve bağımsızlaşıp yabancılaşarak *"kutsal köken"* durumuna yükselen *"toplumsal bilinci"* ya da *"topluluk bilinci"*ni aklama; bu yolla toplumsallaşma; toplumsallaşarak topluluğu ya da toplumu günahlarından/eksikliklerinden temizleme; 3) Kendi bilgisinden diğer insanları yararlandırma; bu yolla kendini temizleme; kendindekini bir başkasına aktararak toplumsallaşmaya/topluluk ya da toplum bilincinin oluşmasına katkıda bulunma.

C) Oruç: Zâhir; belli günlerde sahurdan iftara kadar bir şey yememe-içmeme. Bâtın; 1) 1-10 Muharrem günleri Kerbelâ'da şehit edilenlerin anısına su içmeyerek, eğlencelerden uzak durarak yas tutma. Bu yas tutuş; zalimlerden gelen, ancak geriye getirilmesi olanaksız olan bir felaketin bedelini ödeme duygusunu sürekli canlı tutmayı amaçlar. Oruçlu günlerde kurban tığlanmaz; saç-sakal tıraş edilmez; cinsel ilişkide bulunulmaz; eğlence /düğün yapılmaz ya da bu tür yerlere gidilmez. 2) Kendi iradesiyle kendini yanlışa/kötüye karşı koruma; bunu sağlamak için bir tavır/eylem içine girme. 3) Yola girişten Hakk'a yürüyünceye değin yasaklanmış şeylerden uzak durma; bunu gerçekleştirebilmek için bir tavır/eylem içine girme. 4) Tarikat sırrını açıklamaktan kaçınma; bunu gerçekleştirebilmek için bir tavır/eylem içine girme. Alevilerde/Bektaşilerde,*"düşündüğü gibi davranmak"* ilkesinin bir uzantısı olarak bir sakınma /çekinme yani gizlenme yoktur. Bu durumla çelişir gibi gözüken; Sünni baskı ve kuşatılmışlığa karşı bir *"korunma mekanizması"* olarak gelişen *"takiye"*(gizlenme) bir inanç değil bir korunma yoludur. Bu korunma yolu zamanla *"tarikat kurallarını ve bilgisini Sünnilere açmama, kendini gizleme"* anlamında bir yol kuralı durumuna gelmiştir. Yaygın inanç takiyenin, İmam Cafer Sadık'ın *"yolunu, altınını, mezhebini gizli tut"* anlamına gelen bir buy-

ruğuyla biçimlendiği şeklindedir.

D) Hac: Zâhir; ömründe en az bir kez belirlenmiş günde Kâbe'ye gitme; Kâbe'ye gidip orayı tavaf etme. Bâtın; 1) İmamı ziyaret etme; ziyaret edip hizmetinde bulunma. 2) Kâbe olarak algılanan insanın kalbini kazanma, gönlüne yönelme. İnançta kalp/gönül; hem Tanrı'nın evi, hem de emek verilerek, yaşanılarak elde edilen gönül bilgisinin/sezgisel aklın birikmiş biçimidir. Gönülde/kalpde Tanrı konuk; bilgi ağırlayandır. Bilgiyle gönül evinde Tanrı'yı ağırlama ve O'nun hizmetinde bulunma hac olarak algılanır. 3) Hakk'a ermek için gönül yolculuğuna çıkma.

Yarı-ilahi felsefede insan-ı kâmil olarak eksiksizliğe/kusursuzluğa erişen insan; Sudur'daki çevrim'in son yayı üzerinde gönül yolculuğu olarak tanımlanan ikinci bir çevrime girer. Bir bakıma, melekût âlemine; gaybı tanımak ve tanrısal feyz almak için yolculuk yapar. Bu çevrimin ilk yarısında ve inanç kanalında Hak ile Hak olur; ikinci yarısında ise Hakk'tan halka iner ve toplumsallaşır. Bu yolla kendi inancını dünyalaştırmış olur; bilimin/aklın gezinebileceği nesnel bir sürecin parçası durumuna gelir. Gerekli manevi makamları geçerek Tanrı'ya varmak ve Tanrı'dan halk'a dönmek olarak algılanan gönül yolculuğunun ayrımlanmış dört aşaması vardır: a) Allah'a yolculuk (seyr illallah); beşeri isteklerden sıyrılarak tanrısal iradeye teslim olma süreci. b) Allah'ta yolculuk (seyr fillah); Tanrı'ya ulaşıp tanrısal nitelikleri kazanma süreci. c) Allah'la birlikte yolculuk (seyr maallah); *"ikilik"*in ortadan kalkarak her şeyin tanrısal olma süreci. d) Allah'tan yolculuk (seyr anillah); Tanrı'dan halk'a dönme süreci. Bunların tümüne seyrü süluk adı verilir: Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun seyr illallah, seyr fillah, seyr maallah ve seyr anillah makamlarını geçerek Tanrı'ya varmak ve Tanrı'dan halk' a dönmek için yaptığı manevi yolculuktur.

E) Gaza Eyleme: Zâhir; vatanını korumak için savaşa gitme; ülkesi için savaşma.

Bâtın; nefsiyle mücadele etme. İnançta; insanda her türlü kötülüğü yapmaya yatkın duygu hali olarak algılanan nefis, en büyük düşman kabul edilir. Bu bağlamda en büyük savaş, insanın kendi içinde kendi nefsine karşı verdiği savaştır. Gaza ya da cihat denince, insanın kendini terbiye etmesi anlaşılır. İnsan nefsini yedi aşamada

terbiye eder: a) Nefs-i emmare; insanı günaha, kötülüğe ve şehvete zorlayan duygu durumu; hiç eğitilmemiş, eğitim görmemiş nefis. b) Nefs-i levvame; az da olsa eğitilmiş, eğitim görmüş nefis. c) Nefs-i mülhime; eğitilmiş/eğitim görmüş olmakla birlikte yeterince olgunlaşmamış; iyilik ve kötülüğe yönelik duygu durumlarının birlikte yaşandığı nefis. d) Nefs-i mutmaine; iyiliğe/gerçeğe/güzelliğe yönelik duygu durumlarının ağırlıkta olduğu nefis. e) Nefs -i raziye; Tanrı'dan gelen/geldiğine inanılan her şeyi hoşnutlukla karşılayan nefis. f) Nefs-i merziye; terbiye edilip olgunlaşmış, Tanrı'nın sevgisini kazanmış nefis. g) Nefs-i kâmile; bütünüyle olgunlaşmış, arınmış, en üst aşamada bulunan nefis.

Ancak yine inançta nefis dendiğinde bu anlamından bütünüyle farklı bir başka anlamının bulunduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Bu bağlamda nefis; bir varlığın, kendisinden ayrı bir varlık olarak algılanan manevi gücüdür, yani ruhudur. Bunun temelde yedi türü vardır: a) Nefs-i cemadi; maddeyi bir arada tutan ve dağılmasına engel olan güç; maddesel ruh. b) Nefs-i nebati; üremeyi, büyümeyi ve beslenmeyi sağlayan güç; bitkisel ruh. c) Nefs-i hayvani; canlılardaki hareketi sağlayan güç; hayvansal ruh ya da canlılık ruhu. d) Nefs-i insani; bütünü kavrama ve akıl yürütme gücü; insan ruhu. e) Nefs-i natıka; insanın canlılar arasındaki yerini belli eden güç; insan ruhu. f) Nefs-i kutsiye; olanaklı olan her şeyi elde edebilme melekesine sahip güç; kutsal ruh ya da ermişlerin ruhu. g) Nefs-i kül; akl-ı kül'den sonra gelen, ondan etkilenen, etki alan güç; bir insan gibi algılanan âlemin ruhu/canı ya da kutbun ruhu. Kutup, Arapça; değirmenin alt taşma yerleştirilen ve üst taşın dönmesini sağlayan demir, anlamındadır. Alevilik/Bektaşilikte ise kutup dendiğinde; Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olduğuna, Tanrı adına tasarrufta bulunduğuna inanılan ve âlemin ruhu olarak algılanan en büyük veli anlaşılır. İnanca göre kutup âlemin ruhu, âlem de onun bedenidir. Her şey onun çevresinde döner ve onun sayesinde hareket eder. Her şeyi o idare eder. Her dönemde bir kutup bulunur. Tanrı onun isteğini geri çevirmez. Dünyayı yöneten ve rical ül-gayb olarak bilinen 366 tane ermiş vardır. Bunlardan bir tanesi, evrenin de çevresinde döndüğü kutup'dur. O olmasaydı evren, bir kaosun içine düşerdi. Bu kutsal ermişler, insan vücudun-

dan çıkarak bir melek varlığına bürünme yetisine sahiptirler; bedensiz bir ruh olarak bütün dünyayı dolaşabilirler; dilemeleri durumunda Tanrı'nın huzuruna bile çıkabilirler. Bu ermişlerin, kendi aralarında ruhani bir hiyerarşi vardır: İlk sırada kutup yer alır; bunu üç mukaba, dört evtâd, yedi ve kırk abdal izler. Kutup inancı, insanı yücelten bir buluş açısı getirir: Bu anlamda, evreni koruyan ve taşıyan insanın kendisi, özellikle insan-ı kâmil'dir. Sürekli bir bilgilenme sürecini gerekli kılar; bugün doğru olan yarın yanlış olabilir; düşünce çelişe çelişe ilerler; her zaman ve her yerde uyulması gereken dogmaları içeren kutsal kitap yoktur; kâmil insanın düşünceleri vardır.

F) Cenabetten Arınma: Zâhir; boy abdesti almayı gerektiren durumdan kurtulma. Boy abdesti (gusül), cinsel yaklaşım ve ilişkiden sonra alınır. Önce niyet edilir; besmele çekilir; namaz abdesti alınır; ağız, burun üçer kez yıkanır, buruna su çekilir, ağız çalkalanır; önce sağ, sonra sol omuzdan üçer kez su dökülür; hiç kuru yer kalmayacak biçimde bütün beden yıkanır.

Bâtın: 1) Tanrı'ya sırt çevirmeme; Tanrı'dan bilgisiz/habersiz olmama. Alevilik/ Bektaşilikte Tanrı'ya sırt çevirmeme; Hakk'la Hak olmak için yola çıkan tarikat yolcusunun, kâmil insan olmak için verdiği uğraşta her türlü özveriye katlanması gerektiğini vurgular. 2) Gerekli olgunluğa ulaşarak yol sırlarını öğrenme. İnsan-ı kâmil aşamalarını geçerek yol bilgilerini öğrenme; bu yolla kendini manevi olarak temizleme. 3) Gerekli olgunluğa ulaşmadan yol sırlarını öğrenme durumuna düşmeme; bu yolla kendini kirlenmekten koruma.

IV) **Haramdan uzaklaşma:** Zâhir; kazancını yasal yollardan kazanma.

Bâtın; gönlünü/beynini bozguncu düşüncelerle doldurmama. Gönül, sezgisel aklın birikmiş biçimidir ve insanın marifete erişme gücünü temsil eder. Yine insanın, Tanrı yoluna açılan kapısı olarak algılanan ve bu anlamda kutsal sayılan iç varlığıdır; Tanrı'nın evi'dir; Tanrı'nın tecelli ettiği, görünüş alanına çıktığı, Tanrı ile ilgili bilgilerin geldiği yerdir. Bu bağlamda bir Alevi/Bektaşi, her şeyden önce bir gönül adamıdır. Tarikat yolcusunun ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan,

tutkulardan uzak kalmaya alışmayla belirgin sadr makamı, bir gönül aşamasıdır. Gönül adamı, gönül bilgisi olarak tanımlanan irfan ile beslenir ve gönül kıblesi olarak algılanan meydana yönelir.

V) **Nikah Kılma:** Zâhir; a) Evlilik dışı ilişkilerde bulunmama. b) Yakın akraba ile evlilik yapmama.

Bâtın; a) İkrar vererek yola girme. İkrar, tarikata girmek için verilen sözdür. İkrar vermek ise tarikata girmek için söz vermek; tarikata girdikten sonra yol'un bütün kurallarına uyacağını üstlenmek demektir. İkrar verilmesi durumunda talibin iradesi, mürşidin rızasında yok olur. b) Yol'da şeytana uymama. İnançta şeytan, Tanrı'ya başkaldıran meleklerin, kötü ruhların başı olduğuna inanılan varlıktır. Somutta ise nefistir. O nedenle, nefsin isteklerine uymak, şeytana uymak anlamını taşır ve yoldan sapma nedeni olarak gösterilir. İnsan gönlündeki nefis, şeytani sultan olarak algılanır.

VI) **Çevreye Zarar vermeme:** Zâhir; çevreyi kirletmeme.

Bâtın; Hiçbir şeyin nedensiz/işlevsiz oluşturulmadığı kanısıyla tüm canlı-cansız varlıkları, doğayı, doğada var olan dengeyi koruyacağına, kollayacağına söz verme; sözünü yerine getirme. Aleviler/Bektaşiler tevhit anlayışının bir sonucu olarak yaratılmış her şeyde Tanrı'nın varlığını görürler. Hiçbir şeyin nedensiz/işlevsiz yaratılmadığı sanısını sürekli canlı tutarak, *"yaradandan ötürü her varlığa saygı"* duyarlar. Mürşitlik aşamasına gelmiş bir babaya *"Babalık icazetnamesi"* verilirken; *"kutsal tören"* sırasında, *"tüm canlı-cansız varlıkları, doğayı, doğal dengeyi koruyacaklarına"* söz verdirirler. Aleviler/Bektaşiler, uygarlığa ve teknolojik gelişime bağlı olarak çevresel yıkımlar çıkmazdan önce; Tanrı halifesi olmaları inancı içinde her şeyin ve tüm güzelliklerin korunmaları gerektiği bilincine varmış oldular. Tanrı insana yedi yüzle gözükür.1) Kendi görünümünde; bu Tanrı sevgisi içindir; tüm sevgilerin başıdır. 2) Üstat görünümünde; bu bilim ve sanat sevgisi içindir; kişiyi olgunlaştırır; kişinin kendini aşmasını sağlar. 3) Pir görünümünde; insana ve tarikat yoluna saygı içindir; kişiyi inançta amaçlanan noktaya taşır. 4) Sevgilisi görünümünde; bu mutlu ve huzurlu yaşama olan sevgi içindir; bu kişiyi özlediği ortama kavuşturur. 5) On dört yaşındaki çocuk görünümünde; bu çocuk sevgisi içindir; bu kişiyi saflığa, temizliğe taşır. 6) Kâbe görünümünde; bu doğa sevgisi içindir; bu ki-

şiyi doğayı sevme yoluyla Tanrı'ya ulaştırır. 7) Otuz üç yaşındaki cennetli görünümünde; bu tüm iyi insanları sevmek içindir; bu kişiyi gerçek sevgiye taşır.

İnançta her şey sevgiden oluşur. Sevgi Tanrı'nın gizemli gücü olarak doğanın her yanına yansır. Her güzel işte o sevgi yankılanır. O sevgi, uygarlıkları beşiğinde sallar; baharda açılan tomurcuklarda yaşam bulur. Tomurcuklara tutunan çiğ taneciklerinde gizlenir; yeni doğmuş bir yavru gibi insanlığa el uzatır. Kuşaktan kuşağa geçer, yürekten yüreğe akar. Mürşit, yalnızca muhiplerinin sorunlarıyla kendini sınırlayamaz; tüm dünyayı, onun ötesinde tüm evreni ilgilendiren her türlü sorunla ilgilenmek durumunda/ zorundadır. Mürşit, çevrede olup biteni izlemeli, her şeyin dengede olduğundan emin olmalıdır. Alevi/Bektaşi felsefesinde tuz, doğadaki dengenin simgesi durumundadır. Bu nedenle, bir eğitim mekânı olarak algılanan Bektaşi sofrası tuz tadarak açılır ve tuz tadarak kapanır. Tuz tende ve doğada dengeyi sağlar; dengelenen ten, bir başka insana ve doğaya dengeli davranışlarla yaklaşır. Yine Alevi/ Bektaşi felsefesinde insan, feyz-i mukaddes; insan için gerekli olanlar ise feyz-i akdes olarak algılanır. Bu kapsamda her şeyin insan için var olduğunun bilincine varan Alevi/Bektaşiler; çevreyi/doğayı korumanın insanı korumak anlamına geldiğini; yine her şeyin doğal işlevleriyle birlikte Tanrı emaneti olduğunu bilirler. Meleklerin bile taşıyamadığı bu sorumluluğu, bir Tanrı halifesi olarak yükümlenmeyi temel bir görev olarak görürler. Bir Alevi/Bektaşi doğayı ya da doğal olanı değiştirmeye yeltenmez; her şeyin doğal yasalar ve ortamlar içinde akıp gittiğini kabul eder; doğal yasalar ve koşullar içinde kalmak koşuluyla yine doğal çareler aramaya koyulur. İnancındaki idealizmine baş vurmaz; tam tersine, doğal olan zeminde kalır ve yöneldiği doğal çareyi idealizmiyle kutsar. Alevilik-Bektaşilikte eğitim zevk etme, tanrısal görünümleri izleme ise zevk almadır.

VII) **Sünnet-i Cemaat Olma:** Zâhir; Peygamberin emirlerine, örfüne uyma; Hz. Muhammet'in söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenme.

Bâtın; a) Yol töreleri konusunda bilgisiz olmama; b) Hz. Ali ve soyundan gelen imamların söz, davranış, uygulama ve onaylarını ka-

bullenme; c) Pire, mürşide itaat etme. Pir, mürşit; müritlerine kurtuluş yolunu ve tanrısal sırların çözümünü gösteren, dervişleri yöneten ve yönlendiren, üstün aşamalı tarikat ulusudur. Bu nedenle, sözü/isteği yasa niteliği taşır. Mürit bu söze/isteğe uymakla sünnet-i cemaat olma şansını yakalar.

VIII) **Şefkatli Olma:** Zâhir; insanlara yumuşak, sevecen davranma.

Bâtın; bütün yaratılmışlarla kardeş olma; onları Tanrı emaneti bilip koruma. Genelde insan, özelde kâmil insan bir Tanrı halifesidir. Öte yandan tevhit anlayışının bir sonucu olarak doğadaki her şey Tanrı'nın bir görünümüdür. En fazla Tanrı/ konuşan Tanrı olmak kimliğiyle kâmil insan, kendi dışındaki her şeyi korumak/ kollamak göreviyle yükümlüdür.Bu bağlamda, canlı/cansız her şeye sevecen davranmak durumundadır.

IX) **Arı Giyme-Arı Yeme:** Zâhir; a) Kuran'ın buyurduğu şeyleri yeme, giyme. b) Temizliğe özen gösterme.

Bâtın; Tanrısal nitelikleri tanıma; onları etiğine indirme, davranışlarının bir parçası durumuna getirme. Gönül bilgisi yoluyla gerçeği yakalama; bunu tanrısal özellikler olarak algılama; algıladığı şeyleri ahlakının temeline yerleştirme; davranışlarına yansıtma.

X) **Yaramaz İşlerden Sakınma (Emr-i maruf):**

Zâhir; Tanrı buyruklarına uyma; yasaklardan kaçınma.

Bâtın; a) Tanrı'ya yaklaşma; bu çaba içinde olma. b) Bu çaba içindeyken şeytandan uzak durma. Burada şeytan insanın nefsidir: İnsan, nefsinin dünyasal isteklerine gem vurmasını bilmelidir; aksi durumda yoldan sapar.

* * *

Alevilik/Bektaşilikte tarikat, bir pirin, mürşidin Hakk'a ulaşmak için İslam dinini yorumlayarak oluşturduğu, kendine özgü kuralları, ilkeleri ve törenleri bulunan bir inanç yoludur. Bir gönül yolu olarak algılanmasına karşın, diğer yandan, yaşanan anda, kendini bir örgüt olarak dayatan Sünni şeriata karşı konumlanan ve devletin/dinsel ortodoks özkaynağın uzağında adam yetiştiren bir okuldur. Bu anlamda yeri geldiğinde savunma yapan, yeri geldiğinde mücadele veren bâtıni bir kurumdur.

İlkel komünal değerlerin taşıyıcıları olarak Asya'dan kopup gelen

göçer/yarı-göçerler ile İlkçağ'ın aydınlanma çizgisini izleyerek Hristiyan özkaynağına muhalefet eden yerli halk ve Ali yandaşları Anadolu'da buluşunca, Pir Hacı Bektaş-ı Veli'nin önderliğinde, sonraları Alevilik olarak anılacak olan Bektaşilik-Kızılbaşlık adı altında yeni bir kimlik kazandı. Aydınlanma zemininde, halkların her türden birikiminin yeni bir sentezi olarak evrilirken; katı cansız ve yaratıcılıktan uzak bir İslami ortodoksluk sergileyen Sünni tarikatlar karşısında, hoşgörü temeline dayalı, zengin, canlı, esnek ve yaratıcı bir dervişlik anlayışını geliştirerek, merkezi yönetimle /otoriteyle çelişkisi olan tüm toplum insanlarını kucaklayan bir dünya görüşü yarattı.

Dört Kapı Kırk Makam eğitim öğretisi üzerine kurulu Alevilik/Bektaşilikte, ikinci kapı ve buna bağlı olan on makam, tarikat ya da tarikat kapısıdır. Bu kapı inançta, *"birinci doğum"* olarak algılanan şeriatı ya da şeriat kapısını izler ve *"ikinci doğum"* olarak bilince çıkar.

Tarikat Kapısı: Dört Kapı Kırk Makam öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında ikinci sırada yer alan ve zahitlerle özdeşleştirilen; Bektaşiliğin kurallarını, ilkelerini ve törenlerini öğrenme, Hak yolunu bulma evresi; tarikat.

Sahibi: Hz. Ali. Tarikat, Hz. Ali'nin şanına geldi.

Anlamı: Tarikatın kurallarına, ilkelerine ve törenlerine ilişkin bilgi.

Simgesi: Ateş; Sudur öğretisine göre, önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan, dört tür öğeden biri; tarikat simgesi.

İmam Cafer Buyruğuna göre insan kökende, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda bulunan ve anasır-ı erbaa adı verilen hava, su, toprak ve ateş'in birleşiminden oluşur. Bu dört nesne, dört tabana oturur. Ve insan dahil varlık türlerinin oluşumuna katılmanın ötesinde kimi anlamlar içerir. İnançta ateş, insanı kötülüğe sürükler. Ateşin sekiz özelliği vardır: 1) İki yüzlülük; zikirle ortadan kalkar. 2) Şehvet; helal kazançla ortadan kalkar. 3) Cahillik; bilim öğrenme ile ortadan kalkar. 4) Hırs; ölümü sürekli hissetmekle ortadan kalkar. 5) Gaflet; sevgiye, saygıya dayalı Tanrı korkusunu her an duymakla ortadan kalkar. 6) Nazar; düşünerek konuşmakla ortadan kalkar. 7) Büyüklenme; benliğini bilmekle ortadan kalkar.

8) Batın; kanaat ile ortadan kalkar.

Tanrı şükür edilmesi durumunda bu sekiz tutkuyu bağlar.

İnancı: Bâtın; niyaz. Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan dört inançtan biri olan niyaz, tarikat kapısıyla özdeşleştirilir.

Kavmi: Zahitler; insan-ı kâmil aşamalarından ikincisini temsil eden tarikat kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin ateş olduğu kabul edilen, dört tür insandan ikinci tür insanlar; tarikat kavmi. Makalat'a göre, zahitler tarikat kavmidir. Aslı ateş (od)'tir. Ateş gibi her gün yanarlar. Bu dünyada kendi özünü olgunlaştıranlar, ahirette türlü türlü azaptan kurtulur. Zahitlerin ibadeti, her an Tanrı' nın adını anmaktır; her an yoldan sapabileceği korkusunu taşımadır; dünyasal arzulardan sıyrılmadır. Zahitler, toplumdan uzaklaşarak içe kapanma yoluyla kendini inanca verenlerdir. Onlar takva sahibidir. Zahitlerin gönlüne gayb bilimi doğmuştur; onlara hidayet kapısı açıktır.

Kardeşi: Bir pirden el almak ve kâmiller önünde musahip olmak; bu yolla tarikat ya da tarikat kapısına kardeş olunur.

Selamı: Esselam-ü aleyküm ey Pir-i tarikat erenleri.

Cünubu: Pirsizlik; ikrardan dönüp andını bozma. Alevi/Bektaşi inancında pir, mürşit din demektir; piri, mürşidi olmayanın dini olmaz. İkrar, tarikata girmek için verilen sözdür; bu sözden vazgeçmek, en büyük suçu işlemek anlamına gelir.

Babası: Mürebbi (mürşit). Mürşit, müritlerine kurtuluş yolunu ve tanrısal sırların çözümünü gösteren, dervişleri yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan, üstün aşamalı tarikat ulusudur. İnançta dünya bir bahçe, mürşitler de bu bahçenin bahçıvanlarıdır. Dünyasal isteklere bel bağlamayan, bir içim su, bir lokmayla yetinen, haram yemeyen insanlardır. Onların sözü ağrıya ve ağuya karşı bir şerbettir.

Abdesti: Pire biat etmek. Biat, Arapça *"söz verme"* anlamına gelir. Alevilik/ Bektaşilikte biat, bir isteklinin (talip), biat töreniyle bir uyarıcıya (mürşit) teslim olmasıdır. Biat töreninde, istekli ile uyarıcı el ele tutuşur; daha sonra telkin yapılır ve ikrar alınır. El ele tutuşmakla istekli, uyarıcı aracılığıyla önce Hz. Ali'ye oradan Hz. Muhammet'e ve Tanrı'ya ermiş olur.

Makamlar:

I) **El alma, tövbe etme:** a) Bir mürşide bağlanma. Mürşit, Dört Kapı Kırk Makam'dan geçmiş, ham ervahlıktan sıyrılıp olgun/yetkin duruma gelmiş insan demektir. Öncelikle Hakk'la Hak olarak, Tanrı halifesi olmanın gerekleriyle donanmıştır. Onun da ötesinde, Hakk'tan halk'a inen, bir birey /toplum hizmetlisidir. Bu nedenle o, bir yol göstericidir/ ışıklandırıcıdır. Tarikat kapısına adımını atan bir talip her şeyden önce bir mürşide gereksinme duyar. O yol göstermeden doğruyu yakalayamaz. İnançta el, bir tutma, dokunma organı olmanın ötesinde tanrısal gücü de simgeler. El almak; tanrısal gücün ayrımında olan, Dört Kapı Kırk Makam'dan geçerek kutsal köken'le bütünleşen bir mürşide bağlanmak, yani derviş olmak demektir. Derviş olan can tarikata candan bağlanmış demektir. Yalandan başka bir şeyin insanı kurtaramayacağı hallerde bile doğruluktan ayrılmayacak, hak olam söyleyecektir. İnancından şüpheyi, halinden lekeyi, davranışlarından kusuru silecek; özünü sözüne, davranışına uyduracaktır. b) Kötü ve günah işlerden vazgeçerek Hakk'a yönelme. c) Dünyasal tutkulardan, nefsin isteklerinden sıyrılma, sıyrılarak tarikata yönelme. d) Dünya ve dünya ile ilgili şeylerden vazgeçerek Hakk'a dönme.

II) **Mürit olma:** a) Mürşidin isteğine uyma. Mürit, günah kabul edilen sözler söyleyebileceği kaygısıyla mürşit karşısında sessiz kalmalıdır /susmalıdır. Alevilik-Bektaşilikte, *"dilin afetleri"* olarak algılanan sözlü kötülüklerden kaçınma, az konuşma ve mürşidini sabırla dinleme, müridin önem ve özenle uyması gereken bir edeptir. b) Eğitim alma isteğinde olma. Alevilik/Bektaşilikte zorlama yoktur. Onun içinde *"Gelme gelme, dönme dönme"*, derler. Bunun anlamı, yola gelirken iyice düşün; gönlünde kesin bir eğilim belirirse Hak yoluna gir; girdikten sonra, artık dönmek olmaz, demektir. Yani mürit, eğitilmeye yatkın, eğitim almaya istekli olmalıdır. İstenmeden, eğitilmeye yatkınlık sergilenmeden mürit olunmaz. c) Düşünce ve davranış düzeyinde verilen eğitimi özümseyebilmek için canla başla çalışma. Müridin sadece istekli olması da yetmez; verilen eğitimi etiğine ve davranışına aktarabilmek için, her türlü özveriye katlanmaya hazır olmalıdır.

Buyruk'a göre üç türlü mürit vardır: 1) Mürit; malını, canını Ali'nin yoluna koyan kimse; 2) Tirit; malını, canını mürşide vermeyip küfür sayan kimse; 3) Kürit; ne malını, ne de canını mürşide veren kimse.

Yoldan, erkândan dönen mürit dönektir. Mürşit ve musahibi kabullenmeleri gerekir. Yola girmeyen, hakikatı kabul etmeyen; mürşit ve muhasahibi hak saymayan mürit lanetlidir. Böylesi bir mürit yola, erkâna, ceme sığmaz; onun sürgün edilmesi gerekir.

Mürşit ile müridi birbirine Şedd-i Şah bağlar; şed, teslim olmaktır, bağlılık göstermektir.

Mürit cesettir, mürşit ise candır; can cesetten çıkarsa yaşam sona erer.

Bir mürit, üç gün rehber önüne çıkmazsa onun inancı yok olur.

Bir mürit erkân sahibinden erkân isteyemez; çünkü, erkân sahibinin yolu, evliyaların, enbiyaların yoludur; Tanrı'mn yoludur. Eyvallah bu yolun sağında; Tanrı' mn buyruğu ise bu yolun solundadır. Mürüvvet önünde, kerem ardındadır.

Bir mürit bir müridin evine vardığında önce eşiği, ardından kendisini, sonra da ocağı niyaz etmesi gerekir. Bu mihmanın ev sahibine armağanı ve hizmetidir. Bu armağan ve hizmet karşılığında ev sahibi mihmana: *"-Bugün saygıdeğer konuğumsunuz. Ev bizim değil, senindir"*, demesi gerekir.

Mürit, kutsal olarak algılanan kitapların okunması ve mürşidin konuşması sırasında, itiraz edemez; eğer ederse gühahkâr olur.

Tarikat geleneğinde talip, tarikata alınmadan önce belli bir süre ahlak ve edep denemesinden geçirilir. Manevi yükselmeye istekli ve seyrü sülük çilesine katlanmaya hazırsa mürit olarak kabul edilir.

Yola düşecek, yol göstericisine mutlak bağlanacak, onun rızası dışında yedi adım bile atmayacak olan talip, tarikat hizmetlerini yerine getirmesini sağlayacak değerlerle donanmış olmalıdır.

İçi-dışı bir etmeli; dışarıdan halk gibi görünmesine karşın içten evliya gibi olmalı; geveze olmamalı; terbiyeli, kadına saygılı olmalı; can ve tenle, bütün varı ve varlığıyla mürşit buyruğunda bulunmalıdır.

Üç türlü talip vardır: a) Âşık meşrep; üzüntüsünün, sıkıntısının artmasına koşut olarak zevki artan ve imanı çoğalan talip; b) Muhip meşrep; bilgili olmasına karşın, henüz Hakk'ın muhabbetini fark edemeyen talip: c) Mukallit meşrep; tarikat yolunu kolay aşılır sanarak heves eden talip. Böyle bir talip, göreneğe göre davrandığı için dinsel uygulamaların özündeki gerçeği, yani âlem-i şühud'un Hakk'ın görünümünden başka bir şey olmadığı gerçeğini algılayamaz; bu durumla belirgin taklit aşamasını geçemez.

III) Saçını giderme, libasını giyme: a) Saçını giderme; cinsiyet farklarının ortadan kaldırılması bağlamında, *"kadının dişiliği, erkeğin kişiliği"*'nin yokedilmesi olarak algılanan sembolik *"çâr darp"* erkânından geçme.

Alevilik/Bektaşilikte cinse dayalı hiçbir ayrım yoktur. Kadın ve erkek yalnızca biyolojik yapıları gereği farklıdır; kadın ve erkek birbirinin eşidir; birbirini tamamlar; birinin diğerine üstünlüğü yoktur; birbirlerine göre eşdeğerdedirler. Önemli olan insan olmalarıdır; bu nedenle insanı ilgilendiren konularda bir ayrım söz konusu edilemez. Aleviler/Bektaşiler bu yaklaşımın bir uzantısı olarak yaşamın her alanına birlikte girerler; birlikte eği- tim alırlar, birlikte yerler-içerler, birlikte muhabbet ederler, birlikte dua ederler. Cinse dayalı farklılaşma sadece karı-koca ilişkisini kucaklar. Alevilik/Bektaşilikte evlilik, kutsal bir sözleşmeyle yaratılan bir kurumdur. Bu nedenle nasip töreninde herkesin kardeşlik bağını kurduğu ortama eşlerden hangisi nasip alıyorsa diğeri, o sırada meydana girmez. Çünkü aralarındaki bağ, kardeşlikten öte bir şeydir. Meydanda bulunanlar birbiriyle kardeş olur. Kardeşler asla karı-koca ilişkisine giremeyeceklerinden; eşler, sırasıyla biri dışarıda bekleyerek nasip alırlar. Nasip aldıkları sırada her biri meydanda bulunanlarla kardeş olurlar, ancak birbirleriyle değil. Bir Alevi/Bektaşi Alevi/Bektaşi kaldığı sürece eşini incitmez, gücendirmez, onu üzecek bir şey yapmaz. Karı kocasında, koca karısında, insanın güzelliğini, ululuğunu görür. Cinsiyet bağlamında ve inançta, Allah'ın *"cemal"* esmasından kadın; *"celal"* esmasından erkek oluşur. Bu nedenle erkek *"haşin"* ve *"sert"*; kadın ise *"narin"* ve *"güzel"*'dir. Kadın aciz olduğu için değil, narinliğinin ve güzelliğinin korunması için korunur. Erkek ise haşin ve öfkeli olduğu için değil, kötü niyetliyi ürküttüğü

için korunur. Cins ayrımının olmamasının bir kanıtı olarak Aleviler/Bektaşiler birbirlerine, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın *"erenler"* diye seslenirler.

Yine inançta, ilk istenen son oluşandır; yaklaşımı egemendir. Asıl murat edilen Havva olduğu için, Âdem bile inançta yardımcı bir varlıktır. b) Libasını giyme; kutsal olarak algılanan tennure, haydariye ve hırkaya bürünerek, kanberiye, kemer kuşanarak, teslimtaşı takarak, taç giyerek ayıpları örtücü olma, kimsenin ayıbını görmeme. Bunlar, ruhsal yüceliği, ululuğu, mutluluğu simgeleyen şeylerdir. İnançta taç, Tanrı'nın sevgili kullarına bir armağanı olarak algılanır.

Buyruk'a göre gökten yedi taç indi:1) Beyaz renkli olarak Hz. Âdem'e; 2) Beyaz renkli olarak Hz. Nuh'a; 3) Siyah renkli olarak Hz. İbrahim'e; 4) Sarı renkli olarak Hz. Musa'ya; 5) Mavi renkli olarak Hz. İsa'ya; 6) Yeşil renkli olarak Hz. Muhammet'e ve 7) Kızıl renkli olarak Şah-ı Merdan Ali'ye.

Taçlar, kubbelerindeki dilim ve lengerlerindeki parça sayısına göre çeşitli adlar alır: Kubbesi on iki dilimli, lengeri dört parçalı olanlar Hüseyni taç; kubbesi dört dilimli, lengeri dört parçalı olanlar Horasani ya da Ethemi taç; kubbesi yedi dilimli, lengeri dört parçalı olanlar Şemsi taç; dilim ve parça sayısı değişik olabilen, ancak dikiş çizgisi *"elif"* harfini andıranlar Elifi taç olarak bilinir. Tacın içi sır, dışı nurdur; iğnesi mürşit, ipliği taliptir; kubbesi Tanrı, on iki dilimi On İki İmam'dır; mühürü Muhammet-Ali'dir; kapısı dörttür; farzı pire hizmet, sünneti pire itaattir. İnanca göre, taç giyen dervişlerin on iki özelliği olması gerekir. Bunlar: 1) Bilgi sahibi olma; 2) İsyankâr olmama; 3) Nefsine uymama; 4) Gaflette olmayıp can gözü açık olma; 5) Tamah etmeme; 6) Dünyaya bağlanmama; 7) İsteklerden geçme; 8) Şehvetperest olmama; 9) Kibirsiz olma; 10) Kimseye acı ve zarar vermeme; 11) Pinti ve aceleci olmama; ve 12) Kazaya rıza ile teslim olup vesvese etmeme.

IV) **İyilik Yolunda savaşma:** a) En büyük düşman olarak algılanan nefsiyle mücadeleye girme. b) Benliğin geçici ve dünyasal isteklerine karşı koyma.

İnançta nefis, insanda her türlü kötülüğü yapmaya yatkın duygu durumu olarak tanımlanır ve en büyük düşman kabul edilir. Bu ne-

denle nefisle mücadele, iyilik yolunda savaşmadır ve cihad-ı ekber (büyük savaş) olarak algılanır.

Tarikat yolcusunun ruhsal arınmaya ulaşmak için geçmek zorunda olduğu yedi aşama(makam) vardır. Bunlar: 1) Nefs aşaması(ben makamı): Kişi duyusal eğilimlerinin etkisi altındadır. Henüz tanrısal gerçekliği karayabilecek durumda değildir; arınmak zorundadır. 2) Gönül aşaması(sadr makamı): Kişi gönül yoluyla düşünmeye, tutkularından uzak kalmaya başlar. 3) Ruhsal aşama(ruh makamı): Kişi ruhsal varlık alanına yönelir; tanrısal gerçekliği anlama yolundadır. 4) Gizem aşaması(sır makamı): Kişi, dünyaya özgü tüm geçici varlıklardan sıyrılmış ve tanrısal gerçekliğe ulaşmış durumdadır. 5) Gizemlerin gizemi aşaması(sırru's-sır makamı): Kişiye, tanrısal gizlilikler bir bütünlük içinde açılır. 6) En gizli aşama (ahfa makamı): Kişi, nurun (ışığın) siyah olarak algılandığı, tanrısal evrene en yakın alandadır. 7) Salt gerçeklikler aşaması(mutlak hakikatlar makamı): Kişi, bütün kişisel niteliklerinden sıyrılmış, tanrısal varlığın özünde ölümsüzlüğe ulaşmış durumdadır. Kişi, kendinde değildir, Tanrı'dadır; söz ve davranışları, tanrısal özün belirtileridir. Tarikata bağlanarak, tutkularından, geçici isteklerinden sıyrılma terk olarak algılanır: Üç türlü terk vardır. Bunlar: a) Terk-i dünya; üç terk sıralamasında ilk sırada yer alan, geçici olarak algılanan dünyaya, dünya nimetlerine bağlanmama aşaması; b) Terk-i ukba; üç terk sıralamasında ikinci sırada yer alan, bu dünya gibi geçici olarak algılanan ahirete, Cennet'in mutluluğuna bağlanmama aşaması: c) Terk-i terk; üç terk sıralamasında son sırada yer alan, geçici olarak algılanan ve terkedilen bu dünyanın ötesinde, ahiretin de terkedilmesiyle ulaşılan, kişinin özünde Tanrı ışığından başka bir varlığın bulunmaması aşaması. Üç terk aşamasının başlangıcında; Tanrı'ya, ya da kutsal olarak algılanan bir makama, bu makamı simgeleyen nesneye, kişiye yönelme bağlamında teveccüh durumunda bulunan tarikat yolcusu; Buyruk'taki makamlar sıralamasında yer alan ve olgunlaşmanın ileri bir aşaması olarak algılanan, benlik duygusundan sıyrılarak Tanrı'ya bağlanma, bütün işlerini Tanrı'ya bırakma bağlamında tevekkül aşamasına ulaşır. Tevekkül aşamasında bulunan tarikat yolcusu, Tanrı' dan başka hiçbir şey ve kişiye güvenmez. Tevekkül ikiye ayrılır: a) Hal-

kın tevekkülü; her şeyde Tanrı'nın etken olduğunu benimseyerek Tanrı'ya güvenme(güvenme nedenleri Tanrı ile kul arasında bir perde durumundadır). b) Tanrı seçkinlerinin tevekkülü; Tanrı'nın yazdığından başka hiçbir şeyin insana nasip olamayacağının bilincine vararak Tanrı'nın vekilliğini mutlak anlamda kabul etme ve kendisiyle ilgili her türlü önlemi terketmedir; kendini Tanrı'ya teslim etmedir.

V) **Hizmetli olma:** a) Kendini insanların mutluluğuna adama. b) Bunun için her türlü özveriye katlanmaya hazır olma.

Bir Alevi-Bektaşi, eğitildiğinde; eğitimle almış olduğu her türlü kazanımı/donanımı, önce bireyin, sonra bireyin nesnel sınırlarını aşarak toplumun hizmetine sunması gerekir. Yani birey ve toplum hizmetlisi olmak durumundadır; çünkü insanı eğitmenin amacı budur. Bu aynı zamanda bir ibadettir; birey ve toplum hizmetinde bulunma zemininde mutluluğu, mutluluğu yakalamak için gösterilmesi gereken özveriyi paylaşmadır. Bu nedenle bir Alevinin/Bektaşinin temel amacı bilim öğrenmektir; bilginin sakisi olmaktır; gönülleri, yürekleri aydınlatmaktır; tatlı söz ederek ışık saçmaktır; insanlık için elinden gelen bir işi ertelememektir; bağışlayıcı olmaktır; yaramaz kişilerden yaramaz işleri saklamaktır; iki kimseyi birbirine kötülememektir; kendini bir avuç toprak gibi alçakgönüllü görmektir; bilge kişiden, iyi insandan öğüt almaya hazır olmaktır.

VI) **Haksızlıktan korkma:** a) Tanrı yolunda yürürken, gerçeğe kavuşurken yanlış bir adım atmaktan kaçınma.

Tanrı yolundaki tarikat yolcusu Dört Kapı Kırk Makam'dan geçerken *"kutsal köken"*e yönelik bir korku duymaz; yani bir Tanrı korkusu içinde değildir. Ancak, inançta kendini, amaçlanan noktaya taşırken, inanç Tanrı'sı durumundan Tanrı insan durumuna dönüşürken, bir hata yapmaktan korkar; bu korkuyu bir özeleştiri biçiminde, bir kendi kendini kontrol biçiminde sürekli canlı tutar. b) Tanrı'nın bir yansıması olarak algılanan doğaya ve insana, kötülük/yıkım getirecek işlerden sakınma. Bir Alevi/Bektaşi her şeyden önce insanlığa hizmetlidir; canlı cansız her şeye hizmetlidir; bu hizmet bir tür ibadettir. Tevhit anlayışına göre doğaki her şey, insan dahil; Tanrı'mn bir yansımasıdır. Ona getirilecek bir zarar, Tanrı'ya karşı işlenmiş kabul edilir.

VII) **Umutsuzluğa düşmeme:** a) Kutsal gerçeğe bir gün kavuşacağı umudunu hiçbir zaman yitirmeme. Alevilik/Bektaşiliğin felsefi ve teorik boyutunda bir kişi inanç kanalında yürürken, amaçladığı kutsal kökene ulaşma, onunla bir olma umudunu hiçbir zaman yitirmez. Hakk'la Hak olacağı günü heyecanla bekler; bu bekleyiş gerçekleştiğinde kendini insan Tanrı aşamasına taşımış olur; olgun/yetkin/eksiksiz olmayla belirgin makam-ı insaniye'ye taşınmış olur; bireyleşeceği, toplumsallaşacağı anı yakalamış olur. b) Haklının haksızı yeneceğine inanma, bu inancını sürekli canlı tutma. Bir Alevi -Bektaşi Hakk'la Hak olma zemininde haklının haksızı bir gün kesinkes yeneceğine inanır; Hakk'la Hak olduktan sonra bir yorum, yetenek varlığı olarak indiği yeryüzünde ezilenin, ezeni bir gün alaşağı edeceğini bilir; geleceğe yönelik bu kestirimi yakalayabilmek /yaşama geçirebilmek için halk katında, aynı çıkara koşanlarla egemene karşı savaşır. İnsanlık kazanımlarıyla kendini donatmayı bir borç bilir; bu kazanımlarını elinden almak isteyenlere karşı direnir.

VIII) **Hırka, zembil, makas, seccade; ibret alma, hidayete erme:** a) Hırka alma; tanrısal niteliklere bürünme, *kutsallık kazanma.* İmam Cafer Sadık'a göre hırkanın imanı kapalılık, İslamı temizlik, dini tanışıklıktır. Kıblesi pirdir; sözü Tanrı'yı anmaktır. Sırrı şevktir; canı ibadettir; açarı, tekbirdir; gusulü, dünya uğraşında temizliktir; kemali doğruluktur; namazı arılıktır; yakası razılıktır; eteği dervişliktir; içi nur, dışı görmektir. Farzı söylemektir; sünneti makastır; marifeti sıdktır; yüzü pir, içi mürrebidir. b) Makas alma; tanrısal ahlaka uymayan sünnet dışındaki yenilikleri terketme; birey/toplum katında ahlak dışılıktan uzaklaşma. Alevilik /Bektaşilikte sünnet; mürşidin söz, davranış, uygulama ve onaylarını kabulllenmedir. Bunun dışında sünnet aramak, inançsal ahlaka aykırıdır. Uyarıcıdan aldığı bilinçle donanan Tanrı yolundaki tarikat yolcusu; bilgisini birey /toplum katına taşır. Burada bilinciyle çelişen bir davranışa giremez; bunu ahlak dışılık olarak algılar.

İmam Cafer Sadık yol ehli canların üç sünneti yerine getirmelerini zorunlu görür: 1) Birinci sünnet Tanrı'dır; inananların Tanrı adını dillerinden, sevgisini gönüllerinden düşürmemeleri gerekir. Burada anlatılmak istenen, inanç Tanrısının kutsanması görüntüsü altında,

insan Tanrı'nın tanıklığının sürekli seslendirilmesidir; asıl tanık/veri kaynağının dışa vurulmasıdır. 2) İkinci sünnet Muhammet'ti; yol ehli can, Muhammet'in *söz*, davranış, uygulama ve onaylarını kabullenerek kin, büyüklenme ve düşmanlığı yüreğinden atması, toplumla uyum içinde olması gerekir. 3) Üçüncü sünnet Ali'dir; bunun anlamı, Muhammet-Ali yoluna gönül rızası ile teslim olmadır. c) Seccade: 1) Her zaman ve her yerde Tanrı tecelillerinin huzurunda olduğunu bilme. Tevhit anlayışının bir sonucu olarak Aleviler-Bektaşiler; kendileri dahil her şeyi Tanrı'nın bir görünümü olarak algılar. İnanç kanalından yeryüzüne inmesine karşın bir yorum, bir yetenek varlığı olarak belirdiği için, çevresini diğer varlıklardan farklı yorumlayabilen tek yaratıktır. Bu bilincin bir gereği olarak her can kendini, an-ı daim'de Tanrı tecellilerinin huzurunda hisseder. İnsanın önceli olan gönlündeki soyut Tanrı'ya nasıl davranıyorsa tecellilerine de öyle davranması gerekir. 2) Tanrısal tecelli olarak algılanan şeye, insana büyük bir saygı ve sevgi besleme; Tanrı sevgisini tecellisine aktararak aynı sevgiyi onda yaşama/bulma.

Diğer taraftan seccade; tarikat yolunda bir aşamayı, makamı simgeleyen ve pirin, dedenin ya da babanın oturduğu tabaklanmış tüylü deriden yapılmış posttur. Bu nedenle post hizmeti, pirliktir, dedeliktir, babalıktır. Postlar kutsaldır; büyük bir saygı ve sevgi kaynağı durumundadır. İnançta postun başı *"teslim"*; ayağı *"hizmet"*; sağı *"el tutma"*; solu *"nefsi kırma"*; dışı *"sebat"*; içi *"temkin"*; ortası *"muhabbet"*; mihrabı *"cemal"*; doğusu *"sevinç"*; batısı *"bilim"*; koşulu *"erenler önünde baş eğmek"*; canı *"tekbir"*; şeriatı *"yok olma"*; tarikatı *"acıma"*; marifeti *"rıza"*; hakikatı ise *"kavuşma ve bekleme"* durağı olarak algılanır.

Alevilik-Bektaşilikte On İki İmam sayısınca on iki post vardır. Bunlar: 1) Horasan postu (pir postu); Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan geldiğini bildirir; tarikatın temel taşı durumundadır; bu posta kimse oturamaz. 2) Ahmed-i Muhtar postu(mürşit postu); Hz. Muhammet makamı. 3) Ali postu; rehber makamı. 4) Aşçı postu; Seyit Ali Sultan makamı. 5) Ekmekçi postu; Balım Sultan makamı. 6) Nakip postu; Kaygusuz Sultan makamı. 7) Atacı postu; Kanber Ali Sultan makamı. 8) Meydancı postu; Sarı İsmail Sultan makamı. 9)

Türbedar postu; Kara Donlu Can Baba Sultan makamı. 10) Kurbancı postu; Hz. İbrahim makamı. 11) Ayakçı postu; Abdal Musa Sultan makamı. 12) Mihmandar postu; Hz. Hızır makamı. d) Zembil alma: İrfan arayıcısı olma. İrfan Arapça *"bilme, anlama"* anlamına geliyor. Alevilik-Bektaşilikte ise: 1) Evrenin sırlarını bilme, kavrama; 2) uyarıcıdan alınan bilgi; gönül yoluyla elde edilen sezgisel akıl, anlamlarına gelir. e) İbret alma: 1) Her şeyde Tanrı'nın bir hikmeti olduğunu anlama. 2) Ben özelliklerinden arındırılmış ben özelliklerinin katılımıyla beliren toplumsal bilinçte yaratıcılık görme. Herkesin birey *"ben"* özelliklerinden arındırılmış herkes için ortak payda durumuna yükselmiş *"ben"*; bir bakıma toplumsal bilincin kendisidir; bunun bireye yabancılaşmasıyla beliren biçimi ise Tanrı'dır. Yol ehli can, tanrısal güç görüntüsü altında, o gücü yaratan toplumsal temele yönelir; asıl güç/kudret sahibini yakalar. İnanç Tanrı'sı genelde toplumsal Tanrı, özelde halkın Tanrı'sı durumuna dönüşür. Ve egemenin Tanrı'sı ile halkın Tanrısı kavgaya tutuşur. Bu kavgada devlet bilinciyle örtüşen egemenin Tanrı'sına karşı, toplumsal bilinçle örtüşen halkın Tanrı'sının galip geleceği yargısı kesin olarak öne çıkar. Bu durum, birey sınırlarının aşılmasıyla varılan toplumsal zeminde halkın, ezilenin, yaratanın ve bunların kavgasının kutsanmasıdır. f) Hidayete erme: 1) Hak yoluna girme. 2) Tarikatı benimseme. Hakk'a yönelen her can, manevi yükselmeyle, yücelmeyle insanı Tanrı'ya ulaştıran yol olarak algılanan tarikatı benimsemek durumundadır. Aleviler-Bektaşiler; kendiliğinden var olan, varlığı kendinden başka bir varlığı gerektirmeyen, önsüz-sonsuz olarak algılanan, her şeyin yaratıcısı durumundaki güç anlamında soyut kurgusal Tanrı kavramından çok; bunun insan bilinci içine çekilerek potansiyel kazanmış biçimi olan Hak kavramını yeğlerler. Bu bağlamda Hak yolu, Tanrı yoludur; Tanrı yolu, tarikattır. Hak divanı, Hak-Muhammet-Ali divanı, Tanrı huzurudur. Yol ehli can, Hak yoluna girip tarikatı benimseyerek, Hakk'ın huzuruna varmak ister; Hakk'ın sureti olarak algılanan insan-ı kâmil olmak ister. Kendini tanımak temel amacıdır; kendini tanıma Hakk'ın yüzüne ulaşmakla olanaklıdır; bir can, Tanrı'nın yüzü olarak algılanan kendi yüzünü bulduğunda/bildiğinde Hakk'ın yüzünü yakalamış demektir; bu inançtaki Hak algısını, in-

sanda somutlamak demektir. Çünkü, insanın kendi yüzünden başka ve ayrı bir Tanrı yüzü yoktur; insanda tecelli eden Tanrı'dır; bu nedenle Hakk'ın yüzüne ulaşma, insanın kendi yüzünü bulması, tanıması anlamına gelir.

IX) **Nimet dağıtma:** Makam, cemiyet, nasihat ve muhabbet sahibi olma. a) Makam sahibi olma; ruhsal bakımdan belli bir olgunluk aşamasına ulaşmış olma. Makam, tarikat yolcusunun ruhsal bakımdan ulaştığı olgunluk aşamasım simgeler; bu anlamda postu simgeler. b) Cemiyet sahibi olma; tarikata girmek isteyen, Bektaşi olmak isteyen talipleri olma. c) Nasihat sahibi olma; yol kurallarını, ilkelerini ve törenlerini anlatacak denli bilgi ehli olma. e) Muhabbet sahibi olma; Tanrı'ya, tarikat ulularına ya da tarikat yolunda yapılan bir işe, eyleme gönülden sevgi ve bağlılık duyma. Bir şikayetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için muhabbet meydanı açma.

X) **Aşka erme, şevke erme, özünü fakir görme:** a) Aşka erme; tanrısal varlığı içten gelen bir eğilimle sevme; sevilende kendini yoketme, sevilenle bir olma, seveni yok yalnızca sevileni var etme. Aşka erme yolundaki tarikat ehli can, bir âşıktır. Tanrısal varlığın gizemine bağlanarak kendini Tanrı'da, Tanrı'yı kendinde görme aşamasına yükselmiş yetkin kişi demektir. Bu nedenle tanrısal özde ölmezliğin sırrına ulaşılması durumunda beliren, sevenle sevilenin birliğini anlatmak için *"âşık-maşuk"* özdeyişi kullanılır. Yine, Alevilik-Bektaşiliğin kıyısında duran, Alevi-Bektaşi ilke ve âdetlerine belirli bir sadakat duyan, ancak nasip almamış durumda bulunan kimseye de âşık denir. Nasip almamış kişi anlamında âşık terimi, tarikat içine çekilme sürecindeki meraklı araştırmacıyı belirtir. Tekkeyi ziyaret edebilir, baba ile konuşabilir. Aşka eren tarikat yolcusu can; vecd durumunda gizli anlamım herkesin çıkaramayacağı, akla, mantığa ve şeriata aykırı şeyler söyleyebilir. Bu durum, kişiyi özgür /bağımsız kılmak için yaratılmış bir yaratıcılıktır. b) Şevke erme; Tanrı sevgisinden, tanrısal tecellilerden kaynaklanan coşkuyu duyma. c) Özünü fakir görme; Tanrı uğruna dünya varlığından vazgeçme; benin geçici isteklerine aldanmama; büyüklük taslayarak tanrısal varlık karşısında bağımsız bir tavır takınmama.

Makalat'a göre; ilham, fehm, aşk, şevk ve muhabbet cana kondu; can dirildi; akıl egemen oldu; geleni, varanı bildi. Çünkü tüm nesneler canla dirilir, can marifet ile dirilir. Onun için marifetli canlar, erenler camdır; marifetsiz canlar, hayvanlar canıdır. Su olarak algılanan marifet, gönül gözünden akar ve bostan olarak bilince çıkan canı sular.

Burada ilham inançta, kulun kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın, doğrudan Tanrı vergisi olarak kalbe atılan, gönüle doğan anlam, sezgi, bilgi anlamına gelir. İlham, akıl ve duyuların aracılığı olmaksızın, tanrısal gerçeklerin ve sırların, varlık ve olayların iç yüzünün, velinin gönlüne doğması biçiminde algılanır. Bu durum ancak arınmış gönüller için söz konusudur. Akıl ve duyu yanılgılarından uzak olduğu için, ilham'da aldanma ve yanılma payı yoktur.

Geleneksel söylemde; Makalat'ın bu açıklamasının yüzeysel anlaşılması sonucu, *"Akıl şeriat ve tarikat kapıları için gereklidir; marifet ve hakikat kapılarında akla gereksinme yoktur"* biçiminde özetlenebilecek bir ters bilinç ortaya çıkmıştır. Bu doğru mudur? Doğru olmadığı açık: Burada anlatılmak istenen şudur: İnançtan akla atlayarak şeirat ve tarikat kapılarında eğitilen yol ehli can; zâhirden kaçış görüntüsü altında bâtını yani gerçeği akılla kavrama gücüne erişmiştir. Daha açık bir anlatımla beyin, marifet kapısı ile birlikte daha az düşünme etkinliğinde bulunarak daha üretken bir aşamaya sıçramıştır. Nesnel süreçteki doğal yasaları, birey ilişkilerini ve toplum yasalarını; özel bir düşünme çabası harcamadan kavrayabilmektedir. Özcesi üretkendir. Gördüğü, duyduğu şeyler; bunun da ötesinde görmeden, duymadan soyut olarak algıladığı şeyler arasında var olan ortak yasalar /kurallar/ilkeler kendiliğinden gibi gözüken ama kesinlikle daha önceki bilgi birikiminin bir sonucu olan süreçte, beynin bir yansıması durumundaki gönülde belirir. Hakk'la Hak olma yolunda yüründüğünden; yol ehli can, yüklendiği misyonun bir gereği olarak birey gücünün/yeteneğinin üstünde bir güç/yetenekle donanır. Akıl insamndan çok inanç insanı durumuna dönüşür.

Akıl arkada, görülenler/duyulanlar, hatta, görülmeden/duyulmadan soyut olarak algılananlar öndeymiş gibi görünür; gerçeğinde

önde olan akıldır. Akıl alanı terkedildiğinde; akla gereksinme duymadan ulaşıldığına/elde ediliğine inanılan hemen her şey yok olur. Yine burada geçen fehm, inancı anlama ve bunun gereğini yerine getirme anlamını taşır. Alevilik-Bektaşilikte inanç dindir? Dinin zâhir anlamı; insanın kutsal olanla ilişkisini betimleyen inanış ve dogmalar bütünüdür. Alevi-Bektaşi inancında ise dinin ikili anlamı vardır:

a) Tarikat makamında beliren inançtır; tektanrıcı inancın dünyalaşmasıyla kazanılan ve yeni bir içerikle biçimlenen yarı-ilahi boyuttur. Akılla ulaşılan sonuçları kutsayan, düşüncenin evrimine koşut olarak değişimler/dönüşümler geçirerek an-ı daim'de anlamlı ve güncel kalan manevi ilkeler/kurallar bütünüdür. Tanrı'nın eksiksiz sureti olarak beliren insan-ı kâmil'in, bunun yüceltilmesi bağlamında kutbun yaşama görüşüdür.

b) Âşktır, sevgidir. Aşk, tarikat makamında beliren inanç dünyasında, kutsal köken olarak öne çıkan tanrısal varlığı, içten gelen bir eğilimle sevmedir; sevginin insanı bütünüyle egemenliği altına almasıyla sevenin sevilende kendini yoketmesidir.

Fiziksel dünya, hakikat'ın yokluktaki bir yansımasıdır. İkilik duygusu, Tanrı'nın varlığı gerçeğini insandan saklayan bir örtüdür. İnsanın içinde, çıktığı kaynakla yeniden birleşme eğilimi vardır. Bu nedenle insan kendi *"ben"*iyle bir savaşım içine girer. *"Birlik"*in sağlanabilmesi için *"ikilik"* aşılarak, *"ben"* fethedilir. *"İkilik duygusu"*nun aşılması ve *"ben"*in fethedilmesi, ancak *"aşk gücü"*yle olanaklıdır. Bu aşk içimizde vardır; çünkü o da, Tanrı'nın kendi yapısının bir parçasıdır. Bu bağlamda, içene saz çalıp şiir söyleme yeteneği ve becerisi kazandırdığına inanılan içki olarak algılanan aşk badesi, kâmil insanın bilgisinden başka bir şey değildir. Tarikat ehli can, bu bilgiyle donanır; bu bilginin gereklerini yerine getirir. Tektanrıcı dinin emirleri, bâtını bilmeyen cahillerin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevlerdir. Tarikat ehli canlardan bu emirler düşer.

Makalat'a göre cana konan ve canın dirilmesine ve aklın egemen olmasına yol açan bir diğer durum ise şevk'tir. Şevk, Tanrı sevgisinden, tanrısal tecellilerden kaynaklanan coşkuyu anlatır. Bu inançtan akla atlanılarak yakalanan yol sürecinde; üretken kılınan aklın, kendi yaratıları karşısında duyduğu hazdır/onurdur.

Cam sulayan, düşüncenin evrimini kesintisiz besleyen muhabbete gelince; onun da ikili bir anlamı vardır:

a) Tanrı'ya, tarikat ulularına ya da tarikat yolunda yapılan bir işe, eyleme karşı gönülde uyanan sevgi, bağlılıktır. Bu sevgi ve bağlılığın kesintisiz yaşanmasıyla tanrısal âlemin gücü içinde erimeye koşut olarak; Tanrı'nın tarikat yolcusundan *"ben"* özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koymasıyla elde edilen *"bir"* olma olgusuna ulaşılır. Kurgulanan inançla özdeşleşip halk'a dönülmesiyle inanç dünyalaşır; bunun doğal bir sonucu olarak Tanrı yeryüzüne iner ve yeryüzü tanrısallaşır.

b) Bir şikayetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi ve bir sonuca bağlanması için yapılan cem törenidir; muhabbet meydanıdır.

Meydanın Alevi-Bektaşi inancında çok özel bir yeri vardır. Meydana niyaz etmek; bir aşama olarak algılanan ve tarikat yolunda ceme katılanları temsil eden mekâna, bir dileğinin gerçekleşmesi için yakarmak anlamını taşır. İbadet meydanı, erenler meydanı ya da Kırklar meydanı adlarıyla da anılır.

Meydanın giriş kapısının iç kısmına eşik; meydanın orta kısmına dâr ya da dâr-ı Mansur denir. Genellikle giriş kapısının karşısında, küre makamı olarak algılanan bir ocak(Hz. Fatma Ocağı) bulunur. Ocak olmaması durumunda bunun yerine bir çerağ konur.

Meydana girene göre sağ taraf karşı köşede, yerden biraz yükseltilmiş bir zemin üzerinde Hz. Muhammet makamı olarak algılanan Ahmed-i Muhtar Postu (mürşit postu); bunun solunda kalan duvarın dibinde çerağ tahtı; bunun önünde ise meydan taşı bulunur.

Ocak'tan sonra sırayla giriş kapısının sol tarafındaki duvar boyunca postlar sıralıdır. Siyah renkli olan Horasan Postu'na kimse oturamaz, boş tutulur.

Alevilik-Bektaşilikte meydan, bir ibadet yeri olarak caminin yerini tutar: Ancak, camide şeriat, meydanda marifet; camide kıble'ye dönüş, meydanda karşılıklı kıble oluş vardır. Camide hoca ve müezzin; meydanda mürşit ve rehber bulunur. Camide yazılı Kuran, meydanda konuşan Kuran okunur. Cami dünya meydanıdır, güven yeridir; orada yapılan ibadet borç ödemedir. Meydan büyük mahşerdir; insanı sonsuz yaşama götüren ölüm sahnesidir. Bir kurban yeri; sonsuz saltanat yeridir; orada yapılan ibadet Mirac'a varmak

içindir. Tanrı yolundaki tarikat yolcusu sürece girince bir tür *"hicret"*e çıkar: Nefsinden sıyrılarak gönüle; gönülden sırra; sır'dan ruha; ruh'tan Hakk'a; Hakk'tan halk'a göç eder.

Buna koşut olarak insanın tanrısal gerçeklere ulaştığı yer olarak gönül, *"Tanrı'nın Evi"* anlamında insanda somutlanırken; gönlün, kalbin yönelme yeri anlamında çerağ, post, mürşit; Tanrı sözünü anlamaya ve bunun gereğini yerine getirmeye yönelme yeri anlamında çerağ tahtı ve nefs olarak algılanan ten'in yönelme yeri anlamında meydan taşı dünyalaşır.

Aleviler-Bektaşiler felsefelerinin ve teorilerinin biçimlenme sürecinde, görüşlerine kaynak olarak yüceltikleri Hallac-ı Mansur'u; dünyalaşan inançlarının toplumsallaştırıldığı yer'le yani meydan'la özdeş kılarak ölümsüzleştirdiler. *"Dâr"* ya da *"Dâr-ı Mansur"* adı altında bir *"kurum"* yaratarak, Ortodoks Sünni dünyanın uzağında ve şeriat yaptırımlarının dışında yaşamanın yolunu, yordamını buldular.

Dâr, Alevilik-Bektaşilikte; Hallac-ı Mansur'un asıldığı direk anlamında darağacını simgelediği gibi tarikatla ilgili törenlerin yapıldığı meydan ya da meydan odası'nın orta yerini de simgeler. Bunun ötesinde dâr, insana ilişkin tapınmanın toplumsallaştırıldığı; bireysel/toplumsal sorunların tartışıldığı ve çözüme kavuşturulduğu; kullanılış biçimine göre işlev kazanan bireysel/toplumsal bir olgudur. Bu olgunun yaşama geçirildiği bir kurumdur. Genelde insan-Tanrı-evren, özelde Tanrı-Muhammet-Ali üçlüsünün birlendiği insanın, insanlaşan tanrının tapınma; sazıyla sözüyle, müziği ve dansıyla birlik ve beraberlik içinde yiyip-içme; muhabbet ederek kusurdan, günahtan arınma; kendine ve topluma görevlerini yerine getirme; bu yolla iyi insan olma yeri/kurumudur.

Alevilik-Bektaşilikte dâr'ın, duruş biçimine göre adlandırılmış dört türü vardır. Bu dört duruşun her biri, toplumsal başkaldırı kültürünün yaşatılması anısına, düşünceleri ve inançları uğruna can vermiş, dört ulu insanın adıyla simgelenir. Burada en saygın yer Hallac-ı Mansur'undur. Dâr-ı Mansur; asılma duruşuyla temsil edilir ve darağacında asılarak öldürülen Hallac-ı Mansur gibi yol uğruna ölümü göze almayı, asılmaya hazır olmayı anlatır. Cemaatin ve dedenin önünde, canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildir-

mek için, niyaz ederek meydan'm ya da meydan odası'nın orta yerine gelerek, ayakları mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik olarak beklemek biçiminde uygulanan dâr'a durmak, bir bakıma Mansur olmaktır.

Diğer üç duruştan, yüzüstü yere kapanma duruşuyla temsil edilen Dâr-ı Fazlı, Fazlullah-ı Hurufi gibi, yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze almayı; dizüstü duruşuyla temsil edilen Dâr-ı Nesimi, Nesimi gibi yol uğruna derisini yüzdürmeye hazır olmayı ve ayak mühürleme duruşuyla temsil edilen Dâr-ı Hüseyin ya da Dâr-ı Fatma, Hüseyin ya da Fatma gibi, yol uğruna canını vermeye hazır olmayı simgeler.

Aleviler-Bektaşiler, dinsel inancı gökyüzünden yere indirip yeryüzünü tanrısallaştırırken, ahireti de dünyalaştırdılar; dünyada Cennet'i kurmak için Cehennem yaratıcılarına karşı verilen mücadeleyi kutsallaştırdılar.

Bu genel açıklamadan sonra nasip almış bir Alevinin-Bektaşinin Alevi süreğinde/ Bektaşi yolunda geçtiği aşamaların *"gönül kayıtlarını"* içeren Dört Kapı Kırk Makam öğretisinin, üçüncü kapısını irdelemeye girişebiliriz.

Marifet Kapısı: Dört Kapı Öğretisi'ne göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında üçüncü sırada yer alan ve ariflerle özdeşleştirilen; gönül yolunda en yüce düzeye ulaşma, tanrısal sırlara erme evresi; marifet.

Dört Kapı Kırk Makam üzerine kurulu Alevilik-Bektaşilikte üçüncü kapı ve buna bağlı on makam, marifet ya da marifet kapısıdır. Bu kapı inançta *"ikinci doğum"* olarak algılanan tarikat kapısını izler ve *"kutsal kökenle"* buluşma aşaması olarak bilince çıkar.

Marifet kapısında Tanrı yolundaki tarikat yolcusu; seyrü süluk'un seyr fillah ve seyr maallah makamlarını yaşar. Seyr fillah makamında Tanrı'da yolculuk yaparak; Tanrı niteliklerini kazanır. Seyr maallah makamında ise Tanrı'yla birlikte yolculuk yaparak; seven sevilende yok olur; her şeyin tanrısal olduğu *"birlik"* yakalanır.

Sahibi: Hz. Ali. Marifet Hz. Ali'nin şanına geldi.

Anlamı: Tarikat yolcusunun, gönül sezgisi yoluyla elde ettiği duyular üstü bilgi.

Duyular üstü olarak algılanmasına karşın gerçekte, marifet kapısına ulaşan canın bilgi birikiminin kendiliğinden bir uzantısı olarak gönüle doğan bâtın bilgi/bilinç; birliği çoklukta, çokluğu birlikte düşünmeyle sağlanır. Fark kula, cem Hakk'a bağlanır; halkı görmek fark, Hakk'ı görmek cemdir. Farkı olmayanın kulluğu, cem'i olmayanın marifeti olmaz. Fark, halkın Hak sayesinde var olduklarım ve varlıklarını koruduklarını anlamaktır; birlikte çokluğu, çoklukta birliği görmektir. İnançta gayb, Hakk'ın kendisinden değil, kulundan gizlediği şey olarak algılanır. Gayb âlemi, duyularla tanınıp algılanabilen âlemin ötesinde bulunduğuna inanılan âlemdir. Halk içinde bulunmalarına karşın, tanrısal gizeme ulaştıkları için kendilerini halktan gizleyebilenler, yani arifler, gayb erenleridir. Hakikate ve marifete ermiş ariflerin algılayabildiği âleme, gayb-ı izafi denir. Tanrı'dan başka kimsenin bilmediğine inanılan, duyularla ulaşılmayan, akıl ve bilgiyle kavranamayan, yalnızca aşkın gerçekleri olarak algılanan salt görünmezlik âlemine, "*tanrısal evren*" anlamında gayb-ı mutlak adı verilir.

Duyularla algılanabilir âlemden tanrısal âleme, beş ayrı görünür olma durumunu simgeleyen varlık evrenleri sıralanır:

1) Lahut; beş evren sıralamasında ilk sırada yer alan, en yüksek varlık alanı; kesin varlık alanı, tanrısal evren; lahut âlemi.

2) Ceberut; beş evren sıralamasında kesin varlık alanı, tanrısal âlem durumunda olan lahut'u izleyen, bütün varlıkların Tanrı bilgisinde toplandığı ikinci varlık alanı; tanrısal erkin bir simgesi olarak algılanan gök katı; ceberut âlemi.

3) Melekût; beş evren sıralamasında üçüncü sırada yer alan; Tanrı bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı varlık alanı; melekût âlemi.

4) Nasut; beş evren sıralamasında dördüncü sırada yer alan; Tanrı bilgisinde toplanan varlıkların madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı varlık alanı; nasut âlemi.

5) Misal; beş evren sıralamasında son sırada yer alan; bütün varlıkların, biçimleri ve özleriyle en olgun nitelikte bulundukları varlık alanı; misal âlemi.

Yine inançta, hazerat-ı hamse olarak bilinen; varlıkların, Tanrı'dan doğmalarından, doğup taşmalarından başlayarak, insan-ı kâmil durumuna gelinceye değin geçirdikleri beş aşama, beş görünür olma hali vardır:

1) Hazerat-ı gayb-ı mutlak; henüz Tanrı' nın ad ve sıfatlarının tecelli etmediği varlık alanı.

2) Âlem-i ceberut; salt ruhsal âlem.

3) Âlem-i melekut; ruhsal âlemle maddesel âlem arasındaki geçiş âlemi.

4) Âlem-i şehadet; madde âlemi.

5) Mertebe-i insan-ı kâmil; olgun ve kusursuz insanlık aşaması.

İşte Tanrı yolundaki tarikat yolcusu hicret'e çıktığında bütün bu âlemleri/evreleri/varlık alanlarını kateder; duygularından ve birey iradesinden sıyrılır; benliğini Tanrı'nın varlığında yokeder. Fena diyarı olarak algılanan bu dünyadan hareket eder; fena makamları olarak bilinen bu dünyaya özgü aşamaları geçer; fena fi'l pir olur, bütün varlığını mürşidinin kişiliğinde eritir; fena fi'l vücut'ta, bütün duygularından sıyrılarak yokluğun sınırına ulaşır; fena fi'l ehadiyet'te, gerçek varlık katına taşınır ve fena'il fena'da, yokluğun ötesine geçer.

İnancı: Adak. Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan dört inançtan üçüncüsü olan adak, marifet kapısıyla özdeşleştirilir.

Simgesi: Su. Sudur öğretisine göre, önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan, dört tür öğeden biri; marifet simgesi.

İmam Cafer Buyruğuna göre insan kökende, her biri bir kapı insanın kökeni durumunda bulunan ve anasır-ı erbaa adı verilen hava, su toprak ve ateş'in birleşiminden oluşur. Bu dört nesne, dört tabana oturur ve insan dahil varlık türlerinin oluşumuna katılmanın ötesinde kimi anlamlar içerir. İnançta; gönül verme, kabul etme suyun uzantısı durumundadır. Bunun da on özelliği vardır: a) Akıl; b) Bilgelik; c) İlim; d) Öğüt; e) Düşünce; f) Hayır; g) Kemal; h) Erdem; ı) Bağışlama; i) Cömertlik,

Kavmi: Arifler. İnsan-ı kâmil aşamalarından üçüncüsünü temsil eden marifet kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin su olduğu

kabul edilen, dört tür insandan üçüncü tür insanlar; marifet kavmi. Makalat'a göre; arifler, marifet kavmidir; asılları sudur. Su arıdır, arıtıcıdır; arifler de arıdır, arıtıcıdır.

Ariflerin ibadeti tefekkürdür; seyirdir; nazar sahibi olmaktır; dünya ve ahireti terketmektir; nazar ile edep beklemektir; arzulayıp Hakk'a ulaşmaktır.

Tarikat yolunda hakikata ve marifete ermiş olanlara arifler denir. Onlar, halk içinde bulunmalarına karşın, tanrısal gizeme ulaştıkları için kendilerini halktan gizleyebilenlerdir.

Yine Makalat'a göre baş arş'a benzer, gönül Uçmak'a; dünya muhabbet evidir, ahiret nimet evi; gönül marifet evidir, marifet hem dünyadan, hem ahiretten yeğdir..

Akıl Ay'a benzer, marifet güne benzer, bilimler ise yıldızlara benzer. Marifet ağacının dibi gönülde, başı gökten yukarıdadır; marifet ağacının başı tevhit, özü imandır; dibi yakınlık, kökü tevekküldür, yemişi ilimdir. Beş budağı vardır: 1) Şevk; insan gönlünün Tanrı sevgisinden, tanrısal tecellilerden kaynaklanan coşkusu; 2) Muhabbet; tarikat yolunda yapılan bir işe, eyleme karşı gönülde uyanan sevgi, bağlılık; 3) İnayet; Hakk'ın kulunu kayırması; 4) İradet; verilen bir sözü, içten gelen bir istekle yerine getirme; sözünde durma, sözünün eri olma; 5) Kurbiyet; yol ehli canın, gönlünü Tanrı dışındaki her şeyden arındırarak tanrısal nitelikler kazanması ve bu yolla Tanrı'ya ulaşması.

Kardeşi: Bir Pir'den el tutup kâmiller önünde musahip olmakla tarikat ve marifete ya da tarikat kapısı ve marifet kapısına kardeş olunur.

Muhasip, ikrar verecek, nasip alacak erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği kefil anlamında eşdir; yol arkadaşıdır; yol kardeşidir.

İkrar töreninde, karı-koca birlikte nasip alır; kadın, bir başka kadının kocasını; erkek ise başka bir erkeğin karısını musahip seçerek meydana girer.

Selamı: Esselam-ü aleyküm ey nur-u marifet erenleri.

Cünubu: Nefsini bilmemek.

Babası: Hz. Ali

Abdesti: Nefsini bilip Rabbini tanımak.

Makamlar:

I) **Edepli olma:** Eline-diline-beline sahip olarak kötü hal ve hareketlerden uzak durma.

Alevi-Bektaşi ahlakının temelini oluşturan edep; el-dil ve bel sözcüklerinin ilk harflerinden türetilmiş olarak algılanır. Bir Alevi-Bektaşiye göre hizmetteki edep, hizmetin kendisinden daha değerlidir. Edep kapsamında üç şey önemlidir:

a) Eline sahip olmak: Hırsızlık yapmama, kan akıtmama anlamında, Alevi-Bektaşi barışçılığının ve cana saygısının bir simgesi durumundadır. Bu yolla bir Alevi-Bektaşi eli, suç işleme aracı olmaktan çıkarıp güzellikleri yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

b) Diline sahip olmak: Yalan söylememe, sözle insanları birbirine düşürmeme, kov ve gıybette bulunmama anlamında, Alevi-Bektaşi açıklığının bir simgesi durumundadır. Bu yolla bir Alevi-Bektaşi dili, dedikodu yapma, fitne ve fesada katılma aracı olmaktan çıkarıp doğruyu söyleme, söz güzelliğini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

c) Beline sahip olma: Nefsina sahip olma, zina yapmama anlamında, gayrı- meşru ilişkilerden uzak durma anlayışının bir simgesi durumundadır. Bu yolla bir Alevi-Bektaşi cinsel organları, zina aracı olmaktan çıkarıp herkesin eşiyle, sevgilisiyle birlikte yaşamasının güzelliklerini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

Buyruk'a göre elini-dilini ve belini kötü kullanan uğrudur. Uğrunun Dört Kapı Kırk Makam ve on yedi erkânda yüzü karadır. Uğru dört çeşittir:

a) El uğrusu; mal uğrusudur, mal çalan kimsedir; Tanrı katında yüzü karadır.

b) Dil uğrusu; bilgiliden bilgiyi öğrenip başkasına kendisininmiş gibi anlatan, onları aldatan kimsedir; iki dünyada yüzü karadır.

c) Yol uğrusu; bir kâmil mürşitten yolun törelerini öğrenip talipleri kandırarak onlara babalık/dedelik yapan kimsedir; iki dünya da yüzü karadır.

d) Gönül uğrusu; bu bir bel uğrusudur; sarkıntılık edip bir bacının gönlünü çalan; işi bittikten sonra çekip giden kimsedir; Dört Kapı Kırk Makam, on yedi erkânda yüzü karadır.

II) Bencillik, kin ve garezden uzak durma:

a) Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun, ulaştığı marifet aşamasından düşme endişesini/kuşkusunu taşıması ve bu durumdan korku duyması. Tarikat ehli canda, Tanrı korkusu yoktur; Tanrı'ya ulaşma yolunda bir yanlış yapacağı korkusu; bir şeyi yanlış anlayacağı kuşkusu vardır.

b) Kendine yönelik eleştiriyi/sorgulamayı sürekli canlı tutarak/öne çıkararak bencillikten, kinden ve garezden uzak durma.

c) Koruyucu bir korkunun/kuşkunun kuşatıcılığında her an vicdanını dinleme; ayna olarak algılanan secdede kendini izleme; eksikliklerini/kusurlarını saptama ve yeni güne daha arınmış olarak çıkma.

Tanrı celal sıfatı ile kendi yüceliğini/ ululuğunu/enginliğini gösterecek ve buna dayalı bir korku yaratacak biçimde insanın gönlünde tecelli eder. Bu Tanrı'nın heybet durumudur. Tanrı'nın gönülde, heybet durumunda görünüş alanına çıkmasıyla insan, gaybete girer (kendinden geçer). Gaybet, Tanrı'da yok olma yolunda bir aşama olarak algılanır; Hakk'tan gelen doğuşlar ve feyizler nedeniyle çevreden ve kendi fizik varlığından soyutlanma biçiminde beliren, her şeyden habersiz olma durumunu betimler. Gaybet durumuna giren tarikat yolcusu, kalbini Tanrı'dan başka her şeyden arındırır; Tanrı'yla birlikte olmanın huzurunu yaşar. Bütün benliğini Tanrı bilincine yönelttiği için çevreden ve bu arada kendi duyularından soyutlanır. Bu dünyada olmasına karşın, tanrısal gizemle örtülür ve bir bakıma yok olur. Tanrı cemâl sıfatıyla insanın gönlünde görünürse üns (sevinç) oluşur.

III) Perhizli olma:

a) Hiçbir şeyde aşırı olmama/aşırıya kaçmama.

b) Ulaşılan manevi aşamanın verdiği sarhoşluktan korunma; bu hazzı yanlış algılayıp kendini yitirmeme.

c) Mahrem olan şeylerden kaçınma/uzak durma.

IV) Sabır gösterme:

a) Bir olgunluk belirtisi, bir aşama olarak algılanan, Tanrı'dan başka kimseye yakınmama.

b) Kutsal gerçeğe giderken aceleci olmama; taşkınlık yapmama; öl-

çüyü elden bırakmama.

c) Mürşidin verdiği kadarıyla yetinme; nefsine uyup mürşidinden taşıyamayacağı/kaldıramayacağı isteklerde bulunmama.

V) **Utanma:**

a) Yakışıksız davranışlardan, uygunsuz işlerden kaçınma.

b) Kınanma, ayıplanma endişesiyle bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sıkılma.

VI) **Cömert olma:**

a) Bilgisini ehlinden esirgememe.

b) Bilgisinden layık olanı yararlandırma.

c) Bunu bir ibadet olarak algılama ve bu yolla kendini temizleme/arı kılma.

VII) **İlim öğrenme:**

a) Tarikat yolunda, gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulma.

b) Sezgisel aklım kullanarak kesin bilgiye ulaşma.

VIII) **Miskin olma:**

a) Kendisine hiçbir varlık tanımama.

b) Eyvallah Kapısı'nın kulu olma bağlamında; edilen bir sözü, yapılan bir işi, gösterilen bir tavrı olumlama/onaylama /benimseme; razı olma, itaat etme; teslim olma, bağlanma.

IX) **Özünü bilme:**

a) Son amacını âlem-i ekber'de bulan ve küçük evren olarak algılanan insanı tanıma.

b) Bu yolla son amacını âlem-i asgar'da bulan ve büyük evren olarak algılanan âlem'in farkına varma.

c) Bu bağlamda Tanrı'mn bütün sıfatlarının insanda tecelli ettiğinin ayrımına erme.

Alevilerde-Bektaşilerde *"gönül bilgisi"*, özünü bilmenin bir koşulu durumundadır. İnançta gönül bilgisiyle donanmış yol ehli can, kendinin yüceltilmesinin bir ürünü olan ve büyük evren adıyla anılan; bâtında, Tanrı adına tasarrufta bulunan kutbun teninden/canından başka bir şey olmayan, tanrısal âlemle buluşmak ister. Çünkü o, kendi kanıtıdır; bu yolda yürümesine engel oluşturan şeriatı yadsır.

X) **Arif olma:**

Tanrı'nın; gönül bilgisi, duyarlığı, derinliği yoluyla kendisiyle bütünleşmesine izin verdiği ve bu yolla, kendi yüce varlığını görebilmesi lütfunu sağladığı, kendi özünü tatmanın zevkini verdiği, yüksek olgunluk aşamasına ulaşma.

Arifin İlahi Hakk'ın özünü tatması durumunda; bilenle bilinen, tek bir varlık olur. Arif bu konuma, kendiliğinden ya da bilimle/öğrenimle değil, duyuş ve seziş yoluyla yükselir; bilgi ötesindeki dünyada olup bitenleri bilme yeteneğine kavuşur.

Tanrı ya da tarikat yolcusuna görünen ve onu yolda yüce aşamalara taşıyan kemal halleri dörttür: a) Feth-i karib; kula açılan ve onu nefsin derecelerine taşıyan kalp makamı; b) Feth-i kudret; tarikat sevgisini yayarak gönülleri açma, ruhları ışıklandırma, Ali sevgisini çoğaltma; c) Feth-i mutlak; zat-ı ahadiyet'in (Tanrı'nın) tecellisi. D) Feth-i mübin; kula açılan velâyet makamı.

Hakikat inançta, Hakk'ın tarikat yolcusundan özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koymasıyla elde edilen şeydir. Hakikat bir ilham makamıdır. İlham, kulun kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın, doğrudan Tanrı vergisi olarak kalbe atılan, gönüle doğan anlam, sezgi, bilgidir. Akıl ve duyuların aracılığı olmaksızın, tanrısal gerçeklerin ve sırların, varlık ve olayların içyüzünün, velinin gönlüne doğması biçiminde algılanır. İlham, ancak arınmış gönüllere iner. Akıl ve duyu yanılgılarından uzak olduğu için, ilham'da aldanma ve yanılma payı yoktur.

Akılla çelişir gibi görünen bu durum aslında bir görüntüdür. Şeriat ve tarikat kapılarında akılla donanan ve artık fazlaca bir düşünme eyleminde bulunmadan da akılla gidilen sürecin sonuçlarına ulaşabilen insan, üretici insandır. Bu üretici insan marifet kapısıyla birlikte ve inanç kanalında, Hakk'la Hak olmayı amaçlayan bir varlık olarak öne çıkar. Sezgileriyle yürüyor gözükür. Daha doğrusu genelde marifet kapısıyla, özelde hakikat kapısıyla Tanrı yolundaki tarikat yolcusu; inanç varlığı ile somut varlığının üst üste örtüşmesi sürecinde, normal insanlardan farklı kimi yetilerle, doğaüstü güçlerle donanmaya başlar. Bu durum, halk adına, topluluk adına kimi misyonları yüklendiğini gösterir. Yüklendiği misyonun gücü, birey gücünün üstünde olduğundan, üstelik bu misyon akılla/man-

tıkla çelişen zaman ve mekânda gezdirildiğinden, bakıldığında duyular ötesi bir kanalda ilerleniyormuş izlenimi uyandırır. Aklın altyapı görevi üstlendiği bir zeminde; toplumsal güç, inanç yaratısı biçiminde öne çıkar.

Gizli, örtük ve perdelenmiş olan ve toplumsal güçle giydirilmişi durumda bulunan tanrısal gerçeği açığa çıkarmak, hakikat kapısındaki can ehli için bir tür keşif olarak algılanır.

Tanrı'nın kendine bağışladığı esin kaynağı ile sıradan insanlara kapalı olan gerçekleri kavrayabilir. Böylesi bir durumda Hakk'la arasındaki perde ortadan kalkar. Tarikat yolcusunun, gizli hakikatı açığa çıkarması üç aşamada gerçekleşme olanağını bulur:

1) Aklını kesin kanıt kullanarak, Tanrı hakkında kesin bilgi sahibi olması (muhadara-ilm el-yakin);

2) Açıklama ve bilim yoluyla bilme (mükâşefe-ayn el-yakin);

3) Tanrı vergisi olan bir esinle aracısız bilme (müşahede-Hakk ül-yakin).

Görüldüğü gibi Hakk'la Hak olan insan-ı kâmil; zaman ve mekândan bağımsızdır. Buna karşın insan-ı kâmil dışında kalan her şey, yani Tanrı'nın birliğinin dışında kalan çokluk, çokluğun oluş ve yokoluş yasaları, zaman ve mekân kalıplarına bağımlıdır. İnsan-ı kâmilin bu özelliği onun, Hakk'tan halk'a indiğinde yeteneğini /yorumunu kutsayacak olan inanç yanını oluşturur. İnancın çizdiği yuvada, ilahi nurun tecelli edip nefsin ölmesiyle bir gönül yaşamı başlar. Böylesi bir gönül yaşamı süren mürşidin, gönülleri ferahlandıran manevi gücü, nefes olarak algılanır. Nefesiyle bir mürşit şunları anlatmak ister:

1) Bizler, bizi ebedi gerçeğin özüne götüren birlik dolusunu içtik, bu nedenle şaraba gereksinmemiz kalmadı. Asıl gerçeğe, ebedi gerçeğe ulaşarak Hakk'a kavuştuk; bunun için mihraba gereksinmemiz kalmadı.

2) Bizim yolumuzda canın önemi yoktur, biz cananı arıyoruz.Gönlü Kâbe bilir, gönüle ulaşma yolunun kurallarına uyarız. Biz; bu nedenle insana secde ederiz; bizim için bundan başka bir ibadet biçimi yoktur.

3) Kuran'ın gerçeklerini ortaya çıkaran bizleriz. Biz Kuran'ı insanın

yüzünde bulur ve oradaki Kuran'ı okuruz. Bize başkaca bir Kuran gerekmez.

4) Bizler, ebedi gerçekler peşinde koşmaktan yanıp yakınan ama yılmayan insanlarız. Ezelde evet dedik ve bu sözümüzden asla dönmeyiz. Biz zaten meleklerle dostuz. Bu nedenle günah-sevap melekleri bizim günahımızı-sevabımızı yazmayı bırakmıştır.

Bu kısa açıklamadan sonra nasip almış bir Alevinin-Bektaşinin Alevi süreğinde/ Bektaşi yolunda geçtiği aşamaların gönül kayıtlarını içeren Dört Kapı Kırk Makam öğretisinin, dördüncü kapısını irdelemeye girişebiliriz.

Dört Kapı Kırk Makam üzerine kurulu Alevilik-Bektaşilikte, dördüncü kapı ve buna bağlı on makam, hakikat ya da hakikat kapısıdır. Bu kapı inançta kutsal köken'le bulaşma olarak algılanan marifet kapısını izler ve tanrısal âlemin gücü içinde erime olarak bilince çıkar.

Bu Hak ile yaşama olgusudur. Tanrı yolunda manevi yolculuğuna çıkan tarikat insanı hakikat kapısına ulaştığında; seyr illallah (Tanrı'ya yolculuk), seyr fillah (Tanrı'da yolculuk) ve seyr maallah(Tanrı'yla birlikte yolculuk) seyrü sülük aşamalarını tamamlamış ve seyr anillah(Tanrı'dan yolculuk) aşamasına ulaşmış olur.

Hakikat Kapısı: Dört Kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında dördüncü sırada yer alan ve muhiplerle özdeşleştirilen; Hakk'ı görme, tanrısal âlemin gücü içinde erime evresi; hakikat.

Tanrısal âlemin gücü içinde erime; tanrısal özde ölümsüzlüğü anlatır; bu bir beka durumudur. Beka öğretisi en belirgin biçimini Hallac-ı Mansur'da(857-922) alır. Onun *"Enel Hak"* sözü beka'nın, Tanrı'nın kendisi olduğu anlamına gelir. Beka durumuna ulaşan kul, Tanrı'nın varlığıyla var; O'nun ezeli ve ebedi oluşuyla ezeli ve ebedi olur.

Sahibi: Hz. Ali. Hakikat, Hz. Ali'nin şanına geldi.

Anlamı: Bâtına, tarikata ilişkin bilgi.

Simgesi: Toprak; Sudur öğretisine göre, önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan, dört tür öğeden biri;

hakikat simgesi.

İmam Cafer Buyruğuna göre insan kökende, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda bulunan ve anasır-ı erbaa adı verilen hava, su, toprak ve ateş'in birleşiminden oluşur. Bu dört nesne, dört tabana oturur. Ve insan dahil varlık türlerinin oluşumuna katılmanın ötesinde kimi anlamlar içerir.

İnançta toprak, Şah-ı Merdan Ali'dir. Velilik ve kerameti o ortaya çıkarmıştır. Toprak insanoğluna sunulmuş en yüksek varlıktır; bu nedenle toprak olmak, kişinin özünü bilmesidir. Kişinin ruhundaki huzur, toprağın uzantısı durumundadır. Tanrı cenneti onun üzerine kurmuştur. Toprak en yüce bilimin ayrıntılı kitabıdır. Toprağın on özelliği vardır: 1) Yoksulları gözetici olma; 2) Hayır öğütlü olma; 3) Âdil olma; 4) İnsaflı olma;5) Rızadan geleni nur bilici olma; 6) Bilim sahibi olma; 7) Hakikatı sayan olma; 8) Hakk'a yakın olma; 9) Andında durma;10) Vefalı olma.

İnancı: Vuslat. Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan dört inançtan biri olan vuslat, hakikat kapısıyla özdeşleştirilir.

İnançta vuslat'ın ikili anlamı vardır:

a) Tarikat yolunda tüm manevi aşamaları geçerek Tanrı'ya ulaşma; visal-i Hak.

b) Tanrısal ülkeden ayrı düşerek gövdeye giren ruhun, gövdeden çıkarak yeniden tanrısal ülkeye dönmesi; Hakk'a yürüme.

Kavmi: Muhipler; insan-ı kâmil aşamalarından dördüncüsünü temsil eden hakikat kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin toprak olduğu kabul edilen, dört tür insandan dördüncü tür insanlar; hakikat kavmi.

Makalat'a göre muhipler, hakikat kavmidir. Asılları topraktır. Toprak, teslim-i rıza anlamına gelmektedir. Muhipler de teslim-i rıza olmak durumundadır. Muhiplerin ibadeti münacattır; seyirdir; müşahededir; arzularını yenmektir; Hakk'ı bulmaktır; halleri birikip bir olmaktır.

Kardeşi: Talip üzerinde pir hakkının var olduğunu kabul etmekle hakikat ya da hakikat kapısının kardeşi olunur.

Selamı: Esselam-ü aleyküm ey nur-u hakikat erenleri.

Cünubu: Kendi ayıplarını örtüp başkalarının ayıplarını açmaktır;

aklı ile bildiğine kalbi ile onayladığına inanmamaktır.

Babası: Muhammet Mustafa.

Abdesti: Kendi ayıbını görüp başkalarının ayıbını örtmek.

Makamlar:

I) **Türab olma (Toprak olma):**

a) Herkesin ayak toprağı anlamında alçakgönüllü olma.

b) Tanrı'dan gelen her şeyi gönül hoşluğuyla karşılama.

c) Tanrı'nın hoşnutluğunu, onayım kazanma.

d) Kendini yol kurallarına bırakma; teslimiyete erme.

II) **Tüm insanları bir görme:**

a) İnsanlar arasında din, dil, ırk ve cins ayrımı yapmama

b) Tüm insanların inançlarına hoşgörüyle bakma.

III) **Elinden geleni esirgememe:**

a) Elinden gelen bir hizmeti, yardımı vermekten/yapmaktan kaçınmama.

b) Verici olma.

IV) **Kimsenin ayıbını görmeme:**

a) İnsanları iyi ve üretici yanından yakalama.

b) İnsanların kusurlarını, ayıplarını örtücü olma; onları çoğaltıcı/yayıcı olmama.

V) **Tevhit anlayışında olma:**

a) Bütün varlık türlerinin Tanrı'da *"bir"* olduğuna inanma.

b) Tanrı'dan başka varlık tanımama.

c) Tanrı'nın birliğine ve Ali'nin Tanrı'nm velisi olduğuna inanma.

d) Tanrı'nın görüntüsü durumunda bulunan canlı-cansız tüm varlıkları sevme; bunu bir ibadet olarak algılama.

Tevhidin üç aşaması vardır:

1) Telkin: Şeriat kapısından tarikat kapısına girme olarak algılanır.

2) İlbas: Tarikat kapısından marifet kapısına girme olarak algılanır.

3) Ahadiyet: marifet kapısından hakikat kapısına girme olarak algılanır.

Ali'nin Tanrı'nın velisi olduğunu vurgulayan ve cemlerde müzik eş-

liğinde söylenen şiirlere tevhit denir. Tevhidin yaygın söyleneni yedi mısradan oluşur:

Lâ İlâle İllallah
Ali Mürşid Ali Şâh
Ali Hayder Ali Şâh
Ali Esed Ali Şâh
Ali Şîr'dir Ali Şâh
Eyvallah Şâhım Eyvallah
Lâ İlâhe İllallah

VI) **Vahdet-i mevcut anlayışında olma:**

a) Tanrı'ya yakın olma; Tanrı'yla *"bir"* olma.

b) İnsan-Tanrı-Evren üçlüsünden oluşan *"birliği"* Tanrı olarak algılama.

Varlığın birliğini, yaratanla yaratılanın bir olduğunu savunan vahdet-i vücut, daha çok Anadolu ve İran'da gelişme olanağı buldu. İlkçağ Anadolu Yunan düşüncesinin yanı sıra İslamlık öncesi Türk, Eski İran ve Hint inanışlarının bir sentezi olarak biçimlenen vahdet-i vücut, bir tasavvuf akımı olarak gelişti. Alevilik-Bektaşilik bu inancı tasavvuf yoluyla aldı. Ve onu, Ali'nin kişiliğinde daha da somutlaştırdı.

Vahdet-i Vücut biçiminde öne çıkan ilk dönem tasavvuf anlayışı, Alevilik-Bektaşilik inancında vahdet-i mevcut biçimini aldı.

Vahdet-i mevcut anlayışında; oluşturan da, oluşan da, oluş da birdir (İnsan-Tanrı-Evren üçlüsünden oluşan birlik); Tanrı'dan başka mevcut yoktur (La mevcudu illallah). Varlık tektir, birdir; yaratanla yaratılan özdeştir. Yaratma yoktan var etme değil, gizlilikten görünüş alanına çıkmadır.

Görünüş alanına çıkan Tanrı, varlıkların en olgunu, en yücesi olan insanda, daha belirgin bir nitelikte kendini gösterir. Bu nedenle varlıklar arasında Tanrı'ya en yakın, öz bakımından O'nunla eşit olan insandır. İnsanda bulunan düşünme ve yargılama yeteneği, Tanrı iradesinin bir bölümüdür. Bu yüzden insanla Tanrı, eş varlık düzeyindedir. İnsan Tanrı'nın konuşan dili, söyleyen ağzıdır; özcesi insan, konuşan Tanrı'dır.

Vahdet-i mevcut anlayışında, varlık türlerinin var olmasından ön-

ceki sureti, yani Tanrı'nın bilgisindeki değişmez sureti, âyan olarak algılanır. Tanrı'nın bilgisi ve varlık türlerinin sureti, sonsuz ve kalıcıdır. Buna karşın, varlık türlerinin bizim görebildiğimiz varlığa dönüşümü sonludur. Bu nedenle gerçek varlık, âyan-ı sabite'dir. Baktığımızda gördüğümüz varlık türleri, âyan-ı sâbite'nin var görünmesinden başka bir şey değildir.

Tanrısal esinle olgunluk aşamasına ulaşıldığında kazanılan; belli bir dönemle sınırlı olmama, belli bir sürenin değil tüm zamanın içinde (anda, geçmişte ve gelecekte) var olma durumu kazanılmış olur. Bu durum, Tanrı'nın kendine dost kıldığı ve verdiği ilhamla yaratıcı varlığına kattığı velilerin aşamasını, velâyet makamını belirler.

VII) **Manayı bilme-Sırrı öğrenme:**

a) Gönül sezgisi yoluyla duyular üstü bilgiye ulaşma; marifete erme.

b) Bâtın bilgisini, tarikat bilgisini özümseme; hakikate erme.

c) Nefsin isteklerinden sıyrılıp derin düşünceye dalarak, *"Tanrı Evi"* olarak tanımlanan gönülde tecelli eden gayb durumundaki şeylerin, yani Hakk'ın gayb durumuna getirdiği ancak halk'a bildirmediği şeylerin ayrımına varma; sırra erme.

d) Ulaştığı manayı, erdiği sırrı, ehil olmayandan sakınma; sırrı sır etme; takiye sahibi olma.

Asıl gerçekler, görünür olanın ötesindeki sırlardır. Bu sırlara, Tanrı yolunda tarikat yolcusu olmakla ulaşılır. İnsanda gönül, tanrısal bilgi alanı; ruh, sevgi alanı; sır ise aşkın gerçekleri sezme alanı olarak algılanır. Gönül gözü açık olanlar; gayb âleminin işaretlerini, belirtilerini kendi iç dünyalarında sezebilirler. Bu durumdaki bir insan, sırra ermiş bir mana adamıdır. Sırra ermiş mana adamının gönlüne, gayb âleminden tanrısal bir lütuf olarak, insanı kendinden geçiren anlamlar gelir. Bu bağlamda insanın üç türlü niteliği vardır:

a) Fiiller (davranışlar); insan kendi iradesiyle kazanır.

b) Ahlak (huylar); doğuştan gelir, ancak harcanan çabalara bağlı olarak değişir.

c) Ahval (haller); gayb âleminden tanrısal bir lütuf olarak gelir; in-

sam aşka uğratarak kendinden geçirtir, mest eder, aklım elinden alır.

Sırra ermiş mana adamı, kabe kavseyn olarak bilinen; Hakk'a ulaşmayı engelleyen bir ölçü olarak algılanan Tanrı ile insan arasındaki uzaklığın ötesine geçmiş bir insan-ı kâmil'dir.

İnsan gönlü, Tanrı'nın tecelli ettiği yerdir. Kendini Hakk'a vererek cezbeye kapılan biri için kabe kavseyn,Tanrı'ya kavuşmayı önleyen bir engel durumundadır. Tanrı yolundaki tarikat yolcusu, bu uzaklığın ötesine geçmezse, Tanrı'dan uzak kalmış kabul edilir. Genelde ise günah ortamı olarak algılanan toplumsal yaşam/dünyasal yaşam; Tanrı'ya gidişte bir engel olarak belirir. Dünya sevgisi ve dünyaya duyulan ilgiden sıyrılamadığı sürece salik, geçici varlıklar âleminden kurtularak vahdet'e ulaşamaz.

Tanrı düşüncesini daha içten ve derinden yaşayabilmek için, günah işleme ortamından uzak, ayrı yaşama biçiminde uygulanan inziva, özünde doğal yoldan bir sapmadır. Daha doğrusu doğal olanı yakalamak için, çok güçlü bir irade isteyen doğal olandan ayrılmayı devreye sokarak insanı eğitmek amacını güden bir eğitim yöntemidir. Genelde iki şekilde anlaşılır ve uygulanır:

a) Halk içinde Hakk'la olma; belli olgunluk aşamasına gelmiş tarikat yolcusu tarafından uygulanabilir. Tarikat yolcusu toplumun içinde, işinde gücündeyken bile yalnızdır ve Tanrı'yla birliktedir. Bu anlamda dünyada bir başınadır ve gariptir; her şey elinde olsa bile hiç bir şeyi yoktur.

b) Dünya nimetlerinden uzakta bir başına yaşama; tarikat yaşamına yeni girenler, yeterli olgunluk aşamasına ulaşmamış olanlar için bir yükselme ve arınma yöntemi durumundadır. Daha çok tekkelerde belli süreler için çileevi'nde geçirilen bir yaşama biçimidir.

VIII) **Seyrü süluğunu tamamlama:**

a) Seyrü süluk aşamaları sıralamasında dördüncü sırada yer alan ve Tanrı'dan halk'a dönme olarak algılanan seyr anillah(Tanrı'dan yolculuk) aşamasını tamamlamış olmak.

b) Gerçek gerçek olmak; gerçekle gerçek olmak. Manevi olgunluğa ulaşan tarikat yolcusunun ruhu/canı; tanrısal görüntüleri gözlemlemek için gayb âlemine seyahete çıkar. Tarikat yolcusunun seyrü

süluğu, yani manevi yolculuğu dört aşamada gerçekleşir:

a) Seyr illallah(Tanrı'ya yolculuk); beşeri isteklerden sıyrılarak tanrısal iradeye teslim olma.

b) Seyr fillah(Tanrı'da yolculuk); tanrısal nitelikleri kazanma.

c) Seyr maallah(Tanrı ile birlikte yolculuk); ikiliğin ortadan kalkarak her şeyin tanrısal olması.

d) Seyr anillah(Tanrı'dan yolculuk); Tanrı'dan halk'a dönerek birey/toplum hizmetine adanma; hizmetli olma; ruhlar âleminden beşeriyet âlemine dönerek kendine gelme.

IX) **Gerçeği gizlememe:**

a) Sohbette, muhabbette hakikat sırrını Hakk'tan halk'a taşıma.

b) İnançtan akla atlama; aklın kılavuzluğunda kâmil toplumu yaratmaya koyulma.

X) **Münacat ve müşahede:**

a) Tanrısal sırları ve tecelilleri seyretme; bu yolla tanrısal âlemi görme.

b) Her an Tanrı Evi olarak algılanan gönülde Tanrı ile söyleşide bulunma.

c) Tarikat ulularını övme, onlara bağlılıklarını bildirme.

ON İKİ İMAM ON DÖRT MASUM-U PÂK ON YEDİ KEMERBEST

Hz. Ali kimi zaman insanlara arslan donunda göründüğü için O'na Allah'ın arslanı Haydar(Esedullah-ı Haydar) adı verildi. Selman ile Kamber, rıza kapısına gelip Şah'a hizmetli oldu.

"*-Yeryüzünde Ali'den üstün yiğit, Zülfikâr'dan keskin kılıç yok*", dendi. Şehitler donu, kırmızı geldi; onun için en yüksek mertebe onların oldu. Ama Hz. Ali'yi lanetli Mülce camide namaz kılarken şehit etti.

Kocası Hz. Hasan'a Muaviye'nin kışkırtmasıyla karısı Ümmi Seleme ağu verdi. Ama sonra da o gözü dönmüş vefasız, o suyu bozuk Seleme;

"*-Rahmet ya Hasan*", diye ağladı.

"*-Ah Hasan, rahmet sana! Ey Şah oğlu iki cihanı gezsem sana eş bulamam. Senin gibisini, sana benzerini göremem. Hayalin gözümde, özlemin yüreğimde ve bakışların gözüm önünde ey güzel nur! Ey Ali'nin yadigârı, ey Muhammet'in ciğer köşesi, ey huyu güzel, yaradılışı yumuşak, sözü şeker! Kerbelâ'yı şereflendirmiş güzellere eriştin. Ey güzel yüzlü, güzel gözlü, perçemi anber kokulu! Yerde insan, suda balık, gökte melek, Cennet'te huriler senin için ağladı.*"

Yezit'in katlettiği Hz. Hüseyin'in kanlı gömleğini Fatıma eline alıp divana durdu. Mahşer gününe dek Hz. Fatıma bekleyecek ve orada o gün:

"-Hüseyin onların suçunu bağışla, senin bu kanlı gömleğin için ben onları bağışladım", diyecek.

Hüseyinoğulları Zeynel Abidin, Muhammet Bakır, İmam Cafer'dir. İmam Cafer, Hüseyniler yolunu göstermiştir. Musa Kazım, evliyalar hanıdır. Sonra Rıza Sadık gelir. Cihanda vücudu pâk, günahtan uzaktır. Ve İmam Muhammet Taki ve Ali Naki, sonra Hasan al Askeri. Son olarak gelir Muhammet Mehdi. Mehdi, imamlar aşkına Zülfikâr çalacak; Şah-ı Sultan Kerbelâ'nın öcünü alacak. Lanet tasmasını takıp Yezit'in boynuna, mahşerden önce hazır duracak.

On Dört Masum-u Pâk ise şunlardır: 1) Mehmet Ekber; 2) Abdullah; 3) Hüseyin oğlu Abdullah; 4) Hüseyin oğlu Kasım; 5) Hüseyin; 6) Zeynülaba oğlu Kasım; 7) Ali Eftar; 8) Cafer Sadık oğlu Abdullah; 9) Yahya; 10) Salihi; 11) Tayip; 12) Mehmet Naki oğlu Cafer; 13) Hasan-ül Askeri oğlu Cafer; 14) Müşarileyh oğlu Kasım.

On Yedi Kemerbest şunlardır:

1) İmam Hasan; 2) İmam Hüseyin; 3) Hadi Ekber; 4) Abdülvahit; 5) Ebubekir Tahir; 6) Ömer Tayip; 7) Mehmet Hanife; 8) Osman Turap; 9) Abdulrauf; 10) Ali Ekber; 11) Abdülvehap; 12) Abdülcelil; 13) Abdürrahim; 14) Abdülmuin; 15) Abdullah Abbas; 16) Abdülkerim; 17) Abdüssamet.

CÖMERTLİK

Cömertlik, yol ehli canların verebilecekleri her şeyi başka bir cana sunabilmesi demektir. Malı mala, canı cana katmak, yolumuzun ilkesidir. Ancak kimi nesneler vardır ki onlardan kesinlikle cömertlik yapılmaz: 1) Tanrı Muhammet'in sevgisinden cömertlik yapmadı. Kendinden başkasını sevmeyi reva görmedi. 2) Melekler imandan cömertlik yapmadı; iman babadan oğula miras kalmadı. 3) Muhammet ümmetinden cömertlik yapmadı. Ümmetinden cömertlik yapsaydı, ümmetinden geçer, oğlu İbrahim'den geçmezdi. 4) Hz. Ali, Fatıma'dan cömertlik yapmadı. Hz. Ali Fatıma'dan cömertlik yapsaydı ondan geçerdi. Ve o zaman bir kişinin karısı şeriata göre başkasına düşerdi. 5) Hz. Ali, Düldül'den cömertlik yapmadı. 6) Hz. Ali, Zülfikâr'dan cömertlik yapmadı.

İnsan sevgiye muhtaçtır. Yürek sevgi arar. Sevgi Tanrı katıdır. İnsanı ot yiyen hayvandan ayıran özelliği budur. Ama sevgi ve cömertlik, insanı doğru yoldan ayırmamalıdır.

UĞRU/UĞRULUK

Günlerden bir gün Hz. Muhammet'in ak devesi ortalıktan yitip gider. Hz. Muhammet, devesini aramaya çıkar. Kenti gezer dolaşır; sorar soruşturur; devenin izini bulamaz.

"-Belki kentin dışına çıkmıştır", düşüncesiyle deveyi kentin dışında aramaya koyulur. Deveyi ararken bir kuytuda yedi kişiyi oturur görür. Onlara yaklaşır ve Tanrı'nın selamı ile onları selamlar:

"-Deve yitirdim. Ak bir deve gördünüz mü?", diye sorar. O yedi kişi Hz. Muhammet'e hiç bakmaksızın:

"-Görmedik", diye karşılık verirler. Oysa Hz. Muhammet'in ak devesini onlar çalıp, ıssız bir yerde boğazlayıp pişirmişlerdir. Hz. Muhammet üzerlerine geldiği zaman devenin etini yemektedirler. Bu yalancı ve uğru yedi kişinin tümü cüzzam olur. O zamandan bu yana dünyadaki bütün cüzzamlılar onların soyundandır.

O yedi kişden birincisi Hz. Muhammet yanlarına yaklaştığında devenin etini yemekteydi. Muhammet anlamasın diye ağzını açmadı; devenin etini ağzına sakladı; onun ağzı koktu. İkincisi, devenin etini koltuğunda sakladı; onun koltuğu koktu. Üçüncüsü, devenin etini koynuna soktu ve orada sakladı; onun ise vücudu koktu. Dördüncüsü, devenin etini gömleğinin altına sakladı; onun gövdesi alaca oldu. Beşincisi, devenin başını alıp üzerine oturmuştu; o ise ur oldu. Altıncısı, deve kesildikten sonra iz kalmasın diye devenin kanım toprağa karıştırmıştı; o egzama oldu. Yedincisi ise iz kalmasın diye devenin kemiklerini ateşte yakmıştı; o da miskin oldu.

Cüzzam olanlar bir söylentiye göre yedi, bir başka söyklentiye sekiz kişidir: Bunlardan birincisi, Ulu Tanrı'nın hışmına uğrayıp enbiya ve evliyadan beddua alandır. İkincisi, Mansur'un öldürülmesine fetva verip dâr'a çekendir. Üçüncüsü, Seyit Nesimi'nin sözlerini küfür sayıp derisini yüzendir. Dördüncüsü, Hz. Muhammet'in ak devesini çalıp inkâr edendir. Beşincisi, hayız ve lohusalık zamanında kadınla cinsel ilişkide bulunandır. Altıncısı, yolda cünüp gezendir. Yedincisi, fahişe kadınla cinsel ilişkide bulunandır. Sekizincisi, İmam Hasan'a ağı verip, İmam Hüseyin'in başını kesendir.

Uğrunun dört kapı, kırk makam, on yedi erkânda yüzü karadır. Dört çeşit uğru vardır: 1) Mal uğrusu; o, mal çalan kimsedir; Tanrı katında yüzü karadır. 2) Dil uğrusu; o, bilgiliden bilgiyi öğrenip başkalarına kendisininmiş gibi dili ile anlatan, onları aldatan kimsedir; iki dünyada yüzü karadır. 3) Yol uğrusu; bir kâmil mürşitten yolun törelerini öğrenip müminleri kandıran, onlara babalık yapan kimsedir; iki dünyada yüzü karadır. 4) Gönül uğrusu; sarkıntılık edip bir bacının gönlünü çalan; işi bittikten sonra çekip gidendir; dört kapı, kırk makam, on yedi erkânda yüzü karadır.

Büyüklendiği, kendini beğendiği için yedi kişi lenetli olup dışlanıp taşlandı. Bu yedi kişinin birincisi, katil Kâbil'dir; kardeşini öldürmüştür. İkincisi, lanetli Nemrut'tur; kendini Tanrı'ya eş koşmuştur. Üçüncüsü, Firavun'dur. Dördüncüsü, Kabus'tur. Beşincisi, Şeytan'dır. Altıncısı, Babın'dır. Yedincisi, Ebu Cehil'dir. Tanrı'nın laneti, tüm zalimlerin üzerinde olsun.

UTANMA

Hz. Ali'nin Kamber'inin nefesi kokardı. Bu nedenle Kamber çok utanır, halk içine katılmaz, topluma karışmazdı. Ama halka karışmadığı için bu kez de halk ondan incinirdi. Bu durumu Hz. Muhammet de bilirdi. O günlerde Hz. Muhammet sık sık kızı Fatıma'nın evine gidiyor, orada çevresinde toplanan insanlara iyi öğütler veriyordu. Kamber, bu sohbetlere hiç katılmıyordu.

Bir gün bu sohbetlerden birine gelirken Hz. Muhammet, taze incir ve hurma getirdi. Her zaman olduğu gibi insanlar çevresini sardı. Hz. Muhammet, Hz. Ali'yi yanma çağırdı; kulağına gizlice;

"-Ali, git Kamber'i çağır, gelsin! Toplumla kaynaşsın. İnananlarla dost olsun", dedi. Hz. Ali gidip Kameber'i çağırdı. Kamber kalkıp Hz. Ali'nin ardı sıra inananların yanına geldi. Kapıdan içeri girerken;

"Aşk olsun!", dedi. Cemaat ise;

"-Erenlerin himmetiyle nefesin pâk olsun, hû cemaline meşk olsun", diye karşılık verdiler. O an erenlerin himmetiyle Kamber'in soluğu misk-i anber gibi kokmaya başladı. Kamber bu duruma pek sevinidi. Cemaat, Kamber'e yer gösterdi. Kamber önce Hz. Muhammet, sonra Hz. Ali ve öbür inananları niyaz etti. Hz. Muhammet o topluluğa daha önce getirdiği hurma ile taze inciri sundu. Tümü o niyazlıktan tattılar. Tümü mutlu oldular. Hz. Muhammet gülbank okudu, dua etti. Tüm inananlar;

"-Allah, Allah, Allah", diye çağrıştılar.

TARİKATIN ON İKİ ALAMETİ

Yolda hikmet çok olmasına karşın, bu on iki işaret; tarikatın on iki alâmeti durumundadır: 1) Hakk'tan korkmak; Hakk'ına doğru sözlü, doğru işli ve doğru lokmalı olmak. 2) Kimseye kötü söz söylememek; halka bir gözle bakmak. 3) Edepli olmak; yol ve erkâna can ve baş vermek; helal kazançlı olmak. 4) Alçakgönüllü olmak; herkesi değerli görmek; herkese hürmet etmek. 5) Teslim-i rıza olmak; Tanrı'dan gelene razı olmak; Hakk'ı inkâr etmemek. 6) Kadere razı olmak. 7) Her şeye dayanmak; sabırlı olmak. 8) Halktan sakınmak. 9) Kanaat ehli olmak. 10) Hakk'tan gelecek rızk için kaygıya düşmemek. 11) Tanrı'yla baş başa kalmak için yararsız kalabalıktan ayrı yaşamak; çileye çekilmek. 12) Talip olup Hak sermayesi edinmek.

MAKAM[20]

Tarikatta on beş makam vardır: Taliplere ve müritlere gerekli olan yol, erkân Muhammet-Ali'den kalmıştır. Hak-Muhammet-Ali'yi bir görmek gerekir. Aykırı düşünenler kâfirdir. Tanrı böyeleleri için;

"... İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler"(Araf Suresi/101. Ayet), buyurur.

Tarikatın on beş makamı:

1). Tövbe.[21] Tanrı tövbe hakkında;

"Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah'a dönün..."(el-Tahrim Suresi/6. Ayet), buyurur. 2) İradet.[22] Tanrı iradet hakkında;

"Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa ancak, kendi aleyhine bozmuş olabilir. Kim de Allah ile olan ahdine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükafat verecektir."(el-Fetih Suresi/10. Ayet), buyurur.

3) Havf.[23] Tanrı havf hakkında;

"Allah uğrunda, hakkını vererek cihat edin.."(el-Hacc Suresi/78. Ayet), buyurur.

4) Sabır.[24] Tanrı sabır hakkında;

"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir."(el-Bakara Suresi/153. Ayet), buyurur.

5) Hayâ.[25]

6) Züht.[26] Tanrı züht hakkında;

"(Kafile Mısır'a vardığında) Onu değersiz bir pahaya sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi."(Yusuf Suresi/20. Ayet), buyurur.

7) Kanaat;[27] Kanaat tükenmez bir hazinedir.

8) İzzet.[28] Tanrı izzet hakkında;

"... Halbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, peygamberinin ve müminlerinindir..."(el-Münafikun Suresi/8. Ayet), buyurur.

9) İlim.[29]

10) Teskin.[30] Müslüman; elinden, dilinden Müslümanların emin oldukları kişidir.

11) Rıza.[31] Tanrı onlardan razı oldu, onlar da Tanrı'dan razı oldu. İşte bu, Rabbinden korkanın elde ettiği mükafattır.

12) Tevekkül.[32] Ve kim Allah'a dayanırsa O, yeter ona. Şüphe yok ki Allah, yapacağı işi yerine getirir. Gerçekten Allah, her şeye bir ölçü, bir miktar tayin etmiştir.

13) İbadet.[33] Artık kim Rabbine kavuşmak dilerse iyi iş görsün ve ibadetinde Rabbine hiçbir kimseyi ortak etmesin.

14) Tefekkür.[34] Bir an düşünmek, yetmiş yıl ibadet etmekten hayırlıdır.

15) Heybet.[35] Tanrı heybet ahakkında;

"Eğer biz Kuran'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz."(Hasr Suresi/21. Ayet), buyurur.

NOTLAR

[20] Makam Alevilik-Bektaşilikte; tarikat yolcusunun, yol erinin ruhsal bakımdan ulaştığı olgunluk aşamasını ya da postu anlatır.

-Makam sahibi olma: Tarikat kapısının dokuzuncu makamında açıklanan; yol erinin, ruhsal açıdan belli bir olgunluk aşamasına ulaşması zorunluğu.

-Makam-ı insaniye: l) Bâtın ile zâhirin ortasından çekildiği düşünülen ve *"ara kesit"* olarak algılanan çizgi. 2) Bu çizginin oluşturduğu insanlık aşaması.

-Makam-ı mahmuda: Büyük şefaat makamı.

[21] Tövbe; kötü ve günah işlerden vazgeçerek Hakk'a yönelme ya da dünyasal tutkulardan, nefsin isteklerinden sıyrılma, sıyrılarak tarikata, yola yönelme; masivadan Hakk'a dönme, yönelme anlamlarına gelir.

-Tövbenin tövbesi olmaz: Bilincinde olarak yapılmaması gereken bir şeyi yapan bilerek kötülük eder; bu nedenle böylelerinin pişmanlığına hoşgörü gösterilemez, algısını dışa vuran Alevi-Bektaşi özdeyişi.

[22] İradet; verilen bir sözü, içten gelen bir istekle yerine getirme; sözünde durma, sözünün eri olma durumunu anlatır.

-İradet getirmek: Verdiği sözü, içten gelen bir istekle yerine getirmek; sözünde durmak, sözünün eri olmak.

[23] Havf; Tanrı'dan korkarak suç sayılan eylemlerden, günahtan sakınma, kötülükten, eğrilikten kaçınma ya da tarikat yolcusunun, yol erinin tarikat yolunda, yolda, belli bir aşamaya yükselirken duyduğu endişe, ikircik durumunu anlatır.

[24] Sabır; bir olgunluk belirtisi, bir aşama olarak algılanan, Tanrı'dan başka kimseye yakınmama durumu.

-Sabır gösterme: Marifet kapısının dördüncü makamında açıklanan; a) Bir olgunluk belirtisi, bir aşama olarak algılanan, Tanrı'dan başka kimseye yakınmama, b) Kutsal gerçeğe giderken aceleci olmama, taşkınlık yapmama, ölçüyü elden bırakmama, c) Mürşidin verdiği kadarıyla yetinme, nefsine uyup mürşidinden taşıyamayacağı/kaldıramayacağı isteklerde bulunmama durumu.

Tanrı, sabır gösteren, yani taşkınlık yapmayan, ölçüyü elden bırakmayan, katlanan kimseleri sever, onlarla birlikte olur.

25 Hayâ; yakışıksız davranışlardan, uygunsuz işlerden kaçınma; kınanma endişesiyle bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sıkılma.

-Hayâ etmek: Kötü davranışların kalpte, gönülde oluşmasına engel olmak.

26 Züht; dünyasal isteklerden sıyrılarak kendini Tanrı yoluna, tarikat yoluna adama.

-Zühd-ü takva: Tarikat yoluna kendini adama ve Tanrı'dan korkma.

27 Kanaat; elde bulunanla yetinme, gönlü zengin ve tokgözlü olma, aşırılığa kaçmama, tutkuya kapılmama anlamınadır.

28 İzzet; gönül bilgisiyle donanarak kazanılan ruh yüceliği, gönül olgunluğu anlamınadır.

29 İlim; tarikat yolcusunun, yol erinin gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulması, durumunu anlatır.

30 Teskin; olgunluğun kanıtı olarak algılanan, tutkularına kapılmış, ölçüyü kaçırmış birini yatıştırmaya çalışma, yatıştırma, anlamlarında kullanılır.

31 Rıza; Tanrı'dan gelen her şeyi gönül hoşluğuyla karşılama ya da Tanrı'nın hoşnutluğunu, onayını kazanma; tanrısal hoşnutluk, tanrısal onay, anlamlarındadır.

32 Tevekkül; olgunlaşmanın ileri bir aşaması olarak algılanan, benlik duygusundan sıyrılarak Tanrı'ya bağlanma, anlamınadır.

33 İbadet; niyaz anlamındadır.

34 Tefekkür; tarikat yolcusunun, yol erinin içe kapanarak gönlündeki ve evrendeki tanrısal tecelliler üzerinde düşünceye dalması; tanrısal olan kendi özünü düşünce konusu yapması, anlamındadır.

35 Heybet; Tanrı'nın cealal sıfatıyla kendi yüceliğini, enginliğini gösterecek ve buna dayalı bir korku yaratacak biçimde insanın gönlünde tecelli etmesi, görünmesi, anlamındadır.

ANASIR-I ERBAA[36]

Anasır-ı erbaa adı verilen dört öğe; önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerini oluşturan, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda bulunan toprak, hava, ateş ve sudur.

İnsan kökende *"anasır-ı erbaa"* adı verilen dört nesnenin birleşiminden oluşur. Bunlar ateş, hava, su ve topraktır. Bu dört nesne, dört tabana oturur.

Bu dört nesnenin dört işlevi vardır:

Ateş, insanı kötülüğe sokar; kötü benlik, ateşin uzantısı durumundadır. On özelliği vardır: 1) Cahillik, 2) Kendini beğenmişlik, 3) Öfke, 4) Üzüntü, 5) Kıskançlık, 6) Tanrı'ya isyan, 7) Hırs, 8) Kin, 9) Küfür ve 10) Kışkırtma ve arabozuculuk.

Hava azarlar; azarlama, havanın uzantısı durumundadır. On özelliği vardır: 1) Zahitlik, 2) Tanrı'dan korkama, 3) Namaz, 4) Kulluk, 5) Abdest, 6) Oruç, 7) Hac, 8) Tanrı'ya boyun eğme, 9) Kelime-i Şahadet getirme ve 10) Tanrı'nın adını anma.

Su ilham verir, gönül verir; gönül verme, kabul etme suyun bir uzantısı durumundadır. On özelliği vardır: 1) Akıl, 2) Bilgelik, 3) İlim, 4) Öğüt, 5) Düşünce, 6) Hayır, 7) Kemal, 8) Erdem, 9) Bağışlama ve 10) Cömertlik.

Toprak rahatlık sağlar; kişinin ruhundaki huzur toprağın uzantısı durumundadır. Tanrı, Cennet'i toprağın üzerine kur-

muştur. Toprak Âdem'in karşılığıdır; en yüce bilimin ayrıntılı kitabıdır. Tanrı;

"-Benliğini bilen Tanrı'yı bilir", buyurmuştur.

Her kişi durumunu, konumunu bilmesi ona göre doğru yolu, doğru düzeni seçmesi gerekir. Toprağın on özelliği vardır: 1) Yoksulları gözetici olma, 2) Hayır öğütlü olma, 3) Âdil olma, 4) İnsaflı olma, 5) Rızadan geleni nur bilici olma, 6) Bilim sahibi olma, 7) Hakikatı sayan olma, 8) Hakk'a yakın olma, 9) Andında durma ve 10) Vefalı olma.

Toprak inançta Şah-ı Merdan Ali'dir. Bu nedenle *"toprak oğlu"* anlamında Ebu Turabi adıyla anılmıştır. Velilik ve kerameti O ortaya çıkarmıştır. Toprak insanoğluna sunulmuş en yüce varlık olduğu için, toprak olmak kişinin kendi özünü bilmesi anlamına gelir.

Kişiyi kötülüğe zorlayan sekiz türlü tutku vardır: 1) İstemezlik, 2) Büyüklenme, 3) Şehvet, 4) Hırs, 5) Nefis, 6) Sevicilik, 7) Gazap, 8) Gönül kırma.

Bu sekiz tutkuyu yokedenin yüzüne sekiz Uçmak kapısı açılır, yedi Tamu kapısı kapanır.

İnsanı doğru yola ulaştıran yedi nesne vardır: 1) Cömertlik, el açıklığı, 2) Kanaat, 3) Bilim, 4) Sabır, 5) Tevazu, 6) Tanrı yolunda hizmet etme ve 7) İyilikseverlik.

Bu yedi kavramın gereğini yerine getiren kişi, *"kurtulmuş insanlar katarına"* katılmış kabul edilir.

Yol, erkân Muhammet-Ali'den kaldı. Tecella, temenna ve niyazın kabul olması için rıza göstermek temeldir. İlim; ulu ilim, ölüm ilmi, ve aşağı ilim olmak üzere üçe ayrılır.

İnsan ulu ilimle yaratılmıştır. Aşağı düzeye inen insan Şeytan'ın yanına iner; onunla birlik olur; Tanrı yolundan kopup karanlığa düşer. Böyleleri ancak görünüşte insandır; yüce bilimden payını almamıştır. O küçük bir yaratıktır; konuşmaları ve davranışlarıyla bir hayvandır. İnançta böyle bir insanın ateşten yaratıldığı kabul edilir.

Sekiz özelliğiyle belirgindir. Şükür edilmesi durumunda Tanrı bu sekiz tutkuyu bağlar: 1) İkiyüzlülük; zikirle ortadan kalkar, 2) Şehvet; helal kazançla ortadan kalkar, 3) Cahillik; bilimle ortadan kalkar, 4) Hırs; ölümü yüreğinden çıkarmamakla ortadan kalkar, 5) Gaflet; Tanrı korkusuyla ağlamakla ortadan kalkar, 6) Nazar; düşünerek konuşmakla ortadan kalkar, 7) Büyüklenme; benliğini bilmekle ortadan kalkar, 8) Batın; kanaat ile ortadan kalkar.

Özet olarak söylemek gerekirse nefsini bilen Tanrı'yı bilir; nefsini bilmeyen cahildir.

NOTLAR

36 Bir idealizm-materyalizm bileşimi olan Alevilik-Bektaşilik felsefesinde, alçalan eğri'nin sonu ve yükselen eğri'nin başlangıcı olarak beliren doğal element/ saf cevher ya da bunun aklı, ruhu; Tanrı'nın da Tanrılığını yapamayacağı bir yabancılaşma aşamasını simgeler. Çünkü, doğal element/saf cevher, yabancılaşmanın son halkasıdır; en az Tanrı'dır. Felsefi boyutta doğal element/saf cevher anasır-ı erbaa adı verilen *"dört öğe"* ile temsil edilir: Bunlar su, hava, ateş ve topraktır. İşte Hacı Bektaş Veli, Dört Kapı Kırk Makam

öğretisini, bu dört öğe üzerine kurar; inanç zemininden, akıl alanına atlar; en az tanrısal öz içeren, yani en az tanrı olan nesnelere yönelir; bu nesnelerdeki tanrısal öz, nesneler arasındaki ilişkileri yönlendiremeyeceğinden devreye, doğa yasaları biçiminde dışa vuran ya da cansız nesnedeki iç dinamik, canlı varlıktaki içgüdü biçiminde beliren, Doğatanrı olarak kutsanan *"doğanın aklını"* ve ruh biçiminde yansıyan, İnsantanrı olarak kutsanan *"insanın aklını"* sokar; hem doğayı hem de toplumu kucaklayan, mistik anlamda Tanrı'yı cehaletten kurtaracak olan bir *"nesnel-toplumsal dünya görüşü"* kurar. Çevrimin bu noktadan sonraki süreci, idealizmden materyalizme kırılan, Tanrı'nın bilgisi/ yönlendirmesi dışında ve kendi yasaları/ kuralları içinde gelişim-değişim-dönüşümlerle adım adım *"yabancılaşmadan"* uzaklaşan bir sürecin başlangıcı olur. Bu süreç Aristoteles'in *"potansiyellik-aktüellik"* tasarımının değişik bir anlamıdır.

Varoluş çemberi'nin yükselen eğrisi'nin dönüşümleri giderek soyuttan somuta doğru evrilir. Her şeyin dünya çevresinde döndüğü algısıyla beslenen ve bir çember yayını izleyen hareketin soyutlanması olarak bilince çıkan zaman sürecinde; dokuz ruh, dokuz akla verilen bilgilerin görüntülerinin belirdiği tanrısal mekânlar olarak Atlas, Burçlar, Zühal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarit ve Ay biçiminde somutlanır. Dokuz gök katı'ndan genelde evrende, özelde ortamda; nesnel süreci/yaşamı önceleyen nitelikler olarak sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve yaşlık belirir. Bu dört öğe ile dört niteliğin ilişkisinden üç âlem, yani cansızlar âlemi, bitkiler âlemi ve hayvanlar âlemi ortaya çıkar. Hayvanlar âlemi, çevrimde dokuzuncu ve son çevrim kademesi olarak beliren, derece derece yükselerek Hakk'a ulaşan eksiksiz /olgun/yetkin insanı temsil eden insan-ı kâmil aşamasıyla son bulur.

Tanrı kendisini doğal elemente/saf cevhere, yani su, hava, ateş ve toprağa, koşutunda sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve yaşlığa taşımakla bir bakıma, varlığını da yadsımış olur. Potansiyelini kendi içinde taşıyan bir önceki konaktan/aşamadan/ basamaktan bir sonraki konağa/aşamaya /basamağa geçen nesnel süreci, yönlendirmek şöyle dursun, onun nasıl olduğunu bilmekten bile acizdir. Deyim yerindeyse Tanrı, bir *"dünya"* cahilidir.

Cahili olduğu bu *"dünyayı"* tanımak/bilmek, kendi *"cehaletine"* son vermek için Tanrı, tanrısal özü en çok içeren yani en çok Tanrı olan insana gereksinim duyar; genelde insan, özelde kâmil insan aracılığıyla inançta, geçici görünür gerçekler dünyası olarak kutsanan, gerçekte ise varlık ve olgu anlamında maddi özellikler gösteren öğelerden oluşan bir nesnel süreçten başka bir şey olamayan bu dünyayı tanıma/bilme olanağına kavuşur.

BÜYÜK ÂLEM KÜÇÜK ÂLEM

Zâhire Müslüman olmasa bâtına sûfi olmaz. Çünkü şeriat Muhammet'in, tarikat Ali'nindir. Bir sûfi tarikata adım atsın ki insanlığı belli olsun. Tanrı;

"Ya Muhammet bu cihanı insan için yarattım; insanı, kendim için yarattım. İnsan demek iki âlem demektir: Âlem-i kübra (büyük âlem) ve âlem-i sugra(küçük âlem)", buyurmuştur.

Âlem-i kübra, âdem'dir; âlem-i sugra, hayvandır. Âlem-i kübra olarak algılanan âlem-i ulvi(ulvi âlem), âdem'dir; âlem-i sugra olarak algılanan âlem-i süfli(aşağı âlem), hayvandır.

İnsanda dört nitelik vardır: 1) İlimde hayvan; âlem-i esfeldir(bayağı âlem), 2) Akılda hayvan; sözünü bilmez, 3) Fikirde hayvan; sohebetini düşmanlıkla süsler, 4) Sohbette hayvan; sözünü yabana harç eder.

Âlemde hayvan olan kimse surette âdemdir; manada aşağıdır(esfeldir). Ona âdem demezler, hayvan derler; ehl-i irfanın ona güveni yoktur.

Zâhirde âdem olan ve anasır-ı erbaa adım alan dört nesne vardır: 1) Ateş, 2) Yel, 3) Su, 4) Toprak.

Bu dört nesne, dört zemin üzerinde yükselir. Suyun adı mülhime; toprağın adı mutmaine; ateşin adı emmare; yelin adı ise levvamedir.

Nefs-i emmare, ateşle simgelenir; Hakk'ı kabul etmeyen zalimlerin ruhudur. On özelliği vardır: 1) Cehalet, 2) Kibir, hışım, 3) Nefret, 4) Kahır, 5) Cimrilik, aksilik, 6) İsyan, 7) Nefse bağlılık, 8) Kin tutmak, 9) Küfür ve 10) Nifak.

Nefs-i levvame; yel ile simgelenir. On özelliği vardır: 1) Zahitlik, 2) Takvalık, 3) Terk-i salat, 4) Kulluk, kölelik, 5) Namaz, 6) Oruç, 7) Hac, 8) Kaza, 9) Zekât ve 10) Abdest.

Nefs-i mülhime; suyla simgelenir; kabul edicidir. On özelliği vardır: 1) Akıl, 2) Hikmet, 3) İlim, 4) Nasihat, 5) Fikir, 6) Hayır, 7) Kemâl, 8) Fazilet, erdem, 9) İhsan ve 10) El açıklığı, cömertlik.

Nefs-i mutmaine; toprakla simgelenir; Tanrı Cennet'i toprağın üzerine kurmuştur. Toprak aynı zamada Âdem'i simgeler. O en ayrıntılı kitaptır. On özelliği vardır: 1) Sabreden olmak, 2) Hayır öğütlü olmak, 3) Adaletli olmak, 4) İnsaflı olmak, 5) Rızadan geleni nur bilici olmak, 6) İlim sahibi olmak, 7) Hakikatı hak etmek, 8) Hakk'a yakın olmak, 9) Ahdinde durmak ve 10) Vefalı olmak.

Çünkü toprak Şah-ı Merdan'dır. Bu nedenle Ebu Turabi ya da Ebu Talip de denir. Tanrı toprak aracılığıyla velâyeti, kerameti ve nübüvveti dışa vurdu. Bu mertebe insana verilmiştir; bu mertebe insan demektir; insan kendini yani toprağı bilen demektir.

Evsaf-ı zemime(kötü nitelikler) sekiz tanedir; bunlar nefs-i emmare olarak da adlandırılır: 1) Cimrilik, 2) Kibir, 3) Şehvet, 4) Hırs, 5) Nefis, 6) Yalancılık, 7) Gazap, 8) Hatır yıkmak.

Gönül, Tanrı'nın evidir. Bu sekiz durumu yaşarsan sekiz Uçmak kapısı yüzüne kapanır; yedi Tamu kapısı açılır. Bu sekiz durumdan uzak durursan sekiz Uçmak kapısı yüzüne açılır; yedi Tamu kapısı yüzüne bağlanır.

Şu yedi şeyi terketmemek gerekir; hidayete ermek için bunlar koşul durumundadır: 1) Cömertlik, 2) Kanaat, 3) İlim, 4) Sabır, 5) Kibirsizlik, 6) Hak hizmetlisi olmak ve 7) Esirgememek.

Yol, Muhammet-Ali'den kaldı. Nefsin rızasını yerine getir ki tecellası, temennası ve niyazı hak olsun. Bu nedenle ilm-i ulvi, ilm-i süfli, ilm-i memat derler. Sıfatı terkedip bayağı sıfata bürünürsen şeytan zâhir olur. O zaman o kimse her şeyden mahrum olur; hidayetten çıkar, zulmete düşer. O kimseye surette âdem, manada hayvan derler. Çünkü ateşten yaratılmıştır. Ateş sekiz özelliğin bileşiminden oluşur: 1) Nar-ı riya; zikirle ortadan kalkar, 2) Nar-ı şehvet; helal kâr ile ortadan kalkar, 3) Nar-ı cehil; ilim ile ortadan kalkar, 4) Nar-ı hırs; ölümü kalpten çıkarmamakla ortadan kalkar, 5) Nar-ı gaflet; Allah korkusundan ağlamakla ortadan kalkar, 6) Nar-ı nazar; düşünerek söylemekle ortadan kalkar, 7) Nar-ı kibir; nefsini bilmekle ortadan kalkar, 8) Nar-ı batın; kanaat sahibi olmakla ortadan kalkar.

Nefsini bilen kendini bilir; nefsini bilmeyen cahil kalır.

Şİİ MEZHEBİ

Şii mezhebi, Muhammet-Ali'nin dört kapı kırk makam ve on yedi erkândaki manası bir olan işleri üzerine kuruldu.

Kökende onların nurları birdi. On sekiz bin âlemden iz, belirti yokken onlar gizil olarak vardı; onların nurları parlıyordu. Gün geldi aynı nurdan Muhammet ve Ali görünüşe çıktı. Bir gün evrenin ulu yaratıcısı gücünü göstermek istedi. Yüksek-alçak, sağ-sol, doğu-batı, kuzey-güney, yer-gök, Güneş-Ay-yıldız, yıl-gün gibi kavramları yaratırken büyüklüğü ve bağışlaması ile bir de yeşil derya yarattı. O deryaya baktı; o anda derya coştu ve dalgalandı; dışarıya bir gevher aktı. Ulu Tanrı bu gevheri aldı ve ortadan ikiye böldü: Biri yeşil, biri ak nur oldu. Yeşil kubbe gibi bir kandil asılı duruyordu; nurları bu kandile koydu. Yeşil nur, Muhammet Mustafa'nın, ak nur, Aliyyel Murtaza'nın nuru oldu. O nurların her birinden binbir ışık yayıldı ve tüm evreni aydınlattı.

Görünüşte onların nurları Abdullah ve Ebu Talip zamanında ikiye ayrıldı. Hz. Muhammet'in nuru Abdullah'tan; Hz. Ali'nin nuru ise Ebu Talip'ten ortaya çıktı. Ancak, onların nurları ayrıldıktan sonra bile bir kapıdan girip çıktı; bir sofrada, bir kapta yiyip içti. Aralarında herhangi bir ayrılık olmadı. Birbirlerinden gizlileri, saklıları olmadı.

Bir gün Hz. Muhammet, bu gerçeği açıklamak istedi. Yetmiş iki milleti çevresine topladı. Deve palanından bir minber yapıp üzerine çıktı. Hz. Ali'yi yanına çağırdı. Minberde, ikisi bir gömlekten baş çıkardı. İki baş bir vücut oldu. Sonra Hz. Ali, Hz. Mu-

hammet'in kutsal giysilerini giyip uzaklaştı. Hz. Muhammet, orada bulunan cemaata şu açıklamayı yaptı:

"-Biz Ali ile aynı nurdanız. Ben ilim şehri isem, Ali onun kapısıdır. Ali, dünya ve ahiret kardeşimdir. Ali ile aynı etten, aynı kandan, aynı ruhtan, aynı cisimdeniz. Bütün sırlarımız birdir. Ben kimin velisi isem Ali de onun velisidir."

O zaman yetmiş iki millet, yetmiş iki bölük oldu: Otuz altısı Harici oldu; Ebubekir, Ömer ve Osman'ı sevdi. Onların dört kapı, kırk makam ve on yedi erkânda işleri bir değildi. Aynı sofrada yemezler, aynı kaptan içmezlerdi. Ayrı kapılardan girip çıkarlardı.

Otuzaltı millet, Şii mezhebini seçti. Onlar, Hz. Muhammet, Hz. Ali'nin yolu üzerinde kaldı. Bir kaptan yiyip içtiler. Bir kapıdan girip çıktılar. Ayrıları, gayrıları yoktu; aralarında perde yoktu. Koçları koyunlarından, boğaları ineklerinden, horozları tavuklarından ayrılmazdı.

Bir gün Şiiler'e gaipten bir ses geldi:

"-Ey Şiiler, sizi bir er istiyor gidin. Su bulandı duruldu. Nazara eren âşık oldu. Pir sizi aşk üzerinde kaynatsın. Hak didarını görün, orada gevher yerine derman satılır. Âşık olan ulaşsın. Payınızı alın. Yüreğiniz inançlı, gönlünüz arı ve aydınlık olsun. İnançsız gönle kara kaygı doğsun. Dost sevinsin, düşman ah çeksin!", diye iyi dilekte bulundu. Ali ile Muhammet'in yolunun erkânını açıkladı. Dört kapı kırk makam, on yedi erkânı açıkladı. Evliyaların sözlerini bildirdi.

Gaipten gelen ses âyin-i erkânca şunları söyledi:

-Hem bu dünyanın, hem öbür dünyanın sultanı Ahmed-i Muhtar değil midir?

-Hz. Muhammet veliler, nebiler içinde server değil midir?

-Hakk'tan selam indiren Cebrail, Bedir Gazası'nda avaz-ı minber değil midir?

-Minbere çıkıp bir gömlek giydiklerinde *"ikimiz bir bedeniz"* diyen Haydar değil midir?

-Muhabbet kemeri bağlanıp mürebbi musahip oldular; bu durum Hak Resulün kurduğu erkân değil midir?

-Ehl-i tarikata biat edip bel bağladılar; biri Selman, biri Kamber değil midir?

-Şüphe etmeyiniz ki *"ikimiz bir bedeniz"* sözü cevher denizinde gevher değil midir?

-Bu iman, müminlerin ikrarı değil midir?

-Aliyyel Murtaza hem Cennet-i Rıdvan, hem saki-i kevser değil midir?

-Emir ül-müminin tarikler içinde Hak rehberi değil midir?

-Beşiğinde yatarken hamle yapıp ejderhayı ikiye bölen Haydar-ı Kerrar değil midir?

-Esedullah oğlanları İmam Zeynelabidin, İmam Muhammet Bakır, İmam Cafer Sadık, İmam Musa Kazım, Ali Musa Rıza, Şah Taki, Ali Naki, Hasan Askeri ve İmam Muahammet Mehdi değil midir?

İşte böyelece Ali-Muhammet yolu/erkânı açıklanmış oldu; dört kapı kırk makam, on yedi erkân üzere evliyanın âyin-i erkânı ve mürşidin sır nefesi açıklandı.

Erkân işte o zamandan kaldı. Gerçeği görenler, bu söylenenleri anladı, sırrına erdi. Cahiller ise olup biteni şaşkınlıkla izledi.

Bu ilmin sırrını doğru öğrenmek gerekir. Ona göre davranıp, ona göre yapmak gerekir. Burada anılan ayetler, hadisler hürmetine Tanrı divanından, dergâhından bizi mahrum etmesin. Allah... Allah...

VELÂYETNAME

Bir gün evliyalar toplanıp Hz. Ali'ye;

"-Ey şahlar şahı, yeryüzünde senin hikmetinden değerli bir şey yok. Bizi hikmetinden mahrum etme.", diye dilekte bulundular. Bunun üzerine Hz. Ali, tüm hizmetlilerini katına çağırdı ve onlara;

"-Sizden yargılarında yanlış olmayan, dünya ve ahiret için yararlı bir kitap istiyorum. Öyle bir kitap olsun ki sorunlarımız olduğunda ona baş vuralım, sorunlarımızı onunla çözelim. O kitap benden sonrakilere de rehber olsun. Bana böyle bir kitap hazırlayın.", buyurdu.

Buyruk üzerine bilginler toplandı; tartıştılar ve Hz. Şah-ı Velâyet'ten bir yıl süre istediler. Bu bir yıllık süre içinde Şah-ı Velâyet'in sözlerini derleyip ulu bir kitap oluşturdular. Adını da Velâyetname koydular; ceylan derisiyle ciltleyip üzerine adını altınla yazdılar. Sonra kitabı alıp Şah-ı Velâyet katına getirdiler.

"-Ey Şah, istediğiniz kitabı hazırladık", diye sundular.

İşte Velâyetname böyle ortaya çıktı. İnananların sorunlarına çözüm, dertlerine derman bulunmak istendi.

TANRI'NIN ADLARI

Tanrı'nın iki adı vardır: Biri gizli, biri açık. Açık adı, Errahmanirahim; gizli adı ise Hû'dur.

İki türlü nimet vardır: Biri gizli, biri açık. Açık nimet mal, mülk nimetidir; oğlan ve kız gibidir. Gizli nimet, dünyasal zevkleri terkedip Ali-Muhammet yoluna girmektir; iman ve marifet gibidir.

Tanrı hükmünü yürütürse bir damla sudan güzel, hoş suretli bir adam yaratır. Öyle ki Ay ve Güneş, onun karşısında utanır. Tanrı her şeye kadirdir.

Âlem, büyük sırdır; bu nedenle ruhlar âlemi, ruhlardan büyüktür; açıktır ki tanrısaldır. Ancak insan âlemin kalbinden de büyüktür. Ve bir hadiste de belirtildiği gibi Tanrı'nın adlarını anan kişinin kalbi en büyük evdir; kutsal konuttur.

Tanrı'yı zikretmenin yedi türü vardır: 1) Pire hizmetli olmak, 2) Tanrı sözüne bağlanan biriyle Hak musahibi olmak, 3) Şeriatı tam olmak, 4) Tarikatı tam olmak, 5) Marifeti tam olmak, 6) Bilimi özümsemiş olmak ve 7) Edebi, hayası tam olmak.

Selam da Tanrı'nın ulu, büyük adlarından biridir. Selam Tanrı'nındır. O'nun arı sıfatıdır. Aşk ise insanın arı sıfatıdır. Selam, kedret kandilinde nur olarak geldi. *"-Aşk olsun!"* demekle cesede can gelir. *"-Hoş bulduk!"*, *"-Sefa bulduk!"*, demek, *"-ceset geldi"* demektir. Kimileri *"-Sefa bulduk"* sözünün Cebrail'in dilinden Âdem, Nuh, İbrahim, Halil ve İsmail peygamberlere söylendiğini bildirirler. *"-Hoş bulduk"* demek ise Cebrail'in dilinden Hz. Eyup,

Hz. Yusuf ve Hz. Süleyman peygamberlere söylendiğini ileri sürerler. Çünkü bu sekiz peygamberin her biri bir derde, sıkıntıya tutulmuştu, belaya düşmüştü. Onlar bu çıkmazda iken Tanrı Cebrail'i göndermiş ve onlara *"-Sefa bulduk, hoş bulduk"*, dedi. İşte, *"aşk, selam, hoş, sefa"* sözleri bu olaydan çıkmıştır. İnanan kimselerin selam vermeleri ve verilen selamlara karşılık vermeleri gerekir. Bir ev sahibinin eve gelen kimsenin selamına karşılık vermesi, *"-Bu ev senindir"* demesi gerekir ki asıl erkân budur.

[Hz. Ali ve İmam Cafer'e Göre]
KİMİ SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ

– İnsanlık için yararlı olan nedir?

– Birincisi ilim öğrenmek; ikincisi ise gençlikte Tanrı'yı unutmamak.

– İnsan ne ile uğraşmalı?

– Kişi kendi sanatını, kendi ve kâmil mürşit için kullanmalı.

– Bir insan dostundan kötülük görürse ondan dostluğu nasıl kesmeli?

– Üç biçimde kesilir: Birincisi, dostu ziyarete gitmemektir; ikincisi, halini, hatırını sormamaktır; üçüncüsü, o kimseden isteyeceği bir şey varsa istememektir.

– Bir kişinin işi gayret ile mi kaza ile mi iyi olur?

– Gayret kazaya neden olur.

– Pirin ne yapması gerekir?

– Pirin erkânı bilmesi ve talibe doğru yolu göstermesi gerekir.

– Öbür dünya için ne zararlıdır?

– Pirden kötü dua almak, kötü ahlaklı olmak, yalan dünyada çıkarı için bencillik etmek zararlıdır.

– Öbür dünya için ne yararlıdır?

– Hayırlı uğraş ve doğru yol yararlıdır.

– Ahiretin azığı nedir?

– Eli ile vermek, az kazanç ile yetinmek, Tanrı'nın sevdiği işleri yapmaktır.

– Saki kimdir?

– *Saki, cömert olandır; cömertlik yer ve gök gibidir; her zaman vericidir.*

– Cömertlikten amaç nedir?

– *Öğütte, ilimde saki olmaktır; gönülleri aydınlatmaktır.*

– İnsan gönlünü ne ile besler?

– *Tanrı özlemi ile besler.*

– İnsan nasıl ışık saçar?

– *Tanrı sözlü olmakla ışık saçar.*

– Kişinin isteyip de bulamayacağı şey nedir?

– *Dayanıklılık, gam içinde mutluluk ve dosta sevimli olmak.*

– Yaramaz davranış nedir?

– *İyiliğe karşı kötülük etmek.*

– Ayıp davranış nedir?

– *Elinden bir iş gelmesine karşın yapmamaktır.*

– Bahadırlığın özelliği nedir?

– *Öc almaktan vazgeçip bağışlamadır.*

– İnsanın ilmini artıran nedir?

– *Doğruluktur.*

– Hangi düşünce güzeldir?

– *Yaramaz kimseden yaramaz işi saklamak.*

– İnsanın hangi eksiği zararlıdır?

– *Önce bir insanı doğrulamak, sonra dönüp yalanlamak.*

– Yaşamın hangi anı boşa gitmiş demektir?

– *İnsanın gücü yetmesine karşın bir kimseye yardım edemediği an boşa harcanmış demektir.*

– Hangi buyruk kulak ardı edilemez?

– Birincisi Tanrı ve Peygamber'in buyruğu; ikincisi bilgelerin buyruğu; üçüncüsü pirin; dördüncüsü rehberin; beşincisi halifenin; altıncısı mürşidin; yedincisi musahibin; sekizincisi dostun; dokuzuncusu ustanın; onuncusu ata–ananın; onbirincisi komşunun; onikincisi kocanın buyuruğu kulak ardı edilemez.

– Dirliğin hangisi güzeldir?

– Yiyip yedirmek güzeldir.

– İnsanı yaramaz eden nedir?

– Kadının erkeğine yalan söylemesi ve hayasızlık etmesi.

– Ne yapmalı da muhanete muhtaç olmamalı?

– Az yemek, az uyumak, az konuşmakla muhanete muhtaç olunmaz.

– Kim başkalarına muhtaç olmaz?

– Bilge ve sanatkâr kişi başkalarına muhtaç olmaz.

– İnsanın hangisi akıllıdır?

– Az söyleyip çok dinleyen ve çok bilen akıllıdır.

– Fesat neden kopar?

– Cahillikten kopar.

– Sevgiyi ortadan kaldıran nedir?

– İki kimseyi birbirine kötülemektir.

– Gerçek niyaz nedir?

– Kendini bir avuç toprak gibi alçakgönüllü etmektir.

– Bir kimse kimden öğüt almalı?

– Birincisi temiz dinliden, ikincisi iyi insandan, üçüncüsü bilgeden öğüt almalı.

– İyilik nasıl yapılır?

– *Birincisi ata buyruğunu tutmakla; ikincisi özverili olup kimseye avuç açmamakla; üçüncüsü pire hizmet etmekle iyilik yapılır.*

– Herkes kime dosttur?

– *Saygılı, yalan söylemeyen, kimseyi incitmeyenlere ve bilgelere dosttur.*

– Bilim öğrenmenin kazancı nedir?

– *Bilim öğrenmekle cahil aydın olur; yoksul varlıklı olur; konuşmasını bilmeyen de söz sahibi olur.*

– Mal ne içindir?

– *Mal önce insanın kendisi içindir; ikincisi öbür dünyaya azıktır; üçüncüsü iki dünyayı dost etmek içindir; dördüncüsü yoksullara yararlı olmak içindir.*

– Bilgelerin piri kimdir?

– *Sanat sahibi olan ve gönlü dar olmayan kimsedir.*

– Yendiğinde kişiyi öldüren tatlı nesne nedir?

– *Şehvettir.*

– Hangi bina hiçbir zaman harap olmaz?

– *Bir avuç toprak gibi alçakgönüllü olmakla.*

– Hangi tatlı nesne sonunda acı olur?

– *Yalan dünyaya aldanmak sonunda acı olur.*

– Eskimeyen gömlek hangi gömlektir?

– *İyi dindir.*

– Hangi düşman dosttan iyidir?

– *Nefistir.*

– Hangi hastalığa kişi ilaç bulamz?

– *Akıl eksikliğine.*

– Hangi yücelik alçaklıktan alçaktır?

– *Büyüklenmedir.*

– Kişinin güzel huyu nedir?

– *Bir kişinin onursuzluktan kurtulmasına yardımcı olmaktır.*

– Kötü huy nedir?

– *Bir kişiyi haksız yere horlamaktır.*

– Senden sonra mürit ve muhiplerin kimi hak saysınlar?

– *On bir evladımı hak saysınlar.*

– On bir evladından sonra kimi hak saysınlar?

– *Evladımı izleyenleri hak saysınlar.*

– Evladınızı izleyenler kimlerdir?

– *Benim ve oğullarımın özelliklerini gösteren gerçek müritlerdir.*

– Evlatlarının özelliklerini gösteren erenlerden sonra kimi hak saysınlar?

– *Tarikatı erkân üzere yürüten çar darp tıraş, sofra, çerağ sahibi halifelere hak baksınlar.*

– Evlatlarını izleyenler varken çar darp tıraş, sofra, çerağ, erkân sahibi halife bulunmazsa kimi hak saysınlar?

– *Soyumun yerine oturup tarikatın gereklerini yerine getirene hak baksınlar.Tarikatın erkânını yerine getirmek üzere posta oturan vekildir. Halife asıldır. Vekil, asılın bulunduğu yerde karar veremez. Halifeye hak baksınlar. Ama halife de soyumun yanında vekildir. Soyum ise benim yanımda vekildir.*

– Daha açık anlatır mısınız?

– *Er yerine oturanın başı halifeye bağlıdır. Soyum bana bağlıdır. Benim başım ise yola bağlıdır. Ve de ulu olan yoldur.*

– Pirlik kimden kaldı?

– *Hazreti Şah– ı Merdan Ali'den kaldı. Çünkü Hazreti Ali, Cebrail'in piridir.*

– Seyitlik kimden kaldı?

– *Hz. Resul Ekrem'den kaldı; çünkü, cümle âleme sadridir.*

– Şahmalık kimden kaldı?

– *Şahmalık, İsmail Aleyhisselam'dan kaldı.*

– Zâkirlik kimden kaldı?

– *Zâkirlik, Cebrail'den kaldı.*

– Sakalık kimden kaldı?

– *Hz. İmam Hüseyin'den kaldı; İmam Hüseyin, saki– i kevserdir; sakalığın piridir.*

– Çerağcılık kimden kaldı?

– *Çerağcılık, Selman–ı Farisi'den kaldı; çünkü, sekiz çerağı O temsil eder. [Bir anlatıma göre Habip Ensar'dan kaldı]*

– Çerağın kaç lülesi vardır?

– *Çerağın dört lülesi vardır: Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat. Bu dört lüle, Hakk'ı tanımak anlamına gelir.*

– Hadimlik kimden kaldı?

– *Hadimlik, Hz. Resul'dan kaldı.*

– Tarikçilik kimden kaldı?

– *Tarikçilik Mikail Aleyhisselam'dan kaldı.*

– Ferraşlık kimden kaldı?

– *Ferraşlık, İbrahim Halilullah'tan kaldı.*

– Carcılık kimden kaldı?

– *Carcılık, İsrafil Aleyhisselam'dan kaldı.*

– Şahlık kimden kaldı?

– *Şahlık, Hz. Muhammet'ten kaldı.*

– Nakiplik kimden kaldı?

– *Nakiplik, Rıdvan'dan (Cennet kapıcısı melek) kaldı.*

– Adak adamak kimden kaldı?

– *Adak adamak Süleyman'dan kaldı.*

– Gözcülük kimden kaldı?

– *Gözcülük, Karaca Ahmet Sultan'dan kaldı.*

– Mülk kimden kaldı?

– *Mülk, Mikail'den kaldı.*

– Başmaklık kimden kaldı?

– *Başmaklık, Şeyh Hasan Basri'den kaldı.*

– Mürüvvet nedir?

– *Müminlerin üzerine hak vacip etmektir.*

– Hangi yara hiçbir zaman iyileşmez?

– *Mazlum olana hükmedip haksız yere ona zulmetmek asla iyileşmez.*

– Şeriat, tarikat, marifet, hakikat ve on yedi erkânın kardeşi kimdir?

– *"Allah bir, Resul'ü Hak, Hz. Ali onbir evladıyla Hak bir", demekle inananlara şeriat, tarikat ve marifet kardeşi olunur. Hakk'ı insanda, insanı Hakk'ta görerek, ehl-i Hakk'la üstadı kâmil nazarında muhabbet eden hakikat kardeşi olur.*

– Biri kırk, kırkı bir eden kimdir? Ve kaç kardeşi vardır?

– *Dört kapının hizmetini bilen, bu hizmetleri yerine getiren, kırk makamda Kırklar ile kardeş olur. Biri kırk, kırkı bir eden Şah-ı Merdan, Şir-i Yezdan Murtaza Ali'dir.*

– On yedi erâkan sahibiyle nasıl kardeş olunur?

– *On yedi erkânı bilen ve pir nazarında sır ehliyle kardeş olan yetmiş yedi erkânda, on yedi erkân sahibiyle kardeş olur.*

– Ceset kardeşi nasıl olunur?

– *Bir babanın belinden ve bir ananın rahminden doğmakla ceset kardeşi olunur.*

– Kaç türlü kardeş vardır?

– *Yedi türlü kardeş vardır: 1) Şeriat kardeşi, 2) Tarikat kardeşi, 3) Marifet kardeşi, 4) Hakikat kardeşi, 5) Kırk makam kardeşi, 6) On yedi erkân kardeşi ve 7) Ceset kardeşi.*

– Şeriat babası kimdir?

– *Öz babadır.*

– Tarikat babası kimdir?

– *Mürebbidir.*

– Marifet babası kimdir?

– *Hz. Ali'dir.*

– Hakikat babası kimdir?

– *Hz. Muahammet'tir.*

– Kapı nedir? Eşiği kimdir? Kanadı, üstü kimdir?

– *Kapı şeriattır. Eşiği Ali'dir. Kanadı Cebarail'dir. Üstü, Muhammet Mustafa'dır.*

– Hangi kapıdan girdin, hangi kapıdan çıktın?

– *Şeriat kapısından girdim, tarikat, erkân kapısından çıktım.*

– Nerede ikrar verdin?

– *Erenler meydanında, pir huzurunda.*

– İkrar verdiğin sırada elin, başın, kulağın, gözün ve gönlün nerede idi?

– *Elim, mürşidimin elinde; kulağım emanet ve nasihatta idi; gözüm, erenler didarında; özüm, Dâr'ı Mansur'da idi; gönlüm, Muhammet-Ali, On İki İmam, On Dört Masum-u Pâk, Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Hak gerçek erenlerdeydi. İkrarım, imanım Mu-*

hammet-Ali'deydi.

– Mürşit, kulağına ne emanet bıraktı?

– *Şeriatta muhkem ol; tarikatta haberdar ol; marifette payıdar ol; hakikatta sabit kadem ol.*

– İkrar-ı tercüman nedir?

– *Şah-ı Merdan kuluyum. Âl-i Abâ'nın nesliyim. İmam Cafer Sadık mezhebindenim. Rehberim, Muhammet; mürşidim Ali'dir.*

– Mürşidinle aranda ne gibi bir nişan vardır?

– *Tevella ve teberra vardır.*

– Tevella ve teberra nedir?

– *Tevella, Muhammet-Ali dostunu dost tutmaktır. Teberra ise Muhammet– Ali düşmanını düşman tutmaktır.*

– Mürşide niçin ikrar vermek gerekir?

– *Dem-i ahirde mürşidim göründüğünde canımı teslim edebilmek için bugün mürşidime ikrar vermem gerekir. "El ele, el Hakk'a" ancak bu yolla gider. Onun için, "gelme gelme, dönme dönme; gelenin malı, dönenin canı", derler.*

– Talip misin? Kalıp mısın? Şeriatta, tarikatta, marifette ve hakikatta kimin oğlusun?

– *Talip oğluyum. Şeriatta Âdem Ata oğluyum. Tarikatta yol oğluyum. Marifette kemâl oğluyum. Hakikatta yer anam, gök atamdır.*

– Başında, alnında, kaşında, gözünde, göğsünde, kulağında, burnunda, elinde, ayağında ne var? Dizlerin ne yapar? Sağında, solunda ne var? Arkanda, önünde ne var? Cesedin kaç kapısı var? Vücudun kaç damarı var? Müminde, münkirde ne var? Bunu bilenlere ne var?

– *Başımda tac-ı devlet; alnımda nur-u hidayet; kaşımda kalem-*

i kedret; gözümde nur-u vahdet; kulağımda bang-ı nübüvvet; burnumda buy-u cennet; ağzımda Kelime-i Şahadet; göğsümde iman-ı vahdet; elimde dest-i velâyet var. Ayaklarımda mahşer yerinde varıp gelmek; dizlerimde, Hak yolunda hizmet eylemek; sağımda gülbün; solumda kâtip; ardımda ecel; önümde nasip var. Cesedimin on iki kapısı var; vücudumun, üç yüz altmış altı damarı var. Müminin ikrarı, münkiri inkârı var. Bunları bilenlere yerden göğe kadar eyvallah var.

– Hırkanın imanı nedir, İslamı nedir? Kıble-i hırka nedir? Kelime-i hırka nedir? Sırr-ı hırka nedir? Pay-ı hırka nedir? Dil-i hırka nedir? Kilid-i hırka nedir? Gusl-ü hırka nedir? Kemâl-i hırka nedir? Hırkanın yakası nedir? Hırkanın eteği nedir? İçi nedir, dışı nedir? Rengi nedir? Can-ı hırka nedir? Farz-ı hırka nedir? Sünnet-i hırka nedir? Marifet-i hırka nedir? Namaz-ı hırka nedir? Eteğ-i hırka nedir?

– Hırkanın imanı örtendir(settarlık); hırkanın İslamı temizkârlıktır; hırkanın dini aşinalıktır; kelime-i hırka Tanrı'yı anmaktır; sırr-ı hırka şevktir; pay-ı hırka kendini ibadete vermektir; can-ı hırka iradettir; dil-i hırka gözlemek, gözetlemektir(rasıtlık); kıble-i hırka pirdir; farz-ı hırka sohbettir; sünnet-i hırka makastır(mıkraz); marifet-i hırka sıdktır; kilid-i hırka tekbirdir; kemâl-i hırka doğruluktur; namaz-ı hırka arılıktır; gusl-ü hırka dünya işlerinden paklıktır; eteğ-i hırka dervişliktir. Hırkanın yakası sırdır; içi nurdur; dışı müşahadedir; rengi mürşittir.

– Dest– i tövbe nedir?

– İhlastır, yani kendini arıtmaktır.

– Arılık nedir?

– Taattır, doğruluktur.

– Dest-i tövbe kaçtır ve bunlar kimin imanıdır?

– *Dest-i tövbe yedidir: 1) Meleklerin imanı, 2) Peygamberlerin imanı, 3) Evliyaların imanı, 4) Müritlerin imanı, 5) Kâfirlerin imanı, 6) Müslümanların imanı ve 7) Müminlerin imanı.*

– İman nedir?

– *İman, bir ağaca benzer: Aslı, Tanrı sevgisidir; dibi, müminlerin gönlüdür; yani Kuran'dır; kabuğu hayadır; odunu şükürdür; budağı takvadır; yaprağı tövbedir; meyvesi ilahi iyiliktir.*

– Kaç makam vardır?

– *Dört makam vardır: 1) Ceberut, 2) Melekut, 3) Lahut ve 4) Nasut. Ceberut, şeriattır; ona Cebrail bağlıdır. Melekut, tarikattır; ona Mikail bağlıdır. Lahut, marifettir; ona İsrafil bağlıdır. Nasut, hakikattır; ona Azrail bağlıdır. Eğer bir derviş bunları bilirse ona Lokma– i Merdan ve Hırka– i Piran helaldir, bilmezse haramdır. Derviş hırkasını giyen, kisvelerine bürünen ilm– i şeriatı, ilm– i tarikatı, ilm– i marifeti ve ilm– i hakikatı bilendir. Şeriattan sonra ilm– i şeriatla; tarikattan sonra ilm– i tarikatla; marifetten sonra ilm– i marifetle ve hakikattan sonra ilm– i hakikatla cevap vermek durumundadır. Bir derviş, bu dört makamı bilmek durumundadır. Kim bu dört makamı bilmezse dem– i ahirde bütün evliyalar davacı olurlar. Eğer bir derviş kabul edilebilir bir gerekçe dışında hırkasını yitirirse, kıyamet gününde yüzü kara olur. Yoldan dönerse, tarikat döneği olur. Şeriat döneği, tarikat döneğinden yeğdir. Onun için şeriat döneği; "Lâ ilâhe illallah Muhammeden Resulullah ve Aliyyün Veliyullah" demekle necat bulur. Ancak, tarikat döneği, hiçbir biçimde necat bulmaz; kıyamet gününde yüzü kara olur.*

VASİYET- İ RESUL

Ya Ali, her kim Kuran okuyup buyruğunu yerine getirmezse, başı, Cehennem'deki değirmentaşının arasında öğütülecektir. Örneğin kör biri ile gören biri giderken önlerine kitap çıksa, ekmek çıksa; kör kişi üzerine bassa bir şey olmaz; gören kişi basarsa kâfir olur.

Ya Ali, eşinize, evladınıza doğru yolu, edebi, erkânı, farzı ve sünneti öğretin.

Ya Ali, evinizden balı, çöreotunu ve kuru üzümü eksik etmeyin; çünkü, melekler dua eder.

Ya Ali, atasını- anasını inciten eve, mihman gelmeyen eve melekler giremez.

Ya Ali, eğer seni paça suyuna bile davet etseler sen git; mihmanın rahatsızlık bile verse sen ona iyi davran ki Tanrı sana iyilik versin, rahmet etsin.

Ya Ali, güneşe karşı oturma kalbini karartır.

Ya Ali, çok uyuma kehillik getirir.

Ya Ali, kötülük edene iyilik et; çünkü herkes kemâlini işler.

Ya Ali, öksüz ağlasa Arş titrer; onu güldüreni Tanrı Cennet'e gönderir.

Ya Ali, gayret imandandır; gayreti olmayanın imanı olmaz; ancak bir elin dünya için, diğer elin ahiret için gayret etmeli.

Ya Ali, elini yıkadığın suya tükürme; elini arkana sürme; çerağı üfleyerek karartma; ocağa pala çalma; eğninde giysi dikme; eşik üzerine oturma; yalınayak yatma ya da yalınayak işeme; so-

ğan ya da sarmısak kabuğunu yakma. Bunların tümü yoksulluk getirir.

Ya Ali, ataya– anaya asi olma.

YORUM-NOTLAR KAYNAKÇASI

*Ahmed-i Yesevi, *Divan-ı Hikmet-Seçmeler-*; (Yayına Haz.: Kemal Eraslan) , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-1993

*Arberry, A. J.; *Tasavvuf-Müslüman Mistiklere Toplu Bakış* (Çev.: İbrahim Kapaklıkaya) Gelenek Yayıncılık; İstanbul- 2004

*Atalay Besim, *Bektaşilik ve Edebiyatı*; Ant Yayınları, 2. Baskı, İstanbul - 1991

*Balıvet Mıchel, *Şeyh Bedreddin-Tasavvuf ve İsyan-*; (Çev.: Ela Güntekin) , Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2000

*Bilgin M. Sıraç, *Zarathustra* (Zerdüşt) ; Berfin, İstanbul -1995

*Birdoğan Nejat, *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı*; Mozaik Yayınları, İstanbul -1995

*Birdoğan Nejat, *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*; Hamburg Alevi Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Hamburg-1990

*Birge John Kingsley, *Bektaşilik Tarihi*; Ant Yayınları, Türkçe 1. Baskı, İstanbul -1991

*Bozkurt Fuat, *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*; Tekin Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul -1993

*Bulut Faik, *Eşitlikçi Dervişan Cumhuriyetleri ve Hasan Sabbah Gerçeği*; Berfin, İstanbul-2000

*Campbell, Joseph; *Doğu Mitolojisi*(Çev.: Kudret Emiroğlu); İmge Kitabevi; Ankara

*Çoruhlu, Yaşar; *Türk Mitolojisinin Anahatları*; Kabalcı Yayınevi; İstanbul -2002

**Demir Baba Vilayetnamesi*; (Yayına Haz.: Bedri Noyan) , Can Yayınları, İstanbul-1996

*Dierl Anton Josef, *Anadolu Aleviliği*; Ant Yayınları, Türkçe 1. Baskı, İstanbul -1991

*Eliade Mircea, *Şamanizm*; (Çev.: İsmet Birkan) , İmge Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul-1999

*Er Piri, *Geleneksel Anadolu Aleviliği*; Ervak yayınları, Ankara -1998

*Ergüven, Abdullah Rıza; *Evrenbilim ve Tanrı Kavramı*; Berfin Yayınları; İstanbul -2000

*Erhat, Azra; *Mitoloji Sözlüğü*; Remzi Kitabevi İstanbul- 2003

*Eröz Mehmet, *Eski Türk Dini ve Alevilik-Bektaşilik*; Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul -1992

*Erseven İlhan Cem, *Aleviler'de Semah*; Ant Yayınları, 2. Baskı, İstanbul -1990

*Eyuboğlu İsmet Zeki, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik-Alevilik*; Yeni Çığır Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul -1990

*Eyuboğlu İsmet Zeki, *Bütün Yönleriyle Tasavvuf, Tarikatlar ve Mezhepler Tarihi*; Der Yayınları, İstanbul-1990

*Eyuboğlu İsmet Zeki, *Şeyh Bedreddin Vâridât*; Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul -1991

*Gündüz, Şinasi; *Din ve İnanç Sözlüğü*; Vadi Yayınları; Ankara- 1998

*Hacı Bektaş Veli, *Vilâyetname* (Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli/Haz.: Esat Korkmaz) ; Ant Yayınları, 1. Baskı, İstanbul-1995

*Hallac-ı Mansur, *Tavasin*; (Çev.: Yaşar Güvenç) , Yaba Yayınları, İstanbul-1995

*Hançerlioğlu Orhan, *İnanç Sözlüğü* (Dinler-Mezhepler-Tarikatlar-Efsaneler) ; Remzi Kitabevi, İstanbul -1975

**Hazreti Ali Divanı*; (Çev.: Vedat Atila) , Ant Yayınları, İstanbul-1990

*İbni Haldun; *Mukaddime I* (Çeviren: Turan Dursun); Onur Yayınları; Ankara- 1977

*İbni Haldun; *Mukaddime II* (Çeviren: Turan Dursun); Onur Yayınları; Ankara- 1989

*Kaleli Lütfi, *İnanç Boyutuyla Alevilik Nedir? Ne Değildir?*; Can Yayınları, İstanbul-1995

*Kaygusuz İsmail, *Alevilikte Dâr-Dâr'ın Pirleri*; Alev Yayınları, İstanbul -1993

*Kaygusuz İsmail, *Alevilik İnanç, Kültür, Siyaset Tarihi ve Ulularıı*; Alev Yayınları, İstanbul -1995

*Kirman, Mehmet Ali; *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*; Rağbet Yayınları; İstanbul- 2004

*Korkamaz Esat, *Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar; Dördüncü Baskı; İstanbul -2005

*Korkmaz Esat, *Şeytan Tasarımları Terimleri Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar; İstanbul -2006

*Korkmaz Esat, *Şamanizm Terimleri Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar; İstanbul -2003

*Korkamaz Esat, *Zerdüştlük Terimleri Sözlüğü*; Anahtar Kitaplar; İstanbul -2004

*Korkmaz Esat, *Anadolu Aleviliği*; Berfin, İstanbul -2000

*Korkmaz Esat, *Alevilik Eğitimi Ders Notları*; Fransa Alevi Birlikleri Federasyonu (FUAF) , Paris -2000

*Korkamaz Esat, *Dört Kapı Kırk Makam*; Şahkulu Sultan Dergâhı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul -1998

*Korkmaz Esat, *Kırklar Cemi*; Şahkulu Sultan Dergâhı Yayınları, İstanbul -1997

*Korkmaz Esat, *Alevi Felsefesi*; Pencere Yayınları, İstanbul -1997

**Kumru Kenzül-Mesaip*; (Yayına Haz. Adi Ali Atalay Vaktidolu) , Can Yayınları, 1. Baskı, İstanbul -1992

**Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*(Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ali Özek, Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Doç. Dr. Ali Turgut, Doç. Dr. Mustafa Çağrıcı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Doç. Dr. Sadrettin Gümüş); Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 86/ Ankara

*Küçük Murat, *Cemaat-ı Tahtacıyan*; Nefes Yayınları, İstanbul -1995

*Massignon Louis, *Hallac-ı Mansur*; (Der.: Niyazi Öktem) , Ant Yayınları, İstanbul-1994*Melikoff Irene, *Uyur İdik Uyardılar*, Cem Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul -1993

*Metin İsmail, *Alevilerde Halk Mahkemeleri*; Alev Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul -1994

**Nefes-Alevi-Bektaşi Kültürünün Sesi-*; (Sayı: 1-38; 1993-1996), İstanbul

*Noyan Bedri, *Bektaşilik Alevilik Nedir?;* Sanat Kitabevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara-1987

*Ocak Ahmet Yaşar, *Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*; İletişim Yayınları, İstanbul -2000

*Ocak Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı-Aleviliğin Tarihsel Altyapısı-*; Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul -1996

*Ocak Ahmet Yaşar, *Kalenderiler-XIV.-XVII. Yüzyıllar-*; Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara -1992

*Oytan M. Tevfik, *Bektaşiliğin İçyüzü*; Maarif Kitaphanesi, C.: 1-2, 9. Baskı, İstanbul

*Ögel, Bahattin, Türk Mitolojisi(Cilt: 1-2); Türk Tarih Kurumu; Ankara-1993

*Öz Baki, *Alevilik Nedir?,* Der Yayınları, İstanbul-1995

*Özkırımlı Atilla, *Alevilik-Bektaşilik*; Cem Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul - 1993

*Özmen, İsmail; *Alevi-Bektaşi Şiirleri Antolojisi*(5 Cilt); Saypa Yayın Dağıtım; Ankara- 1995

**Pir Sultan Abdal-Kültür Sanat Dergisi-* (İki ayda bir yayınlanır) ; Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Yayın Organı, Ankara

*Roux, Jean-Paul; *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*(Çeviren: Lale Arslan); Kabalcı Yayınevi; İstanbul- 2001

*Schimmel, Annemarie; *Halifenin Rüyalar/ İslamda Rüya ve Rüya Tabiri*; Kabalcı Yayınevi; İstanbul- 2005

*Schimmel, Annemarie; *İslamın Mistik Boyutları*(Çeviren: Ergun Kocabıyık); Kabalcı Yayınevi; İstanbul- 2001

*Schimmel, Annemarie; *Sayıların Gizemi*(Çeviren: Mustafa Küpüşoğlu); Kabalcı Yayınevi; İkinci Baskı; İstanbul- 2000

*Serçeşme Dergisi/ Ağustos 2004- Sayı:1- Aralık 2006- Sayı: 25/ İstanbul

*Sever Erol, *Yezidilik ve Yeziddiliğin Kökeni*; Berfin, 2. Baskı, İstanbul-1993

**Tam Hüsniye*; (Yayına Haz.: Adil Ali Atalay Vaktidolu) , Can Yayınları, 1. Baskı, İstanbul-1992

*Temren Belkıs, *Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu*; Bektaşi Kültür Derneği Yayınları, 3. Baskı, Ankara -1998

*Tori, *Yezidilik ve Yezidiler*; Berfin, İstanbul -2000

**I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*; Ankara -1998

*Uludağ Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*; Marifet Yayınları, İstanbul -1991

**Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*; Ervak Yayınları, Ankara -2001

**I.Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*; Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Ankara -2000

**I.Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri*; Ervak Yayınları, Ankara -1998

*Ulusoy Celalettin, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşi Yolu*; Akademi Matbaası, 2. Baskı, Hacıbektaş -1986

*Uluçay Ömer, *Arap Aleviliği-Nusayrilik-*; Hakan Ofset, Adana -1996

**Virani Divanı ve Risalesi* (Buyruğu) ; (Der.: Adil Ali Atalay Vaktidolu) , Can Yayınları, İstanbul-1998*Werner, Helmut; *Ezoterik Sözlük*(Çevirenler: Bülent Atatamr, Murat Batmankaya, Derya Demirbaş, Uğur Önver); Omega Yayınları; İstanbul- 2005

*Yaman Mehmet, *Erdebilli Şeyh Safi ve Buyruğu*; Ufuk Matbaası, İstanbul -1994

*Yetişen Rıza, *Tahtacı Aşiretleri (adet, gelenek ve görenekler)* ; Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık Web Ofset Tesisleri, İzmir -1986

**Yol*; (Bilim, kültür, araştırma dergisi/iki ayda bir yayınlanır) , Hüseyin Gazi derneği, Ankara

*Yörükoğlu R., *Okunacak En Büyük Kitap İnsandır*; Alev Yayınları, 5. Baskı, İstanbul -1995

**Yüz Soruda Alevilik-Aleviliğin Temelleri-*; Hamburg Anadolu Alevileri Kültür Birliği (HAAK-BİR) , Hamburg

*Zelyut Rıza, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*; Yön Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul -1992

*Zerdüşt, *Avesta*; (Çev. ve Yayına Haz.: Eshat Ayata) , Kora Yayınları, İstanbul-1998

SÖZLÜKÇE

A

ÂB Fars. a. Su.

ABA Ar. (*yünden döverek ya da bastırarak elde edilen, bir tür kalın, kaba kumaş*) a. 1) Dervişlerce dervişliğin simgesi kabul edilen ve elbise üzerine giyilen, abadan yapılmış yakasız, önü açık, uzun geniş kollu üstlük. 2) Dervişlik.

ABD Ar. a. İnsan-Tanrı-evren özdeşliğinde, Tanrı'nın insan biçiminde nesnelleşmesi olarak algılanan ve tanrısal bir görünüş niteliği taşıyan, *"Konuşan Tanrı"* durumundaki insan varlık.

ABDAL Ar. a. 1) Kendini Tanrı yoluna ada yarak dünya işleriyle ilgisini kesen kimse; Tanrı eri. 2) Dünyanın manevi düzenine yön vermeleri için Tanrı tarafından gönderildiğine inanılan, âlemler arasında dolaşabilen, konum ve durum değiştirebilen kimse. 3) Kimi derviş şairlerin adlarının başında ya da sonunda yer alan mahlas. 4) Abdallardan olan kimse.

ABDEST Fars. a. (*namaz için vücudun belli yerlerini yıkama*) 1) Taharet-i sugra 2) Sözle yıkanma ve sözleşme yapma bağlamında yola giriş töreninde cana; nasıl bir insan olması gerektiği konusunda telkinler verilmesi ve öngörülen etik değerlere uygun davranacağına ilişkin söz alınması işlemi.

***Abdest erkânı:** 1) Nasip alma töreninin başında nasip alacak cana; gerçek arınmayı sağlamak üzere kulak abdesti anlamında telkinler verilmesi ve her telkin için ayrı ayrı söz alınması için yapılan tören. 2) Ayin-i cem öncesinde, ikrar verecek olanların ya da üst üste üç yıldan fazla hizmet görmemiş, baş okutmamış durumda bulunanların hizmete gelişlerinde onların arınması için yapılan tören.

***Abdest vermek:** 1) Nasip alacak, ikrar verecek ya da üç yıldan fazla hizmet görmemiş, baş okutmamış canı, abdest erkânından geçirmek. 2) Hizmete gelenin kurbanını tığlamadan önce; suyla ıslatılan sağ elle ön sağ ve ön sol ayağının dizinden aşağıya sıvazlanması, yüzünün yıkanması, ardından sağ ve sol arka ayak-

larının suyla ıslatılması, daha sonra kuyruğunu yukarıya kaldırarak altına elle su serpilmesi biçiminde uygulanan bir yöntemle kutsamak.

ABDİYET Ar. a. 1) Hakk'a kul olduğu için başkasına kul olmayan Hz. Muhammet'in yüce makamı 2) İnsanoğlunun sahip olduğu manevi mertebelerin en yükseği

ABIHAYAT Fars.+Ar. a. 1) Yaşam suyu, dirilik suyu, ölümsüzlük suyu. 2) Evrenin sırlarını bilme, kavrama gücü. 3) Uyarıcıdan alınan bilgi; gönül bilgisi.

ABIKEVSER Fars.+Ar. a. (*Bolluk suyu, mutluluk suyu, verimlilik kaynağı*) Geriye dönüş tapımıyla yaratılan ve zamanla özgün Alevi felsefesi/inancıyla çelişki oluşturacak biçimde kurgulanan; Cennet' te, Hz. Ali'nin kendini sevenlere, kendi yolundan gidenlere sunacağına inanılan şarap, içki.

ABİDLER a. İnsanı kâmil aşamalarından ilkini temsil eden, şeriat kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin hava olduğu kabul edilen, dört tür insandan ilk tür insanlar.

ADAK a. Bağlı bulunulan tekkeye, gelenekler gereğince, ortaklaşa yararlanım için yapılan bağış.

***Adak akçesi:** Bir Alevi-Bektaşi tarafından, herhangi bir dileği için dedeye, babaya ya da çelebiye verilen para.

***Adak kurbanı:** Kurban edilmek üzere adanan hayvanın tığlanması sırasında yapılan tören.

***Adak lokması:** Kurban edilmek üzere tığlanan hayvanın yenmek için hazırlanmış eti ya da bu amaçla bağışlanan herhangi bir yiyecek.

***Adak muhabbeti:** Bir Alevi-Bektaşinin, bir işinin olması ya da gerçekleşmesi için, gönülden koparak bir adakta bulunması durumunda yapılan tören.

***Adak orucu:** Bir hastalığın, bir sıkıntının giderilmesinde, tutulan oruç.

ADALET Ar. a. Tanrı'nın adil, kulun ise eylemlerinde özgür olması.

ADAM Ar. a. İnsan.

ADAP Ar. a. Yol, yöntem, sıra.

***Adap (ve) erkân:** Adab-ı tarikat.

***Adab-ı mürit:** Müridin uymak zorunda olduğu kurallar.

***Adab-ı nefis:** Kişinin nefsini terbiye etmek için uygulayacağı yollar, yöntemler.

***Adab-ı sohbet:** Sohbete katılanların uymak zorunda olduğu kurallar.

***Adab-ı şeyh:** Şeyh tarafından dikkate alınması gereken kurallar.

***Adab-ı tarikat:** Tarikat ehlinin gözettiği ve dikkate aldığı yol, yöntem, saygı sırası.

ÂDEM Ar. a. 1) Akl-ı külün görünüşü durumundaki Âdem-Adam. 2) Tanrı'nın yeryüzündeki halifesi olan ve bütün gerçekleri kendisinde topladığına inanılan kâmil insan.

***Âdem-i Âl-i Âbâ:** Peygamber soyu kendisinden yürüdüğü için, bu soyun başı olarak algılanan dördüncü imam Zeynelabidin.

***Âdem-i mana:** Her şeyin aslını ve gerçeğini bilen, mana âlemine vakıf insan; mana adamı, insan-ı kâmil.

ÂDEM-ADAM a. Tanrı'nın görünüş alanına çıktığı ilk insan biçimi olarak Hz. Âdem.

ÂGÂH Fars. s. Bir şeyin derin anlamına, sırrına ulaşmış olan, uyanık.

***Âgâh etmek:** Kendine getirmek, uyandırmak.

***Âgâh olmak:** Kendine gelmek, uyanmak.

AHAD Ar. a. Varlık birliği anlamında Tanrı.

AHADİYET Ar. a. Tanrısallık makamının birliği, birlik.

AHBÂR Ar. a. Hz. Muhammet'in verdiği haberler.

AHD Ar. a. 1) Müridin tarikata girerken mürşide verdiği söz. 2) Zaman.

***Ahd-i karib:** Yakın zaman, yakın geçmiş, önceki zaman.

***Ahd-ü peyman:** Yemin, ant.

AHFÂ Ar. s. En gizli.

AHİRET Ar. a. 1) İnsanların öldükten sonra gittiklerine inanılan yer; öbür dünya 2) Doğayı ya da doğa parçalarını nesne kimliklerinden, insanı beden kimliklerinden "sıyırmak"la ulaşılan, doğa ve beden olmayan yer olarak algılanan, zahiri "kuran" şeylerden oluşmasına karşın "görünmeyen" durumunda bulunan batın âlemi; öbür dünya.

***Ahiret adamı:** Dünyayla ilgisini kesip, kendini ibadete veren kimse.

***Ahiret aklı:** Gayb âlemindeki şeyleri anlamayı sağlayan ve tarikat eğitiminden geçmiş kişinin zihninde beliren akıl; akl-ı maad.

AHİT a. → AHD

AHKÂM Ar. a. Bâtın ve zâhire ilişkin davranışların aldığı yargılar.

AHLÂM Ar. a. Nefsin, maddi âlemden ilişkisini bütünüyle

kesmesiyle ulaşılan hayal aşamasında, nefse yansıyan misal âleminin görüntüleri toplamı.

AHRÂR Ar. a. Tutsak ya da köle olmayanlar, özgür olanlar.

AHVAL Ar. a. Gayb âleminden, tanrısal bir lütuf olarak gönüllere doğan ve insanı kendinden geçiren anlamlar.

AHYÂR Ar. a. Ermişlik (velâyet) aşamasına ulaşmış olanlar.

AKIL Ar. a. 1) Doğadaki şeyleri tanımayı, ne söyleyeceğini, nasıl yapacağını bilmeyi sağlayan insan yetisi. 2) Görünür dünyanın ötesindeki şeyleri anlamayı sağlayan; kalpten, gönülden kaynaklanan ve içe doğuş biçiminde beliren sezgisel kavrayış. 3)Yasa, içgüdü vb. biçimlerde beliren doğadaki temel eğilim; doğanın aklı. 4) Akıl-Tanrı, Tanrı.

***Akıl ıssı**: Akıl sahibi.

***Akl-ı evvel:** Tüm diğer şeylerin onun aracılığıyla yaratıldığı kabul edilen ilk akıl; Tanrı'dan ilk belirme aşaması.

***Akl-ı kül**: 1) Akl-ı evvelden sonra gelen ve akl-ı evvele verilen bilgilerin görüntülerinin belirdiği aşama; erenlerin, velilerin sahip olduğu sezgisel kavrayış anlamında evrensel akıl. 2) Aklın son noktası olarak tanımlanan aşk nurundan akıl.

***Akl-ı maad:** Görünür dünyanın ötesindeki şeyleri anlamayı sağlayan ve mistik terbiyeden geçirilmiş zihinde beliren akıl; ahiret aklı.

***Akl-ı maaş**: Doğadaki şeyleri bilmeyi sağlayan, aklın en düşük aşaması; varlığın aklı.

ÂKIL Ar. s. Emaneti, doğruluğu, iyi dostu ve sırrı koruyarak dünyayla ilgili arzuların tuzağına düşmeyen.

AKTÂB Ar. a. 1) Kutuplar. 2) Tarikat ululları.

ÂL Ar. a. Aralarında akrabalık bağı bulunan topluluk; aile, hanedan, boy.

***Âl-i Âbâ:** 1) Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin'i içine alan Hz. Muhammet'in yakınları. 2) Ehlibeyt.

ALÂKA Ar. a. Kulun Hakk'a giden yola girmesini, bu yolda ilerlemesini engelleyerek ruhun yükselmesine ket vuran ve ele takılmış kelepçe, ayağa bağlanmış zincir olarak algılanan maddi ve nefsi neden.

ÂLEM Ar. a. Tanrı dışındaki tüm diğer mümkün ve yaratılmış varlıklar bütünü.

***Âlem-i asgar, âlem-i sügra:** Son amacını âlem-i ekberde bulan ve küçük evren olarak algılanan insan.

***Âlem-i berzah:** Bu dünya ile öbür dünya arasında yer alan; ruhların gövdesiz, ancak öz bilince sahip olarak bir süre kaldığı geçici âlem; berzah.

***Âlem-i ceberut:** Tarikat yolundaki gelişimin şeriat aşaması olarak algılanan ve Cebrail tarafından temsil edilen âlem; ceberut.

***Âlem-i ekber, âlem-i kübra:** Son amacını insanda bulan ve büyük evren olarak algılanan âlem.

***Âlem-i ervah:** l) Ruhlar âlemi. 2) Hurufilikte ebcet simgesi ruhlar dünyası.

***Âlem-i gayb:** Gayb âlemi

***Âlem-i hayal:** Âlem-i ervah ile âlem-i şahadet arasında kalan âlem.

***Âlem-i kübra:** Âlem-i ekber.

***Âlem-i lahut:** Tarikat yolundaki gelişimin marifet aşaması olarak algılanan ve Azrail tarafından temsil edilen âlem.

***Âlem-i mana:** Gayb âlemi

***Âlem-i melekut:** Tarikat yolundaki gelişimin tarikat aşaması olarak algılanan ve Mikail tarafından temsil edilen âlem.

***Âlem-i misal:** Varlıkların gerçek öz ve biçimleriyle bulundukları âlem; misal.

***Âlem-i nasut:** Varlıkların madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı âlem; nasut.

***Âlem-i sügra:** Âlem-i asgar.

***Âlem-i şahadet, âlem-i şühud:** Duyularla algılanabilir, bilgiyle ulaşılabilir varlıklar âlemi.

ALİ Ar. a. l) Eski Türk inancından gelen Gök Tanrı'nın bedenleşmesi bağlamında Hz. Ali'yi simgelediğine inanılan Güneş. 2) Tanrı'nın sonuç üretmesi bağlamında, tanrısal özün görünüşe taşınmasına aracılık eden güneş ışığını bize yansıtan ve Tanrı'nn velisinin bedenleşmesi olarak algılanan Ay.

ÂLİ Ar. s. Yüce, üstün, yüksek.

ÂLİM Ar. s. *ve* a. Bilge.

ALİYULLAH Ar. a. Tanrı Ali.

ALLAH Ar. a. l) Doğanın aklının ve insanın aklının soyut biçimi; akıl üreten akıl anlamında soyut düşünce yumağı. 2) Hak.

***Allah-eyvallah:** Onay işareti ya da yemini

***Allah-Muhammet-Ali:** l) Olgunluk ve kemâl mertebeleri bakımından Allah'a çok yakın olan ve Hz. Muhammet'le Hz. Ali'yi birlikte anmanın gerekliliğini vurgulayan, ayrı ayrı görülmesi durumunda Hakikat'ın gerçek anlamına ulaşılamaya-

cağını anlatan üçleme. 2) Hak-Muhammet-Ali

***Allah'a yolculuk**: Tanrı'ya yolculuk

***Allah'ın arslanı:** Hz. Ali.

***Allah'ta yolculuk**: Tanrı'da yolculuk

***Allah'tan yolculuk**: Tanrı'dan yolculuk

AMAL Ar. a. Beden ve kalp yoluyla işlenen işler.

AMEL Ar. a. Tarikat gereği olarak yapılan iş, eylem.

ANASIR ***Anasır-ı erbaa:** Dört öğe.

ANKA Ar. a. 1) Kafdağı'nda yaşadığına inanılan, yüzü insan yüzüne benzeyen, uzun boyunlu, renkli tüylü, süslü bir masal kuşu. 2) Zihinde biçimlenen varoluş. 3) Âlemin maddi varlığı.

***Anka-yı lâ-mekân:** Tanrı.

ANT a. İkrar.

***Ant içme:** İkrar verme

***Ant yeri:** Tahtı Muhammet'in ön sol tarafındaki yer; ikrar yeri.

APTES Fars. a. Taharet-i sugra

ARAF Ar. a. (Günahları ve sevapları birbirine denk olduğu için ne Cennet'e ne de Cehennem'e gidemeyenlerin bulunduğu yer) Hakk'ı, her şeyde bütün sıfatlarıyla belirir bir biçimde seyretme.

ARBEDE Ar. a. Bir duygunun, bir inanışın etkisiyle aşırı ölçüde coşup kendinden geçen tarikat yolcusunun, yol erinin Hak ile giriştiği tartışma.

ARİF Ar. a. Tanrı'nın; gönül bilgisi, duyarlığı, derinliği yoluyla kendisiyle bütünleşmesine izin verdiği ve bu yolla, kendi yüce varlığını görebilmesi lütfunu sağladığı, kendi özünü tatmanın zevkini verdiği, yüksek olgunluk aşamasına ulaşmış kişi.

***Arif olmak**: Yüksek olgunluk aşamasına ulaşmış bulunmak.

***Arif olup da vermemek:** Zekâttan yoksunluk olarak algılanan, bilgisini başkasına aktaramadığı için, kendisini olumsuzluklardan temizleme olanağını bulamayıp cahil kalmak.

***Arif-i billah**: Tanrı gizemine ulaşan, Tanrı katında iyi karşılanan yetkin kişi, ermiş.

ÂRİFAN Ar. a. Arifler, bilgi sahibi olanlar.

ÂRİFANE Ar.-Fars. be. Bilgili insanlara yaraşır, özgü biçimde.

ÂRİFE Ar. a. Bilgi ve irfan sahibi kadın.

ÂRİFİN Ar. a. Arifler, bilginler.

ARİFLER a. İnsan-ı kâmil aşamalarından üçüncüsünü temsil eden, marifet kapısıyla özdeşleştirilen ve kökenlerinin su olduğu kabul edilen, dört tür insandan üçüncü tür insanlar.

ARSLAN a. 1) Allah'ın arslanı anlamında Hz. Ali'ye verilen lakap. 2) Asya tasarımlarında, iyilik-kötülük, aydınlık-karanlık, yiğitlik-korkaklık vb. karşıt kavram çiftlerinde olumlu yanı temsil ettiğine inanılan ve taht simgesi olarak algılanan hayvan. 3) Kimi Asya tasarımlarda, göksel kökenli kabul edilen ve kendisinden gelindiğine inanılan hayvan-ata. 4) Asya'nın kimi bölgelerinde, on iki hayvanlı Türk takviminde parsın yerine geçen, yıl simgesi hayvan.

ARŞ Ar. a. 1) Dokuzuncu ve en üst gök. 2) Hakk'ın isim ve sıfatlarının ortaya çıkma, belirme yeri.

***Arş-ı âlâ, arş-ı azam, arş-ı berin, arş-ı hudâ:** Göğün en yüksek katı; Tanrı katı.

***Arş-ı rahman:** Arş-ı âlâ.

***Arş-ullah:** İnsanın bir örneği kabul edilen mutlak varlık.

***Arşu'r-rahman:** Kâmil insanın kalbi.

***Arş ü ferş, arş ü zemin:** Gök ve yer.

ASÂKİR ***Asâkir-i Hak, Asâkir-i Rahman:** Allah'ın ruhani kuvvetleri.

ÂSÂN Fars. s. *ve* be. Kolay.

ASGAR Ar. s. En küçük, çok küçük.

ASHÂB Ar. a. Hz. Muhammet'i görmüş, onunla konuşmuş, onun sohbetine katılmış olanlar; sahabe.

***Ashâb-ı Ali:** Âl-î Âbâ

***Ashâb-ı sır:** Gayblara karışan ermişler.

***Ashâb-ı Suffe:** Kırklar.

***Ashâb-ı şeriat:** Şeriat yolunu tutanlar.

***Ashâb-ı tarikat:** Tarikat yolunu tutanlar.

ASIL ***Asl-ı âlem:** Kâmil insan

ÂSMÂN Fars. a. Âsumân.

ÂSUMÂN ***Âsumân-ı gayb:** Gayb seması.

AŞ a. Aşure

ÂŞIK Ar. a. 1) Tanrısal varlığın gizemine bağlanarak kendini Tanrı'da, Tanrı'yı kendinde görme aşamasına yükselmiş yetkin kişi. 2) Bektaşilik tarikatında,

Bektaşiliğin kıyısında duran, Alevi-Bektaşi ilke ve âdetlerine belirli bir sadakat duyan, ancak nasip almamış durumda bulunan kimse.

***Âşık baba:** Zâkir.

***Âşık-Maşuk:** Âşığın, tanrısal özde ölmezliğin sırrına ulaşması durumunda beliren, sevenle sevilenin birliğini anlatmak için kullanılır.

***Âşık meşrep talip:** Üzüntüsünün, sıkıntısının artmasına koşut olarak zevki de artan ve imanı çoğalan talip.

ÂŞIKLIK a. 1) Âşık olma durumu; Âşık yol erinin niteliği. 2) Bektaşilikte, istekli ancak nasip almamış canın geçirdiği çıraklık dönemi, makamı.

AŞİNA Fars. a. 1) Aynı tarikata, yola bağlı iki kişinin birbiriyle can arkadaşı olmaları durumu. 2) Benliğinden uzaklaşarak Hakk'a yaklaşan salikin, Hakk'ın dostu, tanışı olması durumu.

***Aşina bulmak:** Aynı tarikata, yola bağlı iki kişi birbirini can arkadaşı seçmek.

***Aşina olmak:** 1) Aynı tarikata, yola bağlı iki kişi birbiriyle can arkadaşı olmak. 2) Yol eri can benliğinden uzaklaşarak Hakk'a yaklaşmak, Hakk'ın dostu, tanışı olmak.

AŞİNALIK a. Aşina olma durumu, aşina canın görevi, makamı.

AŞK Ar. a. 1) Tanrısal varlığı, içten gelen bir eğilimle sevme. 2) Tanrısal sevginin insanı bütünüyle egemenliği altına almasıyla belirgin; sevenin sevilende kendini yoketmesi, sevenin yok yalnızca sevilenin var olması, sevenle sevilenin bir olması durumunu sağlayan sevginin son aşaması.

***Aşk badesi:** İçene saz çalıp şiir söyleme yeteneği ve becerisi kazandırdığına inanılan içki.

***Aşk olsun (ola):** "Ödülünüz ilahi aşk olsun (ola)" anlamında temenni belirten bir selamlaşma sözü.

***Aşk olsun buyurun canlar:** Lokmadan önce babanın ya da dedenin söylediği "Ödülünüz ilahi aşk olsun, lokmalarınızı yiyebilirsiniz" anlamında izin sözü.

***Aşka ermek:** 1) Tanrısal varlığı, içten gelen bir eğilimle sevmek. 2) Seven, sevilende kendini yoketmek.

***Aşk-ı fazl-ü Hak:** Fazilet ve doğruluk aşkı, sevgisi.

***Aşk-ı hakiki:** İlahi aşk.

***Aşk-ı manevi:** Tanrı aşkı.

***Aşk-ı mecazi:** İnsanın insanı ya da diğer yaratıkları sevmesi.

***Aşkı niyaz olsun:** "Aşk dilemek" anlamında bir selamlaşma sözü.

***Aşkın cemal olsun:** "Aşk olsun" sözüne yanıt olarak verilen bir selamlaşma sözü.

AŞKULLAH Ar. a. Tanrı aşkı, Tanrı sevgisi.

AŞURA Ar. a. Aşure.

AŞURE Ar. a. 1) Muharrem ayının onuncu günü. 2) Muharrem ayının on birinci günü akşamı bakla, nohut, fasulye, incir, üzüm, kestane, fındık, fıstık, şeker vb. 12 çeşit gıda ile pişirilen ve on ikinci günü matem orucu bitiminde yenen bir çeşit tatlı

***Aşure aşı:** Aşure

***Aşure bitiş gülbangı (tercümanı):** Aşure yendikten sonra mürşit tarafından okunan gülbank.

***Aşure erkânı:** Aşure pişirimi sırasında uygulanan tören

***Aşure gülbankı:** Aşure pişirimi sırasında, kazan başına davet edilen mürşit tarafından okunan gülbank.

***Aşure günü:** Muharrem ayının on ikisinde, Kerbelâ şehitlerini ve Ehlibeyt soyunu anmak için yapılan gün.

***Aşure töreni:** Aşure günü, Kerbela olayınn çeşitli yönlerini canlandırmak için yapılan ve "muharrem yas töreni" adıyla da anılan tietral tören.

ATA a. 1) → Hakk'a yürümüş olan can. 2) Gök.

ATEŞ Fars. a.1) Alevilik-Bektaşilikte; önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan dört kurucu öğeden biri. 2) Alevilik-Bektaşilikte, Tanrı'nın düşünme eylemine başlamasıyla dönüşüm ürünü olarak görünüşe taşınan somutluk.3) Zerdüştlükte; yaşama çeki düzen veren, onu güçlendiren, ruhun temizlenmesini sağlayan tanrısal güç.

AY a. 1) Dokuz gök sıralamasında yer alan, en alt gök katı. Altay mitolojisinde, en yüce göktanrısı olarak algılanan Güneş tarafından yaratıldığına inanılan, geceleri O'nun ruhu olduğu kabul edilen ışığı yeryüzüne yansıtan, dişil ya da eril olarak kimliklendirilmiş göksel tanrı. 3) Ali.

AYAK MÜHÜRLEMEK f. Mürşit katında dururken, sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağı üzerine koymak.

***Ayakları mühürlü olmak:** Mürşide saygı için ayaklarını mühürlemek.

ÂYAN ***Âyan-ı ilmiye:** Yüksek bilim aşaması.

***Âyan-ı sâbite:** Varlık türlerinin var olmadan önce, Tanrı'nın bilgisindeki değişmez sureti.

AYDINLIK ***Aydınlığı sevme**: Nura muhabbet

AYİN Fars. a. Tarikat ehlinin kendi aralarında belli kurallara göre düzenledikleri tören.

***Ayin-i cem**: Cem

***Ayin-i kebir**: En fazla önem verilen ayin.

***Ayin-i niyaz:** Niyaz ayini.

ÂYİNE Fars. a. 1) İnsanın gönlü. 2) Tanrı'yı güzelliğiyle yansıtan görünür varoluş evreni. 3) Tanrı'nın en yüksek yansıması olan insan-ı kâmil.

AZAM Ar. s. Çok büyük, ulu.

AZRAİL Ar. a. Tarikat yolundaki gelişimin marifet aşaması olarak algılanan âlem-i lahutu temsil ettiğine inanılan melek.

B

BA Ar. a. İlk aklın ve varlık türlerinin belirmesine araç olan ilk kâmil insanın simgesi.

BÂB Fars. a. 1) Baba, ata. 2) Şeyh, önder.

BÂB Ar. a. 1) Eşik. 2) Şiiliğin ilk zamanlarında, en yüksek aşamadaki imamın müridi.

BACI a. Tarikata bağlı kadınlardan her biri.

BÂDE Fars. a. 1) İçki, şarap. 2) Tanrısal sevgi, tanrısal coşku, ilahi aşk.

BAHÇE a. Tarikat yolcusunun gönlünün marifete açılmış durumu.

BAHAR Fars. a. Doğanın doğum günleri.

BAKIR a. İmam Muhammet'in unvanı.

BAL a. 1) İlahi Hakikat'ın sembolü. 2) Mürşidin (uyarıcının) aradığı İlahi Hakikat. 3) Mürşidin (uyarıcının) verdiği bilgi.

BANK Fars. a. Gülbank.

***Bank çekmek**: Gülbank çekmek.

***Bank-ı Muhammedi**: Gülbank-ı Muhammedi.

BASİRET Ar. a. Nesnelerin arkasında yatan temel gerçeği gören gönül gücü; ruhsal görü.

BAST Ar. a. Umut derecesine yükselen salikte oluşan ferahlama durumu.

BÂTIN Ar. a. Duyu organlarıyla algılanan nesnel varlık alanı değil, içe kapanıp düşünmeyle kavranılan, görünmeyen gerçek varlık alanı.

***Bâtın anlam**: İç anlam, özsel anlam.

***Bâtın bilgisi**: Marifet bilgisi.

***Bâtın göz**: Gönül gözü.

***Bâtın ilmi**: İç bilgisi.

BÂTINİ Ar. s. *ve* a. 1) Bâtıniliği benimsemiş olan (kimse, topluluk). 2) s. Bâtınla ilgili, bâtına ilişkin olan.

***Bâtıni hükümler**: Kalbin, gönlün fiillerine ve amellerine ilişkin dini ve ilahi hükümler.

BÂTINİLİK a. Kuran'ın bâtıni (içsel) yorumuna dayanan, ayet ve hadislerin bâtınını bilenin, zâhirine (dışsal olan) uyma gereğinin ortadan kalktığına inanan dinsel-siyasal akımların genel adı.

BÂTINİYE Ar. a. Bâtmilik.

BATN Ar. a. 1) Karın. 2) Nesil, kuşak, soy.

BEDEN Ar. a. 1) Yol ehli canın, iç işleyişi bakımından ele alınan maddesel yanı. 2) Aşka karşıt olarak algılanan nefsin ten durumundaki varlığı.

BEKA Ar. a. Geçici evrenin karşıtı olan ölümsüz varlık alanı. 2) İnsana özgü bütün niteliklerden ve ilişkilerden sıyrılarak tanrısal özde sürekli olarak kalma.

***Beka billah**: Tanrısal özde ölümsüz olma durumu.

***Beka bulmak**: İnsana özgü bütün niteliklerden ve ilişkilerden sıyrılarak tanrısal özde sürekli olarak kalmak

***Beka makamları**: Beka durumuna ulaşmak için geçilmesi gereken aşamalar.

BEKÂR Ar. s. *ve* a. Mücerret.

BEKÂRLIK a. Mücerretlik.

BEL (İnsan vücudunda, göğüsle karın arasında kalan bölüm) a. Sonu kötülüğe varacak bir düşünceyi simgeleyen sembol.

***Beline sahip olma**: Marifet kapısının birinci makamında tanımlanan, nefsine sahip olma, zina yapmama anlamında, gayrimeşru ilişkilerden uzak durma anlayışının güdücülüğünde cinsel organların, zina aracı olmaktan çıkarılıp herkesin eşiyle sevgilisiyle birlikte yaşamasının güzelliklerini yaratma aracı haline dönüşmesi.

BEN a. 1) Bilinç, ruh. (ANSİKL.) 2) Nefs.

***Ben makamı**: Nefs aşaması.

BEND Fars. a. Bir kimseyi tanrısal varlığa bağlayan eğilim, sevgi.

***Bend etmek**: Bu eğilim ve sevgi bir kimseyi tanrısal varlığa bağlamak.

BENDE Fars. a. Aşkla tanrısal varlığa, onun bir görünümü durumunda olan güzele bağlanmış kimse.

***Bende-i Âl-i Âbâ**: Âl-i Âbâ kulu.

BENLİK a. 1) "Ben"in geçici isteklere aldanma durumu. 2) Büyüklük savında bulunarak, tanrısal varlık karşısında bağımsız bir tavır takınmak durumu.

***Benlikten arınmak**: Nefsini terbiye etmek, nefis temizlemek, mürşitte erimek.

BERZAH Ar. Âlem-i berzah.

BEŞ a. Ehlibeyt'i oluşturan Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i temsil eden kutsal sayı.

***Beş âlem (evren)**: Beş ayrı görünür olma durumunu simgeleyen varlık evrenleri.

BEŞLER a. Ehlibeyt.

BEYTULLAH Ar. a. Tanrı'nın evi olarak algılanan insan-ı kâmilin gönlü, kalbi.

BEZİRGÂN Fars. a. Arif, mürşit.

BEZM ***Bezm-i cem**: Cem meclisi.

***Bezm-i elest**: Ruhlar meclisi.

BİAT Ar. a. Bir isteklinin (talip), biat töreniyle bir uyarıcıya (mürşit) teslim olması.

***Biat etmek**: Biat töreniyle bir istekli (talip), bir uyarıcıya (mürşit) teslim olmak

BİDAT Ar. a. Hz. Muhammet döneminde örneği olmayan ve sonradan ortaya çıkan yenilik.

BİLGE s *ve* a. 1) Bilgisi, deneyimi, yargılama gücüyle belirgin, öğütlerine değer verilen bilgili kişinin niteliğini üzerinde taşıyan (kimse). 2) Doğaüstü olayları anlama yetisi bulunan (kimse).

BİLGELİK a. 1) Bilgili kişinin niteliği. 2) Doğaüstü olayları anlama yetisi. (ANSİKL.) [1]

***Bilgelik öğretisi**: Anadolu Aleviliğinde olduğu gibi bilgeler tarafından oluşturulan öğreti, kuram.

BİLGİ a. 1) Okuma, araştırma, gözlem ve deney sonucunda elde edilen ya da öğrenilen şeylerin bütünü. 2) Akıl yürütme sonucunda elde edilen düşünsel ürün. 3) Tasavvufi boyutta; bilinmesi gerekli olanların önceden hazırlanmış olarak var bulunduğuna inanılan toplamı.

BİLİM a. İrfan.

***Bilim öğrenmek**: İrfan sahibi olmak.

Bilim şehri: Aydınlanma zemininde; kendini ve Tanrı'yı bulmayı sağlayan bâtıni bilgi alanı.

BİLMEK f. Gönül bilgisinin aydınlığında ve sezgisel aklın kılavuzluğunda bâtının ayrımına varmak.

BİR a. Vahdetin sembolü olan Tanrı.

BİRLENMEK f. İkilikten kurtulup birliğe ulaşmak.

BİRLİK a. Vahdet.

***Birlik dirlik**: "Hakk'la bir olma", anlamında kullanılır.

***Birlik dolusu**: Vahdet şarabı.

***Birliğe ulaşmak (varmak)**: Hakk'la Hak olmak.

BİSMİŞAH Ar. + Fars. a. "Ali'nin adıyla" anlamında bismillah yerine kullanılan besmele.

BURAK Ar. a. 1) Hz. Muhammet'in Mirac'a çıkarken bindiği at. 2) Ruhu Hakk'a götüren aşk.

BURHAN Ar. a. Delil, ispat, kanıt.

BÛY Fars. a. Güzel koku.

***Bûy-i cennet**: Cennet kokusu.

BÜDELÂ Ar. a. Yediler.

BÜT Fars. (büt, *put*) a. 1) Nefs. 2) Masiva. 3) İnsan-ı kâmil.

C

CAFERİ Ar. (ca'feri < *İslamın Şia kolundan altıncı İmam Ebu Abdullah Cafer bin Muhammet el-Bâkır es Sadık'ın [699-766] adından*) s. *ve* a. Caferiliği benimsemiş olan (kimse, topluluk).

CAFERİLİK a. Altıncı imam Cafer Sadık'ın kurduğu, imamlara inanma ve imam sevgisine dayanan Ehlibeyt mezhebi.

CAFERİYE Ar. a. Caferilik.

CAM Fars. a. 1) Tanrı'nın zatının belirmesini simgeleyen işaret. 2) Gönül, kalp.

CÂMİA Ar. a. Hz. Ali'nin yazdığı kabul edilen, gayb âleminden bilgiler veren kitap.

CAN Fars. a. 1) Nasip almış kimse. 2) Tarikat, yol insanlarının kadın erkek ayırmaksızın birbirine hitap ederken kullandıkları söz. 3) Ruh. 4) Dost, arkadaş, sevgili. 4) Göksel kökenli olarak algılanan ve görünmeyen nesnelliğin bir parçası olarak doğanın yapısına giren değişim-dönüşüm enerjisi; doğanın canı, doğanın aklı. 5) Gizil nesnellik durumundaki tanrısal özün bir parça-

sı olarak insanın yapısına giren iyilik, aydınlık gücü; insanın canı, insanın aklı.

***Can evi**: İnsanın iç evreni anlamında gönül.

***Can-ı canan**: Canların canı anlamında Tanrı.

CANAN Fars. a. Tanrı.

CÂR Fars. a. Cârû.

***Câr duası**: Cârû duası.

CARCI a. Ferraş.

CARCILIK a. Ferraşlık.

CÂRÛ Fars. a. Cemdeki on iki hizmet sahibi sıralamasında yer alan ferraşın kullandığı süpürge.

***Cârû duası**: Ferraş hizmetini yerine getirdikten sonra dede tarafından okunan dua.

CÂRÛB Fars. a. Cârû.

CÂRÛBKEŞ Fars. a. Ferraş.

CAVİDAN Fars. s. Ebedi, sonsuz, ölümsüz.

CEBERUT Ar. a. Beş âlem sıralamasında kesin varlık alanı; tanrısal âlem durumunda olan lahut'u izleyen, bütün varlıkların Tanrı bilgisinde toplandığı ikinci varlık alanı; tanrısal erkin simgesi olarak algılanan gök katı.

CEBRAİL Ar. a. 1) Hz. Muhammet'in içgüdüsel zekâsı, sezgisel aklı. 2) Tarikat yolundaki gelişimin şeriat aşaması olarak algılanan âlem-i ceberutu temsil ettiğine inanılan melek.

CEFR Ar. a. Hz. Ali ya da İmam Cafer Sadık'ın yazdığı kabul edilen, harflere sayısal değerler yükleyerek gelecekten haber verme konusunu işleyen kitap.

CEHENNEM Ar. a. Tamu.

CELAL Ar. a. Tanrı'nın sertlik, öfke ve saygınlık anlamlarını içeren sıfatlarının tümüne birden verilen ad.

CELVET Ar. a. Tarikat yolcusunun, Tanrı'nın sıfatlarıyla bezenmiş olarak yalnızlıktan çıkıp Tanrı varlığında yok olması durumu.

CEM Ar. a. Alevilerin-Bektaşilerin cemaatla birlikte yaptığı, ibadet olarak algılanan kutsal tören.

CEMAAT Ar. a. Tarikattan, yoldan insanların oluşturduğu topluluk.

CEMÂD Ar. a. Cansız varlık.

CEMÂDAT Ar. a. Cansız varlıklar.

CEMÂDİ Fars. s. Ruhu olmayan, cansız.

CEMÂL Ar. a. Tanrı'nın sevdiği, bağış, cömertlik, ululuk ve hoşnutluluğunu içeren sıfatlarının tümüne verilen ad.

***Cemâle kavuşmak**: Hakk'a yürümek.

***Cemâlin nur olsun**: Aleviler-Bektaşiler arasında kullanılan bir selamlaşma sözü.

CEMALULLAH Ar. a. Tanrısal güzellik.

CENAP Ar. a. Tanrı'yı ve yüce kişileri ululama sözü.

CENK Fars. a. Maddi ve manevi sıkıntılarla Hakk'ın kulunu sınaması.

CENNET Ar. a. Uçmak.

CEVHER Ar. a. Varlığın kendinden olan ve gerçekleşmesi için bir başka varlığa gereksinme duymayan varlık; mutlak varlık.

***Cevher-i evvel**: Hz. Muhammet'in ruhu.

CEVR Ar. a. Tarikat ehlinin, yol ehlinin ruhen yükselmesine engel olan şey.

CEZBE Ar. a. Tanrısal bir duyuşun etkisiyle kendinden geçme durumu.

***Cezbeye kapılmak (tutulmak)**: Tanrısal bir duyuşun etkisiyle aşırı ölçüde coşkulanıp kendinden geçmek.

CİFE Ar. a. 1) Leş. 2) İğrenç şey, pislik.

CİFR Ar. a. Cefr.

CİHAT Ar. a. Tarikat ehlinin, yol ehlinin nefsini egemenliği altına alması için vermiş olduğu savaşım.

***Cihad-ı asgar** (Küçük savaş): Düşmana karşı cephede verilen savaş.

***Cihad-ı ekber** (Büyük savaş): Nefse karşı verilen savaş.

CİHAZ Ar. ***Cihaz-ı tarikat**: Tarikat ehli, yol ehli tarafından kullanılan ve tekkelerde, dergâhlarda bulundurulan her türden eşya.

CİN Ar. a. Dinsel inanca göre, duyularla algılanamayan ve göze görünmeyen manevi varlık.

CUŞ Fars. a. Hak âşığının Tanrı güzelliği karşısında kendinden geçerek, her nesnede Tanrı'yı, Tanrı'da her nesneyi görmesi durumu.

CÜNUN Ar. a. Tanrı aşkının üstün gelmesi sonucu Hak âşığının, dış dünyayla ilgisini kesmesi durumu.

CÜZİ Ar. s. Az, azıcık, çok az.

Ç

ÇÂR Fars. a. Dört unsuru simgeleyen sayı.

***Çâr anasır, çâr unsur**: Su, toprak, hava ve ateşten oluşan dört unsur.

***Çâr darp** (dört vuruş): Tıraş erkânında; saç, sakal, kaş, bıyık gibi başta-yüzde çıkan kıl örtüsünün tümünün kesilmesi işlemi.

ÇÂRDEH Fars. ***Çârdeh-i Masum-ı Pâk**: On Dört Masum-ı Pâk.

ÇEHAR Fars. a. Çâr.

ÇERAĞ Fars. a. Tanrı'nın ışık biçiminde görünüşe taşınması, Hz. Muhammet'in Tanrı'dan gelen ilk ışık olması, Hz. Ali ve soyunun bu ışığın sürekli taşıyıcısı durumunda bulunması anısına, ruhun aydınlanmasının bir sembolü olarak algılanan ve cem törenle-rinde kullanılan kandil, lamba, mum ya da çıra.

ÇERAĞCI a. Cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan çerağı uyandırma hizmetinin sahibi olarak algılanan; çerağları yakıp meydanı aydınlatmakla görevli kimse.

ÇERAĞCILIK a. Çerağcı olmanın gereklerini yerine getirme; çerağcının işi.

ÇİĞ s. Henüz terbiye edilip hazırlanmamış ve Hakk'ın deneyimsel bilgisini edinememiş canı belirtmek için kullanılır.

ÇİĞİNDAŞ a. (Omuzdaş) Yol arkadaşı.

ÇİHAR Fars. a. Çâr.

ÇİLE Fars. a. Dervişlerin, manevi yetkinliğe ulaşmak için kendilerini kimi şeylerden yoksun yaşamaya zorladıkları içe kapanış dönemi.

***Çile çekmek, çile çıkarmak, çile doldurmak**: Bir derviş manevi yetkinliğe kavuşmak için kimi şeylerden mahrum olarak çileevinde yaşamak.

***Çile damı**: Çileevi.

***Çileye girmek, çileye oturmak**: Bir derviş, manevi yetkinliğe kavuşmak için çileevine kapanmak.

ÇİLEEVİ a. Dervişlerin çile doldurdukları hücre biçiminde tekke bölümü ya da bağımsız yapı.

ÇİLEHANE Fars. a. Çileevi.

ÇİLEKEŞ Fars. a. Çile çekmekte olan, çileye girmiş, çileye oturmuş bulunan derviş.

ÇİLENİŞİN Fars. a. Çileevinde çileye oturan derviş.

D

DAR ***Dar-ı beka*** (*ebediyet yurdu*): Geçici evrenin karşıtı olarak algılanan, ölümsüz varlık alanı; ruhlar âlemi.

***Dar-ı dünya, dar-ı fena** (geçici yurt): Gelip geçici olarak algılanan, tanrısal gizlerin görünüş alanı; madde âlemi.

DÂR Fars. a. 1) Hallac-ı Mansur'un asıldığı direk anlamında darağacı. 2) Tarikatla, yolla ilgili törenlerin yapıldığı meydan ya da meydan odasının orta yeri; Dâr-ı Mansur.

***Dâr'a çekmek**: Üyelerini tekke, dergâh büyüklerinin oluşturduğu cem mahkemesi (halk mahkemesi), suç işleyen, hatalı görülen tarikat, yol üyesini, meydan ya da meydan odasının orta yerine çağırarak sorgulamak, yargılamak, gerekirse durumuna uygun ceza vermek.

***Dâr'a durmak (çekilmek, çıkmak, gelmek, kalkmak)**: Cemaatın ve dedenin ya da babanın önünde, canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için, niyaz ederek meydanın ya da meydan odasının ortasına gelerek, ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durmak.

***Dâr-ı Fatma**: Dâr-ı Hüseyin.

***Dâr-ı Fazlı**: Yüzüstü yere kapanma duruşuyla temsil edilen; Fazlullah Hurufi gibi, yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze alma.

***Dâr-ı Hüseyin**: Ayak mühürleme duruşuyla temsil edilen; İmam Hüseyin ya da Hz. Fatma gibi, yol uğruna canım vermeye hazır olma.

***Dâr-ı Mansur**: 1) Dâr. 2) Asılma duruşuyla temsil edilen; darağacında asılarak öldürülen Hallac-ı Mansur gibi, yol uğruna ölümü göze alma, asılmaya hazır olama.

***Dâr-ı Nesimi**: Diz üstü duruşuyla temsil edilen; Nesimi gibi, yol uğruna yüzülmeye hazır olma.

DECCAL Ar. a. (Kıyametten az önce ortaya çıkacağına ve Hz. İsa tarafından öldürüleceğine inanılan yalancı Mesih) Bâtın gözüyle değil, zâhir gözüyle baktığına inanılan ve bu kapsamda şaşı olarak algılanan Ebubekir.

DELİL Ar. a. 1) Yol gösterici; mürşit. 2) Tekkelerde, dergâhlarda, törenlerin yapıldığı meydandaki çerağları uyandırmakta kullanılan balmumlu fitil; bir tür küçük çerağ. 3) Çerağ.

***Delili dinlendirmek**: Çerağı dinlendirmek, çerağı sır etmek.

DELİLCİ a. Çerağcı.

DELİLCİLİK a. Çerağcılık.

DEM Fars. a. 1) Kâmil insanın bilgisi ve öğretme gücü olarak tasarımlanan; mistik sunumda ise kâmil insanın söz, ses ve soluğunda var olduğuna inanılan ruhani güç, tanrısal etki ya da bu biçimde inanca taşınan esin. 2) Bu gücün, bu etkinin belirdiği an, zaman. 3) Şarap, içki, dolu.

***Dem tutmak**: Kâmil insanda var olduğuna inanılan tanrısal gücün belirme zamanı olarak algılanan; "Şah", "Ya Şah", "Hû", "Ali'm", "Haydar Haydar" vb. çağırma sözcüklerini, tek ya da toplu olarak söylemek.

***Dem-i hizmet**: Tarikata, yola girenin kendisine verilen görevi, güler yüz ve gönül açıklığı ile yapması.

***Dem-i Hünkâr, Dem-i Pir**: Gönüllere feyiz veren, gönülleri dirilten, insanı tanrısal varlık alanına çeken bir manevi güçle yüklü Pir'in sözü, sesi, soluğu.

DEME a. Nefes.

DEMLİ s. 1) Mürşidin sözü, sesi ve soluğuyla vecd durumuna gelmiş olan. 2) Sıvı akıl olarak algılanan doluyu içerek akılla yıkanmış olmanın coşkusuyla esrimiş olan.

***Demli olmak**: 1) Mürşidin sözü, sesi ve soluğuyla vecd durumuna gelmiş olmak. 2) Sıvı akıl olarak algılanan doluyu içerek akılla yıkanmış olmanın coşkusuyla esrimiş olmak.

DERGÂH Far. a. 1) Mürşit ve dervişlerin, tarikat, yol törenlerini uyguladıkları yapı, tekke. 2) Alevi-Bektaşi felsefesinin, inancının ve öğretisinin öğretildiği okul.

DERVİŞ Fars. a. Kendini tarikat yoluna, yola adamış, derece sıralamasında muhipten sonra gelen Alevi-Bektaşi.

DERVİŞAN Fars. a. Dervişler.

DERVİŞANE Fars. s. 1) Dervişlere yaraşır olan. 2) be. Dervişlere yaraşır biçimde.

DERVİŞLİK a. 1) Tarikat yolunda, yolda derviş olmanın gereklerini yerine getirme. 2) Derece sıralamasında muhiplikten sonra gelen ve dervişlerce temsil edilen aşama.

***Dervişlik erkânı**: Muhiplik aşamasını tamamlayan tarikat yolcusuna, yol ehline derviş unvanı verilmesi sırasında yapılan tören.

DERYA Fars. a. İnsan-ı kâmil.

DEST Fars. a. El.

***Dest ve dâmen tutmak**: El etek tutmak.

***Dest vermek**: El vermek, yardımlaşmak.

***Dest-i velâyet**: Tarikatta, yolda velilik aşamasına çıkmış olan ulunun eli; velilik eli.

DESTUR Fars. a. 1) Bir tarikat yolcusunun, yol erinin baba, dede gibi bir tarikat, yol yetkilisine karşı, "İzin verir misiniz?" anlamında kullandığı söz. 2) Dervişler arasında, "İzin verin, yol verin" anlamında kullanılan bir söz. 3) Alevi-Bektaşi halk şairlerinin, ayinlerde, meclislerde ezgiyle okudukları, koşma biçiminde bir tür nefes.

***Destur almak**: Bir tarikat yolcusu, yol eri, bir tarikat yetkilisinden, yol ehlinden izin almak.

***Destur erenler**: Dervişler arasında, "İzin verin erenler, yol verin erenler" anlamında kullanılan bir söz.

***Destur istemek**: Bir tarikat yolcusu, yol eri, bir tarikat yetkilisinden, yol ehlinden izin istemek.

***Destur vermek**: Bir tarikat yetkilisi, yol ehli, bir tarikat yolcusuna, yol erine bir hizmeti yerine getirmesi için izin vermek.

DEV Fars. a. İnanç alanında cin tasarımı kapsamında yer alan, çok uzun ve çok iri, çok güçlü ve çok korkunç mitolojik varlık.

DEVHA *Dev-hat-üz-zeheb (*büyük altın ağaç*): "Hz. Ali'yi mübarek, kutlu kılma, kutsama" anlamında kullanılır.

DEVLET Ar. a. Mutluluk, talih, olgunluk.

DEVRİ Ar. s. Devirle ilgili, devire ilişkin olan.

***Devri âsân olsun**: Gerekli olgunluk aşamalarına ulaşamadan, yani çocuk yaşta ya da erken Hakk'a yürüyen birinin ardından, "göçtükten sonra ruhunun dolaşacağı aşamalarda kolaylık bulsun; devrini, dönüşünü tamamlasın" anlamında kullanılan esenleme sözü.

DEYİŞ a. Alevi-Bektaşi edebiyatında, tarikat, yol inancını ve tarikat, yol ilkelerini dile getiren, bu kapsamda güncel yaşamı betimleyen, serbest konulu şiir.

DIŞ a. Zâhir.

***Dış anlam**: Zâhir anlam.

DİDAR Fars. a. 1) (Yüz, çehre) Tanrısal güzelliğin görünür duruma geldiği güzelin, sevgilinin yüzü; Tanrı'nın yüzü. 2) (Görme) Tanrısal güzelliğin görünür duruma geldiği güzelin, sevgilinin yüzünü görme; Tanrı'nın yüzünü görme.

***Didara ermek**: Didarı görmek

***Didarı görmek**: Tanrı'yı görmek, Tanrı'ya ulaşmak

***Didara kavuşmak**: Hakk'a yürümek, göçmek

***Didara varmak**: Didarı görmek.

***Didar-ı Hak**: Hakk'ın yüzü.

***Didar-ı yâr**: Sevgilinin yüzü, Tanrı'nın yüzü.

DİL Fars. a. Tanrı'nın evi anlamında gönül.

***Dil ehli**: Gönül dilinden anlayan kimse; gönül adamı, gönül insanı.

DİL a. Hz. Ali'nin Zülfikârı'nı simgeleyen vücut organı.

***Dil bağı**: Alevi-Bektaşi ahlakının üç temel ilkesinden biri olan diline sahip olmayı simgelemek üzere, tığbente atılan üç düğümden biri.

***Diline sahip olma**: "Diline sahip olma" kalıp sözü Alevilikte; yalan söylememe, sözle insanları birbirine düşürmeme, kov ve gıybette bulunmama anlamında Alevi açıklığını, bu yolla dili, dedikodu yapma, fitne ve fesada katılma aracı olmaktan çıkarıp doğruyu söyleme, söz güzelliğini yaratma aracı haline dönüştürmeyi anlatmak için kullanılır.

***Dilini bağlı tut**: Ahiliğin ilkeleri sıralamasında yer alan, kendine egemen olmayı, duyguların, tutkuların tutsağı olmamayı simgeleyen ilke.

DİLDAR Fars. a. Tanrı.

DİN Ar. a. (İnsanın kutsal olanla ilişkisini betimleyen inanış ve dogmalar bütünü) 1) Tarikat, yol makamında beliren inanç. 2) Aşk, sevgi.

***Din-i hakiki**: Bâtıni felsefi din anlamında hakiki din, gerçek din.

***Din-i mecazi**: Zâhiri din anlamında, biçimsel din, geçici din.

DİNİ Ar. s. (Dinle ilgili olan) 1) Tarikat, yol makamında beliren inanca ilişkin olan. 2) Aşkla, sevgiyle ilgili olan.

***Dini emirler**: Bâtını bilmeyen cahillerin görevleri.

DİVAN Fars. a. Yüce bir var-lığın huzuru, katı.

DİVANE Fars. (divane, *deli*) a. Âşık.

DOKUZ a. Tanrı'mn, dokuz sudur (oluşum, varoluş ya da varlığa geliş) kademesindeki dokuz varoluş biçimini simgeleyen kutsal sayı.

***Dokuz akıl**: Akl-ı evvelden türeyen ikinci sudur (oluşum) kademesi.

***Dokuz gök (ata, felek)**: Dokuz ruhtan türeyen dördüncü sudur (oluşum) kademesi.

***Dokuz ruh**: Dokuz akıldan türeyen üçüncü sudur (oluşum) kademesi.

DOLAŞAN ÖLÜ a. Tutkularının, duygularının tutsağı olmuş, olgunlaşmamış ham kimse.

DOLU a. 1) İçki doldurulmuş kadeh; içki. 2) Arif.

***Dolu üçleme**: Tanrı-Doğa-İnsan ve Hak-Muhammet-Ali adına/anısına üç kez üç yudum dolu içme; bu yolla doğasal ve toplumsal diyalektiğin ayrımına varma.

DON a. (Elbise, giysi) 1) Tarikat, yol ulularının, keramet göstererek büründükleri görünüş. 2) Hakk'a yürüyen, ancak yok olmayıp başka bir yere taşınan tarikat, yol ulusunun yeni ruh zarfı.

***Don değiştirmek**: 1) Bir tarikat, yol ulusu, keramet göstererek yeni bir görünüşe bürünmek. 2) Hakk'a yürüyen tarikat, yol ulusu, yok olmayıp başka bir yere taşınarak ruhuna yeni bir zarf kazanmak.

DOST Fars. a. Gerçek sevgili anlamında Tanrı.

***Dost divanı**: Tanrı huzuru

DÖNGÜ a. 1) Esin kaynağını doğadan alan ve tektanrıcı dinler öncesi mitolojileirin oratak konusu durumunda bulunan, yaşamın sürekli olarak yinelendiği inancı. 2) Varoluş çevrimi.

DÖRT a. Hz. Muhammet'in ev halkından damadı Hz. Ali, kızı Hz. Fatma ve torunları Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'i simgeleyen kutsal sayı.

***Dört anasır**: Dört öğe

***Dört anne (ana)**: Dört öğe.

***Dört can**: "Dört can bir beden" olarak algılanan, Hz. Muhammet'in ev halkından Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin

***Dört cihet (yön)**: Doğu, batı, güney ve kuzey

***Dört göz**: Görmeye dayalı iki baş gözü ve sezmeye dayalı iki gönül gözünden oluşan görme/sezme organı.

***Dört ilke**: Dört öğe.

***Dört inanç**: Alevilik-Bektaşiliğin özünü oluşturan ve dört kapıya dayanan ibadet, niyaz, adak ve vuslat

***Dört kapı**: Tarikat yolunda, yolda tarikat yolcusunun, yol erinin Tanrı'ya ulaşmada yükselmek ve derinleşmek durumunda olduğu dört aşamayı simgeleyen şeriat kapısı, tarikat kapısı, marifet kapısı ve hakikat kapısı.

***Dört kapı kırk makam**: Hacı Bektaş Veli tarafından geliştirilen dört ana aşama ve kırk alt aşamadan olu-şan eğitim öğretisi.

***Dört kapı öğretisi**: Tanrı'ya ulaşmada ya da bu görüntü ardında ham ervahlıktan kâmil insan durumuna dönüşmede, dört kapı görüşünü temel alan öğreti

***Dört kapı selamı**: İkrar verme töreninde, talibin, tığbentinden yedilerek mürşide teslime götürülmesi sı-

rasında; her adımda ayaklar mühürlenip, kapıları temsil eden insanların adları anılarak verilen selam.

***Dört kapı töreni**: Ayin-i cemin kolları sıralamasında yer alan bir tören.

***Dört kitap**: Zebur, Tevrat, İncil ve Kuran

***Dört melek**: Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail

***Dört nesne**: Dört öğe

***Dört nitelik**: Bir varlık ortamında bulunan dört ayrı nitelik.

***Dört öğe**: Önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerini oluşturan, her biri bir kapı insanının kökeni durumunda bulunan toprak, hava, ateş ve su.

***Dört öğe öğretisi**: Dört öğe görüşünü temel alan öğreti

***Dört peygamber**: Davut, Musa, İsa ve Muhammet

***Dört sevgili**: Dört rakamıyla temsil edilen, Ehlibeyt'ten Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin

***Dört taban**: Cansızlar âlemi, canlılar âlemi, bitkiler âlemi ve hayvanlar âlemi.

***Dört tat (su)**: Acı, ekşi, tatlı ve tuzlu.

***Dört tür insan**: Her birinin kökeni dört öğeden birine dayanan ve yine her biri bir kapıyla temsil edilen abitler, zahitler, arifler ve muhipler.

***Dört unsur**: Dört öğe

***Dört vuruş**: Çâr darp.

DÖŞEK a. Post.

DÜLDÜL Ar. a. Hz. Muhammet'in Hz. Ali'ye armağan ettiği kır donlu at.

DÜNYA Ar. a. İnsanı Tanrı'dan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey ya da şeylerin tümü.

DÜR ***Dürr-i yetim** (*sedefinden tek olarak çıkan iri inci*): 1) Hz. Muhammet. 2) İnsan-ı kâmil.

DÜŞKÜN a. Yol terbiyesine aykırı davranan suçlu kimse.

***Düşkün edilmek**: Suçlu duruma düşen tarikat yolcusuna, yol erine düşkün meydanı açarak ceza verilmek.

***Düşkün görme**: Suçlu duruma düşen tarikat yolcusuna, yol erine düşkün meydanı açılarak ceza verilme.

***Düşkün kaldırılmak**: Düşkünün düşkünlük durumunu, düşkün meydanı açarak sona erdirmek

***Düşkün meydanı**: Düşkün edilmek ya da düşkün kaldırılmak için yapılan toplantı, tören.

***Düşküne çıkarmak**: Düşkün edilmek

DÜŞKÜNLÜK a. Düşkün olma durumu.

***Düşkünlük dâr'ı**: Düşkün edilme sırasında uygulanan sorgulama.

***Düşkünlük erkânı**: Düşkün edilme ya da düşkün kaldırma sırasında yapılan tören.

***Düşkünlük meydanı**: Düşkün meydanı

DÜVAZ Fars. a. Düvazdeh.

***Düvaz imam**: Düvazdeh imam.

DÜVAZDEH Fars. a. Alevi-Bektaşi edebiyatında On İki İmam için söylenmiş nefeslere verilen ad.

***Düvazdeh imam**: On İki İmam.

DÛZAH Fars. a. Dünya zevklerine düşkün olanların toplu durumda bulunduklarına inanılan yer.

E

EBCET Ar. a. Arap alfabesini oluşturan harflerin sayısal karşılıklarını akılda kolayca tutabilmek için oluşturulmuş sekiz sözcükten ilki.

***Ebcet hesabı**: Tarih düşürmede kullanılan ve Arap harflerinin sayısal değerlerine dayanan bir hesap sistemi

EBU ***Ebu Türab**: Toprağın babası anlamında Hz. Ali.

***Ebul Hasan**: Hasan'ın babası anlamında Hz. Ali'ye verilen unvan.

***Ebul Hüseyin**: Hüseyin'in babası anlamında Hz. Ali'ye verilen unvan.

***Ebü-l beşer**: İnsanların babası anlamında Hz. Âdem.

***Ebü-l-enbiya**: Peygamberlerin babası anlamında Hz. İbrahim.

ECEL Ar. a. 1) Ölüm zamanı; yaşamın sonu. 2) Duyguların, tutkuların tutsağı olma, geçici isteklere kapılma anlamında insan olmanın sonu; dolaşan ölü durumuna geçme zamanı.

EDEP Ar. a. Marifet kapısının birinci makamında tanımlanan; Eline, diline, beline sahip olarak kötü hal ve hareketlerden uzak durma durumu. (ANSİKL.)

***Edep, erkân!**: Canları tarikat, yol adabına, davet için mürşit tarafından söylenen uyarı sözü.

***Edep sahibi olmak**: Eline, beline, diline sahip olarak kötü hal ve hareketlerden uzak durmak.

EDEPLİ s. (Terbiyeli, nazik, kibar) Eli-ne-diline-beline sahip olan.

EDEPSİZ s. (Utanmaz, hayasız) Eline-diline-beline sahip olmayan.

EDNÂ Ar. s. 1) Pek aşağı, çok kötü, çok alçak, bayağı. 2) Pek az.

EDVAR Ar. a. Devirler, zamanlar, yüzyıllar, çağlar.

***Edvar-ı vücut** (varlık dönemleri): Varlığın, varoluş çemberinde kendisi için olanaklı olan seyrini tamamlayarak aslına geri dönmesi.

EFDAL Ar. s. En üstün, en faziletli.

EFDÂL Ar. a. 1) İyilikler, ihsanlar. 2) Erdemler, üstün nitelikler.

EFLAK Ar. a. 1) Felekler, gökler. 2) Talihler, kaderler, bahtlar.

EFRAT Ar. a. Belli aşamaları yaşayarak olağanüstü nitelikler kazanmış, Tanrı tarafından kimi kutsal hizmetlerde görevlendirildiklerine inanılan, bâtmi kimlikli gayb erenleri.

EHL Ar. a. Tarikat, yol kurallarına, ilkelerine uyan, yolu bilen kimse.

***Ehl-i âbâ**: Hz. Muhammet ve ailesi.

***Ehl-i Ali**: Hz. Ali Yandaşları.

***Ehl-i bâtın**: Tanrısal sırra ermiş olanlar.

***Ehl-i bidat**: Kutsal kitapla peygamber sözlerini yeni yorumlarla değiştir-diklerini ileri sürenler; yeni yorumlarda bulunanlar.

***Ehl-i cehl**: Cahiller, bilgisizler.

***Ehl-i dil**: Gönül dilinden anlayanlar; gönül adamları.

***Ehl-i Hak**: 1) Marifet sahipleri; arifler. 2) Hz. Ali'ye bağlılık temelinde Sultan İshak tarafından kurulmuş olan ve Batı İran'da temel bulan bir Alevilik tasarımı. (ANSİKL.)

***Ehl-i hal**: Halden anlayanlar; hal adamları.

***Ehl-i kitap**: Yahudiler ve Hristiyanlar.

***Ehl-i sünnet**: Hz. Muhammet ile ashâbının izledikleri yolu benimseyenler.

***Ehl-i Şia**: Ehl-i Ali.

***Ehl-i tarik**: Tarikata giren, mürşide bağlanan kimse; derviş.

***Ehl-i tarikat**: Tarikat ehli.

***Ehl-i tasavvuf**: Tasavvuf ehli.

***Ehl-i tevhid**: Tanrı'yı her türlü nitelikten yoksun olarak tasarımlayan, Tanrı'ya nitelik yüklemenin birçok Tanrı'nın varlığını kabul etmek anlamına geldiğini ileri süren ve genel olarak "Tanrı'nın birliğine inananlar" olarak anlaşılan Mutezilecilere verilen ad.

***Ehl-i zâhir**: Köktendinciler.

***Ehl-ül-kitap**: Ehl-i kitap.

***Ehl-ül-lâh**: Hak dostları, ermişler.

***Ehl-ül-sünnet**: Ehl-i sünnet.

***Ehl-ül-tevhid**: Ehl-i tevhid.

EHLİBEYT Ar. a. Hz. Muhammet'in; damadı Hz. Ali, kızı

Hz. Fatma ve torunları Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'den oluşan ailesi.

***Ehlibeyt İslamlığı**: Heterodoks İslamlık.

***Ehlibeyt muhabbeti**: Alevilik-Bektaşilikte, gençleri gelecekteki yollarına hazırlamak için düzenlenen küçük törenlere verilen ad.

EJDERHA Fars. a. Kanatları ve kuyruğu yılan biçiminde, ağzından alevler püskürten, arslan pençeli, söylence, masal hayvanı.

EKBER Ar. s. En büyük, çok büyük.

EKREM Ar. s. Eli açık, yüce gönüllü, cömert.

***Ekrem-ül-ekremin (Ekremlerin ekremi)**: Tanrı.

EL a. Tanrısal gücü simgeleyen tutma, dokunma organı.

***El almak**: Bir mürşide bağlanmak; derviş olmak

***El ele, el Hakk'a**: Dedeye, babaya biat etme yoluyla Hz. Muhammet ve Tanrı'ya biat etmiş olma.

***El-etek sahibi olmak**: Bir mürşide bağlanarak nasip almış olmak.

***El-etek tutmak**: Nasip alma töreninde, bir eli mürşidin elinde, diğeri eteğinde olarak bağlılık yemini etmek.

***El-göğüs dudak yapmak**: Hz. Ali'ye bağlılığın bir kanıtı olarak, O'nun adı geçtiğinde toparlanıp eli göğse ve dudaklara götürerek selam vermek

***El öpmek**: Bağlılık ifadesi olarak, mürşidin sağ elinin içini öpmek.

***El tutmak**: El almak

***El vermek**: Tarikat yolunda belli deneyimlerden geçen birine durumuna uygun yetki vermek

***Elin tek, dilin pek, belin berk tut**: Alevi-Bektaşi etiğinin temelini oluşturan el, dil ve cinsel ilişki ile ilgili üç yasak.

***Eline, diline, beline, işine, aşına ve eşine sahip olmak**: Edepli olmak, edepli yaşamak.

***Eline sahip olma**: Hırsızlık yapmama, kan akıtmama anlamında, Alevi-Bektaşi barışçılığının ve cana saygısının bir simgesi durumundadır; bu yolla bir Alevi-Bektaşi eli, suç işleme aracı olmaktan çıkarıp güzellikleri yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

ELEST Ar. a. Tanrı'nın insan ruhlarını yarattığı zaman; insanların yaratılışının başlangıcı.

***Elest bezmi**: Elest Meclisi.

***Elest Meclisi**: Tanrı'nın ruhları toplayarak; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu ve müminlerin "-Evet", kâfirlerin "-Hayır" yanıtını verdiği toplantı ya da toplantının yapıldığı yer, yapı.

***Elest şarabı**: Mutlak güzelliğin anlık görünüşüyle vecd durumuna geçmenin anısına, tarikat yolunda, yolda içsel bir yaşam deneyimini tatmak için içilen şarap

ELESTÜ Ar. ***Elestü bi-rabbiküm**: Tanrı'nın ruhları toplayarak sorduğu, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusu.

***Elestü mihrabı**: Meydanda, gönüllerin yöneldiği Tanrı nuru.

ELİF Ar. a. Ebcet hesabıyla sayı değerinin bir olmasından esinlenerek Tanrı'nın tekliğinin ve birliğinin bir simgesi olarak algılanan Arap alfabesinin ilk harfi.

ELİFİ Ar. s. Elif gibi olan.

***Elifi taç**: Hacı Bektaş eliyle Anadolu'ya geldiği kabul edilen, dört dilimli, dikiş çizgisi elif harfini simgeleyen, uzun çuha başlık.

EMİR Ar. a. 1) Geleneksel Müslüman toplumunda kimi askeri, sivil ya da dinsel görevler için kullanılan yöneticilik unvanı. 2) Hz. Muhammet'in soyundan gelen kimse.

***Emir âlemi**: Hakk'ın tecellisiyle çokluk durumunda beliren âlem

***Emir-i maruf (Emr-i maruf)**: Yaramaz işlerden sakınma.

***Emir-i Nahl**: Hz. Ali'nin lakabı.

***Emir-ül Merdan**: Mertlerin şahı anlamında Hz. Ali.

***Emir-ül Müminin**: Müminlerin şahı anlamında Hz. Ali'nin lakabı, unvanı.

***Emir-ül Nabi**: Hurma ağaçlarını koruyan emir anlamında Hz. Ali.

ENBİYA Ar. a. Peygamberler, yalvaçlar.

***Enbiya-yı kibar**: Büyük peygamberler.

ENELHAK Ar. ünl. Hallac-ı Mansur'un, kendini aşarak Tanrı'ya ulaştığını ve Tanrı'nın kendinde tecelli ettiğini göstermek için söylediği, "-Ben Tanrı'yım", anlamındaki ünlü sözü.

ENGÜR Fars. a. Üzüm.

ENSÂR Ar. a. Hz. Muhammet'e yardım eden ve İslamiyetin yayılmasında yararlık gösteren kimseler.

ENSÂRİ Ar. s. *ve* a. Ensârdan olan (kimse, topluluk).

ENVAR Ar. a. Nurlar, ışıklar, parlaklıklar, aydınlıklar.

ER a. 1) Edep ve erkâna saygılı, nefsine boyun eğmeyen kimse. 2) Gönül bilgisiyle donanmış, yücelme aşamalarından geçerek gerçekliğe ulaşmış tarikat, yol üyesi.

ERBAA Ar. s. Dört.

ERBAİN Ar. a. Tarikata giren dervişlerin nefsi ezmek, bencilliği kırmak için doldurdukları kırk günlük çile.

***Erbain çıkarmak**: Bir derviş, kendini eğitmek için, kırk gün toplumdan uzak hücrede yaşamak; çile çıkarmak.

***Erbain-i aşura**: Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilişinin kırkıncı gününe rastlayan, kameri takvimin ikinci ayı sefer ayının yirminci günü.

ERBAP ***Erbab-ı zâhir**: Evreni dış yüzüyle, görünüşüyle değerlendirenler, şeriatçılar.

EREN a. (Ulaşan, varan) Benliğinin geçici tutkularını yenerek olgunluk aşamasına varan, ermiş olan tarikat üyesi, yol eri kimse.

ERENLER a. 1) Gerçekliğe ulaşan, olgunluk aşamasına varan ve Tanrı'nın dostluğunu kazandığına inanılan tarikat üyeleri, yol erleri. 2) ünl. Dervişler arasında kullanılan seslenme sözü.

***Erenler abdesti**: Bilgiyle yıkanma, yıkanarak bilgilenme ya da bilgiyle yıkama yıkayarak bilgilendirme anlamında kulak abdesti.

***Erenler cemi**: Cem.

***Erenler demi**: Ceme katılanların uyguladığı erkân ve muhabbet.

***Erenler hakkı**: Konuk ya da yoksullar için ayrılan yemek.

***Erenler meclisi**: Cem.

***Erenler meydanı**: Meydan.

***Erenler nefesi**: Alevilerin-Bektaşilerin inanç ve düşüncelerini dile getiren şiir, deyiş.

***Erenler önünde baş eğmek**: Bilim olarak algılanan postun bâtın yanının bir koşulu olarak erenlere kendini teslim etmek.

***Erenlerim**: Dervişler arasında "sen" yerine kullanılan bir hitap sözü.

ERENLİK a. Eren olma durumu; eren olan kimsenin niteliği.

ERKÂN Ar. a.) Ruhsal aşama bakımından üstün durumda bulunan tarikat yolcuları, yol erleri; tarikat, yol ileri gelenleri. 2) Tarikat, yol ulularının koyduğu ve tarikatın, yolun yasası durumunda olan ilkeler, kurallar ve törenler bütünü; erkân-ı tarikat.

***Erkân çalmak**: Düşkün kaldırılması sırasında dede, düşkünün sırtına alacadeğnekle "Allah-Muhammet-Ali" aşkına otuz üçer kez sembolik olarak vurmak.

***Erkân değneği hakkı**: Düşkün kaldırılması sırasında, günahlarından arınması için alacadeğnekle

sembolik olarak dövülen düşkünden, bu vuruşların bedeli olarak alınan para vb.

***Erkân istemek**: Düşkün kaldırıl-ma-sı dileğiyle düşkün meydanı açılmasını mürşitten dilemek.

***Erkân meydanı**: Meydan

***Erkân sahibi**: Tarikat, yol erkânını özümsemiş olma.

***Erkân sürmek**: Meydan açıp tören yapmak

***Erkân-ı erbaa**: Dört direk

***Erkân-ı fahire**: Yol.

***Erkân-ı meşayih**: Mürşitler erkânı.

***Erkân-ı tarikat**: Tarikata ilişkin davranış kuralları; erkân.

ERKÂNNAME Ar. +Fars. a. Tarikat, yol uluları tarafından konulan ve tarikatın, yolun yasası niteliğinde olan ilkeleri, davranışları, kuralları vb. içeren yapıt.

ERLİK a. Er olma durumu, er olan tarikat üyesinin, yol erinin niteliği.

***Erlik makamı**: Er olanların ulaştığı aşama.

ERMİŞ a. Tanrı'ya yakın, Tanrı'yla dost olduğuna, kendisinde olağanüstü manevi bir güç bulunduğuna inanılan kimse; evliya, veli.

ERMİŞLİK a. Ermiş olma durumu; ermiş olan kimsenin niteliği; evliyalık, velilik.

ERVAH Ar. a. Ruhlar.

***Ervah-ı abidin**: Dindarların ruhu.

***Ervah-ı arifin**: Ermişlerin ruhu.

***Ervah-ı cinni**: Cinlerin ruhu.

***Ervah-ı enbiya**: Peygamberlerin ruhu.

***Ervah-ı evliya**: Evliyaların ruhu.

***Ervah-ı hayvanat**: Hayvanların ruhu.

***Ervah-ı kâfirin**: İnanmayanların ruhu.

***Ervah-ı müminin**: İnananların ruhu.

***Ervah-ı nebatat**: Bitkilerin ruhu.

***Ervah-ı şeytani**: Şeytanların ruhu.

***Ervah-ı tabayi**: Doğal elementlerin ruhu.

ESEDULLAH Ar. a. Allah'ın aslanı olarak algılanan ve bu biçimiyle inanca taşınan, tapım kimliği durumundaki Hz. Ali.

***Esedullah-ül Galip**: Tanrı'nın üstün aslanı anlamında Hz. Ali.

ESKİ s. (Geçmişte kalan) ***Eskiye tövbe kılmak**: Geçmişte yapılmış hataları bir daha yapmamaya söz vermek.

***Eskiyi terk cahile ölüm; arife ise doğumdur**: Eskiyi terkederek yeniden doğmak anlamında "ölmeden

ev-vel ölmek" tasarımını canlı tutan ve eğitimi, eğitilmenin önemini vurgula-yan Alevi-Bektaşi özdeyişi.

ESLAH Ar. s. Temiz ve dürüst olan.

ESMA Ar. a. Adlar.

***Esma-yı hüsna**: Tanrı'nın adları.

EŞİK a. Hz. Muhammet'in, "Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısıdır" hadisinden esinlenerek Hz. Ali'yi temsil etti-ine inanılan ve yola girişin bir sembolü olarak algılanan, meydanın giriş kapısının iç kısmı. (ANSİKL.)

***Eşik ıssı**: Düşkünün, evine sığındığı kimse

***Eşik öpmek**: Tarikat, yol ışık ve bilgisine ulaşmış olmanın anısına, bir alçakgönüllülük ve teslimiyet ifadesi olarak, eşiğin önünde sol diz üzerine çökerek elleri eşiğe koyup her bir eli bir kez öpmek.

***Eşiğe baş koymak**: Eşik öperek tarikata, yola bağlanmak.

***Eşiğe yüz sürmek**: Eşik öpmek.

***Eşiği aşmak**: Eşiği öperek meydana girmek

ETVAR Ar. a. Tavırlar, davranışlar, hareketler.

***Etvar-ı seba**: Tarikat yolcusunun, yol erinin ruhsal arınmaya ulaşmak için geçmek zorunda olduğu yedi aşama.

EVLAT Ar. a. Dört sevgili.

EVLİYA Ar. a. Ruhsal arınma aşamalarından geçerek Tanrı'ya yaklaşan, O'nun sevgi ve dostluğunu kazananlar; ermişler, erenler.

***Evliyaların ruhu**: Ervah-ı evliya.

EVRAT Ar. a. Kuran'dan seçilmiş ve sık sık okunması gelenek olmuş dualar.

***Evrat çekmek**: Kuran'dan seçilmiş duaları okumak.

EVTÂD Ar. a. Gayb erenleri sıralamasının üçüncü aşamasında bulunan ve Tanrı'nın bunlar aracılığıyla dünyayı kontrol ettiğine inanılan dört büyük veli; dört evtâd.

EYVALLAH Ar. a. l) Edilen bir sözü, yapılan bir işi, gösterilen bir tavrı olumlama, onaylama, benim-seme. 2) Razı olma, itaat etme. 3) Teslim olma, bağlanma.

EZEL Ar. a. Tanrı'nın başlangıcı olmaması durumu.

EZELİ Ar. s. *ve* a. Ezeliye mezhebinden olan (kimse, topluluk).

F

FAKR Ar. a. Tanrı'da bireysel bilincin yokolmasının bir görünümü olarak algılanan, her şeyi Tanrı karşısında yok sayma durumu.

***Fakr olmak**: Her şeyi Tanrı karşısında yok saymak.

***Fakr yolu**: Kişinin malını mülkünü, niteliklerini ve etkinliklerini Tanrı yolunda yok sayması yolu.

***Fakrimiz fahrımızdır**: "Yoksulluğumuz övüncümüzdür" anlamında kullanılır.

***Fakr u fahr**: "Yoksulluk benim onurumdur, övüncümdür" anlamında kullanılır.

***Fakr u fena**: Kişinin, kendi benliğini Tanrı'nın varlığında yoketmesi.

***Fakr u manevi**: Kişinin kendini mutlak surette Hakk'a muhtaç bilmesi.

FANİ Ar. s. Tanrı özünün dışa vurması olarak algılanan, varlıkların kalıcı olmadığını, bir gölge gibi gelip geçici olduğunu belirtmek için kullanılır.

FANİLİK a. Evrenin geçici olama durumu.

FARK Ar. a. Birliği çoklukta ve çokluğu birlikte düşünme.

FARZ Ar. a. Pire, mürşide hizmet.

FATMA a. Hz. Ali'nin eşi.

***Fatma Ana**: Hz. Fatma.

***Fatma Ana dâr'ı**: Dârı Hüseyin.

***Fatma Ana eli**: Hz. Ali'nin eşi Fatma'nın elini simgeleyen, taşıyanı her türlü kötülükten koruduğuna inanılan el biçimli muska.

***Fatma Ana kuşağı**: Gökkuşağı.

***Fatmat-ül Kübra**: "Ulu Fatma" anlamında Hz. Fatma.

FAZİLET Ar. a. İnsanda, iyilik etmeye yönelik sürekli ve değişmez eğilim.

FAZL Ar. a. 1) Hurufiliğin kurucu piri Fazlullah Hurufi [1339-1394]. 2) Herhangi bir nedene bağlı olmadan ve herhangi bir karşılık gözetmeden yapılan iyilik için kullanılır.

***Fazl-ı Dâr-ı**: Dâr-ı Fazlı.

***Fazl-ı Hak, fazl-ü Hak**: Tanrı'nın yardımı, bağışı.

FEHİM Ar. a. Tanrı'nın sözünü anlama ve bunun gereğini yerine getirme.

***Fehim kıblesi**: Çerağ tahtı.

FELEK Ar. a. Gökyüzü.

***Felek-i azam**: En üst gök; dokuzuncu gök.

FENA Ar. a. Tanrı ya da tarikat yolcusunun, duygularından ve iradesinden sıyrılarak benliğini Tanrı' nın varlığında yok etmesi.

***Fena bulmak**: Kendi özünde kendini yokederek pirin manevi kişiliğinde yok olmak; bu yolla tanrısal varlığın özüne dalarak kendinden geçmek.

***Fena diyarı**: Dünya

***Fena makamları**: Bu dünyaya özgü geçici aşamalar.

***Fena fi'l ehadiyet**: Tanrı ya da tarikat yolcusunun, gerçek varlık katına ulaşması.

***Fena fi'l pir**: Tanrı ya da tarikat yolcusunun, bütün varlığını pirin manevi kişiliğinde yok etmesi.

***Fena fi'l vücut**: Varlıkta, bütün duygularından sıyrılarak yokluğun sınırına ulaşma; tanrısal varlığın özüne dalarak kendinden geçme.

***Fena-i mutlak**: Tanrı ya da tarikat yolcusunun, bütün varlığından sıyrılarak kendi özünde yok olması.

***Fena'il-fena**: Olgunluğun en yüksek aşaması olarak algılanan; Tanrı ya da tarikat yolcusunun, derin bir içe kapanış ve sınırsız bir coşkuyla kendini tanrısal özde bulmak için yokluğun ötesine geçmesi durumu.

FENAFİLLAH Ar. a. Tanrı ya da tarikat yolcusunun, kendi varlığını Tanrı varlığında yok etmesi; Tanrı yolunda kendi varlığından geçmesi.

FERAH Ar. a. Tanrı'ya yakın olma durumunun yarattığı manevi haz.

FERAİZ Ar. a. Farzlar.

FERRAŞ Ar. a. İmam Hüseyin adına kurulan ve cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan temizlik işlerini yürüten görevli.

FERRAŞLIK a. Ferraş olmanın gereklerini yerine getirme; ferraşın işi, görevi.

FETÂ Ar. a. Sufi savaşçı.

FETİH Ar. a. 1) Tanrı ya da tarikat yolcusuna görünen ve onu bu yolda yüce aşamalara taşıyan kemâl halleri. 2) Bâtıniliğin beş inanç sıralamasında yer alan ve beş tözden biri olarak algılanan; varlık biçimlerinin belirmesine mekân olan mutlak boşluk.

***Feth-i karib**: Kula açılan ve onu nefsin derecelerine taşıyan kalp makamı.

***Feth-i kudret**: Tarikat, yol sevgisini yayarak gönülleri açma; ruhları ışıklandırma ve Ali sevgisini çoğaltma.

***Feth-i mutlak**: Zat-ı ahadiyetin tecellisi.

***Feth-i mübin**: Kula açılan velâyet makamı.

FETTAH Ar. a. İmam Naki'nin unvanı.

FEVÂİD Ar. a. 1) Ruhun, olgunlaşması için idrak ettiği şeyler. 2) Hakk'ın tarikat, yol ehline, anlayışları artsın diye ihsan ettiği lütuflar.

FEYİZ Ar. a. 1) Sudur ya da ışık kuramına göre, evrenin aşama aşama Tanrı'dan çıkışı, belirişi. 2) Tanrı'nın kutsaması olarak algılanan ve kişide ruhsal bir olgunluk yaratan manevi deneyim.

***Feyiz almak**: Pirin, mürşidin bilgisiyle aydınlanmak

***Feyz-i akdes**: Tanrı'nın, insanın oluşması ve gelişmesi için yarattığı her şey.

***Feyz-i mukaddes**: Bilinmek isteyen Tanrı'nın aşkla yarattığı insan

FIRKA Ar. a. Bir mezhep içinde aynı inanç ve kanıları paylaşanların oluşturduğu grup.

***Fırka-i Naciye**: Caferi mezhebi içinde, Bektaşilik yoluyla İlahi Hakk'ın sırlarına erişebilecekleri inancında ve kanısında olan Bektaşilerin, kendileri için kullandıkları ad.

FİLLAH Ar. a. Allah'ın varlığı içinde.

FUKARA Ar. a. Fakr yolunu seçenler, yol üyeleri; dervişler.

G

GAFLET Ar. a. Nefsin arzularına tutsaklık.

***Gaflete düşmek**: Nefsin arzularına tutsak düşmek

***Gafletten uyanmak**: Nefsin arzularına direnmek

GALEBE Ar. a. Tanrısal öze ilişkin bir halin, saliği etki ve egemenliği altına alıp, onu düşünemez, edebe uyamaz, karşılaştığı şeyleri birbirinden ayıramaz duruma sokması.

GALEYAN Ar. a. Tarikat yolunda, yolda coşma, taşma.

GANİ Ar. s. Bir gereksinme, istek duymayan.

***Ganisiyim**: Bir öneri karşısında istekli olmadığını belirtmek için "gereksinmem yok" anlamında söylenir.

GARİP Ar. a. Tanrısal âleme geçişte bir basamak olarak algılanan bu dünyada yaşayan kimse.

GARK Ar. a. Fakr makamından geçerek cem mertebesinde kaybolma; neşe ve coşku içinde kendinden geçme.

GAVS Ar. s. *ve* a. Tarikat yolunda, yolda hakikat ve marifete ermiş arifler için kullanılır.

GAYB Ar. a. Hakk'ın kendisinden değil, kulundan gizlediği şey.

***Gayb âlemi**: Duyularla tanınıp algılanabilen âlemin ötesinde bulunduğuna inanılan âlem.

***Gayb bilimi**: Bâtına ilişkin bilim; ilm-i bâtın.

***Gayb erenleri**: Halk içinde bulunmalarına karşın, tanrısal gizeme ulaştıkları için kendilerini halktan gizleyebilen arifler.

***Gayb-ı izafî**: Peygamberlerle hakikat ve marifete ermiş ariflerin algılayabildiği âlem.

***Gayb-ı mutlak**: Tanrı'dan başka kimsenin bilmediğine inanılan, duyularla ulaşılamayan, akıl ve bilgiyle kavranamayan, yalnızca aşkın gerçekleri olarak algılanan salt görünmezlik âlemi; tanrısal evren.

GAYBET Ar. a. 1) Tanrı'da yok olma yolunda bir aşama olarak algılanan, Hakk'tan gelen doğuşlar ve feyizler nedeniyle çevreden ve kendi fizik varlığından soyutlanma biçiminde beliren, her şeyden habersiz olma durumu. 2) Tanrı ya da tarikat yolunda tanrısal gizeme ulaşmış ermişler için, halk içinde bulunmalarına karşın halka görünmemeleri durumu; kaybolma, gizlenme.

***Gaybet dönemi**: Gaybet durumunun sürdüğü zaman dilimi.

***Gaybete girmek**: Kaybolmak, gizlenmek.

***Gaybet-i kübra**: Büyük gizlenme, büyük gizleniş.

***Gaybet-i sugra**: Küçük gizlenme, küçük gizleniş.

GAYRET Ar. a. 1) Âşığın Tanrı'yı kıskanması. 2) Ruhun sırrını, kalbin bâtıni hallerini gizli tutma, dışarıya sızdırılmasını kıskanma çabası.

GAZA Ar. a. Dünyasal eğilimleri temsil ettiğine inanılan ve bu anlamda düşman kabul edilen nefse karşı mücadele etme.

***Gaza eylemek**: Nefse karşı mücadele etmek.

***Gaza-yı ekber**: En büyük savaş anlamında nefisle yapılan mücadele.

GAZİ Ar. a. 1) Nefisle girdiği mücadelede kötülükleri, olumsuzlukları öldürmüş, yani ölmeden evvel ölmüş yol, tarikat eri. 2) Horasan'dan yetişip gelen, tarikat yolunda Anadolu insanına manevi rehberlik eden derviş; Horasan ereni.

GECE a. Karanlık olarak algılanan cehalet.

***Gece nurundan akıl**: Aklın evrimi aşamaları sıralamasında yer alan, aklın en alt evresi.

GELENEK a. (Kuşaktan kuşağa aktarılan, yazılı olmamasına karşın yaptırım gücü olan her türlü töre ve davranış biçimi) Hak'la Hak olmuş kâmil insanlar tarafından halka ulaştırılan, birey ve toplum etkinliğinin her alanına uygulanabilen bâtıni kökenli gerçekler ya da ilkeler bütünü.

GELME ***Gelme gelme, dönme dönme**: Yola girişte kişiye vazgeçme hakkını kullanabilmesi için en son söylenen, bir kez girilince verilen sözden dönülemeyeceğini vurgulayan telkin özdeyişi.

GENC Fars. A. Kulluk makamı.

GERÇEK a. 1) Hakikat. 2) Zâhir.

GIYBET Ar. a. Birinin ardından onun saygınlığını, değerini, toplum içindeki yerini sarsacak söz söyleme, bu yolla araya geçimsizlik sokma.

***Gıybet etmek**: Arkadan konuşmak, dedikodu yapmak, bu yolla araya geçimsizlik sokmak.

GÖÇMEK f. Hakk'a yürümek.

GÖK a. Dokuz ruhtan türeyen dokuz gök sıralamasında yer alan her bir oluşum kademesi; gök katı.

GÖNÜL a. 1) İnsanın marifete erişme gücü. 2) "Tanrı evi" anlamında, Tanrı'nın tecelli ettiği, görünüş alanına çıktığı ve Tanrı'yla ilgili bilgilerin geldiği yer; insanın, Tanrı yoluna açılan kapısı olarak algılanan ve bu anlamda kutsal sayılan iç varlığı.

***Gönül adamı**: Derviş

***Gönül almak**: 1) Darılan, kırılan birini söz ya da davranışla memnun etmek. 2) Birisiyle sevgi temelinde iletişime girerek onu kendine bağlamak, çekmek, onunla gönüldeşlik ilişkileri kurmak.

***Gönül altında kalmak**: Bir kimsenin gücenmesine, incinmesine yol açmak, onu kırmak.

***Gönül bilgisi**: İrfan.

***Gönül ek gönül biçersin**: "İyilik et, iyilik gör" anlamında Alevi insanseverliğini dışa vuran etik özdeyiş.

***Gönül etmek**: Yardım etmek, yardımcı olmak.

***Gönül gözü**: Zâhiri fotoğraflayan ten gözüne karşıt olarak algılanan, görünmeyen âlemi bâtıni bilince taşıyan sezgisel akıl.

***Gönül ibadeti**: 1) Akıl yürütmelerle gönül bilgisi dediğimiz *irfanı* artırma çabası içinde olma; bu çabayı sonuçlandırmak için davranışa girme. 2) Tanrı'yı evinde, yani gönülde mihman etme ve O'nunla söyleşme.

***Gönül kalmak**: 1) Bir istek yerine gelmemek, bir özlem giderilememek. 2) Özlem duymak ya da âşık olmak, sevmek. 3) Darılmak, kırılmak, incinmek.

***Gönül kıblesi**: → MEYDAN

***Gönül koymak**: Darılmak, kırılmak, incinmek

***Gönül lokması**: 1) Gönül bilgisi. 2) Adak, armağan.

***Gönül öldüren**: Büyüklük taslayıp gönül kıran, insanı gücendiren kimse için kullanılır.

***Gönül sezgisi**: Sezgisel akılla yapılan geleceğe yönelik kestirim.

***Gönül yıkma, gönül yap**: "Kötülük yapma, iyilik et" anlamında Alevi-Bektaşi etiğini dışa vuran özdeyiş.

***Gönül yolculuğu**: Seyrü süluk.

***Gönülde tecelli etmek**: 1) Bâtın bilgi gönülde birikmek. 2) Tanrı gönülde mihman edilmek.

***Gönüie uğramak**: Bir kimseyi kırıp incittikten sonra, onun bir bedeli olarak istenmeyen üzücü bir olayla karşı karşıya gelmek.

GÖRGÜ a. Görgüden geçmekle kazanılan deneyim.

***Görgü ayini**: Görgü cemi

***Görgü cemi**: İkrar tazelemek, bu yolla tövbe etmek, ruhsal açıdan temizlenmek için yapılan cem.

***Görgü dâr'ı**: Görgü cemi

***Görgü erkânı**: Görgü cemi

***Görgü kurbanı**: Görgü cemi

***Görgü töreni**: Görgü cemi

***Görgüden geçmek**: Görgü cemine katılıp ikrar tazeleyerek ruhsal açıdan temizlenmek

***Görgüsü yapılmak**: Görgüden geçmek

***Görgüye çıkmak**: Görgüden geçmek.

GÖRMEK f. Bâtını düşünceye taşımak, bâtının ne olduğunu anlamak.

***Görmediğini söyleme, gördüğünü ört**: "Kötülük yapma, iyilik et" anlamında Alevi-Bektaşi etiğini dışa vuran özdeyiş.

GÖRÜLEN a. Görgü ceminden geçmiş olan kimse.

GÖRÜLME a. Görgüden geçme.

***Görülmeye talip olma**: Görgüden geçmeyi isteme.

GÖRÜLMÜŞ a. Görgüden geçmiş kimse.

***Görülmüş olmak**: Görgüden geçmiş bulunmak.

GÖRÜNÜR s. Zâhir olan.

***Görünür evren**: Zâhir âlem; duyu organlarıyla algılanabilir, nesne ve beden kimliklerinden oluşan her şey.

GÖZ a. 1) Zâhiri görmeyi sağlayan alıcı organ; bu anlamda ten gözü. 2) Bâtını görmeyi sağla-

yan "alıcı organ" olarak algılanan gönül bilgisi, irfan; bu anlamda gönül gözü.

***Gözünü bağlı tut**: Ahiliğin ilkeleri sıralamasında yer alan, başkalarının işine karışmamayı, her olup biteni görmemeyi simgeleyen üçüncü ilke.

GÖZCÜ a. Ali soyundan Abdülkerim adına kurulan ve cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, meydanda düzeni sağlama işini yürüten görevli.

***Gözcü postu**: Kimi bölgelerde on iki post sıralamasında gösterilen Şeyh Karaca Ahmet Sultan makamı.

GÖZCÜLÜK a. Gözcü olmanın gereklerini yerine getirme; gözcünün işi, görevi.

GULÂM Ar. a. "Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlı, genç" anlamında On İkinci İmam Muhammet Mehdi'nin lakabı.

GUSÜL Ar. a. 1) Ayin ve törenlere girmeden önce kirlilik olarak algılanan durumlardan arınmak için yapılan yıkanma. 2) Ahdi yenileme.

GÛYENDE Fars. a. Zâkir.

GÜLBANK Fars. a. Tarikat, yol törenlerinde, yüksek sesle okunan özel dua, yakarış.

***Gülbank çekmek**: Gülbank okumak

***Gülbank-ı Muhammedi**: Ezan.

GÜLBENK Fars. a. Gülbank.

***Gülbenk çekmek**: Gülbank çekmek.

GÜLDESTE Fars. a. 1) Alevilik-Bektaşilikte kutsal kabul edilen edebiyat ürünlerini derleyen yapıt, antoloji. 2) Hz. Ali'nin Hakk'a yürüyeceği sırada eline aldığı bir deste gül.

GÜNAH Fars. (günah) a. Nefsin tutsağı olup gönül yoluyla hakikate ulaşamama.

***Günah-ı kebir**: Büyük günah, büyük suç.

***Günah-ı sagir**: Küçük günah, küçük suç.

***Günah-ı şeytaniye**: En büyük günah, en büyük suç.

GÜNDÜZ a. Aydınlık olarak algılanan ve hakikate ulaşmayı sağlayan bilgi ışığı.

***Gündüz şevk ile dünya işine, gece aşk ile ahiret işine**: Çalışkanlığı ve emeğe saygıyı simgeleyen Alevi-Bektaşi özdeyişi.

GÜNEŞ a. 1) Dokuz gök sırlamasında yer alan gök katı. 2) Ali.

GÜRUH Fars. a. Cemaat.

***Güruh-i naci**: Tarikat yolunda, yolda Tanrı katına ererek kurtulmuş olan topluluk.

GÜVENDE Fars. a. Zâkir.

GÜVERCİN a. 1) Günahsız insanların, ermişlerin ruhu olduğuna inanılan kutsal kuş. 2) Hızır'ın ya da ermişlerin, insanların karşısına çıkarken büründükleri don.

GÜZELLİK ***Güzelliğin görülmeye olan eğilimi**: Bâtıni mistik sunumda, yasa olarak beliren, soyut-somut bütün varlıkların uymak durumunda bulunduğu temel eğilim.

H

HABBE Ar. a. 1) On İki İmam türbelerini ziyaret edenler tarafından, haydarinin ön kenarlarına yukarıdan aşağıya doğru takılan, fındık içi iriliğinde değerli taş. 2) On İki İmam'la Hz. Muhammet ve Hz Fatma'yı temsil eden on dörtlü kristal Bektaşi tespihi.

HAC Ar. a. 1) İmam'ı ziyaret edip hizmetinde bulunma. 2) Tanrı makamı, kâbe olarak algılanan insanın kalbini kazanmak için gönül ziyareti yapma. 3) Hakk'a ermek için yapılan gönül yolculuğu; seyr-ü süluk yolculuğu. 4) Pirin, mürşidin yüzünü görme. 5) Kutsal yeri ya da yerleri ziyaret etme.

***Hac-cı ekber**: Büyük hac.

HACE Fars. a. İmam, mürşit.

HÂCİP ***Hâcib-i Hak** (*Hakk'ın kapıcısı*): Hak ile halk arasında aracı durumunda bulunan insan-ı kâmil.

HAD Ar. a. Tanrı'nın sonsuzluğu ve sınırsızlığı karşısında, kulların zaman ve mekân bakımından sınırlılığı; tarikat yolcusuyla, yol eriyle Tanrı'sı arasındaki çizgi.

HADES Ar. a. Abdest ve gusül abdestinin tazelenmesini gerektiren durum.

***Hades-i asgar** (küçük kirlenme): Büyük ve küçük aptes bozma, vücuttan kan, irin vb. akması durumunda oluşan kirlenme.

***Hades-i ekber** (büyük kirlenme): Cünüplük, aybaşı ve loğusalık durumlarında oluşan kirlenme.

HÂDİ Ar. a. Doğruluğu bulan, doğru yola yönelten anlamında, 11. İmam Hasan'ül Askeri ve 12. İmam Mehdi'ye verilen unvan.

HADİM Ar. a. Derviş olmayan, ancak dervişlere hizmet eden ve

bunu bir ibadet olarak algılayan hizmet eri.

***Hadim-ül fukara**: Yoksullara hizmetçi olan, hizmet eden derviş.

HADİMLİK a. Hadim olmanın gereklerini yerine getirme.

HADİS Ar. a. Hz. Muhammet'in söz, davranış ve kişiliğine ilişkin olarak kendisinden ya da sahabeden aktarılan bilgi, söz.

HÂDİS Ar. s. (Tanrı'nın dışındaki bütün varlıklar için) Sonradan varlığa gelen, görünüşe taşınan.

***Hâdis-i kadim**: Melek, şeytan ve cinin ruhsal durumlarının karşılığı olarak algılanan ve ilk yaratılan evren.

HAFIZA Ar. a. Beyni simgeleyen başı destekleyen dört kuvvet sıralamasında yer alan ve kişinin akl-ı küle ermesini sağlayan güç.

HAK Ar. a. Yokluktaki, hiçlikteki "Mutlak Tanrı"nın, "güzelliğin görülmeye olan eğilimi" sonucu "dönüşüme" uğramasıyla beliren ve kendi ayrımında olan gizil tanrı.

***Hak âşığı**: Ozan, derviş

***Hak çerağı**: Hakk'ın görünüşe taşınmış ışığı.

***Hak divanı**: Tanrı huzuru

***Hak erenler**: Tarikat yolunda, yolda belli aşamalara yükselen gerçek erenler.

***Hak kapısı**: Tanrı'ya ulaşma aşaması olarak algılanan dört kapıdan her biri.

***Hak-Muhammet-Ali**: İnsantanrıcılık anlayışı üzerine yapılanan ve toplumsal diyalektiğin dışa vurumu olarak beliren üçleme.

***Hak-Muhammet-Ali divanı**: Tanrı huzuru

***Hak teslimi yapılmak**: Rızalık alınarak dâr'a duran can aklanmak

***Hak ül-yakin**: Tarikat yolcusunun, yol erinin Tanrı'da yok olduğunda elde ettiği gerçek bilgi.

***Hak vere**: "Yok" anlamında söylenir.

***Hak yolu**: Tanrı yolu

***Hakk'a çağrılmak**: Hak meydanı olarak algılanan cemevine çağrılmak.

***Hakk'a göçmek**: Hakk'a yürümek

***Hakk'a yürümek**: Ölmek

***Hakk'a yürüyüş erkânı**: Tarikat yolcusunun, yol erinin Hakk'a yürümesi durumunda, belirlenen gün ve zamanda yapılan tören.

***Hakk'ı görmek**: Hakk'ın yüzüne ulaşmak

***Hakk'ın sureti**: İnsan-ı kâmil.

***Hakk'ın yüzüne ulaşmak**: Bir insan, Tanrı'nın yüzü olarak algılanan kendi yüzünü bulmak, bilmek

***Hakk'la Hak olmak**: İkilikten kurtulup, birliğe ulaşmak.

***Hakk'ta Hak olmak**: Hakk'la Hak olmak

***Hakk'tan halka inme (dönme)**: Seyr anillah.

HAK Ar. a. Bir maldan, yiyecekten ya da paradan bir kimse için ayrılan pay.

***Hak üleştirme**: 1.) Nevruz'da ruhların esenliği için sofradaki yemek ve içeceklerin bir kısmını dağıtma. 2) Kutsal günlerde, çocukları sevindirmek için kuruyemiş dağıtma.

HÂK Fars. a. Bir ermişin, evliyanın gömülü olduğu, sırlandığı yer, türbe.

HAKİKAT Ar. a. 1) Dört Kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında son sırada yer alan ve muhiplerle özdeşleştirilen; Hakk'ı görme, tanrısal âlemin gücü içinde erime evresi; hakikat kapısı. 2) Hakk'ın tarikat yolcusundan, yol erinden özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koymasıyla elde edilen şey. 3) Düşünceyle nesnenin uygunluğu; mistik sunumla nesnel sunumun uygunluğu. 4) Varlığın özü, canı, ruhu.

***Hakikat abdesti**: Bilgiyle yıkanma; kulak abdesti alma ya da verme.

***Hakikat âlemi**: Bâtın âlem.

***Hakikat bilgisi**: Bâtına, tarikata, yola ilişkin bilgi.

***Hakikat ehli**: Tarikat yolcusu, yol eri

***Hakikat kapısı**: Hakikat

***Hakikat kavmi**: Muhipler.

***Hakikat sırrı**: Yol bilgisi.

***Hakikat yolu**: Bâtın yolu.

***Hakikate ermek**: Gerçekleri bilincine çıkarmış olmak, bâtın âlemin ayrımında olmak.

***Hakikat-i Muhammediye**: İlk insandan başlayarak varlık alanına çıkan Hz. Muhammet'in nuru, tanrısal özü.

***Hakikatler**: Yüce ve manevi öğretiler.

***Hakikat ül-Hakayık**: Her şeyin kendisinden geldiğine inanılan gerçek birlik, Tanrı.

HAKİKİ Ar. s. Tanrısal varlık alanıyla ilgili, tanrısal özelliklere ilişkin olan.

***Hakiki aşk**: Tarikat yolcusunu, yol erini olgunluğa, ölümsüzlüğe ulaştırdığına inanılan; kendini Tanrı'ya verme, Tanrı'dan başka bir varlığı sevmeme, görmeme, gönlünü O'nunla dolup taşırma durumu; gerçek aşk.

HAKİM Ar. a. Arif.

***Hakim-i Mutlak**: Tanrı.

HAKKULLAH Ar. a. Dedelere, geçimlerini sağlamak için yapılan yardım.

HAL Ar. a. 1) Tarikat yolcusunun, yol erinin kendi iradesine bağlı çabalarıyla elde edebileceği makamlardan öte bir Tanrı vergisi olarak algılanan ve kalbe, gönüle doğan feyz. 2) Bu durumla belirgin ve tarikat yolcusunu, yol erini olgunluğa, ölümsüzlüğe ulaştıran aşama. 3) Tanrı'nın nesnel alanda yansıması anlamına gelen evreni gözlemleyerek ulaşılan, derin coşku durumu.

***Hal bilgisi**: İç bilgisi.

***Hal ehli**: Kalbine, gönlüne tanrısal feyz doğan yetişmiş kimse; yol eri.

***Hal gelmek**: Kalbe, gönle tanrısal feyz gelmek.

***Hal ile eğitim**: Kitaplardan değil canlıdan, mürşitten eğitim alma.

***Hal öğrenmek**: Kâmil insandan eğitim almak.

***Hal ve mahal**: Durum ve yer.

HALİFE Ar. a. 1) Hz. Muhammet'in Hakk'a yürümesinden sonra O'nun vekili olarak Müslümanların imamlığını yapan kimse. 2) Kendini tarikat yoluna vermiş, derece sıralamasında babadan sonra gelen ve mürşidin, pirin yerine geçme yetkisi olan Alevi-Bektaşi.

HALİFELİK a. 1) Tarikat yolunda halife olmanın gereklerini yerine getirme durumu; halifenin görevi. 2) Derece sıralamasında babalıktan sonra gelen ve halifelerce temsil edilen aşama.

HALİM Ar. (halim) s. Bir Alevinin-Bektaşinin özelliklerinden biri olarak algılanan "yumuşak huylu" nitelemesini belirtmek için kullanılır.

HALİS Ar. (halis) s. "Saf, arı, katıksız, temiz" anlamlarında İmam Hasan ül Askeri'nin lakabı.

HALKA Ar. a. Tanımlanamaz gerçek olarak betimlenen Hakk'ın, sürekli bir yenilenme, sürekli bir hareket içinde olan yaratımı.

***Halka namazı**: Cemevinde daire oluşturacak biçimde bir düzen alarak yapılan ve halka niyazı olarak algılanan ibadet.

HALLAC-I MANSUR ***Hallac-ı Mansur dâr'ı**: Dâr.

HALVET Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, mürşidin onayıyla tek başına çileevine çekilerek Tanrı'yla baş başa olduğunun bilincine varması; içe kapa-

nıp derin düşünceye dalarak Tanrı'yla manen konuşması.

***Halvete çekilmek, halvete varmak**: Çileye oturmak.

HALVETHANE Ar. +Fars. a. Çileevi.

HAM Ar. s. Tarikata, yola yeni girmiş ve henüz olgunlaşmamış, pişmemiş olan.

***Ham ervah**: Ruhsal açıdan henüz olgunlaşmamış, pişmemiş tarikat yolcusu, yol eri; zahit.

HAMAL Ar. a. Tanrı'yı gönlünde taşıyan ve O'nunla konuşan yol eri.

HAMALLIK a. Tanrı'yı gönlünde taşıma, Tanrı'yı kendi evinde mihman etme, O'nunla söyleşme durumu.

HAMLIK a. Ham olma durumu; ham kimsenin niteliği.

HAMMÂR Ar. a. Mürşit.

HAMSE Ar. a. Beş.

***Hamse-i Âl-i Âbâ divanı**: Aleviliğe kabul töreninde, karı-koca, iki talip ve rehberden oluşan beşlinin, dedenin huzurunda yaptıkları niyaz etme duruşuna verilen ad.

HANEDAN Fars. a. Aynı soydan gelen ulu kişiler zinciri.

***Hanedan-ı Ehlibeyt**: Ehlibeyt soyundan gelen ulu kişiler.

HÂRIK Ar. s. Yakan.

***Hârık ül-Kuran**: Kuran'ı yakan anlamında Halife Osman'a verilen unvan.

HARİCİ Ar. s. *ve* a. Hariciliği benimsemiş olan (kimse, topluluk).

HARİCİLİK a. Hz. Ali ile Muaviye arasındaki anlaşmazlığın giderilmesinde hakemlik yöntemine karşı çıkarak Ali' den ayrılan ve her iki tarafa da muhalefet eden ayrılıkçıların, "Hüküm yalnız Allah'ındır" ayeti kapsamında "imamın yanılmazlığı" Şii inancını yadsıyarak kurdukları mezhep.

HARİCİYE Ar. a. → HARİCİLİK

HAS Ar. s. Gönül bilgisi yoluyla gerçeğe ulaşan, içi aydınlanmış olan.

***Hasu'l-havas**: Gönül bilgisi yoluyla gerçeğe ulaşan, içi aydınlanmış kimseler.

HASTA Fars. a. Tarikat yolunda, yolda geri kalmış kimse.

HAŞYET Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, işlemiş olduğu günahlar nedeniyle ileride başına gelecekleri düşünerek gönlünde hissettiği acı ve üzüntü.

***Haşyet-ul-lah**: Tanrı korkusu.

HAT Ar. ***Hatt-ı istiva**: İnsanın yer aldığı makam olarak algılanan; bâtınla zâhir arasına çekildiği kabul edilen düşünsel çizgi.

HATAYİ a. Alevi-Bektaşi geleneğinde usta ve kutsal sayılan ozanlar sıralamasında yer alan Şah İsmail'in şiirlerinde kullandığı mahlas.

HATEM Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, bütün makamları yaşayarak sona ermesi durumu.

***Hatem-i enbiya**: Hz. Muhammet anlamında son peygamber.

***Hatem-i pir**: Hacı Bektaş Veli anlamında son pir.

***Hatem-ün nübüvvet**: Peygamberlik işareti.

HATİM Ar. a. "Sona erdiren, bitiren, mühürleyen" anlamlarında 12. İmam Muhammet Mehdi'ye verilen lakap.

HAVA Ar. a. Işık ya da Sudur öğretisine göre, önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerinin oluşumuna katılan dört öğeden biri.

HAVALET Ar. a. Tarikat, yol yetkilisinden izin alma, izin isteme.

HAVÂRİC Ar. a. Hariciler.

HAVAS Ar. a. Gönül bilgisi yoluyla gerçeğe ulaşanlar, içi aydınlanmış olanlar.

***Havassu'i has**: Hasu'l-havas.

HAVÂS Ar. a. Duygular, duyular.

***Havâs-ı hamse**: Beş duyu.

***Havâs-ı hamse-i bâtına**: İçteki beş duyu; hisse-i müşterek (ortak duyu), hayal (imgelem), vehm (korku), hafıza (bellekte tutma) ve mutasarrıfa (edinim).

***Havâs-ı hamse-i zâhire**: Dıştaki beş duyu; görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma duyuları.

HAVF Ar. a. 1) Tanrı'dan korkarak suç sayılan eylemlerden, günahtan sakınma, kötülükten, eğrilikten kaçınma. 2) Tarikat yolcusunun, yol erinin tarikat yolunda, yolda, belli bir aşamaya yükselirken duyduğu endişe, ikircik.

***Havf-ul-lah**: Tanrı korkusu.

HAVVA ***Havva-i mana**: Tüm can olarak algılanan nefs-i kül.

HAY Ar. a. Diri, canlı ve önsüz-sonsuz anlamında Tanrı olarak algılanan doğanın özü.

***Hayy-ı Layemut**: Önsüz-sonsuz doğanın canı anlamında Tanrı.

***Hayy-ı Muntazar**: Sağ olup gelmesi beklenen İmam Mehdi.

HAYÂ Ar. a. Yakışıksız davranışlardan, uygunsuz işlerden kaçınma; kınanma endişesiyle bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sıkılma.

***Hayâ etmek**: Kötü davranışların kalpte, gönülde oluşmasına engel olmak

HAYAL Ar. a. Tanrı dışındaki her şey.

HAYAT Ar. a. 1) Tarikat yolcusunu, yol erini, dünya nimetlerinden ve nefsin arzularından koparan ilahi tecelli. 2) Tarikat yolcusunda, yol erinde, ilahi nurun tecelli edip nefsin ölmesiyle başlayan gönül yaşamı; Hak ile yaşama olgusu.

HAYDAR Ar. a. Cesur, yürekli anlamında Hz. Ali'nin lakabı.

***Haydar-ı Kerrar**: Tekrar tekrar saldıran anlamında Hz. Ali nitelemesi.

HAYIRLI a. Mürşit/dede tarafından kimi hizmet aşamalarında okunan dua.

***Hayırlı almak**: Bir hizmet yerine getirmek için mürşidin/dedenin duasını almak.

***Hayırlı vermek**: Mürşit/dede dua etmek

HAZERAT ***Hazerat-ı hamse**: Varlıkların, Tanrı'dan doğmalarından, doğup taşmalarından başlayarak, insan-ı kâmil durumuna gelinceye değin geçirdikleri beş aşama, beş görünür olma hali.

HAZRET Ar. a. 1) Hakk'ın huzuru. 2) Aşama, makam, mertebe. 3) Din ve tarikat/yol ulularının adları önüne Farsça tamlama kuralınca getirilen san.

***Hazret-i ahadiyet**: Tanrı'nın mutlak varlığı.

***Hazret-i esmaiye**: Hazret-i vahadiyetten sonra gelen ve onun mazharı durumunda olan mertebe.

***Hazret-i gayb-ı mutlak**: Hazerat-ı hamse sıralamasında ilk sırada yer alan, henüz Tanrı'nın ad ve sıfatlarının tecelli etmediği varlık alanı.

***Hazret-i vahadiyet**: Hazret-i ahadiyetten sonra gelen ve onun mazharı durumunda olan mertebe.

HELALLEŞME a. 1) Cem törenine katılacak olan canların, aralarında var olan küskünlük, kırgınlık, dargınlık ve alacaklı hakkı durumunun ortadan kaldırılması. 2) Hakk'a yürüyen canın dâr ceminde, bu candan incinmiş olanların bu durumunun ortadan kaldırılması.

HELALLEŞMEK f. 1) Ceme katılacak olan canlar helalleşme

sağlamak. 2) Hakk'a yürüyen canla, geride kalanlar arasında helalleşme sağlamak.

HELALLİK a. Helalleşme sağlayarak elde edilen sonuç; ceme katılacak olan canlar arasında ya da Hakk'a yürüyen canla geride kalan canlar arasında dargınlık, kırgınlık, küslük, alacaklı hakkı, vb.nin ortadan kaldırılması durumu.

HEMHAL Fars. +Ar. s. Aynı ya da benzer durumda olan.

***Hemhal olmak**: Biriyle aynı durumda olmak; onun sıkıntılarını, dertlerini paylaşmak.

HEYBET Ar. a. Tanrı'nın celal sıfatı ile kendi yüceliğini, uluIuğunu, enginliğini gösterecek ve buna dayalı bir korku yaratacak biçimde insanın gönlünde tecelli etmesi, görünmesi.

HEYULA Ar. a. Zihinde düşünülen asıl biçim; kendisinde suretlerin göründüğü şey, bâtın.

HIRKA Ar. a. Pir emaneti olarak algılanan ve tarikata girenlere ya da tarikat yolunda belli aşamalara varanlara özel törenle giydirilen, önü açık, düğmesiz, yakasız, kollu, geniş ve topuklara kadar uzanan bir giysi. (ANSİKL.)

***Hırka altında sultan**: Nefislerini baskı altına alan kimseler anlamında dervişleri nitelemek için kullanılır.

***Hırka altından dünyayı seyredenler**: Olup bitenden habersizmiş gibi görünmekle birlikte, her şeyi neden ve sonuçlarıyla bilen dervişler.

***Hırka giymek**: Bir derviş, hırka kuşanarak aşamasını yükseltmek, bu yolla aşamasının gereği görevler için icazet, yetki almak.

***Hırka-i fakr ü fena**: Yoksulluk ve yokluk hırkası.

***Hırka-i iradet**: Tarikat, yol için gerekli çabaları gösteren müride giydirilen hırka.

***Hırka-i teberrük**: Yeni bir kimliğe bürünme anlamında tarikata, yola yeni girenlere giydirilen hırka.

***Hırkaya bürünmek**: Hırka giymek

HIRKAPÛŞ Ar. +Fars. a. Derviş.

HIZIR a. Peygamber, bilge ya da veli kabul edilen, kurtarıcı kutsal kişi.

HİCAP Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, tanrısal gizemlere ulaşmasını engelleyen her türlü dünyevi varlık, ilişki.

HİCRET Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin nefsinden sıyrılarak gönüle, gönülden sırra, sırdan ruha, ruhtan Hakk'a, Hakk'tan halka göç etmesi.

HİDAYET Ar. a. Hak yoluna girme, tarikatı, yolu benimseme.

***Hidayet kapısı**: Doğruluk yolu olarak algılanan tarikat, yol.

***Hidayete ermek**: Doğru yolu bulmak; tarikatı, yolu benimsemek

HİKMET Ar. a. Hakk'a uygun düşen söz.

HİMMET Ar. a. 1) Olgunlaşmak için gönlün Hakk'a yönelmesi. 2) Ermişlerin, varlık ve olayların doğal düzenini ve işleyişini etkileme, dilediklerini yerine getirme gücü.

***Himmet etmek**: Yardım etmek; emek vermek.

HİTAP Ar. a. Herhangi bir manevi varlığın, tarikat yolcusunun, yol erinin içine doğan sesi, dürtüsü, belirtisi.

***Hitab-ı elest**: Tanrı'nın "Elest Meclisi"'ne seslenmesi.

HİZMET Ar. a. Müridin, nefsini arındırmak ve Tanrı yolunda ilerlemek için bir mürşidin yönetiminde belirli görevleri yerine getirmesi, tarikat adap ve erkânına ilişkin eğitim alması. (ANSİKL.)

***Hizmet duası**: Hizmet verilirken ya da hizmet tamamlandıktan sonra mürşit tarafından verilen hayırlı.

***Hizmet erkânı**: Hizmet görme erkânı.

***Hizmet erleri**: Cemdeki on iki hizmetin sahipleri.

***Hizmet görme erkânı**: Bir hizmetin yerine getirilmesi sırasında yapılan tören.

***Hizmet görmek**: Bir hizmeti yerine getirmek.

***Hizmet sahibi**: Cemdeki on iki hizmetin her birinin sorumlusu.

***Hizmetleri mühürlemek**: Hizmetleri yerine getirmiş olmak.

HÛ Ar. a. Tanrı anlamında zikir sözcüğü.

***Hû çekmek (demek)**: Tanrı'nın adını anmak.

***Hû-keşan**: "Hû" çekenler anlamında, eskiden yeniçeri ortalarında bulunan Bektaşi dervişlere verilen ad.

HULK Ar. a. Huy.

HULLE Ar. a. Cennet giysisi.

***Hulle donu**: Keramet gösteren ermişin ruhunun büründüğü zarf.

***Hulle-i Âdem**: Âdem Peygamber'in giysisi; incir yaprağı.

HULUL Ar. a. Tanrı'nın insan biçiminde görünüş alanına çıkması; Tanrı'nın maddesel ve bedensel kuluyla birleşmesi, birleşerek cisimleşmesi.

***Hulul etmek**: Tanrı, bir kulunda cisimleşmek

***Hulul-ül mutlak**: Vahdet-i vücut.

HUMHANE Fars. a. 1) Tanrı âşığının kalbi. 2) Tekke.

HUTÛT Ar. a. İnsan yüzünde bulunan, gökleri ve yeri temsil ettiğine inanılan çizgiler.

***Hutût-ı ebiye**: Hurufiliğe göre, insanın yüzünde bulunan ve doğuştan gelen, gökleri temsil ettiğine inanılan yedi çizgi.

***Hutût-ı ümmiye**: Hurufiliğe göre, insanın yüzünde bulunan ve sonradan oluşan, yeri temsil ettiğine inanılan yedi çizgi.

HÜCCET Ar. a. 1) İnsanı hakikata ulaştıracak olan delil. 2) Yadsınması olanaksız kesin kanıt anlamında İmam Muhammet Mehdi'nin lakabı.

***Hüccet-ul-lah** (Tanrı'nın delili): Hakk'ın halk üzerindeki delili anlamında insan-ı kâmil.

***Hüccet-ül-Islam**: İmam Gazali.

HÜDA Fars. a. Tanrı.

HÜDA Ar. a. Doğru yolu göstenne, doğru yola gitme.

HÜMA Fars. a. Anka.

HÜNKÂR Fars. a. Kutsal evliya, veli anlamında Hacı Bektaş Veli'ye verilen unvan.

HÜSEYİN ***Hüseyin ağıtı**: Kerbela'yı konu edinen Alevi müziği.

HÜSEYNİ Ar. s. *ve* a. İmam Hüseyin'in yolunu benimsemiş olan (kimse, topluluk).

***Hüseyni taç**: Kubbesi on iki dilimli, alt bölümü dört parçalı derviş başlığı. (ANSİKL.)

HÜSN Ar. a. Kemâl.

***Hüsn-i hulk**: Huy güzelliği.

***Hüsn-i mutlak**: İlahi kemâl, mutlak kemâl.

HÜSNA Ar. s. En güzel, çok güzel.

HÜZÜN Ar. a. Tanrı'dan uzak olanın duyduğu acı.

I

IHTIRMA a. Çar darp işlemi için bir müridi mürşit önünde çöktürme; uygun oturuşa geçirme.

IS a. Bir şeyi elinde bulunduran kimse; sahip.

IŞIK Ar. a. Derviş.

IŞIK a. 1) Tanrısal özün görünüşe taşınmış biçimi. 2) Akl-ı külün eksiksiz ve kusursuz olarak tanımlanan somut görünümü.

İ

İBADET Ar. a. Niyaz.

***İbadet etmek:** Niyaz etmek.

***İbadet meydanı:** Meydan.

İBRET Ar. a. Her şeyde Tanrı'nın bir hikmeti olduğunu anlama.

***İbret almak**: Her şeyde Tanrı'nın bir hikmeti olduğunu anlamak.

İBRİKTAR Ar.-Fars. a. Hz. Ali soyundan Selman adına kurulan ve cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan temizlik için ibrikle su dökme işini yürüten görevli.

İBRİKTARLIK a. İbriktar olmanın gereklerini yerine getirme; ibriktarın işi, görevi.

İCAZET Ar. a. 1) İzin. 2) Dedelik, babalık ya da rehberlik yapacak olanlara mürşit tarafından verilen belge.

***İcazet almak**: 1) Bir yere gitmek, bir işi yapmak ya da bir görevi yerine getirmek için tekke, dergâh yetkilisinden izin almak. 2) Bir hizmete giren ya da bir hizmet aşamasını tamamlayan tarikat yolcusu, yol eri, özel bir tören ve giyim-kuşamla ilgili hizmet için yetki almak. 3) Dedelik, babalık ya da rehberlik yapacak olan derviş, mürşitten belge almak.

***İcazet tercümanı**: Bir yerden ayrılırken okunan tercüman

***İcazet vermek**: 1) Tekke, dergâh yetkilisi, bir yere gitmek, bir işi yapmak ya da bir görevi yerine getirmek için birine izin vermek. 2) Bir hizmet aşamasını tamamlayan ya da bir hizmete giren tarikat yolcusuna, yol erine, özel tören ve giyim-kuşamla ilgili hizmet için yetki vermek. 3) Mürşit, dedelik, babalık ya da rehberlik yapacak olan dervişe belge vermek.

İCAZETNAME Ar.+Fars. a. Mürşit tarafından dedelik, babalık ya da rehberlik yapacak olanlara verilen izin belgesi.

İÇ a. Bâtın.

***İç kurbanı**: Görgü cemine ya da görgü ceminde tığlanan kurbana verilen ad.

***İçe kapanmak**: İnzivaya çekilmek.

İÇERİ s. Bâtınla ilgili olan.

*İçeri kurbanı: Görgü cemine ya da bu cemde tığlanan kurbana verilen ad.

*İçeri semahı: Yaşlılar tarafından bir ibadet havası içinde dönülen; olgunluğu, pişmişliği simgeleyen bir semah.

İÇREK s. Bâtınla ilgili, bâtına ilişkin olan.

İÇREKÇİ s. ve a. İçrekçiliği benimsemiş olan (kimse, topluluk).

İÇREKÇİLİK a. Asıl dinsel gerçeklerin, anlayabileceği yetenekte ve bilgide olanlara bildirilebileceği temeli üzerine yapılanan; dinsel dogmalarla çelişen ve onları yadsıyan görüş.

İHLAS Ar. a.1) Yalansız, riyasız sevme. 2) Özün söze, sözün öze uyması durumu; özünü arındırma, ikiyüzlü olmama. 3) Tutum ve davranışlarda Tanrı'nın rızasını gözetme.

İHSAN Ar. a. 1) İyilik etme. 2) Bağışta bulunma, bağışlama. 3) Bağışlanan şey, bahşiş.

İHTAR Ar. a. Düşkün olana verilen uyarma cezası.

İHTİLAM Ar. a. Sırrı, ehil olmayan birine verme konusunda acele etme; yol sırrını yabancılara verme.

İHVAN Ar. a. Tarikat, yol üyeleri; canlar.

İHYA Ar. a. Tarikat yolunda, yolda, gönülleri diriltme, gönülleri gönül bilgisiyle doldurma.

***İhya gecesi**: Tekkelerde, dergâhlarda ayinlerin yapıldığı gece

İKRAR Ar. a. Tarikata, yola girmek için verilen söz.

***İkrar alma töreni:** İkrar cemi.

***İkrar almak:** Mürşit ya da dede, tarikata, yola giren canın verdiği sözü, yaptığı açıklamayı dinlemek. .

***İkrar ayini:** İkrar cemi

***İkrar-bend:** Alevi olmamasına karşın, Hz. Ali ve On İki İmam sevgisini içinde duyan, söz vererek, içini dökerek Hacı Bektaş Veli yoluna bağlanan kimse.

***İkrar-bend olmak:** Alevi olmamasına karşın, söz vererek, içini dökerek tarikat yoluna bağlanmak.

***İkrar bozmak:** İkrardan dönmek

***İkrar cemi:** Yola girmek için düzenlenen büyük tören; yola giriş töreni. (ANSİKL.)

***İkrar etmek:** Söz vererek, içini dökerek tarikat yoluna girmek.

***İkrar kırmak:** İkrardan dönmek

***İkrar kurbanı:** İkrar cemi

***İkrar tazelemek:** Görgüden geçerek ruhsal açıdan temizlenmiş olmak

***İkrar töreni:** İkrar cemi

***İkrar verme erkânı:** İkrar cemi.

***İkrar vermek:** Tarikata, yola girmek için söz vermek; tarikata, yola girdikten sonra yolun bütün kurallarına uyacağını üstlenmek.

***İkrara bağlamak:** İkrar almak

***İkrara çağırmak:** İkrarı alınacak canı, ikrar cemine davet etmek.

***İkrardan dönmek:** Tarikata, yola girerken verdiği sözden vazgeçmek; ikrarını inkâr etmek; ikrarından dönerek en büyük suçu işlemek.

***İkrarı alınmak:** İkrar ettirilerek yola kabul edilmek.

***İkrar-ı iman:** Talibin iradesinin, mürşidin rızasında yok olması.

***İkrarı kırmak:** İkrardan dönmek

İLAHİ Ar. a. Din ve tarikat konularında, ezgiyle söylenen bir şiir türü.

İLAHİ Ar. s. 1) Tanrı'yla ilgili, Tanrı'ya özgü olan, tanrısal. 2) ünl. "Tanrım" anlamında hitap sözü olarak kullanılır.

***İlahi aşk:** İnsanı, varoluş çevriminde; yabancılaşmadan uzaklaştırarak tanrısal olana yaklaştıran zorunlu eğilim; tanrısal aşk, cana aşk.

***İlahi gerçek:** Görülenlerin ötesinde, görülenleri kuran öğelerle kurulmuş olan ve görünmeyen bâtın gerçek; tanrısal gerçek.

***İlahi hakikat:** Tanrı

***İlahi ışık:** Tanrısal özün, kendi kabından dışarı fışkırması, görünüşe taşınması biçiminde algılanan, Tanrı'yı temsil ettiğine inanılan ışık

***İlahi nur:** İlahi ışık

***İlahi tecelli:** Kulun gönlünde, kalbinde tanrısal sırların belirmesi

***İlahi vahdet:** Tanrısal birlik

İLBAS Ar. *İlbas-ı hırka: Tarikatta, yolda, aşamasını tamamlayan dervişe, aşamasını yükseltmek için özel bir törenle hırka giydirme.

İLHAM Ar. a. Kulun kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın, doğrudan Tanrı vergisi olarak kalbe atılan, gönüle doğan anlam, sizgi, bilgi.

İLİM Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, gönül yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde Tanrı'yı bulması.

***İlim şehri:** Tanrısal sırlar âlemi.

***İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır:** Aklın önde ve belirleyici, inancın arkada ve kutsayıcı işlevini belirten; Anadolu Aleviliğinin bir aydınlanma yolu olduğunu öne çıkaran Hacı Bektaş Veli'nin ünlü özdeyişi.

***İlm el yakin:** İlm-i yakin.

***İlm-i âlâ:** En yüce bilim.

***İlm-i bâtın:** Sezgiye dayalı bilim.

***İlm-i esma:** Tanrı'nın adlarını ve sıfatlarını inceleyen bilim.

***İlm-i ezeli:** Önsüz olanda var olduğu kabul edilen bilim.

***İlm-i ledün:** Tanrı'nın sırlarına ilişkin bilim.

***İlm-i nahvi:** Harf bilimi.

***İlm-i yakin:** Kesin bilgi.

***İlm-i zâhir:** Canlı-cansız, görünen her şeye ilişkin bilim.

***İlm ü amel:** Bilim ve iş.

İLLALLAH Ar. a. Allah'tan başka.

İMAM Ar. (imam) a. 1) Hz. Muhammet' ten sonra onun vekilliğini üstlenen halifelere verilen ad. 2) Hz. Ali ile soyundan gelen on bir kişiden her birine verilen san.

***İmam Cafer Buyruğu:** İmam Cafer Sadık[699-765] tarafından yazıldığı kabul edilen, dini-felsefi yapıt.

***İmam Hüseyin aşı:** Aşure

***İmam-ı Zaman:** Belli bir sürenin değil, bütün zamanların imamı anlamında 12.İmam Muhammet Mehdi [870-878].

İMAMET Ar. a. → İMAMLIK

İMAMEYN Ar. a. Ermişlerin oluşturduğu rical ül-gayb sıralamasında, üstten ikinci basamakta bulunan iki imam.

İMAMİ Ar. s. ve a. → CAFERİ

İMAMİYE Ar. a. → CAFERİLİK

İMAMLIK a. İmam olma durumu; imam olmanın gereklerini yerine getirme; imamın görevi.

İMAN Ar. a. Gönül yoluyla ulaşılan Hakk'a ilişkin anlam, sezgi, bilgi.

***İman etme:** Dört Kapı Kırk Makam öğretisinde, "Mürşit önünde, yolun bütün kurallarına uyacağına söz verme; bu inancını ikrara bağlama" anlamına gelen şeriat kapısının birinci makamı.

***İman-ı şahadet:** Allah-Muhammet-Ali birliğine inanıp bunu dille açıklama, gönülle hissetme.

İMBİSAT Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, tanrısal tecelliler ve lütuflar nedeniyle sevinç ve rahatlama haline girmesi.

İMTİHAN Ar. a. Hakk'ın kulunu denemek, sınamak için, onu olumsuz bir durumla karşı karşıya bırakması.

İNÂBE Ar. a. 1) Görünür günahlardan öte, iç kusurlardan da arınıp Tanrı'ya yönelme; halktan Hakk'a kaçma. 2) Bir mürşidin müridi olma; bir mürşide bağlanma. 3) Manevi bir hizmette bulunmak için bir mürşitten izin isteme.

***İnâbe almak:** Tarikata, yola girmek için mürşidin onayını elde etmek;derviş olmak.

***İnâbe vermek:** Mürşit, tarikata, yola girecek olana dervişlik payesi vermek; derviş etmek.

İNÂBELİ a. Mürşitten onay alarak tarikata, yola girmiş kimse.

İNANÇ a. 1) Bir kimsenin ya da bir şeyin var olduğuna, bir öğretinin, bir savın doğruluğuna inanma olgusu. 2) Din, felsefe ve siyaset konusunda benimsenmiş kanı; inanılan şey.

İNAYET Ar. a. Hakk'ın kulunu kayırması.

İNSAN Ar. a. Tanrı donunda görünüşe taşınmış olarak algılanan, Tanrı'nın diliyle konuşan, Tanrı'nın ve büyük âlemin kanıtı durumunda bulunan İnsan Tanrı.

***İnsan-ı kâmil:** 1) Derece derece yükselerek Hakk'a ulaşan eksiksiz insan; olgun insan; yetkin insan. 2) Bu insanla temsil edilen en olgun insanlık aşaması.

***İnsanın cemali, sözünün güzelliğidir:** "Doğru düşünmek, doğru konuşmak" insanda asıl kimliktir anlamında öne çıkarılan Alevi-Bektaşi özdeyişi.

***İnsanları seveni sevmek:** "Tanrı'nın eksiksiz görünüşe taşınan biçimi olarak algılandığı için insanı sevmek Tanrı'yı, tüm varlıkları sevmek demektir" anlamında Alevi-Bektaşi özdeyişi.

İNTİBAH Ar. a. Hakk'ın, kulu harekete geçirmesi, zorlaması.

İNZİVA Ar. a. Tanrı düşüncesini daha içten ve derinden yaşayabilmek için, günah işleme ortamından uzak, ayrı yaşama.

***İnzivaya çekilmek:** Günah ortamı olarak algılanan toplum yaşamından koparak tek başına yaşamak

İRADE Ar. a. 1) Hakk'ın çağrısına olumlu yanıt vermeyi gerektiren gönül sevgisi. 2) Nefsin isteklerine yüz çevirip Hakk'ın rızasına yönelme.

***İrade-i cüziye:** İnsan iradesi.

***İrade-i külliye:** Tanrı iradesi.

İRADET Ar. a. Verilen bir sözü, içten gelen bir istekle yerine getirme; sözünde durma, sözünün eri olma.

***İradet getirmek:** Verdiği sözü, içten gelen bir istekle yerine getirmek; sözünde durmak, sözünün eri olmak.

İRFAN Ar. a. 1) Evrenin sırlarını bilme, kavrama gücü. 2) Uyarıcıdan (mürşit) alınan bilgi. 3) Gönül yoluyla edinilen bilgi.

İRŞAT Ar. a. 1) Mürşidin, tarikata, yola girecek istekliye gerekli bilgileri vererek onu aydınlatması, ona gidilecek yolu, uygulanacak yöntemi, sürdürülecek görevleri öğretmesi. 2) Mürşidin tarikat yolcusuna, yol erine, Tanrı yolunda önderlik etmesi.

***İrşat etmek:** 1) Mürşit, tarikata, yola girecek bir istekliyi uyarmak, eğitmek. 2) Mürşit, Tanrı yolunda bir tarikat yolcusuna, yol erine önderlik etmek.

***İrşat makamı:** 1) Horasan postu) 2) Horasan çerağı.

İSİM Ar. *İsm-i azam: "En büyük ad" anlamında insan.

***İsm-i Celal:** "En yüce ad" anlamında Tanrı.

İSNAAŞERİYE Ar. a. Caferilik.

İSPAT Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, kötü eylem ve davranışlarını yokederek yerine iyilerini koyması.

***İspat-ı mahz (kesin kanıtlama):** Kavramların görünüşteki anlamlarından sıyrılıp derinliğine inerek "sadece Tanrı vardır" deme; Tanrı varlığının özünü anlama.

İSRAFİL Ar. a. Tarikat yolundaki, yoldaki gelişimin hakikat aşaması olarak algılanan âlem-i nasutu temsil ettiğine inanılan melek.

İSTEKLİ a. Talip.

İSTİDRAC Ar. a. Hakk'ın makbul kulu olduğu savında olan inançsız ya da günahkâr bir kişide görülen olağanüstü durum.

İSTİVA Ar. a. 1) Tanrı'nın görünüş alanına çıkmasından başka bir şey olmayan görünen geçici evrenle görünmeyen Tanrı özünün eşitliği, özdeşliği. 2) Kendi varlığında tanrısal olanı gören, en yüksek olgunluk aşaması; istiva makamı 3) Bu aşamaya ulaşmış ermiş kişi.

İŞRAK Ar. a. Ruhun eğitilmesi ve olgunlaştırılmasıyla kazanılan iç aydınlığıyla gayb âleminde gizli olanın kavranılması; sezgi yoluyla bilgi edinilmesi

İŞRAKİ Ar. s. ve a. İşrakiliği benimsemiş olan (kimse, topluluk).

İŞRAKİLİK a. XII. yy'da, Şehabeddin Sühreverdi tarafından kurulan, gerçeğe us yoluyla değil, sezgi yoluyla varılabileceği savında olan gizemsel öğreti.

İŞTİRAK Ar. ***İştirak kurbanı:** Kimi yörelerde Abdal Musa Kurbanı'na verilen ad.

İZAFİ Ar. ***İzafi âlem:** Gayb-ı izafi.

İZNİKÇİ a. Cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan cemevinin temizliği işini yürüten görevli.

İZNİKÇİLİK a. İznikçi olmanın gereklerini yerine getirme; iznikçinin işi.

İZZET Ar. a. Gönül bilgisiyle donanarak kazanılan ruh yüceliği, gönül olgunluğu ya da gönül bilgisiyle donatıldığında elde edilen durum.

K

KAB Ar. ***Kabe kavseyn (iki mızrak uzunluğunda):** Hakk'a ulaşmayı engelleyen bir ölçü olarak algılanan Tanrı'yla insan arasındaki uzaklık.

KÂBE Ar. a. İnsanın gönlü; gönül.

KÂBETULLAH Ar. a. Kâbe.

KABUL Ar. ***Kabul töreni:** Nasip töreni

KABZ Ar. a. Bast halinde bulunan tarikat yolcusu, yol eri, edebe aykırı bir hal ve harekette bulunduğunda bunun manevi cezası olarak kalbe gelen sıkıntı durumu.

***Kabz ü bast (açılıp kapanma, daralıp genişleme):** Tarikat yolcusunun, yol erinin kabz durumundan bast durumuna ya da bast durumundan kabz durumuna geçmesi.

KADEM Ar. a. Uğur.

***Kadem (护ademler) getirmek:** Uğur getirmek, uğurlu gelmek.

KADİM Ar. (kadim) s. Eski, ezeli.

KADİR Ar. s. "Her şeye gücü yeten" anlamında Tanrı'nın sıfatı.

***Kadir-i mutlak:** Tanrı.

KAFES Ar. a. İnsanın bedeni; vücut.

KAİM Ar. (kaim) a. Önsüzdensonsuza akan varlığın canı ya da aklı anlamında Tanrı.

***Kaim-i Muntazar:** İnançta,sağ olup her an ortaya çıkması beklenen İmam Mehdi için kullanılır.

***Kaim'ül zaman:** Her zaman varlığını koruyan, bâtını bilen anlamında imamlar için kullanılır.

KALIP Ar. (kaleb ya da kalib, dış görünüş, biçim) a. Vücut, beden, gövde.

***Kalıbı değiştirmek (dinlendirmek):** Hakk'a yürümek

KAMBER Ar. a. Yolculuk sırasında, dedelerin günlük işlerini gören kimse.

KÂMİL Ar. s. Olgunluk aşamasına ulaşmış olan, üstün bir aşamada bulunan, olgun.

***Kâmil insan:** İnsan-ı kâmil

***Kâmil insan öğretisi:** Dört Kapı Kırk Makam

***Kâmil toplum:** Anadolu Alevilerinin, felsefelerine, öğretilerine ve yaşama biçimlerine uygun olarak toplumu kurtuluşa taşımak için tasarımladıkları; devletin, sınıfların, özel mülkiyetin ve paranın olmamasıyla belirgin, herkesin yeteneğine göre üretime katkıda bulunduğu, gereksinimine göre toplumsal üretimden pay aldığı kusursuz toplum; Alevi ütopyası.

KÂMİLE Ar. s. Olgunluk aşamasına ulaşmış olan, üstün bir aşamada bulunan, olgun.

KÂMİLLİK a. Kâmil olma durumu; olgunluk.

KAP a. (Çukur nesne) Yol erinin bilgi dağarcığı.

***Kabına göre almak:** Bilgi donanımına koşut algılama, anlama içinde bulunmak.

***Kabını genişletmek:** Kesintisiz bir akıl yürütme eylemine girerek bilgi dağarcığını sürekli artırmak.

KAPI a. 1) Gönül kıblesi olarak algılanan meydanın girişi. 2) Bir makam olarak algılanan belli yükselme aşaması. 3) Sazda, seslerin çıkmasını sağlayan ve inançta, teknedeki bilimin bozulmasını, yitip gitmesini önleyen göğüs.

***Kapı eşiği:** Eşik.

***Kapını açık tut:** Ahiliğin ilkeleri sıralamasında yer alan ve konukseverliği simgeleyen dördüncü ilke.

KASEM Ar. a. Yemin, ant ya da yemin etme, ant içme.

***Kasem etmek:** Yemin etmek, ant içmek

KATAR Ar. a. Arka arkaya dizilerek dizi oluşturma.

***Katar olmak:** Arka arkaya dizilerek dizi oluşturmak.

KAVSEYN Ar. a. Kabe kavseyn)

KAYLULE Ar. a. 1) Vahdet-i vücut anlayışına göre, Tanrı'nın evrende, evrensel varlıklar biçiminde belirişi. 2) Uyuyormuş görüntüsü altında, gönlün tanrısal gizlere açılması yoluyla varlıkta başkalığın ve çokluğun ortadan kalkması durumu.

KEBAİR Ar. a. Büyük günahlar.

KEBİR Ar. s. Büyük, ulu, yüce

KEBİRE Ar. s. Büyük, ulu, yüce.

KEBİRE Ar. a. Adam öldürme, zina gibi büyük suç; büyük günah.

KEFEN Ar. a. Aleviliğe kabul töreninde, ikinci doğuşu, yeniden doğuşu simgelemek üzere taliplere giydirilen beyaz bezden sade giysi.

***Kefen giymek:** Aleviliğe kabul töreninde bir talip, ikinci doğuşu, yeniden doğuşu simgelemek üzere beyaz bezden sade giysiye bürünmek

KEFENPUŞ Ar. + Fars. s. Kefen giymiş, kefenli.

KELAM Ar. a. 1) Söz. 2) Konuşma.

***Kelam Hakk'tır:** Verilen sözden geri dönüş olmaz anlamında Alevi-Bektaşi kararlılığını dile getiren özdeyiş.

KELAMİ Ar. s. 1) Sözle ilgili. 2) Kuran'la ilgili.

***Kelami bilimler:** Söze dayanan bilimler; nazari bilimler.

KELAMULLAH Ar. a. 1) Tanrı sözü. 2) Kuran.

KELİME Ar. a. Tanrı sözü.

***Kelime-i şahadet:** Aleviliğin-Bektaşiliğin koşullarından biri olan; "Eş-hedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü en-ne Muhammeden abdühû ve resûlü-hü, Ali'yyün veliyullah" cümlesi.

***Kelime-i tayyibe:** Gönül alıcı söz, güzel söz.

***Kelime-i tevhit:** "Lâ ilâhe illallah; Muhammedün resûlullah, Ali'yyün veliyullah" cümlesi.

KEMAL Ar. a. 1) Nefsin isteklerinden, dünya nimetlerinden sıyrılma, arınma durumu. 2) Tarikat yolunda, yolda aşama aşama yücelme hali.

***Kemal aşaması:** Hakikat bilgisine ulaşma makamı.

***Kemal hali:** Yolda, kemal aşamasına ulaşmış kimsenin durumu.

***Kemal sahibi:** Kemal aşamasına ulaşmış yol eri.

***Kemale ermek:** 1) Nefsin isteklerinden, dünya nimetlerinden sıyrılmak, arınmak. 2) Tarikat yolunda, yolda aşama aşama yücelmek. 3) Kemal aşamasına ulaşmak.

KEMALAT Ar. a. Bâtıni bilgiyi bütünüyle edinmiş olanların yetkinlik durumları; arınma, yücelme halleri.

***Kemalat sahibi:** Dört Kapı Kırk Makam öğretisinin kapı ve makamlarım tamamlamış yol eri; olgun,yetkin insan.

KENDİ a. Bir kimsenin öz varlığı.

KENZ Ar. a. Tanrısal gizler dünyası.

***Kenz-i mahfi (gizli hazine):** Tanrının, evrenin yaratılmasından önceki gerçekliği; Tanrı'nın ilk durumu; bilinmeyen ilk neden.

KERAMET Ar. a. 1) Peygamberlik savıyla bir ilgisi olmaksızın velilerde ve ermişlerde görüldüğüne inanılan olağanüstü durum. 2) Bu durumda olan velilerin, ermişlerin gerçekleştirdiklerine inanılan olağanüstü eylem.

KERBELA *Kerbela ayini: Kerbela cemi.

***Kerbela cemi:** Muharrem ayının onikinci günü akşamı Kerbela şehitleri anısına tutulan cem için kullanılır.

***Kerbela meydanı:** Alevi meydanı sıralamasında yer alan, Kerbela olayını anma töreni.

***Kerbela olayı:** Hz. Muhammet'in kızı Fatma'yla Halife Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin ve yandaşlarının; Emevi halifesi Yezit (1) 'in askerleri tarafından Kerbela'da öldürülmeleri [680].

***Kerbela orucu:** Matem orucu.

***Kerbela Tekkesi:** Hacıbektaş'taki Pir Dergâhı'na bağlı dört tekke sıralamasında yer alan ve halife makamı olarak algılanan Irak/Kerbela'da bulunan tekke.

KEREM Ar. a. Bağış, yardım.

***Kerem etmek:** Bağışta, yardımda bulunmak

***Kerem-i Ali, kerem-i evliya:** Hz. Ali'den, evliyalardan yardım istemek için söylenen dilek sözü.

KERİM Ar. s. 1) Kerem sahibi olan. 2) Kutsal, ulu.

KERRAR Ar. s. Savaş sırasında, geri çekildikten sonra yeniden saldırıya geçen.

KESRET Ar. a. Gerçek varlıklar alanı olarak algılanan bu dünyada; şeylerin, Tanrı'nın dışında ve O'ndan ayrı olarak bilinen, görünen çokluk yönü.

***Kesrette vahdet**: Çok gibi görünenin özünde "bir" olduğunu anlatır.

KEŞİF Ar. a. Tarikat yolunda, yolda; gizli, örtük ve perdelenmiş durumda bulunan tanrısal gerçeği açığa çıkarma.

KEŞKÜL Fars. a. Gezgin dervişlerin kullandığı, genellikle hindistancevizi kabuğundan yapılan, iki ucundan geçen zincirle omuzda ya da kolda taşman yemek kabı.

KEVN Ar. a. 1) Sonradan oluşma, meydana gelme. 2) Var olma, varlık. 3) Dünya.

***Kevn-i kesif:** Maddesel varlıklar.

***Kevn-i latif:** Ruhsal varlıklar.

***Kevn-ü fesâd:** Yaratılma ve yokolma.

***Kevn-ü mekân:** Tanrısal özün görünüşe taşınmasıyla oluşmuş nesnel evren.

KEVNEYN Ar. a. Madde âlemi ile ruh âlemi.

KEVSER Ar. a. 1) Cennette bulunduğuna inanılan ırmak ya da havuz. 2) Bu ırmak ya da havuzun suyunu simgeleyen ve ayin-i cemde içilen şerbet. 3) Tarikat yolunda, yolda, tanrısal vergi ile kazanılan hakikat bilgisi.

KIBLE Ar. a. İnsanın yöneldiği, tanrısal gerçeklere ulaştığı, "Tanrının Evi" anlamında gönül.

KIRK a. Kırklar'ı, kırk makamı simgeleyen sayı.

***Kırk abdal:** → KIRKLAR

***Kırk makam:** Dört Kapı öğretisine göre, kâmil insan olma sürecinde, yol erinin geçmek zorunda olduğu manevi aşamalar olarak algılanan dört kapıya bağlı kırk alt aşama.

***Kırk ocak:** Hacı Bektaş Veli'nin el verip yurdun çeşitli bölgelerine gönderdiği dedelerin oluşturduğu, sayısının kırk olduğu kabul edilen ocaklar.

***Kırk şamdan:** Kırkbudak.

KIRKLAR a. Gayb erenleri ululuk/ermişlik sıralamasında yer alan, kim oldukları tam olarak bilinmeyen, ancak varlıklarına ve kutsallıklarına inanılan kırk kişilik evliya, ermiş topluluğu.

***Kırklar bezmi:** Kırklar cemi.

***Kırklar cemi:** 1) Tanrı'nın, varlık âlemi içinde tecellisinde tek bir vücut olarak algılanan Kırklar'ın, Hz. Ali' nin başkanlığında yaptığı toplantı. 2) Bu toplantının devamı durumundaki cem.

***Kırklar dansı:** 1) Kırklar'ın kırklar ceminde, bir üzüm tanesi suyuyla kendilerinden geçerek yaptıkları dans. 2) Bu dansın devamı durumundaki semah.

***Kırklar makamı:** Kırklar'ın, gayb erenleri ululuk/ermişlik sıralamasında bulundukları aşama.

***Kırklar meclisi:** Kırklar cemi.

***Kırklar meydanı:** 1) Kırklar'ın, kırklar cemini yaptığı yer. 2) Bu yeri temsil ettiğine inanılan meydan.

***Kırklar semahı:** Kaynağını kırklar dansından alan ve cem töreninin zorunlu semahlar sıralamasında ilk sırada bulunan bir semah.

***Kırklar şerbeti:** 1) Kırklar ceminde içilen üzüm suyu. 2) Bunun bir devamı olarak algılanan ve cemde içilen şerbet, içki.

***Kırkların dansı:** Kırklar dansı.

KISMET Ar. a. Tanrı'nın tarikat yolcusuna, yol erine uygun gördüğü şey, nasip.

KISSA Ar. a. Tarikat, yol ulularının tarihi kişiliği ve efsaneleşmiş yaşamları kapsamında, On İki İmam yandaşlarıyla karşıtları arasındaki mücadeleyi anlatan, destansı halk hikayesi.

***Kıssadan hisse almak (çıkarmak):** Bir hikayeden, bir olaydan ders almak (çıkarmak).

KIYAM Ar. a. Tarikat, yol kurallarını yerine getirmek için harekete geçme.

***Kıyam etmek:** Tarikat, yol kurallarını yerine getirmek için harekete geçmek.

KIYAMET Ar. a. 1) Öldükten sonra geçici olarak yüce ya da bayağı bir yaşam sürmek üzere dirilme (kıyamet-i sugra), 2) Hakk'a yürüdükten sonra tanrısal âlemde kalbin, gönlün sonsuz olarak diri kalması biçiminde yeni bir yaşama kavuşma (kıyamet-i vusta). 3) Fenafillah aşamasına erdikten sonra bekâ billah makamında gerçek bir yaşama başlama (kıyamet-i kübra).

***Kıyamet-i kübra:** Büyük kıyamet.

***Kıyamet-i sugra:** Küçük kıyamet.

***Kıyamet-i vusta:** Orta kıyamet.

KİBAR Ar. a. Büyükler, ulular.

***Kibar-ı sahabe:** Hz. Muhammet'in yüce, ulu arkadaşları.

KİBİR Ar. a. Büyüklenme ve gururla dışa vuran nefsin tutsağı olma durumu.

***Kibir sarhoşluğu:** Kendisinden başkasını yanlış yolda ya da suçlu görme durumu.

KİSVE Ar. a. Belli aşamaya gelmiş yol evladını derviş yapmak için, yol ululları tarafından giydirilen özel giysi.

***Kisve giydirmek:** Belli aşamaya gelmiş yol evladına, dervişlik erkânıyla bu aşamanın özel giysisini giydirerek onu derviş yapmak.

***Kisve giymek:** Derviş olmak

KİTAP *Kitab-ı natık: Konuşan kitap olarak algılanan insan.

KUDDİSE Ar. ünl. Kutlu olsun, kutsansın.

***Kuddise sırruhu:** Sırrı kutlu olsun, sırrı kutsansın.

KULAK a. Başta bulunan yedi delik sıralamasında yer alan ve içeriden dışarıya açılan iki delikten her biri.

***Kulak abdesti:** Yolda edindiği bilgiyi bir başkasına aktararak onu bilgiyle yıkama ya da donanımlı birinden bilgi alarak bilgiyle yıkanma.

***Kulak abdesti almak:** Daha donanımlı olandan aldığı bilgiyle yıkanmak

***Kulak abdesti vermek:** Bilgisini bir başkasına aktararak onu bilgiyle yıkamak

***Kulaktan beslenmek:** Muhabbetle, sohbetle, konuşarak, dinleyerek bilgilenmek

***Kulaktan kulağa terbiye:** Kişiden kişiye; babadan oğula; mürşitten talibe bilgi aktarma; bu yolla eğitme/eğitilme.

KULLUK a. Kul olma durumu, kulun niteliği.

***Kulluk makamı:** Müritlik, dervişlik aşaması

KULÛB Ar. a. Kalpler, gönüller.

KURAN Ar. a. Hz. Muhammet'in gönlüne yansıyan, gönlünde tecelli eden bilgilerin onun sezgisel aklı tarafından yorumlanması, yorumlanıp açıklanması.

***Kuran okumak:** Kâmil insanın konuşmasını dinlemek

***Kuran-ı natık (konuşan Kuran, konuşan kitap):** 1) Genelde insan ya da kâmil insan 2) Özelde insan-ı kâmil olan Hz. Ali.

***Kuran-ı samit (sessiz Kuran, sessiz kitap):** 1) Genelde her türden yazılı kitap 2) Özelde yazılı Kuran.

KURB Ar. a. Tarikat yolunda, yolda Tanrı yolcusunun, gönlünü

Tanrı dışındaki her şeyden arındırarak tanrısal nitelikler kazanması ve bu yolda Tanrı'ya yakınlaşması.

***Kurb-ı feraiz:** Tarikat yolcusunun, yol ehlinin tüm varlığıyla yokolması ve yalnızca Hakk'ın ortada kalması.

***Kurb-ı Hüda, kurb-ı mevla:** Tanrıya yakınlık.

***Kurb-ı nevafil:** Tarikat yolcusunun, yol ehlinin insani sıfatlarının yokolması ve buna koşut olarak ilahi sıfatlarının ortaya çıkması.

KURBAN Ar. a. 1) Tarikat, yol erkânında gösterilen durumlarda, Hakk'a yürümeden Hakk'a kavuşmanın anısına, lokma edilip yenmek için tığlanan belli özelliklere sahip hayvan. 2) Hak yoluna kendi canından geçen, başını yola adayan tarikat yolcusu, yol ehli. 3) Tarikat yolunda, yolda bir engel olarak beliren ve feda edilmesi gereken, tığlanan hayvanla simgelenen nefis. 4) Tarikat erkânından olan ayin, tören, toplantı.

***Kurban edilme:** İkrar verdirilme.

***Kurban lokması:** Cemde tığlanıp pişirilen hayvanın eti.

***Kurban olmak:** Nasip almak, ikrar vermek, el almak

***Kurban tekbirlemek:** Tığlanacak olan hayvanı kutsamak.

***Kurban tığlama erkânı:** Kurban tığlanması sırasında güdülen yol, yöntem.

***Kurban tığlamak:** Tarikat, yol erkânı uyarınca kurban kesmek.

KURBANCI a. Sofracı.

***Kurbancı postu:** Meydandaki on iki post sıralamasında yer alan Hz. İbrahim makamı.

KURBANCILIK a. Sofracılık.

KUŞ a. 1) Ruhun bedenleşmiş biçimi. 2) Söylence ulularının gerektiğinde büründükleri temel don.

KUTBEYN Ar. a. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin.

KUTUP Ar.) a. Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olduğuna, Tanrı adına tasarrufta bulunduğuna inanılan ve âlemin ruhu olarak algılanan en büyük veli.

***Kutb-i âlem:** Âlemin en büyük velisi.

***Kutb-i risalet:** Hz. Muhammet.

***Kutb-ül-aktab (kutupların kutbu):** Ermişlerin en büyüğü.

***Kutb-ül-arifin:** Ariflerin en büyüğü.

***Kutb-ül-ekber:** En ulu ermiş.

***Kutup öğretisi:** Kâmil insanın yüceltilmesi, bir bütün olarak doğanın insan donunda kimliklendirilmesi, doğanın bilincinin, aklının Tanrı, bu

bilinci taşıyan insanın Tanrı'nın vekili olarak algılanması temeline dayanan öğreti.

KUYUCU a. 1) Kurban artığının ve kurban kemiklerinin gömülmesi hizmetini yerine getiren kimse. 2) Kimi bölgelerde sakaya verilen ad.

KUYUCULUK a. 1) Kuyucu olmanın gereklerini yerine getirme. 2) Kimi bölgelerde sakalık hizmetine verilen ad..

KÜBRA Ar. s. Daha büyük, en büyük.

KÜFÜR Ar. a. Gerçek iman olarak algılanan, çokluğun birlikte gizli olması durumuna inanmama.

KÜL Ar. a. Bütün sıfatları kendisinde toplayan ilahi birlik.

KÜN Ar. ünl. 1) Zâhiri anlamda; Tanrı'nın evreni yaratmak için verdiği "ol" anlamındaki buyruk. 2) Bâtıni anlamda; Tanrı'nın kendi güzelliğini seyretmesi ve bu yolla görünmeyenin görünüşe taşınması için kendine verdiği buyruk.

***Kün fe-yekûn (ol [der]olur):** 1) Zâhiri anlamda; Tanrı'nın "ol" buyruğuyla evrendeki her şeyin oluşması. 2) Bâtıni anlamda;Tanrı'nın kendini seyretmesi ve dönüşüme uğraması yoluyla görünmeyenin görünüşe taşınması.

KÜNTÜ KENZ a. Tanrı'nın ilk durumu anlamında gizli hazine.

L

LÂ Ar. ***Lâ feta illâ Ali:** "Ali'den başka yiğit yoktur" anlamında Hz. Ali'yi ululama özdeyişi.

***Lâ seyfe illâ Zülfikâr:** "Zülfikâr gibi kılıç yoktur" anlamında Hz. Ali'nin savaş aracını kutsama özdeyişi.

LAHUT Ar. a. Beş evren sıralamasında ilk sırada yer alan, en yüksek varlık alanı; kesin varlık alanı, tanrısal evren; lahut âlemi.

***Lahut âlemi:** Lahut.

LAHUTİ Ar. s. Lahutla ilgili olan; tanrısal.

LAMEKÂN Ar. s. 1) Nesne kimliksiz, beden kimliksiz olarak algılanan; mekân ve zamanın dışında kalan Tanrı'nın durumunu belirtmek için kullanılır. 2) İlahi Hakk'a erişen, bu nedenle mekân ve zaman gereksinimi ortadan kalkan insan-ı kâmilin durumunu tanımlamak için kullanılır.

LAMELİF Ar. s. Dolambaçlı, çapraşık olan.

LEDÜN Ar. a. Tanrı katı, Tanrı yanı.

***Ledün bilimi:** Gayb bilimi.

LEDÜNNİ Ar. s. Tanrısal, ilahi olan.

LEDÜNNİYAT Ar. a. Tanrısal bilgi ve sırlar.

LETAİF Ar. a. Gönül yoluyla sezilen ve sözle anlatılamayan tanrısal âleme ilişkin anlamlar, işaretler.

LEVH Ar. *Levh-i mahfuz: Tanrısal evrende bulunduğuna inanılan; insanın, genel olarak evrenin kaderinin yazılı olduğu kaynak, kitap.

LEVVAME Ar. s. Çekiştirici, paylayıcı olan.

LEYL Ar. a. Gece.

LOKMA Ar. a. Kanlı ya da kansız kurban olarak algılanan özelde tekke yemeği, genelde her türden yemek.

***Lokma ayini (erkânı):** Hakk'a yürüyen için, yürüyüşünün üçüncü, yedinci, kırkıncı günlerinden birinde ya da bu günlerde olmazsa kırkıncı gününe kadar olan herhangi bir günde kurban tığlanarak yapılan özel tören.

***Lokma cemi:** Adak kurbanının tığlanarak lokma edilmesi töreni.

***Lokma etmek (görmek):** Yemek yemek

LOKMACI a. Kimi yörelerde kurbancıya verilen ad.

LOKMACILIK a. Kimi yörelerde kurbancılık hizmetine verilen ad.

M

MA Ar. a. Su.

MAAD Ar. a. Çıkılan kutsal kaynağa, Hakk'a yürümeden ulaşma.

MAALLAH Ar. be. Allah ile Allah ile birlikte.

MAHBES Ar. a. Ruhun, geçici bir süre tanrısal evrenden uzak kaldığı yer olarak algılanan insan gövdesi.

MAKAM Ar. a. 1) Tarikat yolcusunun, yol erinin ruhsal bakımdan ulaştığı olgunluk aşaması. 2) Post.

***Makam sahibi olma:** Tarikat kapısının dokuzuncu makamında açıklanan; yol erinin, ruhsal açıdan belli bir olgunluk aşamasına ulaşması zorunluğu.

***Makam-ı insaniye:** 1) Bâtın ile zâhirin ortasından çekildiği düşünülen ve "ara kesit" olarak algılanan çizgi. 2) Bu çizginin oluşturduğu insanlık aşaması.

***Makam-ı mahmuda:** Büyük şefaat makamı.

MAKAS *Makas alma: Tarikat kapısının sekizinci makamında açıklanan; tanrısal ahlaka uymayan sünnet dışındaki yenilikleri terketme; birey-toplum katında ahlak dışılıktan uzaklaşma. (ANSİKL.)

MAKSUT Ar. s. 1) İstek duyulan, arzu edilen. 2) a. İstek, arzu.

MAKULAT Ar. a. Akla dayanan, akılla kavranan şeyler.

*Makulat âlemi: Duyularla algılanamayan, yalnızca akılla düşünülebilen evren.

MANA Ar. a. Hakikat, sır, marifet.

***Mana adamı:** Gayb ereni.

***Mana âlemi:** Gayb âlemi.

MANEVİ Ar. s. Ruha, zekaya, düşünceye ilişkin olan.

***Manevi aşama:** Ruhsal aşama.

MARİFET Ar. a. Dört Kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında üçüncü sırada yer alan ve ariflerle özdeşleştirilen; gönül yolunda en yüce düzeye ulaşma, tanrısal sırlara erme evresi; marifet kapısı.

***Marifet bilgisi:** Marifete eren tarikat yolcusunun, yol erinin gönül sezgisi yoluyla elde ettiği duyular üstü bilgi.

***Marifet kapısı:** Marifet

***Marifet kavmi:** Arifler.

MASİVA Ar.) a. Tanrı'dan başka her şey; dünya ve dünyayla ilgili her şey.

***Masiva çamuru:** Bu dünyaya ilişkin olumsuzluklar, yanlışlar.

***Masiva ehli:** Yaratıkların ve olayların Tanrı'nın gücüyle meydana geldiğinin bilincine varamayıp dünya ve dünyayla ilgili şeylere gönül verenler:

MASUM Ar. s. ve a. 1) Yanılgıdan ve günah işlemekten bağışlanmış olan (kimse). 2) İmam.

MAŞUK Ar. a. Tanrı.

MATEM Ar. a. Hicret'in 61.yılının 10 Muharrem Cuma günü [18 Ekim 680 M] Hz. Ali'nin küçük oğlu, Hz. Muhammet'in torunu Hz. Hüseyin ve yandaşlarının Kerbela'da şehit edilmesinden duyulan derin üzüntü, acı.

***Matem ayı:** Kamer aylarından muharrem ayı.

***Matem bayramı:** Kerbela olayı anısına düzenlenen yas töreni.

***Matem orucu:** 1-12 Muharrem günleri; Kerbela'da şehit edilenlerin anısına su içmeyerek, eğlencelerden uzak durarak tutulan yas orucu.

MAZHAR Ar. s. 1) (Bir şeye, bir duruma ulaşmış olan) Gönül sezgisiyle tanrısal sırlara ermiş, erişmiş olan. 2) a. (Bir şeyin ortaya çıktığı, göründüğü yer) Tanrısal özelliklerin en güzel görüntüye büründüğü varlık anlamında insan. 3) İlahi sırların tecelli ettiği yer anlamında insanın gönlü.

***Mazhar olmak:** Tarikat yolunda, yolda tanrısal sırlara ermek, erişmek

***Mazhar-ı sırr-ı Ali:** Hz. Ali sırrına ermek; Hz. Ali sırrını gönülde duymak.

MEBDE Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, Tanrı gerçeğine ulaşmak için başlattığı manevi yolculuğun başlangıç noktası.

MECAZİ Ar. s. Geçici olan.

***Mecazi aşk:** Evrende görünen geçici bir varlığa bağlanma; zâhire bağlanma.

MEHDİ Ar. a. Şiilikte, kıyametten önce dünyada adaleti, dirlik ve düzenliği sağlamak için gizlendiği gayb âleminden kurtarıcı olarak ortaya çıkacağına inanılan 11. İmam Hasan Aşkerinin oğlu 12. İmam Muhammet.

***Mehdi-i Muntazar:** Beklenen Mehdi.

MEKÂN Ar. a. 1) Varlıkların görünüş alanı. 2) Kemâl ehlinin makamı olarak algılanan, Tanrı katındaki menzillerin en yükseği olan menzil.

MELAMET Ar. a. 1) Kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda, Hak yolunda yürüme. 2) Herhangi bir tarikat ya da tarikat grubunu simgeleyen özel giysi, gelenek ve tören tanımayan, kurumsallaşmaya karşı olan tasavvuf anlayışı.

MELEK Ar. a. (Dinsel inanca göre, Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına inanılan manevi varlık) Tanrı olarak algılanan doğanın aklıyla onunla bütünleşmek isteyen insanın aklı arasında yer alan ve doğanın aklının soyut kutsal kimliği biçiminde beliren göksel güç.

***Melek-i Mukarrep (Tanrı'ya yakın melek):** 1) Tanrı'nın aklı olarak algılanan ve Cebrail'le simgelenen, soyut toplumsal akıl. 2) İnsanın aklı olarak algılanan ve Cebrail'le simgelenen insanın aklı.

***Melek-ül-Mevt (Ölüm meleği):** 1) Doğa yasalarının kaçınılmazlığı olarak algılanan ve Azrail ile simgelenen, her şeyin bir gün yeni bir şey yaratmak üzere yok olacağı gerçeği. 2) Toplumsal yasaların kaçınılmazlığı olarak algılanan ve Azrail'le simgelenen, herkesin bir gün öleceği gerçeği.

MELEKÛT Ar. a. Tanrısal evrenden sonra gelen üçüncü varlık alanı; ruhlar ve melekler evreni; melekût âlemi.

MENAKIB Ar. a. Ermişlerin destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri kerametleri anlatan kısa öyküler.

***Menakıb-el esrar Behçetel ahrar:** Buyruk.

***Menakıb ül-arifin:** Mevlana ve Mevlana düşüncesi çerçevesinde Orta Anadolu tarihini anlatan yapıt.

***Menakıb ül-esrar Behçet ül ahrar:** Buyruk.

***Menakıb ül-Kudsiye:** Babailer isyanını başlatan Horasanlı Baba İlyas'ın yaşamını, düşüncelerini ve mücadelesini anlatan yapıt.

MENAKIBNAME Ar.+Fars. a. Ermişlerin destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri kerametleri anlatan kısa öyküleri bir araya toplayan yapıt.

MENAZİL Ar. a. Tanrı'ya doğru manevi yolculuğa çıkan tarikat yolcusunun, yol erinin, geçmek zorunda olduğu manevi duraklar.

MENKABE Ar. a. Menkıbe.

MENKIBE Ar. a. Ermişlerin destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri kerametleri anlatan kısa öykü.

MENZİL Ar. a. Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun, yol erinin, hakikata ulaşmak için geçmek durumunda bulunduğu manevi durak.

***Menzil almak:** Hakikata ulaşma yolundaki tarikat yolcusu, yol eri alt manevi duraklardan üst manevi duraklara doğru yol almak.

***Menzile ulaşmak:** Tarikat yolcusu, yol eri, insanın yetişmesinde son durak olarak algılanan ve "Enela Hak" özdeyişiyle dışa vurulan son manevi durağa varmak.

MERDAN Fars. a. Erenler, erler, veliler.

*Merdan-ı Hüda: Hak erenler.

MERDUD Ar. s. ve a. Hak dergâhından kovulan, yoldan düşen bir kimseyi ya da bu kimsenin durumunu belirtmek için kullanılır.

MERSİYE Ar. a. Alevi-Bektaşi edebiyatında Kerbela şehitlerinin acısını, Ehlibeyt sevgisini işleyen, hece ya da aruz ölçüsünde yazılmış şiir.

MERT Fars. a. Er, eren, veli.

***Merd-i Hüda:** Ermiş kişi, eren; Tanrı adamı.

***Merd-i kâmil:** Olgun, yetkin, kusursuz insan.

***Merd-i Merdan:** Yiğitler yiğidi; bu anlamda Hz. Ali.

***Merd-i Meydan:** Savaş alanlarının yiğidi anlamında Hz. Ali.

***Merd-i mutlak:** olgun, yetkin, kusursuz insan; bu anlamda insan-ı kâmil.

MERTEBE Ar. a. Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun, yol erinin ulaştığı, erdiği aşama.

***Mertabe-i insan-ı kâmil:** Olgun ve kusursuz insanlık aşaması.

***Mertebe ve makam yoktur, dostun gönlünden başka:** Tanrı'nın evi ve akıl toplamı olarak algılanan gönlün, ulaşılması gereken asıl mertebe, makam olduğunu öne çıkaran Alevi-Bektaşi özdeyişi.

MERTLİK a. Mert olma durumu; mert kimseye özgü nitelik.

MERVE Ar. a. Allah'ın nişanı olarak bilinen bu tepeden esinlenilerek aynı anlamda algılanan Hz. Ali'ye verilen ad.

MEST Fars. s. İlahi Hakk'ın özünden tadıp kendinden geçmiş olanların durumunu belirtmek için kullanılır.

***Mest olmak:** İlahi Hakk'ın özünden tadarak kendinden geçmek

***Mest-i cam-ı Hak:** Tanrı'nın kadehi, Hakk'ın kadehi.

MEŞAYİH Ar. a. Şeyhler.

MEŞİHAT Ar. a. Mürşitlik, postnişinlik.

MEŞREP Ar. a. 1) (Su içilecek yer, kaynak) Manevi açıdan Tanrı'ya ulaşma yolu olarak algılanan tarikat, yol ya da tarikat, yol bilgisi. 2) (Yaradılış, huy, karakter) Tarikat yolunda, yolda Tanrı yolcusunun yaşam tarzı, duyuşu, tutumu, davranış biçimi.

***Meşreb-i Hüseyin:** Hz. Hüseyin'in yolu, anlayışı.

MEVALİD ***Mevalid-i selase:** 1) Cansız varlıklar, bitkiler ve hayvanlar. 2) Bu üç varlık türünü incelen bilim;doğa bilimi.

MEVCUT Ar. a. Görünme-yenden görünüşe taşınmış olarak algılanan canlı ve cansız nesnelerin tümü.

***Mevcud-u Azam:** Nesne kimliksiz ve beden kimliksiz olarak algılanan,

doğmayan ve ölmeyecek olan büyük varlık; bu anlamda Tanrı.

MEVLA Ar. a. 1) Tanrı. 2) Velayeti olan kimse, veli.

MEVT Ar. a. "Ölmeden evvel ölme" anlamında algılanan nefsin isteklerini köreltme; nefsi öldürme, nefsi öldürerek "eline-beline-diline" sahip olma; bu biçimde yaşama.

***Mevt-i tabii:** Hakk'a yürüme.

MEY Farsa. a. Tanrı.

MEYDAN Ar. a. Dergâhlarda, tekkelerde, cemevlerinde ya da herhangi bir evde, cemin yapıldığı geniş oda; meydan odası.

***Meydan açmak:** Tarikat, yol erkânı gereği cem yapmak.

***Meydan çerağı:** Horasan çerağı.

***Meydan eri:** Ceme katılan canlardan her biri.

***Meydan eşiğine baş koymak:** 1) Eşik öperek tarikata, yola bağlanmak. 2) Düşkünlük durumunun kaldırılması için meydan açılması halinde; düşkün olanın, eşik öperek kendini meydan erlerinin kolektif yargılamasına teslim etmek ve bu yolla dedenin/babanın barışıklık sağlamasını dilemek.

***Meydan görmek:** İkrar vermiş olmak.

***Meydan mahkemesi:** Cem mahkemesi

***Meydan ocağı:** Ocak

***Meydan odası:** Meydan

***Meydan piri:** Dâr piri

***Meydan rehberi:** Dedenin/babanın yöneteceği törenin hazırlık işlerine bakan ve törenin yöntemine uygun biçimde gerçekleşmesini sağlama hizmetini yerine getiren kimse.

***Meydan sırrı:** Meydandaki cem töreni sırasında gerçekleştirilen her davranışın simgelediği gerçek

***Meydan taşı:** Meydanda, giriş kapısının solunda yer alan ve Kolu Açık Hacim Sultan adına kurulan, suçluya ceza makamını temsil eden taş.

***Meydana niyaz etmek:** Bir aşama olarak algılanan ve tarikat yolunda, yolda ceme katılanları temsil eden meydana, bir dileğinin gerçekleşmesi için yakarmak.

***Meydan-ı erenler:** Meydan erleri.

***Meydan-ı muhabbet:** Muhabbet meydanı

MEYDANCI a. 1) Çerağcı. 2) Kimi bölgelerde, cemdeki on iki hizmet sıralamasında gösterilen meydanı törene hazırlama ve çerağları uyandırma hizmetini gören kimse.

***Meydancı baba:** Meydanı yöneten baba.

***Meydancı postu:** Meydandaki on iki post sıralamasında yer alan Sarı İsmail Sultan makamı.

MEYDANCILIK a. 1) Çerağcılık. 2) Meydancı olmanın gereklerini yerine getirme; meydancının işi, görevi.

MEYHANE Fars. a. 1) "İrşat alınan yer" anlamında dergâh, tekke. 2) "Tanrı'nın evi" anlamında insanın gönlü.

MEZHEP Ar. a. Bir din içindeki anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri.

MİHMAN Fars. a. 1) Konuk, misafir. 2) Bu geçici dünyada bir süre konakladıktan sonra tanrısal evrene geçecek olan insan. 3) Düşüncede görünüşe taşınarak kendi evi olarak algılanan gönüle yerleştirilen Tanrı.

***Mihman-ı Ali:** Tanrı misafiri anlamında Ali misafiri.

MİKÂİL Ar. a. Tarikat yolundaki, yoldaki gelişimin tarikat aşaması olarak algılanan âlem-i melekudu temsil ettiğine inanılan melek.

MİRAÇ Ar. a. 1) (Hz. Muhammet'in bedeniyle göklere yükselerek Tanrı katına çıkması ya da Hz. Muhammet'in birinci göğe yükselirken bindiği doğaüstü varlık) Hz. Muhammet'in, kendi aklıyla (Cebrail) bâtının ayrımına varması; bâtının ayrımına varacak biçimde bir "düşünsel yolculuğa" çıkması ve mürşit aşamasına ulaşması; kendi aklının sonuçlarına koşacak biçimde seyahat etmesi; Muhammet miracı. 2) Bir sufi, yetişmiş olmanın, ham ervahlıktan kâmil insan durumuna gelmenin kanıtı anlamında bir "iç yolculuk" yaparak "Enel Hak" noktasına çıkması; sufi miracı. 3) Hak yüzünü görme anlamında algılanan ikrar verme, nasip alma; talip miracı. 4) Görgüden geçerek ikrar tazeleme, ruhsal açıdan temizlenme; talip miracı. 5) Bir talip eğitim sürecine girerek eğitilmesine koşut bir makamdan diğer makama yükselmek; talip miracı.

***Miracın kutlu olsun:** 1) İkrar vererek, nasip alarak Alevi olana, tören bittikten sonra söylenen kutlulama sözü. 2) Görgüden geçerek ikrar tazeleyen, ruhsal açıdan temizlenen talibe, tören bittikten sonra söylenen kutlulama sözü.

MİRAÇLAMA a. 1) Hz. Muhammed'in miraç yolculuğunu ve dönüşünde Kırklar Meclisi'ne

katılışını anlatan mistik anlatı. 2) Bu anlatı sırasında dönülen semah; miraçlama semahı. 3) Miraçname.

MİSAL Ar. a. Beş evren sıralamasında son sırada yer alan; bütün varlıkların, biçimleri ve özleriyle en olgun nitelikte bulundukları evren; misal âlemi.

MİSKİN Ar. a. Kendisine hiçbir varlık tanımayan derviş.

MİSKİNLİK a. Miskin olma durumu; miskin dervişin özelliği.

MUHABBET Ar. a. 1) Tanrı'ya, tarikat, yol ulularına ya da tarikat yolunda, yolda yapılan bir işe, eyleme karşı gönülde uyanan sevgi, bağlılık. 2) Bir şikayetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için yapılan cem töreni; muhabbet meydanı. 3) Gençleri görgü ayinine hazırlamak için yapılan cem töreni; muhabbet meydanı. 4) Adak muhabbeti

***Muhabbet dâr'ı:** Muhabbet

***Muhabbet meclisi:** Muhabbete katılanların oluşturduğu topluluk

***Muhabbet meydanı:** Muhabbet

***Muhabbet meydanı açmak:** 1. Bir şikayetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için cem tutmak. 2. Gençleri görgü ayinine hazırlamak için cem tutmak.

***Muhabbet odası:** Meydan

***Muhabbet sahibi olmak:** Dört Kapı Kırk Makam öğretisinin dokuzuncu makamında açıklanan; 1. Tanrı'ya, tarikat ulularına ya da tarikat yolunda yapılan bir işe, eyleme gönülden sevgi ve bağlılık duyma. 2. Bir şikayetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için muhabbet meydanı açma

***Muhabbet-i Ehlibeyt:** Hz. Muhammet soyuna sevgi ve bağlılık.

MUHADARA Ar. a. Kalbin, gönlün Hakk'ın huzurunda olması durumu.

***Muhadara-ilm el-yakin:** Doğrudan akla dayanarak, Tanrı hakkında kesin bilgi sahibi olma.

MUHADDES Ar. s. Kendilerine ilham gelen velileri tanımlamak için kullanılır.

MUHARREM Ar. a. Kameri ayların birincisi; muharrem ayı.

***Muharrem ayini:** Aşure töreni

***Muharrem kurbanı:** Aşure töreni

***Muharrem matemi:** Matem

***Muharrem orucu:** Matem orucu

***Muharrem yas töreni:** Aşure töreni

MUHASEBE Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, kendi kendini eleştirmesi, kendisiyle hesaplaşması.

MUHİBBAN Ar.-Fars. a. Muhipler.

MUHİBBANE Ar.-Fars. be. Muhibe yaraşır biçimde.

MUHİBBE Ar. a. Kadın muhip.

MUHİP Ar. a. 1) Tarikata, yola girmiş, ancak ikrar verip derviş olamamış kimse. 2) Tarikata, yola girmemiş, ancak tarikata, yola karşı ilgi duyan, sevgi besleyen kimse.

***Muhip meşrep talip:** Bilgili olmasına karşın henüz Hakk'ın muhabbetini farkedemeyen talip.

MUHİPLİK a. 1) Tarikat yolunda, yolda muhip olmanın gereklerini yerine getirme; muhibin görevi. 2) Derece sıralamasında dervişlikten önce gelen ve muhiplerce temsil edilen aşama.

MUKABELE Ar. a. Mürşidin gözetiminde dervişlerin bir araya gelerek zikir yapmaları; mukabele ayini.

***Mukabele günü:** Dergâhta ayin yapılan gün.

MUKADDEM Ar. s. Önce gelen, önceki.

***Mukaddem-ül-mütefekkirin:** "Düşünenlerin öncüsü" anlamında Hacı Bektaş Veli'yi tanımlamak için kullanılır.

MUKALLİT ***Mukallit meşrep talip:** Tarikat yolunu, yolu kolay aşılır sanarak heves eden kimse.

MUM Fars. a. Çerağ.

***Mum-pervane:** Âşık-maşuk

MURAKABE Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, kendi iç dünyasına yönelerek kalbinde, gönlünde Tanrı'ya bakması; derin düşünceye dalarak kendini Tanrı üzerinde yoğunlaştırması.

***Murakabeye varmak:** Derin düşünceye dalarak kendini Tanrı üzerinde yoğunlaştırmak.

MURTAZA Ar. a. Hz. Ali'nin lakabı.

MUSAHİP Ar. a. İkrar verecek, nasip alacak erkek ve kadının (karıkoca) seçtiği kefil anlamında eş; yol arkadaşı, yol kardeşi.

***Musahip ayini:** Musahiplik cemi

***Musahip evi:** Kimi bölgelerde cemevine verilen ad.

***Musahip ikrarı vermek:** Musahiplik ceminde ikrar vererek musahipli olmak

***Musahip kapısı:** Tarikat kapısının aşamaları sıralamasında yer alan, rehber kapısını izleyen ve kardeşlik, arkadaşlık menzili olarak algılanan aşama.

***Musahip kavline girme:** Alevi meydanı

***Musahip kurbanı:** Musahiplik cemi

***Musahip olmak:** Musahiplik ceminden geçerek biriyle yol kardeşi, yol arkadaşı olmak.

***Musahip tutmak:** Musahiplik ceminden geçerek yol arkadaşı, yol kardeşi seçmek.

MUSAHİPLİ s. Musahiplik ceminden geçerek yol arkadaşını, yol kardeşini seçmiş olan.

***Musahipli olmak:** Musahiplik ceminden geçmiş olmak.

***Musahipli olmamak:** Musahiplik ceminden geçmemiş olmak.

MUSAHİPLİK a. Musahip olmanın gereklerini yerine getirme; musahibin görevi.

***Musahiplik cemi:** Musahip olma töreni.

***Musahiplik dâr'ı:** Musahiplik cemi

***Musahiplik erkânı:** Musahiplik cemi

MUSHAF Ar. a. Halife Osman döneminde, ayetlerde dil birliğini sağlamak amacıyla çıkarılan elyazması Kuran; Mushaf-ı Osman, Osman Kuranı.

***Mushaf-ı Fatma:** Onikiimamcılara göre, Hz. Muhammet'in Hakk'a yürümesinden sonra kızı Fatma'yla damadı Hz. Ali'ye bir melek aracılığıyla gönderildiğine inanılan ve yeni vahiylerden oluşan kutsal kitap.

***Mushaf-ı ilahi:** "Tanrı'nın kitabı" anlamında insan ya da insanın yüzü.

***Mushaf-ı Osman:** Kuran.

***Mushaf-ı Reş:** "Kara Kitap" olarak anılan Yezidilerin kutsal kitabı.

MUTASAVVIF Ar. a. Tasavvuf düşünce ve yaşamını benimsemiş olan kimse.

MUTLAK Ar. a. Önsüz-sonsuz olarak algılanan özlük.

***Mutlak adem:** Zulmet olarak algılanan, olmayan ve olması olanaklı bulunmayan adem.

***Mutlak birlik:** Tanrısal birlik

***Mutlak güzellik:** Tanrısal güzellik

***Mutlak hakikatler makamı:** Salt gerçeklikler aşaması

***Mutlak varlık:** Tanrı.

***Mutlak yokluk:** Madde ve eşyanın, hareket soyutlaması olarak zamanın var olmasından önceki hiçlik durumu.

***Mutlak Zaman:** Önsüz-sonsuz olarak algılanan zaman anlamında Tanrı

MUTMAİN Ar. s. Gönlü kanmış, inanmış olan.

MÜCERRET Ar. s. ve a. Bektaşiliğin babagan kolundan, hiç evlenmemiş ve mücerretlik ikrarı vererek evlenmemeye söz vermiş derviş, baba için kullanılır.

MÜCERRETLİK a. 1) Mücerret olma durumu; mücerret olmanın gereklerini yerine getirme. 2) Bektaşiliğin babagan kolunda, mücerretlik ikrarı verilerek ulaşılan ve mücerret dervişlerle temsil edilen aşama.

***Mücerretlik andı, mücerretlik ayini:** Mücerretlik ikrarı.

***Mücerretlik ikrarı:** Bektaşiliğin babagan kolunda, aşamasını tamamlayan derviş, yapılan bir törenle,hiç evlenmemeye, kendini tarikata, Hz. Ali yoluna adamaya söz verme.

MÜCTEBA Ar. a. İmam Hasan'ın lakabı.

MÜÇTEHİT Ar. a. Dinsel kaynaklardan yararlanarak hüküm çıkaran fıkıh bilgini.

MÜHÜR Fars. (mühr) a. Namaz mührü

MÜKÂŞEFE Ar. a. 1) Sezgiye dayanan bilgi yolu. 2) Bu yolla tanrısal sırların hakikat ehline görünmesi hali. 3) Tanrı sırlarını sevgi ve bağlılık yoluyla elde etme yöntemi.

***Mükâşefe-ayn el-yakin:** Açıklama ve bilim yoluyla bilme.

MÜLHİME Ar. s. İçine doğduran, iç duyum yaratan, ilham veren.

MÜLHİT Ar. s. Tanrı tanımaz, dinsiz, inançsız.

MÜLK Ar. a. Maddi âlem.

MÜNACAT Ar. a. 1) Tanrı'ya yakarma, tarikat, yol ulularını övme, onlara bağlılığını bildirme. 2) Bu konuları işleyen şiir ya da düzyazı.

MÜNAFIK Ar. s. ve a. İnanmamasına karşın inanır gibi görünen, içi dışı bir olmayan, ikiyüzlülükle ara bozan kimseler için kullanılır.

MÜNKİR Ar. s. ve a. İkrardan dönen kimse için kullanılır.

MÜREBBİ Ar. a. Mürşit.

***Mürebbiye düşmek:** Yol ehli canların uyması gereken farzları sıralamasında yer alan ve "Hak kazanında pişmek" anlamına gelen farz.

MÜRG Fars. a. Ruh.

MÜRİT Ar. a. Tarikata, yola giren, bir mürşide, pire bağlanan kimse, derviş.

***Mürit olmak:** Tarikata, yola girip bir mürşide, pire bağlanmak.

***Mürid-i mecaz:** Uyumu bozmayan ancak kendi muhakemesini de yapan mürit.

***Mürid-i mutlak:** Mutlak itaat eden, dinleyen mürit.

***Mürid-i mürtet:** Kimsenin ayıbını görmeyen mürit.

MÜRİTLİK a. Mürit olma durumu; mürit olmanın gereklerini yerine getirme.

MÜRŞİT Ara. Müritlerine kurtuluş yolunu ve tanrısal sırların çözümünü gösteren, dervişleri yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan, üstün aşamalı tarikat, yol ulusu. (ANSİKL.)

***Mürşit evi:** Dergâh

***Mürşit kapısı:** İnanca göre tarikat kapısının kendi içindeki kapılar sıralamasında yer alan son kapı.

***Mürşit postu:** Ahmed-i Muhtar postu

***Mürşid-i Azam:** Hz. Muhammet.

***Mürşitte erimek:** Benlikten arınmak, nefis temizlemek

***Mürşitten doğmak:** Nasip alarak yaşarken yeniden dirilmek

MÜRŞİTLİK a. 1) Mürşit olma durumu; mürşit olmanın gereklerini yerine getirme. 2) Derece sıralamasında, ulaşılan en üst aşama.

MÜRÜVVET Ar. a. Büyüklük, ululuk, bağışlama.

***Mürüvvet dilemek:** Suç işlemiş biri, meydanda dâr'a durup kendisi için mürüvvet meydanı açılmasını dilemek.

***Mürüvvet meydanı:** Suçlunun topluma geri dönebilmesi için küçük suçlarda kırk gün sonra, büyük suçlarda verilen cezanın bitimini izleyen günlerde yapılan tören.

***Mürüvvet taşı:** Meydan taşı

MÜSAMERE Ar. a. 1) Tanrı ile insan ruhu arasında yapıldığına inanılan gizli görüşme. 2) Tanrı'nın gayb âleminde ariflere hitabı, seslenmesi.

MÜŞAHEDE Ar. a. Tanrısal sırları ve tecellileri seyretme, bu yolla tanrısal âlemi görme.

***Müşahede-Hakk ül-yakin:** Tanrı vergisi olan bir esinle aracısız bilme.

MÜŞRİK Ar. s. ve a. Birden fazla Tanrı olduğuna inanan, Tanrı'ya ortak koşan kimseler için kullanılır.

MÜŞTERİ a. Dokuz gök sıralamasında yer alan gök katı.

***Müşteri feleki:** Bâtınilikte, Tanrı'nın doğalaşması olarak beliren akıl evreleri sıralamasında yer alan ve "Müşteri yıldızının göğü" anlamında algılanan dördüncü akıl.

N

NAAT Ar. a. Hz. Muhammet'i övmek, ona yalvarıp şefaat ve bağışlama dilemek için yazılmış şiir; naat-ı nebi.

***Naat-ı Ali:** Hz. Ali için yazılmış övgü şiiri.

***Naat-ı nebi:** Naat.

NACİ Ar. s. Esenliğe ermiş, kurtulmuş.

***Nacilerin pişuvası:** Esenliğe ermiş, kurtulmuş olanların önderi.

NACİYE Ar. s. Esenliğe ermiş, kurtulmuş.

NACİYULLAH Ar. a. Tufandan kurtulan, esenliğe eren anlamında Nuh.

NADAN Farss. Bilgisiz, cahil.

***Nadan olmak:** Bilgisiz, cahil kalmak

NÂDİ ***Nâdi Ali:** "Ali'ye seslenme", "Ali'yi yardıma çağırma" anlamında sabah ve akşamları ya da törenlerde okunan bir dua.

NAİP Ar. a. Birinin yerine bakan kimse, vekil.

NAİPLİK a. Naip olma durumu; naip olmanın gereklerini yerine getirme.

NAKİB Ar. a. Bir tekkede, dergâhta mürşide yardım eden, onun buyruğu üzerine yerine geçen, onun adına iş gören derviş ya da dede.

***Nakib postu:** Meydandaki on iki post sıralamasında yer alan Kaygusuz Sultan makamı.

***Nakib ül-eşraf:** Şerifler ve seyitlerin işlerine bakmak üzere aralarından hükümet tarafından atanan görevli.

NAMAZ Fars. a. 1) Her an Tanrı'yı gönlünde taşıma; bu yolla sürekli namazda olma. 2) Bir tarikat ulusuna, büyüğüne ya da tarikatta bir makamı temsil eden şeye, yere ve bunlar aracılığıyla Tanrı'ya yakarma, yalvarma; niyaz. 3) Cemevi'nde halka oluşturacak biçimde bir düzen alarak ve Tanrı'nın yansıması olarak algılanan didara (yüze, birbirinin yüzüne) dönerek, kendini Tanrı'ya teslim etme; halka namazı.

***Namaz mührü:** Kerbela toprağından pireslenerek yapılmış olan, namaz kılınırken secde edilen yere konulan yuvarlak, dört ya da on iki köşeli plak.

***Namaz-ı tâat:** Ali yolunun, yolun gereklerini yerine getirme.

NAMUS Ar. a. Tanrı'ya yakın olan melekler.

***Namus-ı Ekber:** → CEBRAİL

NASİHAT ***Nasihat sahibi olma:** Tarikat kapısının dokuzuncu makamında tanımlanan; yol kurallarını, ilkelerini ve törenlerini anlatacak denli bilgili olma durumu.

NASİP Ar. a. Kendini bilmenin bir karşılığı olarak algılanan ve mürşitten, yoldan insana aktarılan şey.

***Nasip alma:** İkrar vererek tarikata, yola girme, bir mürşide bağlanma; ikrar verme, el alma.

***Nasip almak:** İkrar vermek, el almak

***Nasip meydanı:** Eş meydanı

***Nasip töreni:** Nasip alma sırasında yapılan tören.

***Nasip töreninde ölmek:** Nasip alarak nefsini öldürmek; nefsini öldürerek "temiz" olarak yeniden doğmak.

***Nasip, verilene karşı alınandır:** "Nasip bedelsiz değildir; kendini bilenin bir ödülüdür" anlamında eğitimin önemini öne çıkaran özdeyiş.

***Nasip vermek:** El vermek

NASUT Ar. a. Beş evren sıralamasında dördüncü sırada yer alan; Tanrı bilgisinde toplanan varlıkların madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı evren; nasut âlemi.

NATIK Ar. s. 1) Söz söyleyen, konuşan. 2) Düşünce öne süren, düşünen, anlayan. 3) Bir şeyi ifade eden, gösteren, bildiren.

NAZ Fars. a. Tanrı'ya yaklaşmanın ileri bir aşaması olarak algılanan; gönlün Tanrı sevgisiyle dolup taşması sonucu aşırı bir coşkuya kapılıp söylenmemesi gereken sözleri söyleme.

***Naz ehli:** Hakk'a nazı geçen, Hakk'a karşı nazlanan veli

NAZAR Ar. a.1) Mürşidin, kendini tarikata, yola veren cana derin bakışı. 2) İnsan gözünden Tanrı'nın baktığı inancı.

***Nazar etmek:** 1) Mürşit, kendini tarikata, yola veren cana derin bakmak. 2) Tanrı, insan gözünden bakmak.

***Nazar sahibi olmak:** Ermişlere, özgü olarak algılanan; içe bakış yoluyla sezgisini harekete geçirip gerçeğin ayrımına varmış olmak.

***Nazarım:** Alevilerin-Bektaşilerin birbirine "siz" yerine, "görüşü benim gibi olan" anlamında kullandıkları bir seslenme sözü.

NEBİ Ar. a. Peygamber.

NECAT Ar. a. Hacı Bektaş Veli yoluna bağlanma, O'nun yolunda yürüme.

***Necat bulmak:** Hacı Bektaş Veli yoluna bağlanmak.

NECEDAT Ar. a. Haricilik yolunda Necede bin Âmir el-Hanefi el-Harici'nin imamlığını kabul edenlere verilen ad.

NEFES Ar. a. 1) Alevi-Bektaşi şairlerin; törenlerde, meclislerde ezgiyle okunan, tarikat, yol inançları ve bu inançlarla ilgili olayların anlatıldığı koşma biçimindeki şiirlerine verilen ad. 2) Bu şiirler üzerine bestelenen ve ezgi yalınlığı bakımından halk türkülerine yaklaşan ilahi. 3) Mürşidin, gönülleri ferahlandıran manevi gücü. 4) Cemlerde, kutsal olarak algılanan insan benliğine, kişiliğine yönelik sözlere verilen ad.

***Nefes defteri:** Cönk defteri

***Nefes etmek:** Mürşit, manevi gücü ile gönülleri ferahlandırmak.

***Nefes evladı:** 1) Babagan kolu inancına göre; Hacı Bektaş Veli'nin burun kanıyla gebe kalan Kadıncık Ana'dan doğan çocuk. 2) Yol evladı

NEFİS Ar. a. 1) Bir varlığın, kendisinden ayrı bir varlık olarak algılanan manevi gücü; ruh. 2) Bir insanın içindeki yıkıcı arzular ve kötü duyguların tümü.

***Nefis temizlemek:** Benlikten arınmak

***Nefs-al-Külli:** Tüm evreni kuşatan, bütün varlık türlerini kapsayan nefis; tanrısal nefis.

***Nefs aşaması:** Tarikat yolcusunun, yol erinin ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan ve duygu egemenliği ile belirgin olan "ben makamı".

***Nefsi kırmak:** Nefsin isteklerinden sıyrılmak, arınmak

***Nefs-i kül:** 1) Akl-ı külden doğan evrensel ruh. 2) Havva.

***Nefs-i Rahmani:** Nefs-al-Külli.

***Nefsine ağır geleni kimseye tatbik etme:** "Kendin için olumsuz olanı başkasına yöneltme, başkasının yapmasını isteme" anlamında etik ağırlıklı Alevi-Bektaşi özdeyişi.

NEFSİYE Ar. a. Hz. Ali'nin oğlu Hasan'ın soyundan Abdullah oğlu Muhammet'in ölmediğine ve Mehdi ola rak geleceğine inanan İmamilik kolu.

NEHC ***Nehc ül-Belaga:** Hz. Ali'nin hutbe ve mektuplarının toplandığı yapıt.

NESİMİ ***Nesimi Dâr'ı:** Dâr-ı Nesimi

NEVRUZ Fars. a. 1) İlkbaharın başlangıcı sayılan, güneşin balık burcundan çıkıp koç burcuna girdiği, inançta Hz. Muhammet'in peygamberliğini ilan ettiği, Hz. Ali'nin doğduğu ve evlendiği gün olarak algılanan, eski İran takvimine göre yılın ilk günü [21 Mart]. 2) Bugünde yapılan bayram, kutlama, tören;

nevruz bayramı, nevruz erkânı, nevruz kurbanı, nevruz töreni.

NEVRUZİYE Fars.-Ar. a. Nevruz konusunu işleyen şiir.

NEZİR Ar. a. 1) Adak. 2) Uğur olsun, bereket olsun diye mürşide verilen armağan.

NİDA Ar. a. Hakk'ın kulunu korkutmak ve uyarmak ya da müjdelemek ve şereflendirmek için seslenmesi.

NİKÂH Ar. a. 1) Şeriat kapısının V. makamında açıklanan; bir canın tarikata, yola kabul edilmesi; ikrar vererek tarikata, yola girmesi. 2) Bu sırada yapılan tören; ikrar töreni. 3) Tarikatta, yolda şeytan olarak algılanan nefse uymama.

***Nikâh kılmak:** 1) İkrar vererek tarikata, yola girmek. 2) Tarikatta, yolda şeytan olarak algılanan nefse uymamak. 3) Evlilik dışı ilişkilerde bulunmamak. 4) Yakın akraba ile evlilik yapmamak.

NİMET Ar. a. Tarikat kapısının IX. makamında tanımlanan; makam, cemiyet, nasihat ve muhabbet sahibi olan kimsenin sağladığı olanak, sunduğu iyilik, lütuf.

***Nimet dağıtmak:** Makam, cemiyet, nasihat ve muhabbet sahibi olarak iyilik sunmak, yarar üretmek.

NİYAZ Fars. a. 1) Tarikat, yol ulusuna, büyüğüne ya da tarikatta, yolda bir makamı temsil eden şeye, yere ve bunlar aracılığıyla Tanrı'ya yalvarma, yakarma biçiminde uygulanan bir ibadet; niyaz ayini, niyaz töreni. 2) Birbirine gösterilen sevgi duygusu; saygı, hürmet. 3) Dilekte bulunma; dileme, rica. 4) Sunulan armağan para.

***Niyaz almak:** Niyaz edenin saygı, hürmet sunusunu kabul etmek

***Niyaz duruşu:** Peymançe.

***Niyaz duruşunu almak:** Peymançeye geçmek

***Niyaz etmek:** 1) Yalvarmak, yakarmak. 2) Saygı sunmak, hürmet etmek. 3) Dilekte bulunmak; dilemek, rica etmek.

***Niyaz penceresi:** Türbelerde, yatırlara yakarmak, dilekte bulunmak için dışarıdan bakılan küçük pencere.

***Niyaz perdesi:** Sazda, ara nağmeleri bulmaya yarayan "fa" ve "sol" seslerine verilen ad.

***Niyaz taşı:** Meydan taşı

***Niyaz vermek:** Yalvarmak, yakarmak.

NİYAZCI a. Kimi bölgelerde sofracıya verilen ad.

NİYAZCILIK a. Kimi bölgelerde sofracılık hizmetine verilen ad.

NUKABA Ar. a. 1) Bir tekkede, dergâhta mürşide yardım eden, onun buyruğu üzerine yerine geçen, onun adına iş gören derviş ya da dedelere verilen ad. 2) Gayb erenleri hiyerarşisinde yer alan, gavsa bağlı ermiş kişilere verilen ad.

NUR Ar. a. 1) Evrende görünür duruma gelen varlıklarda beliren ve bir ışık, aydınlık, parlaklık biçiminde algılanan tanrısal öz, ilahi belirti; bu anlamda, hareket içindeki doğanın görünümü 2) Hareketin varoluş biçimi; sonsuz nesne ya da beden kimliklerinden arındırılmış doğanın kendisi. 3) Hareket halindeki doğanın varoluş biçimi ya da hareket halindeki doğanın kendisi olarak algılanan doğanın aklı, doğanın canı, doğanın ruhu. 4) Hareket halindeki beynin varoluş biçimi ya da hareket halindeki beynin kendisi olarak algılanan insanın aklı, insanın canı, insanın ruhu.

***Nur zinciri:** Bâtıni zeminde "nesnel soy zinciri"nin dışında "gönül soy zinciri' olarak algılanan ve Hz. Ali' den başlayıp Hacı Bektaş Veli'ye değin uzanan soy zinciri.

***Nura muhabbet:** 1) Kızılbaşlığın ilkeleri sıralamasında yer alan ve Tanrı olarak algılanan ışığı sevme ilkesi; Tanrı'yı sevme. 2) Tapım kültü olarak On İki İmam'ı sevme.

***Nur-ı daim:** Çerağ-ı Ali

***Nur-ı ilahi:** Her şeyin başlangıcı olarak algılanan Tanrı ışığı.

***Nur-ı Muhammet:** Tanrı'dan ilk yaratılan ve yaratılan her şeyin kaynağı durumunda olan ışık.

***Nur-ı Nebi:** Nur-ı Muhammet.

***Nur-ı velâyet:** Velilik aşamasına ulaşmış uluların ışığı.

***Nurların nuru:** Nurun nuru

***Nurun âlâ olsun:** "Daha iyi, daha güzel olsun" anlamında söylenen bir selamlaşma sözü.

***Nurun nur:** 1) İnsanın oluşmasıyla maddenin çok özel bir biçimi olarak doğasal süreçte yerini alan beynin ürünü olan ve ışığın ışığı olarak algılanan insanın aklı, ötesinde toplumun aklı. 2) İnsanın aklının ya da toplumsal aklın mistik sunumundan başka bir şey olmayan tanrısal ışık.

***Nur'ül envar:** Nurun nuru.

NUTUK Ar. a. Cemlerde, muhabbet sofralarında, aşktan, cemalden, didardan, sakiden, badeden, yoldan-erkândan söz eden ve müzik eşliğinde okunan bestelenmemiş manzum şiirlere verilen ad.

NÜBÜVVET Ar. a. Peygamberlik, nebilik.

NÜCEBA Ar. a. Kırklar.

O

OCAK a. 1) Tekke. 2) Ehlibeyt soyu. 3) Dedenin bağlı olduğu soy. 4) Dedelik. 5) Fatma ocağı

OD Esk. Tr. a. Ateş.

ON ***On altı inanç:** Tarikata girmek isteyenin bilmek, inanmak durumunda olduğu, Tanrı yoluna gönülden bağlanmanın koşulları olarak algılanan on altı görüş.

***On Dört Masum (Masum-u) Pâk:** Her türlü yanılgıdan ve günah işlemekten bağışlanmış olan Hz. Muhammet, kızı Hz. Fatma ve On İki İmam'a verilen ad.

***On iki alâmet:** Yolun, tarikatın belirtileri olarak algılanan on iki işaret.

***On iki burç:** İnsan biçiminin göklere yansıması olarak algılanan Zodyak'ın on iki yayı.

***On iki dilimli taç:** → HÜSEYNİ (*Hüseyni taç)

***On iki ev:** Büyük tekkelerde, dergâhlarda, hizmetlerin yürütüldüğü, başlarında bir baba bulunan bağımsız yapı birimlerinin tümüne verilen ad.

***On iki farz:** Yapılması, yerine getirilmesi, uyulması zorunlu on iki buyruk.

***On iki hizmet:** Hz. Ali soyundan gelenlere bağlanan ve cemde yürütülen hizmetler.

***On iki hizmet sahibi:** Cemde yürütülen hizmetlerin sorumlusu durumunda bulunanlar.

***On İki İmam (İmamlar):** Hz. Muhammet'ten sonra halife olarak tanınan Hz. Ali'yle O'nun soyundan gelen on iki imam.

***On İki İmamlar semahı:** Urfa yöresinde, On İki İmamlar anısına dönülen özgün bir semah.

***On iki işlek:** Bir bütün olarak "yola" bağlanma olarak algılanan "secde"de, yerine getirilmesi gereken ilkeler.

***On iki kapı:** İnsan gövdesinde bulunan ve insanın içine açılan kapılar olarak algılanan iki göz, iki burun deliği, iki kulak, bir ağız, iki meme, bir göbek bağı ve iki dışkı yeri olmak üzere toplam on iki delik.

***On İki Koyun:** On İki İmam.

***On iki kurban:** Alevilikte "on iki kurban", "On İki Koyun" olarak algılanan On İki İmam sayısınca tığlanan hayvan.

***On iki post:** Tarikatta belli bir görev aşamasını gösteren on iki makam.

***On iki taam:** Aşure yapımına katılan; buğday, un, su, incir, elma, armut, ayva, üzüm, nohut, fasulye, ceviz, badem, çekirdek, fıstık, fındık.

karanfil, zencefil, şeker ve pekmez vb. gıdalardan en az on ikisi.

***On iki terkli taç:** Hüseyni taç

***On İkiler:** On İki İmamlar.

***On sekiz bin âlem:** Arapların son sayı olan "bin"le anlatmaları sonucu "on sekiz bin âlem" olarak söylenen; Tanrı'nın farklı görünür durumlarını temsil eden on sekiz evren.

***On Yedi Kemerbest:** Hz Ali'nin kemer kuşattığı, Ehlibeyt'le birlikte savaşmış ve çoğu şehit düşmüş on yedi savaşçı.

ONİKİİMAMCI a. Caferi

ONİKİİMAMCILIK a. Caferilik

Ö

ÖDÜL a. Gönüle doğan tanrısal esin.

ÖLME a. Hakk'a yürüme

ÖLMEK f. Hakk'a yürümek

ÖLMEMEK f. Hakk'a yürümeden kendini bilerek canlı ve cansız doğanın sözcüsü olmak; bu yolla canlı ve cansız doğada ölümsüzleşmek.

***Ölmeden evvel ölmek:** Tarikat yolunda bütün tutkulardan, aşırı isteklerden, dünyaya bağlı geçici dileklerden, eğilimlerden kurtulmak, özünü gerçeğe adamak.

***Ölmezden ölmek:** Ölmeden evvel ölmek

ÖLÜ a. Ruhun bedenden ayrılmasıyla cansız kalan gövde.

ÖLÜM a. Hakk'a yürüme

ÖVGÜ a. Naat.

ÖZ a. Bir kimsenin benliği, manevi varlığı.

***Özünü dâr'a çekmek:** Kusurlu olduğu kanısına varan bir talip, dedenin, babanın kendisini dâr'a çekmesine fırsat vermeden kendiliğinden dâr'a durmak.

***Özünü fakir görme:** Tarikat kapısının onuncu makamında açıklanan; Tanrı uğruna dünya varlığından vazgeçme, benin geçici isteklerine aldanmama, büyüklük taslayarak tanrısal varlık karşısında bağımsız bir tavır takınmama durumu.

ÖZÜR Ar. a. Bir hatanın,bir kusurun bağışlanmasını gerektiren neden

***Özür okumak:** Dedeye, niyaz ettikten sonra dâr'a durup aklanmasını dilemek

P

PALHENG Fars. a. Kemer üzerine takılan, On İki İmam'ı simgeleyen on iki köşeli taş; palheng taşı.

PENÇ Fars. a. Pençe-i Âl-i Âbâ'yı simgeleyen sayı.

***Penç erkân:** Alevilik-Bektaşilikte, cemaate kabul edilen, yola giren adayın katıldığı cem erkânı, sorgulama erkânı, ikrar verme-musahip tutma erkânı, koldan kopma erkânı ve dâr'dan indirme erkânı adlarıyla anılan beş tören.

PENÇE Fars. a. El.

***Pençe-i Âl-i Âbâ:** 1) Bir elin beş parmağıyla simgelenen Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşan Ehlibeyt. 2) Bu adların, sağ elin başparmağından başlamak üzere sırayla yazıldığı levha.

PEND Fars. a. Öğüt, nasihat.

***Pend etmek:** Öğüt vermek, nasihat vermek.

PERDE Fars. a.Tanrı ile nesnel varlık dünyasını birbirinden ayıran engel; kulu Hakk'ından ayıran engel.

PERENDE Fars. a. Derviş.

PERENDELİK a. Dervişlik.

PERHİZ Fars. a. 1) Kimi zevk, haz ve tat veren şeylerden kendini mahrum etme, alıkoyma. 2) Marifet kapısının üçüncü makamında tanımlanan: Hiçbir şeyde aşırı olmama, aşırıya kaçmama; ulaşılan manevi aşamanın verdiği sarhoşluktan korunma, bu hazzı yanlış anlayıp kendini yitirmeme; mahrem olan şeylerden kaçınma, uzak durma durumu.

PERHİZLİ s. Perhiz yapan; marifet kapısının üçüncü makamında tanımlanan perhizin gereklerine uyan.

PERHİZLİLİK a. Perhizli olma durumu.

PERVANE Fars. a. 1) Semah. 2) Semahçı.

***Pervane dönmek:** Semah dönmek

PERVANELİK a. Semahçılık.

PERVAZCI a. Kimi Alevi boylarında semahçıya verilen ad.

PEŞİNE a. Tahtacı Alevilerinde, dayanışma içine giren iki aşinadan her biri.

PEŞİNELİK a. İki aşinanın yarattığı dayanışma kurumu.

PEYK Fars. a. Cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, cem yapılacağı haberini komşulara, cemaata ulaştırma görevini yerine getiren, bölgelere göre başka adlar da alabilen kimse.

PEYKLİK a. Peyk olmanın gereklerini yerine getirme; peykin işi, görevi.

PEYMAN Fars. a. Yemin, ant.

PEYMANÇE Fars. a. Mürşit karşısında; ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik biçimde gerçekleştirilen yalvarma yakarma duruşu; niyaz duruşu.

***Peymançe durmak:** Dâr'a durmak

***Peymançe yeri:** Dâr.

***Peymançeye geçmek:** Dâr'da niyaz duruşu almak.

PEYMANE Fars. a. "Tanrı'nın Evi" olarak algılanan insanın gönlü.

PİNHAN Fars. s. Gizli, örtülü.

PİR Fars. (pir, yaşlı, ihtiyar) a. 1) Tarikatın, yolun kurucusu, yayıcısı, önderi olan ve tarikatta, yolda en yüksek aşamada bulunan kimse. 2) Bu anlamda Hacı Bektaş Veli.

***Pir postu:** Horasan postu

***Pir-i evvel:** 1) Tarikatın, yolun kurucusu; ilk pir. 2) Bu anlamda Hacı Bektaş Veli.

***Pir-i mugan:** Mürşit.

***Pir-i tarikat:** 1) Yolun kurucusu, büyüğü. 2) Bu anlamda Hacı Bektaş Veli.

PİRLİK a. 1) Pir olmanın gereklerini yerine getirme. 2) Pir tarafından temsil edilen tarikatın, yolun en yüksek aşaması.

POST Far. (pust, tüylü hayvan derisi) a. Tarikat yolunda, yolda bir aşamayı, bir makamı simgeleyen ve seccade olarak algılanan, pirin, dedenin ya da babanın oturduğu tabaklanmış tüylü deri.

***Post dedesi:** Mürşit

***Post duası:** Ceme başlarken mürşit postunun serilmesinden sonra okunan gülbank

***Post ehli:** Post sahibi olanlar.

***Post hizmeti:** 1) Pirlik 2) Dedelik 3) Babalık

***Posta oturmak (geçmek):** Postun simgelediği aşamaya, makama ulaşmak; bu aşamanın, makamın gereklerini yerine getirmeye hak kazanmak; post sahibi olmak.

POSTNİŞİN Fars. a. Bir tekkede, dergâhta postta oturan en üst yetkili.

R

RAB Ar. a. Tanrı.

RABBANİYUN Ar. a. Dünyadan ilgilerini keserek Tanrı'nın iradesine teslim olmuş tarikat yolcuları.

RABIT Ar. a. 1) Kendini tarikat yoluna, yola hasretme. 2) Bâtı-

niliğin dereceleri sıralamasında yer alan ve zâhirden kurtuluş ya da bâtına giriş olarak algılanan, tarikata, yola alınma.

RAH Fars. a. Tarikat.

RAH Ar. a. Mürşidin nefesi.

RAHMAN Ar. a. "Kullarını esirgeyen" anlamında Tanrı'nın adlarından biri.

RAHMANİ Ar. s. Tanrı'dan gelen, Tanrı'ya ilişkin olan, tanrısal.

***Rahmani sultan:** "Tanrı'nın Evi" olarak algılanan insan gönlündeki akıl.

RAHMANİYUN Ar. a. Tanrısal sırlara erdiklerine, gayb âleminden haber getirdiklerine inanılan kimseler.

RAHREVAN Fars. a. Ham ervahlıktan kurtulup kâmil insan olmak için yola giren, Dört Kapı Kırk Makam eğitimini alarak üç terkten geçip seyr-i süluk yolculuğuyla kendini "Enel Hak" noktasına taşımak isteyen yol eri.

***Rahrevan-ı tarikat:** Tarikat yolcusu, yol eri, derviş.

RAM Fars. a. 1) Tarikat yolcusunun, yol erinin, tüm varlık ve benliğiyle Tanrı'ya bağlanıp O'nun dışındaki her şeyden sıyrılması, arınması. 2) Müridin mürşidine tüm gönlüyle, kalbiyle bağlanması; ona beslenme kaynağı olarak bel bağlaması.

REFREF Ar. a. Hz. Muhammet'in Mirac'a çıkarken bindiğine inanılan ve dört binekten sonuncusu olan doğaüstü varlık.

REHBER Fars. a. Cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, dedenin, babanın yöneteceği törenleri hazırlama, yola girecek canlara yolu öğretme görevini yerine getiren kimse.

***Rehber bacı:** Musahiplik töreninde, kefenler giydirildikten sonra karı-koca iki talipten kadına yol abdesti aldıran ve ona bilmesi gerekenleri bir kez daha hatırlatan kadın rehber.

***Rehber dede:** Musahiplik töreninde, kefenler giydirildikten sonra karı-koca iki talipten erkeğe yol abdesti aldıran ve ona bilmesi gerekenleri bir kez daha hatırlatan erkek rehber.

***Rehber kapısı:** Yolda, tarikatta öğretim yolunu açan kapılar sıralamasında yer alan ilk kapı.

***Rehber postu:** Ali postu

***Rehber sahibi olmak:** Hak yolunda kılavuz edinmek

REHBERLİK a. Rehber olmanın gereklerini yerine getirme; rehberin işi, görevi.

REVAN Fars. s. 1) Giden, yürüyen. 2) a. Ruh, can.

***Revan-ı pak:** Temiz ruh, temiz, pak can.

RIDVAN Ar. a. Razı olma, kabul etme, hoşnutluk.

RIDVAN Ar. a. Cennet' in izdüşümünün kimliklendirilmiş biçimi olarak algılanan Hz. Ali'nin, kendisini güden ve kapıcı, bekçi, muhafız olarak tanımlanan aklı.

RIZA Ar. a. 1) Tanrı'dan gelen her şeyi gönül hoşluğuyla karşılama. 2) Tanrı'nın hoşnutluğunu, onayını kazanma; tanrısal hoşnutluk, tanrısal onay. 3) Kişinin kendisi ile barışması olarak algılanan; pir, mürşit önünde başı secdede iken kendi özüyle hesaplaşması, kendisiyle yüzleşmesi 4) Kişinin toplumla barışması olarak algılanan; eline-beline-diline sahip olması durumu 5) Kişinin yolla hoşnutluk kurması olarak algılanan; kendi özgür iradesiyle davranması durumu

***Rıza kapısı:** Tarikat, yol.

***Rıza lokması:** Cem töreni sırasında pişirilen kurbandan ya da kurban tığlanmayan cemlerde evlerden getirilen ekmek, çörek vb.'nin doğranıp karıştırılmasıyla elde edilen yiyecekten yenen ve manevi birliği, toplumsal dayanışmayı simgeleyen lokma.

RIZALAŞMA a. Aynı gece yola alınan çiftler için, bir yıl sonra dede köye geldiğinde yapılan yeni bir cemle dâr'a çekme durumu.

RİBAT Ar. a. 1) Tüm ölümlüler için geçici bir konaklama yeri olarak algılanan dünya. 2) Ruh için geçici bir zarf olarak algılanan insan bedeni.

RİCAL ***Rical ül-gayb:** Gayb erenleri

RİNDAN Fars. a. Gönül adamları, dervişler.

*Rindan-ı Hüda: Hak erenler

RİNDANE Fars. s. 1) Gönül adamına, dervişe özgü, yaraşır olan. 2) be. Gönül adamına, dervişe özgü, yaraşır biçimde.

RİNT Fars. a. Görünüşe önem vermeyen, dünya işlerine sırt çevirmiş olan, hiçbir şeyi umursamadan Tanrı'ya ulaşmaya çalışan; insanın özünde, "Konuşan Tanrı" olduğuna inanan gönül adamı, derviş.

RİYAZET Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, Tanrı dışındaki

bütün varlıklardan ilgisini keserek iradesini, kendisinde Tanrı bilgisini geliştirecek eylemlere vermesi; dünya zevklerinden kaçınarak gerçekleştirilen ruhsal eğitim.

***Riyazet-i dünyeviye:** Dünya zevkleri.

RUBUBİYET Ar. a. Tanrı' ya ait olan şey.

RUH Ar. a. 1) Evrenin içinden geldiğine inanılan; hareket eden doğanın kendisi olarak önsüz-sonsuz bir enerji biçiminde algılanan, eyleme yönelerek doğa ya da doğa parçaları kimliğinde görünüşe taşınan ve onlara dirilik, devinim kazandıran tanrısal öz. 2) İnsanın içinden geldiğine inanılan; hareket eden beynin kendisi olarak önsüz-sonsuz bir enerji biçiminde algılanan, eyleme yönelerek beden kimliğinde görünüşe taşınan ve ona dirilik, devinim kazandıran tanrısal öz.

***Ruh göçü:** Tanrısal öz olarak algılanan ruhun, geçici bir süre için kaldığı zarfından ayrılarak, yine geçici bir süre için kalacağı yeni bir bedene, varlığa geçmesi.

***Ruh kuşu:** Kafes olarak algılanan gövdede bulunan insan ruhu

***Ruh zarfı:** Ruhun geçici konaklama yeri olarak algılanan insan bedeni, görünür varlık.

***Ruh-i revan:** Tanrısal öze dönecek olgunluk aşamasına yükselmiş ruh.

***Ruh-i revanı şad olsun:** Bir insan Hakk'a yürüdüğünde, "yürüyen ruhu sevinsin, rahat, huzur bulsun" anlamında söylenir.

***Ruhlar âlemi:** Âlem-i ervah

***Ruhlar meclisi:** Bezm-i elest

***Ruhu naci:** Doğru yolu bulmuş, cennetlik kimse, can.

RUHSAL s. Ruhla ilgili, ruha ilişkin olan.

***Ruhsal aşama:** Tarikat yolcunun, yol erinin ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan, tanrısal gerçeklikleri anlamayla belirgin ruh makamı.

***Ruhsal vahdet:** Beden ve nesne kimliklerinden arındırılmış; "önsüz-sonsuz" hareket, enerji olarak algılanan ve "doğa olmayan doğa" biçiminde tanımlanan soyut birlik; görünüşe taşınanın içinde bulunan ya da görünüşe taşınmamış olan tanrısal birlik.

RUHANİ Ar. s. Ruhla ilgili, ruha ilişkin olan.

RUHANİLİK a. Ruhani olma durumu.

RUHANİYET Ar. a. 1) Ruhtan ibaret olma durumu. 2) İnanışa

göre, Hakk'a yürümüş kutsal kişinin sürüp gitmekte olan manevi gücü.

RUHSALLIK s. Ruhsal olma durumu.

RUHSAT Ar. a. İzin, müsade.

***Ruhsat vermek:** İzin vermek, müsade etmek.

RUY Fars. a. Yüz, çehre.

RÜBUBİYET Ar. a. 1) Sahiplik, efendilik. 2) Tanrılık.

RÜTBE Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin, ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu her bir ana ya da alt aşama.

RÜYET Ar. a. Tanrı'yı, tanrısal tecellileri görme, seyretme.

S

SAÂLİK Ar. a. Kalenderler, dervişler.

SABIK Ar. a. 1) Bâtınilikte, varlığı oluşturan tözler sıralamasında ilk sırada yer alan; Hakk'ın dönüşüme uğramasıyla beliren ve evrensel akıl olarak algılanan ilke. 2) Her şeyden önce var olan anlamında eyleme geçmiş ve akıl durumuna dönüşmüş Tanrı.

SABIR Ar. a. Bir olgunluk belirtisi, bir aşama olarak algılanan, Tanrı'dan başka kimseye yakınmama durumu.

***Sabır gösterme:** Marifet kapısının dördüncü makamında açıklanan; a) Bir olgunluk belirtisi, bir aşama olarak algılanan, Tanrı'dan başka kimseye yakınmama, b) Kutsal gerçeğe giderken aceleci olmama, taşkınlık yapmama, ölçüyü elden bırakmama, c) Mürşidin verdiği kadarıyla yetinme, nefsine uyup mürşidinden taşıyamayacağı/kaldıramayacağı isteklerde bulunmama durumu.

SABİT ***Sabit kadem eylemek:** İkrarında durmak, sözünden dönmemek.

SAÇ ***Saçını giderme:** Tarikat kapısının üçüncü makamında açıklanan; cinsiyet farklarının ortadan kaldırılması bağlamında "kadının dişiliğinin ve erkeğin kişiliği'nin yokedilmesi olarak algılanan sembolik "çâr darp" erkânından geçme.

SADAKA Ar. a. Tanrı hoşnutluğu için yapılan yardım, bağış.

SADAT Ar. a. 1) Seyitler, ulular. 2) Hz. Muhammet'in sülalesinden olanlar.

SADIK Ar. s. Yola bağlı olan, bağlılığını sürdüren.

SADR ***Sadr makamı:** Gönül aşaması

SAFA ***Safa nazar:** 1) Mürşidin, yol evladına, yol erine olgunlaştırıcı, onun gönlünü açıcı bakışı, ilgisi. 2) Yol evladının, yol erinin, evrendeki her nesneye "birlik" gözüyle bakması.

SAFER Ar. a. Kameri takvimin ikinci ayı; sefer ayı.

SAFERAN Ar. a. Muharrem ve sefer ayları.

SAFİYULLAH Ar. a. Tanrı'nın insan donunda ilk biçimlenişi olarak algılanan Âdem.

SAGAİR Ar. a. Küçük günahlar, küçük suçlar için kullanılır.

SAGAR Fars. a. Tanrısal bilgi ve nurla aydınlanan, bu nedenle "Tanrı'nın Evi" olarak algılanan insanın gönlü.

SAGİRE Ar. **a**. Küçük günah.

SAĞ ***Sağ (yol) yoldaşı:** Ahiliğe girmek isteyen kişiye nefes vermesi, uğur getirmesi için özel bir törenle seçtirilen, yol gösterici simgesel kimse.

SAHABE Ar. a. Hz. Muhammet'i görmüş, O'nun konuşmalarını dinlemiş, O'nunla konuşmuş olanlar.

SAHABİ Ar. a. Sahabe topluluğundan kimse.

SAHABİYE Ar. a. Hz. Muhammet'i görmüş, O'nun konuşmalarını dinlemiş, O'nunla konuşmuş olan kadın.

SAHAVET Ar. a. El açıklığı, cömertlik.

SAHB Ar. a. Hz. Muhammet'i görmüş, O'nun konuşmalarını dinlemiş, O'nunla konuşmuş olanlar.

SAKA Ar. a. Cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, su dağıtma, su ile kutsama görevini yerine getiren kimse.

***Saka suyu:** Sembolik olarak içirilerek bilgiyle yıkanma anlamında iç abdesti aldırılan su. (ANSİKL.)

SAKAL ***Sakal-bıyık çalınmak:** Bir ceza olarak sakal-bıyık kesilmek

SAKALIK a. Saka olmanın gereklerini yerine getirme; sakanın işi, görevi.

SAKİ Ar. a. 1) Bütün feyz ve sevginin kaynağı anlamında Tanrı. 2) Cennet'te, kutsal ırmağın suyunu dağıtan, canlara sevgi ve birlik içkisini sunan kimse anlamında Hz. Ali. 3) Tanrı'nın sevgisini ve nurunu saçan kimse

anlamında Pir-i Tarikat [Hacı Bektaş Veli] ya da insan-ı kâmil. 4) Kimi bölgelerde, cemdeki on iki hizmet sıralamasına giren; şerbet, dem dağıtma; şerbet, dem şişelerini ve kadehlerini temizleme görevini yerine getiren kimse.

***Saki-i Kevser:** Hz. Ali.

SAKİLİK a. Saki olmanın gereklerini yerine getirme; sakinin işi, görevi.

SALAT Ar. a. 1) Dua 2) Namaz

SALAVAT Ar. a. Hz. Muhammet'le On İki İmamlar'a okunan, Allah'ın rahmet ve selamının onların üzerine olması dileğini dile getiren dualara verilen ad.

***Salavat getirmek (vermek):** Hz. Muhammet'le On İki İmamlar'a dua okumak.

SALAVATNAME Ar.+Fars. a. On İki İmamlar'ın adları anılarak okunan, Allah'ın rahmet ve selamının onların üzerine olması dileğini dile getiren dua.

SALİK Ar. a. Tarikat yolcusu, yol eri.

SALİKÂN Fars. a. Tarikat yolcuları, yol erleri.

SALİKÎN Ar. a. Tarikat yolcuları, yol erleri.

SAMİT Ar. s. 1) susan, konuşmayan, sessiz 2) a. İmam.

SAMT Ar. a. Müridin, günah kabul edilen sözler söyleyebileceği kaygısıyla sessiz kalması, susması.)

SANEM Ar. a. Tanrısal güzellikleri yansıtan varlık.

SAVM Ar. a. → ORUÇ

SAZENDE Fars. a. Zâkir.

SECCADE Ar. a. Post 2) Tarikat kapısının VIII. makamında açıklanan; her zaman ve her yerde Tanrı tecellilerinin huzurunda olduğunu bilme. 3) Aynı kapının aynı makamında açıklanan; tanrısal tecelli olarak algılanan şeye, insana büyük bir saygı ve sevgi besleme; Tanrı sevgisini tecellisine aktararak aynı sevgiyi onda yaşama, bulma.

***Seccadeye geçmek:** Posta oturmak

SECCADENİŞİN Ar.+Fars. a. Postnişin

SECDE Ar. a. Ayinlerde ya da namazda, makama ya da makamı temsil eden şeye, kimliğe saygı için yere kapanma, eğilme ya da bu davranışla gerçekleştirilen durum.

***Secde etmek:** Secde davranışıyla bir makamı ya da o makamı temsil eden şeyi, kimliği kutsamak.

***Secde taşı:** Namaz mührü

***Secdeye kapanmak (varmak):** Ayinlerde ya da namazda, makama ya da makamı temsil eden şeye, kimliğe saygı için yere kapanmak ya da eğilmek.

SEKİZ a. Sekiz cenneti; sekiz cennetin sekiz kapısını ya da sekiz adını simgeleyen sayı.

***Sekiz cennet (uçmak):** Gövdeden ayrılan ruhların, canın ölümsüzlüğe kavuştuğu, sekiz mutluluk ülkesi.

SELAMNAME Ar.+Fars. a. 1) Âl-i Âbâ'yı, On İki İmam'ı ve Pir-i Tarikat'ı öven şiir. 2) Muharrem ayini, aşure ve matem törenlerinde, mersiyeden önce okunan dua.

SELMANİ Ar. a. Niyaz kabul eden gezginci derviş.

SEMAH Ar. a. Cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, cem ve muhabbet toplantılarında müzik eşliğinde yapılan kutsal dans.

***Semah dâr'ına durmak:** Cemaatın ve dedenin önünde semah dönmeye hazır olduğunu bildirmek için, niyaz ederek meydanın ortasına gelip, ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durmak.

***Semah dönmek:** Semah adı verilen kutsal dansı gerçekleştirmek.

***Semah nefesi:** Semah dönülürken belli bir ezgiyle okunan nefes

***Semaha durmak:** Semah dönmek

SEN *Seni sana teslim ettik: Yolda, eğitilerek akıl varlığı anlamında özgürleştirilen canın, artık dışarıdan bir yol göstericiye gereksinmesi kalmadığını dışa vuran özdeyiş.

SERBEST Fars. (serbest) ***Serbest ruh:** İki ruh inancında; "soluk ruhu", "yaşam ruhu" olarak algılanan "beden ruhu"na karşıt, insanın vücudundan her zaman çıkabilen ve gezip dolaştıktan sonra geriye dönebilen "gölge ruh" olarak da adlandırılan ruh

SERÇEŞME Fars. a. 1) Suyun başı, kaynak, pınar. 2) Yolun asıl kaynağı, yolun en ulu piri anlamında Hacı Bektaş Veli.

SERVER Fars. a. Baş, önder, ulu.

SESSİZ *Sessiz Kuran: Kuran-ı Samit

SEYAHAT Ar. a. 1) Tarikat yolcusunun, yol erinin Hak dostlarını görmek ve ilahi kudretin görünümlerinden ibret almak için uzak yerlere yolculuk etmesi, geziye çıkması. 2) Gönlün, kalbin, ruhlar ve melekler evreni olarak algılanan melekût âlemine, gaybı tanımak ve tanrısal

feyz almak için yolculuk etmesi. 3) Tarikat, yol adap ve erkânına aykırı davranarak düşkün durumuna düşene, suçunun gerektirmesi durumunda verilen, geçici ya da sürekli sürgün cezası.

***Seyahat vermek:** Düşkün durumuna düşene, suçunun gerektirmesi durumunda geçici ya da sürekli sürgün cezası vermek

SEYİR Ar. a. Kâmil insan olmanın kanıtı anlamında; Tanrı'ya, Tanrı'yla ve Tanrı'dan yapılan yolculuk.

***Seyr anillah (Allah'tan yolculuk):** Seyrü süluk aşamaları sıralamasında dördüncü sırada yer alan ve Tanrı'dan halka dönme olarak algılanan makam.

***Seyr fillah (Allah'ta yolculuk):** Seyrü süluk aşamaları sıralamasında ikinci sırada yer alan, Tanrı'ya ulaşan tarikat yolcusunun, yol erinin Tanrı niteliklerini kazanma süreci olarak algılanan makam.

***Seyr illallah (Allah'a yolculuk):** Seyrü süluk aşamaları sıralamasında ilk sırada yer alan, beşeri isteklerden sıyrılarak tanrısal iradeye teslim olma olarak algılanan makam.

***Seyr maallah (Allah'la birlikte yolculuk):** Seyrü süluk aşamaları sıralamasında üçüncü sırada yer alan, ikiliğin ortadan kalkması ve her şeyin tanrısal olması olarak algılanan makam.

***Seyr-i nüzul:** → KAVİS (*Kavs-i nüsul)

***Seyr-i uruc:** → KAVİS (*Kavs-i uruc)

***Seyrü süluk:** Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun, yol erinin, seyr illallah, seyr fillah, seyr maallah ve seyr anillah makamlarını geçerek Tanrı'ya varmak ve Tanrı'dan halka dönmek için yaptığı manevi yolculuk.

***Seyrü süluk çilesi:** Seyrü süluk yolculuğuna hazır duruma gelmiş canın, bu durumunun kanıtlanması bağlamında yalnız başına kalarak kendini dinlemesi biçiminde gerçekleştirilen çile.

***Seyrü süluk görmek:** Tarikat yolcusu, yol eri, seyrü süluk yolculuğuna başlayıp manevi olarak yok olmak; "doğa olan"dan "doğa olmayan"a geçmek.

***Seyrü süluk yolculuğu:** Seyrü süluk'una başlamak ve onu tamamlamak için yapılan manevi yolculuk.

***Seyrü süluku tamamlamak:** Tarikat yolcusu, yol eri seyrü süluk yolculuğunu tamamlayarak Tanrı'dan halka dönmek.

SEYİDAN Ar. a. Hz. Muhammet'in iki torunu; Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin.

SEYİDE Ar. a. Hz Muhammet soyundan gelen kadın.

SEYİT Ar. s. ve a. Seyitler soyundan olan (kimse, topluluk).

***Seyitler:** Hz. Muhammet soyundan olanlar.

SEYİTLİK a. Seyit olma durumu; seyit olmanın gereklerini yerine getirme.

SEYRAN Ar. a. Gezme, gezinti.

***Seyran etmek:** Gezmek

***Seyrana çıkmak:** Gezintiye çıkmak.

SEYYAH Ar. a. 1) Bir derviş ya da cana bir haberin ulaştırılması, o derviş ya da canın ziyaret edilmesi için verilen görev. 2) Bu görevi yerine getiren kimse. 3) Seyahat.

***Seyyah çıkarmak:** 1) Bir derviş ya da cana bir haber ulaştırmak, o dervişi ya da canı ziyaret etmek için görev vermek. 2) Bu görevi yerine getirecek kimseyi belirleyerek hizmete başlatmak. 3) Seyahat vermek

***Seyyah derviş:** Gezgin derviş

***Seyyah vermek:** Seyahat vermek

SEYYAHİN Ar. a. Düşüncesini/inancını yaymak için sürekli gezip dolaşan dervişler.

SIBTEYN Ar. a. Hz. Muhammet'in iki torunu; Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin.

***Sıbteyn-i Mükerremeyn:** Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin.

SIDK Ar. a. 1) Tarikata, yola candan bağlanma. 2) Yalandan başka bir şeyin insanı kurtaramayacağı hallerde bile doğruluktan ayrılmama, hak olanı söyleme. 3) Kişinin inancında şüphe, halinde leke, davranışlarında kusur olmaması; özün söze, davranışa uyması durumu.

SIFAT Ar. (sıfat < vasf, bir kimsenin ya da şeyin taşıdığı hal) a. Nitelik.

SIR Ar. a. 1) Hakk'ın gayb durumuna getirdiği, ancak halka bildirmediği şey. 2) "Tanrı Evi" olarak tanımlanan insan gönlünde tecelli eden ve ancak nefsin isteklerinden sıyrılıp içe kapanışla, derin düşünceye dalmakla öğnenilen tanrısal gerçek.

***Sır dili:** Yol insanının, kalabalık içinde başka bir yol insanına kendini ya da bir şeyi anlatırken kullandığı ve yalnızca kendilerinin anladığı simge /sembol dili.

***Sır etmek:** 1) Duyulması istenmeyen bir düşünce ya da olayı saklamak, gizlemek. 2) Dem içmek. 3) Çerağ dinlendirmek.

***Sır olmak:** Hakk'a yürümek

***Sır örtüsü:** Tanrısal gerçeğe ulaşmada var olan ya da ortaya çıkan engel; akla aşkın olmayan ancak duyulara aşkın olan, akıl yürütmeyince aşılamayacak durumda bulunan şey.

***Sır saklama:** Yol, tarikat bilgisini dışarıya açmama.

***Sırra ulaşmak (ermek):** Aşk-nefs çatışması içine giren yol erinin, aşkın egemen olmasıyla tanrısallıkla bütünleşmek.

***Sırr-ı esma:** Tanrı adları gizi.

***Sırr-ı Hak:** Hakk'tan başkasının bilmediği sır.

***Sırr-ı hakikat:** Hakikat kapısıyla simgelenen, tanrısallığa erme durumu; Tanrı'nın insanı gömlek edip üzerine giymesi ya da insanın Tanrı'yı özüne alması.

***Sırr-ı hakikat makamı:** Hakikat kapısıyla simgelenen, insan-ı kâmil aşaması.

***Sırr-ı halk:** Hakk'la kulu arasında olan sır.

***Sırr-ı ilahi:** Tanrısal sır.

***Sırr-ı kader:** Tanrı yazgısı.

***Sırr-ı kevneyn:** İki dünyanın gerçek sırrı.

***Sırr-ı mutlak:** Gizliler gizlisi anlamında Tanrı.

***Sırr-ı rububiyet:** Evrenin her yanında var olan, insanlarca bilinip çözülemeyen tanrısal sır.

***Sırr-ı sır:** Sırr-ı Hak.

***Sırrı sır edene aşk olsun:** Saklanması gereken yol bilgisini saklayan kutsansın, anlamında kendini savunma güdüsünü dışa vuran özdeyiş.

***Sırrı sır etmek:** Yolda elde ettiği sırrı ehil olmayandan sakınmak.

***Sırr-ı tarikat:** → BEKTAŞİ (*Bektaşi sırrı)

***Sırr-ı tecelliyat:** Tanrı'nın evrendeki ve insan gönlündeki tecellileri ile ilgili sırlar.

SIRAT Ar. a. Tanrısal gerçekleri arama yolu, gönül yolu.

SIRLAMA a. Sırlamak işi.

SIRLAMAK f. 1) Hakk'a yürüyeni törenle toprağa gömmek, toprağa vermek. 2) Sır etmek

SIVAD Ar. a. Görünüşe taşınan Tanrı'nın, bu taşınışa aracılık eden varlıklarda gizli olarak bulunuşu, var oluşu.

SIVAZLAMA a. Mürşidin, talibin sırtı üzerinde elini okşar gibi gezdirerek onu kutsaması.

SİDRE ***Sidre-i münteha, sidret-ül münteha:** Göğün yedinci katında olduğuna inanılan ve miraç yolculuğu sırasında Cebrail tarafından Hz. Muhammet'e gösterilen ağaç.

SİMURG Fars. a. Anka.

SİTEM Fars. a.Mürüvvet dileyen düşkünden; uygun görülmesi durumunda, suçtan mağdur olanların zararını ödemek için tazminat olarak alınan para.

***Sitem görmek:** Sitem cezasına çarptırılmış olmak.

***Sitem sürülmek:** Sitem cezası verilmek

***Sitem vurmak (urmak):** Mürüvvet dileyen düşküne sitem cezası kesmek.

SİTEMLİ s. Sitem cezasına çarptırılmış olan.

***Sitemli olmak:** Sitem cezasına çarptırılmış olmak.

SİYADET Ar. a. Hz. Muhammet soyundan gelme.

***Siyadet beratı:** Hz. Muhammet soyundan geldikleri savında olanlara, durumlarım kanıtlamaları halinde verilen belge.

SOFİ Ar. a. Sufi

***Sofi süreği:** Sufi süreği

SOFİLİK a. Sufilik.

SOFİYAN Fars. a. Sufiyan.

SOFİYANE Ar.-Fars. s. ve be. Sufiyane.

SOFRA Fars. a. Bilgiyle, bilimle yıkanma yeri anlamında kulaktan beslenme mekanı, eğitim mekanı.

***Sofra bağlama duası:** Lokma yenildikten sonra mürşit tarafından okunan dua.

***Sofra gülbankı:** Sofracı ve ferraşın hizmetlerini görmesinden sonra sakanın getirdiği suya mürşidin okuduğu gülbank.

***Sofra süreği:** Alevi meydanı

***Sofra tercümanı:** Sofranın açılışında okunan tercüman

***Sofranı açık tut:** Ahiliğin ilkeleri sıralamasında yer alan, elaçıklığını ve yardımlaşmayı simgeleyen ikinci ilke.

SOFRACI a. Cemdeki on iki hizmet sıralamasında yer alan, sofrayı kurma, kaldırma görevini yerine getiren kimse.

SOFRACILIK a. Sofracı olmanın gereklerini yerine getirme; sofracının işi, görevi.

SOHBET Ar. a. Muhabbet.

*Sohbet meydanı: Muhabbet meydanı

SOL ***Sol yol kardeşi:** Ahilikte, örgüte girmek isteyen kişiye, tinsel bakımdan öncülük etmesi, yardımına koşması ya da yol göstermesi için özel bir törenle seçtirilen simgesel kişi.

***Sol yoldaşı:** Sol yol kardeşi.

SOYUNMAK f. 1) Tarikata, yola girerek derviş olmak. 2) Bir dergâha, mürşide bağlanmak. 3) Nasip almaya gelmek. 4) Dünyasal isteklerle, nefsin istekleriyle ilgisini kesmek.

SU a. Varoluş çevrimine göre, önsüz-sonsuz olarak algılanan ve varlık türlerini oluşturan dört öğeden biri.

***Su orucu:** Matem orucu

SUÇLAMA a. Cemde, bir can diğer bir candan hakkı olduğunu, bunu ödemesi gerektiğini bildirme.

***Suçlama daveti:** Cemde, dâr'a duran canın, kendisinden hakkı olanların ortaya çıkması için yaptığı çağrı.

SUDUR Ar. a. Varoluş çevrimi

SUFFE ***Suffe ehli:** Medine'de, Hz. Muhammet döneminde, onun tarafından yaptırılan mescitte barındırılan Müslümanlar.

***Suffe-i Safa:** Kırklar Meclisi'nin toplandığı yer.

SUFİ Ar. s. ve a. Tasavvuf felsefesine bağlı (kime, topluluk).

***Sufi tarikatı:** Tasavvuf felsefesini benimsemiş olan tarikat.

SUFİLİK a. Tasavvuf.

SUFİYAN Fars. a. Tasavvuf felsefesiyle uğraşanlar, sufiler.

SUFİYANE Ar.-Fars. s. 1) Sufiye özgü, yaraşır olan. 2) be. Sufiye özgü, yaraşır biçimde.

SUFİYE Ar. a. Tasavvuf felsefesine inananlar topluluğu.

SUFİYUN Ar. a. Tasavvufla uğraşanlar, sufiler.

SUFİZM a. Tasavvuf.

SUGRA Ar. s. Daha küçük, en küçük.

SUHUF Ar. a. Kitaplı peygamberlerin dışında, diğer peygamberlere gelen kutsal buyruklar.

SURET Ar. (suret, biçim, görünüş, kılık) a. 1) Tanrı'nın, dış dünyada ya da insan gönlünde tecellisi. 2) Hakk'ın sureti anlamında insan-ı kâmil. 3) Don.

***Suret değiştirmek:** Don değiştirmek

***Suretten surete girmek:** Dondan dona girmek

SÜFERA ***Süfera-yı erbaa:** Gaybat-i sugra döneminde, 12. İmam Mehdi'nin elçiliğini yapan dört kimse.

SÜLUK Ar. a. Tarikata, yola girme.

***Süluk etmek:** Tarikata, yola girmek.

***Süluk görmek:** Tarikata, yola girmiş olmak.

***Süluk yoldaşı:** İkrar kardeşi

SÜNNİ Ar. s. ve a. Sünniliği benimsemiş olan (kimse, topluluk).

SÜNNİLİK a. Sünnet temelinde; Tanrı'nın birliğine inanma, namaz, oruç, hac ve zekat ilkeleri üzerine kurulu ehl-i sünnet mezhebi.

SÜREK a. Kimi bölgelerde Köy Alevilerinin ikrar ayinine verdikleri ad.

***Sürek Bektaşileri:** Kimi bölgelerde, Kızılbaş Bektaşilere verilen ad.

Ş

ŞAH Fars. a. 1) Manevi dünyanın, bâtıni bilgi dünyasının sultanı anlamında Hz. Ali'ye, diğer imamlara ve kimi tarikat, yol ulularına verilen ad, unvan. 2) Hem bu dünyanın, hem öbür dünyanın sultanı anlamında Hz. Muhammet'e verilen ad, unvan. 3) Bütün evrenin eşsiz ve ortaksız yöneticisi anlamında Tanrı'ya verilen ad.

***Şah-ı Kerbela:** Kerbela şahı anlamında Hz. Hüseyin.

***Şah-ı Kevneyn:** İki dünyanın şahı anlamında Hz. Muhammet.

***Şah-ı Merdan:** Yiğitlerin şahı anlamında Hz. Ali.

***Şah-ı Şehidan:** Şehitlerin şahı anlamında Hz. Hüseyin.

***Şah-ı Velâyet:** Velilerin şahı anlamında Hz. Ali.

***Şah-ı Zülfikâr:** Kılıç şahı anlamında Hz. Ali.

ŞAHADET ***Şahadet günü:** Hz Hüseyin'in Kerbela'da şehit edildiği gün.

***Şahadet orucu:** 12 Muharrem'de Zeynelabidin anısına tutulan bir günlük oruç.

ŞED ***Şedd-i şah:** Hz. Ali kuşağı olarak algılanan şed, kemer.

ŞEFKAT Ar. a. Şeriat kapısının sekizinci makamında açıklanan; bütün yaratılmışları kardeş bilme duygusu.

ŞEHİT Ar. a. Nefsindeki kötülükleri yoketmek için girdiği savaşta ölen Alevi-Bektaşi.

***Şehid-i Kerbela:** Hz. Hüseyin.

ŞEKİL Ar. a. Zahir.

***Şekil eleğinde takılı kalmak:** "Zâhirden bâtına geçememek, görünüşün, biçimin ötesinde ne olup bittiğinin ayrımına varamamak" anlamında Alevi-Bektaşi özdeyişi.

***Şekilden manaya geçmek:** Zâhirden bâtına atlamak; bâtının ayrımına varmak, bilincine ulaşmak, görünenin ötesindeki anlamla bütünleşmek.

ŞERİAT Ar. a. Dört kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında ilk sırada yer alan ve abidlerle özdeşleştirilen; insanın yol kurallarına uyma ve yol ulularına saygı yoluyla kendini eğitmesi evresi; şeriat kapısı.

***Şeriat bilgisi:** Yol kurallarına, yol ulularına ilişkin bilgi.

***Şeriat evi:** Nasip alıp yola girecek canın, tören yapılmadan önce hazırlandığı, yani yol kurallarını yeniden gözden geçirdiği, abdest alarak kefen giydiği yapı bölümü, yer.

***Şeriat kapısı:** Şeriat

***Şeriat kavmi:** Abidler.

ŞERİF Ar. a. Hz. Muhammet'in torunu, İmam Ali'nin oğlu Hz. Hasan soyundan gelenlere verilen unvan.

ŞERİFLİK a. Şerif olma durumu.

ŞEVK Ar. a.Tarikat kapısının onuncu makamında açıklanan; İnsan gönlünün Tanrı sevgisinden, tanrısal tecellilerden kaynaklanan coşkusu.

***Şevke ermek:** Tanrı sevgisinden, tanrısal tecellilerden kaynaklanan coşkuyu duymak

ŞEYH Ar. a. Pir, mürşit.

ŞEYHLİK a. Pirlik, mürşitlik.

ŞEYTAN Ar. a. 1) Tanrı'ya başkaldıran meleklerin, kötü ruhların başı olduğuna inanılan varlık. 2) Nefis.

ŞEYTANİ Ar. s. Şeytanla ilgili, şeytana ilişkin olan.

***Şeytani sultan:** "Tanrı Evi" olarak algılanan insan gönlündeki nefis

ŞİA Ar. a. 1) Hz. Ali'nin yandaşları; Şia-i Ali. 2) Şiilik.

***Şia-i Ali:** Şia

***Şia-i İmamiye:** Caferilik.

ŞİÎ Ar. s. ve a. Şiiliği benimsemiş olan (kimse, topluluk).

ŞİİLİK a. Hz. Muhammet'ten sonra Ali bin Ebu Talip'in vasiyet yoluyla halife atandığına inanan Ali Yandaşlarının (Şia-i Ali) oluşturduğu, ehli sünnet dışı heterodoks dinsel/inançsal-siyasal hareket.

ŞÜHUD Ar. a. Var olma, görünür durumda olma.

***Şühud âlemi:** Âlem-i şühud

T

TAALLUK Ar. a. Nefsin dünyaya bağlılığı, dünyaya ilgisi.

TAAYYÜN Ar. a. Varlık türlerinin, ilk varlık olan Tanrı'nın özünden doğarak görünüş alanına çıkması, görünür duruma gelmesi.

***Taayyün etmek:** Varlık türleri, Tanrı'nın özünden doğarak görünüş alanına çıkmak.

TAAYYÜNAT Ar. a. İçinde yaşadığımız duyu evreniyle bu evrenin içindeki bütün varlık türleri; duyu organıyla algılanabilir nesnel varlık alanı.

TAÇ Ar. a. Dervişlerin başlarına giydikleri başlık.

***Tac-ı devlet:** Ruhsal yüceliği, uluuğu, mutluluğu simgeleyen tacı tanımlamak için kullanılır.

***Taç giymek:** Derviş olmak.

***Taç kapı:** Bektaşi dergâhlarında giriş kapısı.

TAÇLAMA DÜVAZI a. Tevhitte, kutsal olarak algılanan tarikat, yol ulularının adlarının anıldığı, kıta aralarında cemaatın "Lâ ilâhe illâllah/İllâllah Şah illâllah" diyerek vecd ve huşu içinde dalgalandığı düvaz.

TAFDİL ***Tafdili Ali:** Hz. Ali'yi üstün tutma.

TAHAKKUK Ar. a. Alevilik-Bektaşilikte, eğitimin aşamaları sıralamasında yer alan ve "olma" olarak algılanan evre.

TAHARET Ar. a. Aptes yaptıktan sonra yapılan temizlik.

***Taharet-i sugra:** Kimi ibadetlerin yerine getirilebilmesi için gereken ve el, ağız, burun, yüz, kol, ayak yıkama, başa ve enseye ıslak el gezdirme, kulağı temizleme biçiminde gerçekleştirilen küçük temizlenme; aptes.

TAHKİK Ar. a. 1) Tarikat yolcusunun, yol erinin, her türlü dinsel uygulamanın özündeki gerçeği, Hakk'ın görünümünden başka bir şey olmayan âlem-i şuhudu seyrederek kavraması. 2) Bu kavramayla belirgin aşama; tahkik aşaması.

TAKİYE Ar. a. Alevilere-Bektaşilere yönelik kırım ve baskılara karşı bir savunma biçimi olarak doğan ve zamanla yol kuralı durumuna gelen; tarikat, yol kurallarını ve bilgisini Sünnilere açmama, kendini gizleme kuralı.

***Takiye sahibi olmak:** Dışarıya sızdırılmaması gereken ve sır olarak algılanan yol bilgisini edinmiş olmak.

TAKLİT Ar. a. 1) Göreneğe göre davrandığı için dinsel uygulamaların özündeki gerçeği, âlem-i şuhudun Hakk'ın görünümünden başka bir şey olmadığını algılayamama. 2) Bu algılayamamayla belirgin aşama; taklit aşaması.

TAKLİTÇİ a. Olmadığı gibi görünen, ikiyüzlü kimseye yol-tarikat dilinde verilen ad.

TAKVA Ar. a. Toplumdan uzaklaşarak içe kapanma yoluyla kendini düşünmeye/inanca verme.

***Takva sahibi:** Zahit.

TALİM Ar. a. 1) Bâtınilikte, imamın söz, davranış, onay ve ka-

bullenmeleri. 2) Bâtınilikte, imamın verdiği eğitim ve eğitime dayalı alıştırma.

TALİP Ar. a. 1) Tarikata, yola girmek isteyen, Bektaşi/Alevi olmak isteyen kimse. 2) Bu amaçla ikrar ayinine alınan kimse.

***Talip çerağları:** Çerağ tahtının basamaklarına konan ve On İki İmam'ı simgeleyen on iki mum.

***Talip ikrarı vermek:** İkrar ayininden geçerek yola girmek.

TALİPLİK a. Talip olma durumu; talip olmanın gereklerini yerine getirme.

TAMU a. Cehennem.

TANRI a. 1) Kendiliğinden var olan, varlığı kendisinden başka bir varlığı gerektirmeyen, önsüz-sonsuz olarak algılanan, her şeyin yaratıcısı durumundaki güç. [1] 2) Canlı ve cansız doğayı güden doğa yasalarının kimliklendirilmesi biçiminde algılanan doğanın canı, doğanın aklı, doğanın yeteneği.

***Tanrı dergâhı:** Tanrı akatı.

***Tanrı-doğa-insan:** Doğasal diyalektiğin dışa vurumu olarak algılanan; aktif ilke durumundaki akl-ı kül ile pasif ilke durumundaki nefs-i kül arasındaki çatışmadan doğduğunu, sonuçta insanın evrenin kanıtı anlamında belirdiğini, zıtların birliği anlamında üçünün "bir", birinin "üç" olduğunu savlayan ünlü üçleme.

***Tanrı dostu:** Tanrı'nın sevgili kulu; ermiş, eren, er.

***Tanrı emanetleri:** El, ayak, göz, kulak, dil, burun gibi vücut organları..

***Tanrı halifesi:** Tanrı'nın eksiksiz görünüşe taşınmış biçimi olarak algılanan insan.

***Tanrı-Muhammet-Ali:** Hak-Muhammet-Ali

***Tanrı sözü:** Kelamullah.

***Tanrı yolu:** Manevi yükselmeyle, yücelmeyle insanı Tanrı'ya ulaştıran yol olarak algılanan tarikat yolu.

***Tanrı'da yolculuk:** Seyr fillah

***Tanrı'dan yolculuk:** Seyr anillah

***Tanrı'nın aslanı:** Hz. Ali

***Tanrı'nın evi:** 1) Genel olarak insan gönlü, kalbi. 2) Özel olarak kâmil insanın gönlü, kalbi.

***Tanrı'nın kalemi:** Yetkin insan; bu anlamda insan-ı kâmil.

***Tanrı'ya yolculuk:** Seyr illallah

***Tanrı'yı "yol"da bulmak:** Aldığı yol eğitimiyle Tanrı'yı keşfetmek, O'nun ayrımına, farkına varmak.

***Tanrı'yla birlikte yolculuk:** Seyr maallah

TARİK Ar. a. Tutulan yol, izlenen yöntem.

***Tarik-i Ahmed-i Muhtar:** Hz. Muhammet yolu.

***Tarik-i âliye:** Mürşidin manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında yüce yol.

***Tarik-i müstakim:** Mürşidin mane-vi yönetimindeki inanç birliği anlamında doğru yol.

***Tarik-i naci:** Doğru yolu bulmuş, kurtulmuş kimse, topluluk.

***Tarik-i naciye sırrı:** → BEKTAŞİ (*Bektaşi sırrı)

***Tarik-i nazenin:** 1) Pirin manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında Hacı Bektaş Veli yolu; Bektaşilik. 2) Pirin manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında Balım Sultan yolu; Bektaşiliğin Babagan Kolu.

***Tarik-i necat:** Tarikat yolu anlamında kurtuluş yolu.

TÂRİK Ar. s. Bırakan, vazgeçen.

***Târik-i dünya:** "Dünya işlerinden elini eteğini çekme" anlamında dervişin nitelikleri sıralamasında yer alan ilk özellik.

***Târik-i masiva:** Dünyayla ilgili şeylerden kendini arındırma.

***Târik-i riya:** "İkiyüzlülüğü terketme" anlamında dervişin nitelikleri sıralamasında yer alan ikinci özellik.

***Târik-i şek:** "Şek ve şüpheyi terketme" anlamında dervişin nitelikleri sıralamasında yer alan beşinci özellik.

***Târik-i tasfiye:** Öğrenme süreci olarak algılanan, "Tanrı'dan gayri olanı" tasfiye ederek arınma.

***Târik-i vesvese:** "Vesveseyi terketme" anlamında dervişin nitelikleri sıralamasında yer alan üçüncü özellik.

***Târik-i yümn:** "Debdebeyi terketme" anlamında dervişin nitelikleri sıralamasında yer alan dördüncü özellik.

TARİKAT Ar.) a. 1) Bir pirin, mürşidin Hakk'a ulaşmak için İslam dinini yorumlayarak oluşturduğu, kendine özgü kuralları, ilkeleri ve törenleri bulunan inanç yolu, gönül yolu, manevi yol. 2) Bu anlamda Bektaşilik. 3) Dört kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında ikinci sırada yer alan ve zahitlerle özdeşleştirilen; Bektaşiliğin kurallarını, ilkelerini ve törenlerini öğrenme, Hak yolunu bulma evresi; tarikat kapısı.

***Tarikat aptesti:** Taharet-i sugra

***Tarikat bilgisi:** 1) Bir inanç kurumu olarak tarikata ilişkin her türden bilgi. 2) Tarikat kapısına eren yol erinin edindiği, tarikatın kurallarına, ilkelerine ve törenlerine ilişkin bilgi.

***Tarikat ehli:** Derviş

***Tarikat kapısı:** Tarikat

***Tarikat kavmi:** Zahitler.

***Tarikat makamı:** 1) Tarikat yolcusunun tarikat yolunda geçmek durumunda olduğu manevi aşamalardan her biri. 2) Post.

***Tarikat piri:** Tarikatın kurucusu ya da kurucularından olan ulu kişi, mürşit.

***Tarikat yolcusu:** Tarikat yoluyla Hakk'a ulaşmaya çalışan can.

***Tarikat yolu:** Tanrı'ya ulaşmayı sağlayan gönül yolu, manevi yol.

***Tarikat-ı âliye:** Tanrı'ya ulaşan yüce yol.

***Tarikat-ı naci (naciye):** Tarikat inancında doğru yolu bulmuş, kurtulmuş can/canlar.

TARİKÇİ Ar.-Tr. a. Kimi bölgelerde, cemdeki on iki hizmet sıralamasında ilk sırada gösterilen; tarikatın/yolun kurallarını, törelerini, ilkelerini öğretme ve uygulama görevini yerine getiren kimse.

TARİKÇİLİK a. Tarikçi olmanın gereklerini yerine getirme; tarikçinin görevi.

TASAVVUF Ar. a. Tanrı-evren-insan ilişkisini bir bütünlük içinde gören ve insanın tanrısal erdemlerle donanmasını, gönlün Tanrı sevgisine bağlanmasını amaçlayan dinsel-felsefi düşünce.

TASAVVUFİ Ar. s. Tasavvufla ilgili, tasavvufa ilişkin olan.

TAVK ***Tav-k-ı haydari:** Haydarilerin, Hz. Ali'nin kulu-kölesi olduklarının bir simgesi olarak boyunlarına taktıkları demirden halka.

TAY ***Tayy-ı mekân (mekân aşma):** Ermişlerin temel özelliği olarak beliren, birkaç yerde aynı anda görünme.

***Tayy-ı mekân erbabı:** Ermişler.

***Tayy-ı zaman (zaman aşma):** Ermişlerin temel özelliği olarak beliren zaman içinde "yatay" ve "dikey" gezinme.

***Tayy-ı zaman erbabı:** Ermişler.

TEBERRA Ar. a. Alevilik-Bektaşiliğin temel ilkelerinden biri durumunda bulunan; Ehlibeyt'e, Ehlibeyt soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri, fenalık edenleri sevmeme, bunları sevenleri de sevmeyip onlardan uzak durma; ilk üç halifeye, onlara saygı gösterenlere sevgisizlik, tiksinme ve nefret duyma ilkesi.

TECELLA Ar. a. Mürşide görünme, onu yürekte, gönülde duyma.

***Tecella eylemek:** Mürşide görünmek, onu yürekte, gönülde duymak.

TECELLİ Ar.) a. 1) Tanrısal niteliklerin nesnel varlıklarda görünüş alanına çıkması; Tanrı'nın nesnelerde görünmesi, nesnelere yansıması. 2) Tanrı nurunun, Tanrı'nın evi olarak algılanan gönüllerde belirmesi, sezilir duruma gelmesi.

***Tecelli neşesi:** Tanrısal görünüşün bilincine varma.

***Tecelli-i celal:** Tanrı'nın bela, yıkım, hastalık gibi durumlarda gücünü ve ululuğunu göstermesi.

***Tecelli-i cemal:** Tanrı'nın iyilik ve inayetinin, nimet ve güzelliklerinin varlığa yansıması.

***Tecelli-i esma:** Tanrısal adların etkisinin müminin kalbinde, gönlünde anlaşılması.

***Tecelli-i sıfat:** Kulun tanrısal niteliklere bürünmesi.

***Tecelli-i şuhud:** Tanrı'nın bir ışık gibi varlığını açık olarak duyurması.

***Tecelli-i zati:** Tanrı'nın hiçbir niteliğe bürünmeden ermiş kulunun gönlünde belirmesi.

TECELLİGÂH Ar.-Fars. a. 1) Tanrı'nın varlığının belirdiği, ilahi gücün göründüğü yer. 2) Bu anlamda insan gönlü.

TECELLİYAT Ar. a. Tecelliler.

***Tecelliyat-ı ilahiye:** Dünyadaki tüm nesnel varlıklar.

TEFEKKÜR Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin içe kapanarak gönlündeki ve evrendeki tanrısal tecelliler üzerinde düşünceye dalması; tanrısal olan kendi özünü düşünme konusu yapması.

TEFERRÜC Ar. a. Manevi olgunluğa ulaşan tarikat yolcunun, yol erinin ruhunun, tanrısal görüntüleri gözlemlemek için gayb âleminde seyahat etmesi.

TEFSİR Ar. a. Zâhir karşılığı olarak algılanan ve kişiye şeriat aşamasının ötesinde bir şey kazandırmayan, Kuran'ın biçime bağlı kalınarak açıklanması, yorumlanması işi.

TEKBİR Ar. a. Kimi tarikat, yol törenlerinde ve kurban tığlanırken, özel bir ezgiyle okunan Allah'ı, Muhammet'i, Ali'yi ve piri ululama duası; tekbir duası.

***Tekbir getirmek:** Tekbir duası okumak

TEKBİRLEMEK f. 1) Tekbir duası okumak. 2) Tekbir duası okuyarak bir şeyi kutsamak.

TEKKE Ar. a. Mürşit ve müritlerin içinde yaşadıkları, ibadet ettikleri ve tarikat, yol törenlerini düzenledikleri, nefsin terbiye edildiği, ruhsal olgunlaşmanın sağlandığı, cemaatın dinsel ve

toplumsal yönden eğitildiği bir makam olarak algılanan yer, yapı ya da yapılar topluluğu.

TEKKENİŞİN Ar.+Fars. a. Bir tekkede postta oturan en üst yetkili.

TELKİN Ar. a. 1) Müride, mürşidin verdiği öğüt. 2) Tevhidin dereceleri sıralamasında yer alan, şeriat kapısından tarikat kapısına girme aşaması.

***Telkin töreni:** İkrar ayini

TEMAŞA Fars. a. Yüksek olgunluk aşamasına ulaşmış tarikat yolcusunun, yol erinin, derin düşünceye dalarak, gerçeklik evrenini kendi içinde gözlemlemesi, gönlünde tanrısal görüntüleri seyretmesi.

TEMENNİ Ar. a. 1) Tanrı'dan dilekte bulunma. 2) Mürşitten belli bir konuda yetki isteme ya da bir hizmetin yapılabilmesi için ondan onay bekleme.

TEMİZLENME a. 1) Tanrı'dan gayri olandan arınma, arınarak "çokluk" içinde "tekliği"nin ayrımına varma. 2) İmam **Ali** yoluna bağlanarak tüm diğer mezhep ve tarikatların görüşlerinden sıyrılma, arınma.

TEMKİN Ar. a. 1) Kendini Tanrı yoluna adayan tarikat yolcusunun, yol erinin bu yolda inançlı ve kararlı olması. 2) Tarikat yolcusunun, yol erinin masivaya yüz çevirmesi.

TEN Fars. a. Kişi kimliğinde görünüşe taşınan tanrısal özün ruh zarfı.

***Ten gözünü kapatıp can gözünü açmak:** Biyolojik yapımızın görme organı olan gözlerimizle algılamamızı yetersiz görüp gönül bilgisinin gücüyle düşüncede görmeye başlamak.

***Ten kıblesi:** Meydan taşı

TENASÜH Ar. a. Ruh göçü

TENASÜHİ Ar. s. 1) Ruh göçü ile ilgili, ruh göçüne ilişkin olan. 2) Ruh göçüne inanan.

TENASÜHİYE Ar. a. Ruh göçüne dayalı dinsel anlayış.

TENASÜHİYÛN Ar. a. Ruh göçüne inananlar.

TENNURE Ar. a. Dervişlerin giydiği, teni nurlandırdığına inanılan, ince kumaştan yapılmış, düz yakalı, kollu, önü yukarıdan aşağıya açık, geniş, uzun etekli bir giysi.

TERCÜMAN Ar. a. 1) Belli bir hizmete başlarken okunan, kısa ve çoğu Türkçe, nesir ya da

manzum biçiminde düzenlenmiş, Alevilik-Bektaşilik inancını, düşüncesini öz olarak veren dua. 2) Anadolu Alevilerinde, eti parçalanmadan doğrudan doğruya karakazanda haşlanan kurban. 3) Sitem.

***Tercüman kurbanı:** Görgü cemi

***Tercüman lokması:** Parçalanmadan doğrudan doğruya karakazanda haşlanan kurban eti.

TERK Fars. (terk) a. Tarikat ehlinin başlığında bulunan kabarık dilimlerden her biri.

TERK Ar. a. 1) Tarikata, yola bağlanarak tutkulardan, geçici isteklerden sıyrılma. 2) Tutkularından arınarak, geçici isteklerinden sıyrılarak kendi özünü, varlık hakkını bilme.

***Terk-i dünya:** Üç terk sıralamasında ilk sırada yer alan, geçici olarak algılanan dünyaya, dünya nimetlerine bağlanmama aşaması.

***Terk-i kelam:** Sözden uzaklaşarak içten, gönülden konuşmaya dönme, yönelme.

***Terk-i taam:** Dünya nimetlerinden uzaklaşma, yaşamak için gerekli gıdalara dönme, yönelme.

***Terk-i terk:** Üç terk sıralamasında son sırada yer alan, geçici olarak algılanan ve terkedilen bu dünyanın ötesinde ahiretin de terkedilmesiyle ulaşılan, kişinin özünde Tanrı ışığından başka bir varlığın bulunmaması aşaması.

***Terk-i ukba:** Üç terk sıralamasında ikinci sırada yer alan, bu dünya gibi geçici olarak algılanan ahirete, Cennet'in vereceği mutluluğa bağlanmama aşaması.

TESBİH Ar. a. Tanrı'yı, eksiklik ve kötülük bildiren niteliklerden uzak tutma; O'nun şanını yüceltme.

***Tesbih etmek:** Tanrı'yı kutsayan, ululayan sözleri yinelemek.

TESKİN Ar. a. Buyruk'taki makamlar sıralamasında yer alan ve olgunluğun kanıtı olarak algılanan, tutkularına kapılmış, ölçüyü kaçırmış birini yatıştırmaya çalışma, yatıştırma.

TESLİM Ar. a. Mürşide kendini verme, onun buyruğu altına girme.

***Teslim olmak:** Mürşide kendini vermek, onun buyruğu altına girmek.

***Teslim-i rıza:** Kendi rızasıyla teslim olma.

TEVBİH Ar. a. Düşkün duruma düşene verilen en küçük ceza.

TEVECCÜH Ar. a. Tarikat yolcusunun, yol erinin Tanrı'ya ya da kutsal olarak algılanan bir ma-

kama, bu makamı simgeleyen nesneye, kişiye yönelmesi.

TEVEKKÜL Ar. a. Buyruk'taki makamlar sıralamasında yer alan ve olgunlaşmanın ileri bir aşaması olarak algılanan, benlik duygusundan sıyrılarak Tanrı'ya bağlanma, bütün işlerini Tanrı'ya bırakma.

***Tevekkül etmek:** Benlik duygusundan sıyrılarak Tanrı'ya bağlanmak, bütün işlerini Tanrı'ya bırakmak

TEVELLA Ar. a. Alevilik-Bektaşiliğin temel ilkesi durumunda olan Ehlibeyt ve Ehlibeyt soyundan gelenleri sevme, onları sevenleri de sevme.

***Tevella etmek:** Ehlibeyt ve Ehlibeyt soyundan gelenleri sevmek, onları sevenleri de sevmek.

***Tevella ve teberra etmek:** Ehlibeyt ve Ehlibeyt soyundan gelenleri sevmek, onları sevenleri de sevmek; Ehlibeyt'e ve Ehlibeyt soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri sevmemek, bunları sevenleri de sevmemek.

TEVHİT Ar. a. 1) Bütün varlık türlerinin Tanrı'da bir olduğuna inanma; Tanrı'dan başka varlık tanımama; Tanrı'nın birliği. 2) Alevilik-Bektaşilik törenlerinin temel kurallarından biri durumunda olan; Tanrı'nın birliğini, Ali' nin Tanrı'nın velisi olduğunu vurgulayan ve cemlerde müzik eşliğinde söylenen şiir.

***Tevhit çekmek:** Cem sırasında değişik bölümlerde cemaat, tempo tutarak tevhidi okumak ve tempoya uyarak vecd ve huşu içinde sağa-sola sallanmak.

***Tevhit semahı:** Cem töreninde dönülmesi zorunlu semahlar sıralamasında yer alan bir semah.

TEVİL Ar. a. Kuran'ın manevi yönünü anlamak için yapılan yorumlama; ayet cümlelerini dış görünüşlerinden kurtararak aslına çevirme; Tanrı bildirimlerinin zâhirini bâtınına çevirme işi.

TEZKİYE Ar. a. Cenaze gömülmek üzere dışarı çıkarılmadan; en kıdemli mürşidin, törende hazır bulunan cemaata Hakk'a yürüyeni "Nasıl bilirsiniz?" diye sorması, onların da "İyi biliriz" demesi yoluyla Hakk'a yürüyeni temize çıkarma.

***Tezkiye edilmek:** Hakk'a yürüyenin iyi bir insan olduğu söylenmek; bu yolla Hakk'a yürüyeni temize çıkarmak.

***Tezkiye töreni:** Hakk'a yürüyenin tezkiye edilmesi sırasında yapılan tören.

***Tezkiye-i nefs etmek:** → BAŞ (*Baş okutmak)

TIĞBENT Fars. a. İkrar ayininde, mürşit tarafından üç düğüm atılarak nasip alan canın beline yöntemine uygun biçimde bağlanan, o gün tığlanan kurbanın yününden örülmüş kuşak.

TIĞLAMAK f. Bir hayvanı, kurbanı kesmek.

TIĞLANMAK f. Bir hayvan, kurban kesilmek.

TIRAŞ ***Tıraş erkânı:** Çar darp

TÖVBE Ar. a. 1) Kötü ve günah işlerden vazgeçerek Hakk'a yönelme. 2) Dünyasal tutkulardan, nefsin isteklerinden sıyrılma, sıyrılarak tarikata, yola yönelme. 3) Masivadan Hakk'a dönme, yönelme.

***Tövbenin tövbesi olmaz:** Bilincinde olarak yapılmaması gereken bir şeyi yapan bilerek kötülük eder; bu nedenle böylelerinin pişmanlığına hoşgörü gösterilemez, algısını dışa vuran Alevi-Bektaşi özdeyişi.

TUBA Ar. a. İnsan.

TURNA a. Hz. Ali ile ilişki içinde olduğuna inanılan ve bu nedenle kutsal kabul edilen kuş.

TÜRAB ***Türab olma:** Hakikat kapısının on makam sıralamasında yer alan, herkesin ayak toprağı anlamında alçakgönüllü olma.

U

UBUDİYET Ar. a. Kulun, kişisel isteklerinden öte Cennet umudu ve Cehennem korkusundan da sıyrılarak, tüm varlığıyla kendini Tanrı yoluna vermesi.

UÇMAK a. Cennet.

UKBA Ar. a. Öbür dünya, ahiret.

ULU s. ve a. Tarikat yolunda, yolda yüksek olgunluk derecesine ulaşmış, çok üstün niteliklere ve büyük erdemlere sahip, yüce insan için kullanılır.

ULUHİYET Ar. a. 1) Tanrı olma, Tanrılık. 2) Tanrılık sıfatı.

***Uluhiyet-i Ali:** Hz. Ali'nin Tanrı'lığı, tanrısallığı.

ULULUK a. Ulu olma durumu; ulu kimseye özgü nitelik; büyüklük, yücelik.

ULVİ Ar. s. 1) Yüce, yüksek. 2) İlahi.

***Ulvi âlem:** 1) Ceberut âlemi 2) Melekut âlemi

ULVİYE Ars. 1) Yüce, yüksek. 2) İlahi.

URUC Ar. a. Yukarı çıkma, yükselme.

UTANMA a. Marifet kapısının 5. makamında açıklanan; yakışıksız davranışlardan, uygunsuz işlerden kaçınma ya da kınanma, ayıplanma endişesiyle bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sıkılma durumu.

UYANDIRMAK f. 1) Çerağları yakmak. 2) Ocağı tutuşturmak; tutuşturup alevlendirmek. 3) Bir kimseyi düşünce bakımından anlayışlı duruma getirmek. 4) Bir kimseye doğru, yolu göstermek; nasip vermek, el vermek.

UYANMAK f. 1) Çerağlar yanmak. 2) Ocak tutuşmak. 3) Bir kimse doğru yolu bulmak; nasip almak, el almak.

UYARICI a. Mürşit.

UYARMAK f. 1) Çerağları yakmak. 2) Ocağı tutuşturmak. 3) Bir kimseye doğru yolu göstermek; nasip vermek, el vermek.

UYKU a. 1) Dalgınlığa düşerek tanrısal gerçekleri anlayamaz duruma gelme. 2) İçe kapanarak, düşünceye dalarak çevreyle bağlantısını kesme.

UYURLAR a. Yatırlar, ölüler.

UZLET Ar. a. Tanrı'yla baş başa kalmak için yararsız kalabalıktan ayrı yaşama.

Ü

ÜÇ a. 1) "Hak-Muhammet-Ali" üçlemesini simgeleyen sayı. 2) Alevi-Bektaşi terbiyesinin temelini oluşturan "eline-beline-diline" sözcüklerini simgeleyen sayı. 3) "Mürit-rehber-mürşit" üçlemesini simgeleyen sayı. 4) Varoluş çevrimine göre dört unsurdan oluşan mevalid-i selaseyi (üç alem) simgeleyen satı.

***Üç sünnet:** Buyruk'ta sıralanan ve Alevilerin-Bektaşilerin uyması gereken üç davranış

***Üç yüz altmış menzil:** Tarikat yolunda, yolda, olgunluk aşamalarının simgeleri olarak algılanan, Güneş'in Dünya çevresinde (eskiden Dünya'nın Güneş çevresinde değil, Güneş'in Dünya çevresinde döndüğüne inanılırdı) dolanırken geçtiği kabul edilen üç yüz altmış durak.

ÜÇLEME a. 1) Alevilik-Bektaşilikte; doğatanrıcılık temelinde yapılanıp biçimlenen ve doğasal diyalektiğin dışa vurumu olarak algılanan, "üçü bir, biri üç" inancının taşıyıcısı olan "Tanrı-

doğa-insan". 2) Alevilik-Bektaşilikte; insantanrıcılık temelinde yapılanıp biçimlenen ve toplumsal diyalektiğin dışa vurumu olarak algılanan, "üçü bir, biri üç" inancının taşıyıcısı olan "Hak-Muhammet-Ali". 3) "Tanrı-doğa-insan" ve "Hak-Muhammet-Ali" anısına tarikat, yol adap ve erkânında bir şeyi üç kez yapma. 4) Hristiyanlıkta teslis.

ÜÇLER a. 1) Hak-Muhammet-Ali. 2) Muhammet-Ali-Fatma. 3) Ali-Hasan-Hüseyin. 4) Gayb erenlerinden bir kutup ve iki imamdan oluşan üç ulu ermiş.

ÜNS Ar. a. Tanrı vergisi olan hallerden biri olarak algılanan, Tanrı katında bulunmak ve tanrısal güzelliği duymakla mutluluğa erişme.

ÜSTAT Fars. a. 1) Pir. 2) Mürşit.

V

VAHDET Ar. a. 1) Tanrı'ya yakın olma, Tanrı'yla bir olma. 2) Tanrı'yla baş başa kalmak için uyku durumuna geçme, bir başına, yalnız kalma. 3) Tanrı-doğa-insan üçlüsünden oluşan birlik; bu anlamda Tanrı. 4) Hak-Muhammet-Ali üçlüsünden oluşan birlik; bu anlamda Tanrı.

***Vahdet sırrı:** Tanrı sırrı, tanrısal sır.

***Vahdet şarabı:** Kendi varlığından geçerek tanrısal olana yönelmenin bir aracı olarak algılanan şarap.

***Vahdet-i ilahi:** Tanrısal birlik.

***Vahdet-i mevcut:** Varolanların birliğini, varolan olduğu için bir var edenin bulunduğunu, varolanların varlığının Tanrı'nın varlığını kanıtladığım savunan tasavvuf anlayışı ve felsefesi.

***Vahdet-i vücut:** Varlığın birliğini, var edenle var edilenin bir olduğunu, var edenin varlığı nedeniyle varlıkların varlaştığını savunan tasavvuf anlayışı ya da felsefesi.

VAHİD Ar. a. İnsan-Tanrı-evren ya da Hak-Muhammet-Ali üçlüsünün birliği anlamında Tanrı.

VAHİDİYET Ar. a. Tanrı'nın tekliği.

VAHİY Ar. a. 1) Bir düşünce ya da buyruğun Tanrı tarafından Peygamber'e ilham edilmesi. 2) Peygamber'e ilham edilen tanrısal kelam ve haber.

VÂKIF Ar. s. 1) İki makam arasında kalan. 2) Ölümsüzlük aşamasına ulaşarak geçici varlıklar-

dan sıyrılan; tanrısal olanda yok olan.

***Vâkıf-ı esrar:** Tanrısal sırları bilen, tanrısal sırların anlamını kavramış olan kimse için kullanılır.

***Vâkıf-ı hal:** Tanrısal görünüşlerin sırlarını anlayan, bu görünüşler karşısında kendinden geçen kimse için kullanılır.

VAKİT Ar. a. Tanrısal esinle olgunluk aşamasına ulaşıldığında kazanılan; belli bir dönemle sınırlı olmama, belli bir sürenin değil tüm zamanın içinde (anda, geçmişte ve gelecekte) var olma durumu.

VÂRİDÂT Ar. a. Hakk'tan kulun gönlüne, kalbine gelen anlamlar; içte beliren tanrısal haller.

VARLIK a. Görünüş alanına çıkmış Tanrı.

***Varlık birliği:** Vahdet-i vücut

***Varlık dairesi:** Varoluş çemberi

***Varlık dönemleri:** Edvar-ı vücut

***Varolanların birliği:** Vahdet-i mevcut

VAROLUŞ a. Eyleme geçen Tanrı'dan "ışık" donunda fışkıran, taşan özün maddi ya da manevi varlıklar durumunda var olması hali.

***Varoluş çemberi:** Tanrı'dan fışkıran, taşan özün akl-ı evvelden alem-i şühuda inerken çizdiği düşünülen kavs-i nüzul ile alem-i şühuddan çıktığı kaynağa (Tanrı'ya) yükselirken çizdiği düşünülen kavs-i uruc eğrilerinden oluşan daire.

***Varoluş çevrimi:** Varoluş çemberi üzerinde kendini dışa vuran, tektanrıcı dinlerin yaradılış tasarımına karşı bir başkaldırı niteliğinde olan, doğanın canının ışık biçiminde eyleme geçmesiyle görünen ya da görünmeyen varlıkların belirmesi hali.

VASIL Ar. s. Tarikat yolunda, yolda Hakk'a erişen, ulaşan.

***Vasıl olmak:** Tarikat yolunda, yolda Hakk'a erişmek, ulaşmak

***Vasıl-ı Hak:** Tarikat yolunda, yolda bütün manevi aşamaları geçerek Hakk'a ulaşan tarikat yolcusu, yol eri.

VASİYET Ar. a. Pirin, mürşidin müritlerine yaptığı tavsiye, verdiği öğüt.

VECD Ar. a. Kendini Tanrı'ya vererek derin bir coşkuya kapılma.

VELADET Ar. a. Talibin bir mürşide bağlan ması, bir mürşide bağlanıp tarikata, yola girmesi.

VELAYET Ar. a. Tanrı'nın kendine dost kıldığı ve verdiği ilhamla yaratıcı varlığına kattığı velilerin, ermişlerin aşaması, makamı; velayet aşaması, velayet makamı.

VELİ Ar. a. Velayet aşamasına, makamına ulaşarak ölümsüzlüğe kavuşmuş yüce insan.

VELİLİK a. Veli olma durumu; veli olmanın gereklerini yerine getirme.

VELİYULLAH Ar. a. Tanrı ermişi anlamında veli.

VİRD Ar. a. Belli zamanlarda okunması kural olan ayet, hadis ya da ermişlerin sözlerinden derlenmiş dualara verilen ad.

VİSAL Ar. a. 1) Tarikat yolunda, yolda tüm manevi aşamaları geçerek Tanrı'ya ulaşma; visal-i Hak. 2) Tanrısal ülkeden ayrı düşerek gövdeye giren ruhun, gövdeden çıkarak yeniden tanrısal ülkeye dönmesi; Hakk'a yürüme.

VUSLAT Ar. a. Visal.

VÜCUT Ar. a. Tanrı'nın mutlak varlığı; vücud-i mutlak.

Y

YA Ar. (ya) ünl. Coşkulu seslenme sözü.

***Ya Ali, ya Şah:** Ali'ye seslenme sözü.

***Ya Allah, ya Rab, ya Rabbi:** Tanrı'ya seslenme sözü.

YAKİN Ar. a. Gönül bilgisi bakımından olgunluğun en yüksek aşamasına çıkmış tarikat yolcusunda, yol erinde bulunan ve dolaysız olarak sağlanan kesin bilgi.

***Yakin nuru:** İnsan-ı kâmilin gönlüne doğrudan doğruya gelen ve tanrısal gerçekliğin kavranmasını sağlayan Tanrı ışığı.

YAS a. Matem.

***Yas ayı:** Matem ayı

***Yas orucu:** Matem orucu

YEDİ a. İmam Ali'de bulunduğuna inanılan yedi üstün sıfatı; Yediler'i; tarikatta, yolda bulunan yedi erkânı; Fatma Ana kuşağının yedi rengini; insanın başında yer alan yedi deliği; yedi gök ve yedi tamuyu simgeleyen sayı.

***Yedi abdal:** Yediler.

***Yedi aşama:** Tarikat kapısının dördüncü makamında tanımlanan, yol erinin ruhsal arınmaya ulaşmak için geçmek zorunda olduğu yedi makam.

***Yedi ata, yedi baba:** Yedi gök.

***Yedi delik:** İnsanın başında içeriden dışarıya açılan yedi boşluk (iki göz, iki kulak, iki burun ve bir ağız).

***Yedi erkân:** Pir, rehber, mürşit, iki musahip ve eşlerinden oluşan erkân.

***Yedi farz:** Buyruk'ta yedi farz adı altında sıralanan ilkeler.

***Yedi gök (gezegen):** Tanrısal gizemleri olduğuna inanılan ve her biri bir gök katı olarak algılanan yedi gök cismi.

***Yedi iklim:** Yedi ülke anlamında yeryüzünü oluşturan yedi bölge.

***Yedi kanal:** Yedi delik.

***Yedi renk:** Siyah, beyaz, kırmızı, mavi, yeşil, sarı ve mor.

***Yedi sıfat:** Hz. Muhammet'in Hz. Ali'de gördüğüne inanılan kemalet, cemalet, fazilet, adalet, merhamet, marifet ve hakikat sıfatları.[5]

***Yedi taç:** Buyruk'a göre gökten indiğine inanılan ve sayısının yedi olduğu kabul edilen taçlar.[6]

***Yedi tamu:** Yedi cehennem olarak algılanan ve yedi yer katından oluştuğu kabul edilen, yedi ceza ülkesi.

***Yedi ulu ozan:** Nesimi, Fuzuli, Pir Sultan, Hatai, Yemini, Virani ve Kul Himmet.

***Yedi yıldız:** Yedi gök.

YEDİLER a. Gayb erenleri hiyerarşisinde Üçler'den sonra gelen ve Tanrı tarafından kendilerine olağanüstü nitelikler bağışlandığına inanılan, Hak ereni yedi ulu ermiş.

YEDULLAH Ar. a. Tanrı'nın gücü, kudreti.

YOL a. Tarikat.

***Yol abdesti:** Taharet-i sugra

***Yol arkadaşı:** Musahip.

***Yol çocuğu:** Yol evladı.

***Yol ehli, yol erbabı, yol eri:** Tarikata, yola girmiş, Ali yolunu, pir yolunu tutan can.

***Yol evladı:** Nasip almış can.

***Yol hakkı:** Hakullah.

***Yol kardeşi:** Musahip

***Yol kardeşliği:** Musahiplik.

***Yol rehberi:** Yetenekli kimseleri tarikata, yola kazandırmaya çalışan kimse.

***Yoldan düşme:** İkrardan dönen, evlenilmesi yasaklanmış biriyle evlenen ya da zinada bulunan kimseye uygulanan, cemaattan sürekli kovulma cezası.

***Yoldan düşmek:** Yoldan düşme cezasına çarptırılıp cemaattan sürekli kovulmak.

YOLAK a. Tarikat.

YUNMAK f. Mürşidin gönlünü alıp, suçuna göre bir para cezası ödeyerek günahlarından temizlenmiş olmak ve törenlere katılma hakkını elde etmek.

YÜZ a. Tanrısal varlaşmanın eksiksiz olarak yansıdığı yer olarak algılanan insanın suratı.

***Yüz sürmek:** Bir teslimiyet belirtisi olarak yüzünü bir yere ya da kutsal bir şeye sürercesine eğilmek.

Z

ZÂHİR Ar. a. 1) Gerçek olan görünmeyen alanın (*bâtının*) bir yansıması olarak algılanan, görünen nesnel varlık alanı. 2) Şeriat olarak algılanan ve tanrısal teceliler biçiminde görünüş alanına çıkan varlıkların dış yüzü. 3) Batından habersiz olan ve zahirle yetinen, tarikat, yol dışından kimse.

***Zâhir âlemi:** *Duyularla algılanabilir görünür âlem.*

ZÂHİRİ Ar. s. Görünürde olan, görünen, dışsal.

***Zâhiri hükümler:** *Bu dünyaya ilişkin hükümler.*

ZAHİT Ar. a. 1) Toplumdan uzaklaşarak, içe kapanma yoluyla kendini tarikat, yol inancına veren ve tarikat kapısıyla özdeşleştirilen kimse. 2) Tevella ve teberradan habersiz, ham ruhlu, olgunlaşmamış kimse.

***Zahitler:** *Tarikat kavmi*

ZÂKİR Ar. a. Cemde, on iki hizmet sıralamasında yer alan, deyiş, düvaz, miraçlama söyleme ve saz çalma görevlerini yerine getiren kimse.

ZÂKİRLİK a. Zâkir olmanın gereklerini yerine getirme; zâkirin işi, görevi.

ZARF Ar. a.1) Tanrısal âlemden ayrı düşen ruhun, zâhir alemde geçici konaklama yeri olarak algılanan görünür varlık. 2) Bu anlamda insan bedeni, vücut.

ZAT Ar. a. 1) Varlığın özü. 2) Tanrı.

***Zat-ı Ahadiyet:** Tanrı.

***Zat-ı İlahi:** Tanrı.

***Zat-ı Mutlak:** Tanrı.

ZAVİYE Ar. a. Büyük tekkelere bağlı küçük tekke.

ZAVİYENİŞİN Ar.+Fars. a. Bir zaviyede postta oturan en üst yetkili.

ZEKÂT Ar. a. 1) Şeriat kapısının üçüncü makamında tanımlanan;tarikat yolunda, yolda Tanrı katına ulaşabilmek için kendi varlığından vazgeçme; kendi varlığından vazgeçerek kendini temizleme. 2) Şeriat kapısının üçüncü makamında tanımlanan; "Ben"ini yadsıyarak "Birlik"i yani herkesin herkes için ortak "ben"lerinin katılımıyla oluşan ve bağımsızlaşıp yabancılaşarak "kutsal köken" durumuna yükselen "toplumsal bilinci" ya da "topluluk bilinci"ni aklama; bu

yolla toplumsallaşma; toplumsallaşarak topluluğu ya da toplumu günahlarından/eksikliklerinden temizleme. 3) Şeriat kapısının üçüncü makamında tanımlanan; kendi bilgisinden diğer insanları yararlandırma; bu yolla kendini temizleme; kendindekini bir başkasına aktararak toplumsallaşmaya/topluluk ya da toplum bilincinin oluşmasına katkıda bulunmak.

ZEMBİL ***Zembil alma:** Tarikat kapısının sekizinci makamında tanımlanan; evrenin sılarını bilme, kavrama durumu ya da uyarıcıdan alınan bilgi; gönül yoluyla elde edilen sezgisel akıl.

ZEMİME Ar. s. Beğenilmeyen, kötü.

ZEVK Ar. a. 1) Tanrı sevgisinin tadına varılmasıyla ulaşılan manevi haz. 2) Tanrı'nın bir yansıması olarak algılanan varlıkları gözlemlemeyle ulaşılan manevi hoşnutluk. 3) Eğitilme sürecine girip kendini bilmeye başlamayla beliren haz durumu.

***Zevk etmek:** Eğitilme sürecinde anlama ve özümsemeyle belirgin derin bir hazza, mutluluğa ulaşmak.

ZİKİR Ar. a. 1) Tarikat, yol törenlerinde Tanrı'nın adını anma ve yineleme. 2) Tarikat, yol törenlerinde Hak-Muhammet-Ali ya da On İki İmam adlarını anma, söyleme.

ZİLHİCCE Ar. a. Kamer takviminin on ikinci ve son ayı.

ZİNA Ar. a. 1) En ağır suçlardan biri durumunda bulunan, cemaattan kovulmayı, canlar arasından bir daha dönmemek üzere uzaklaştırılmayı gerektiren, evlilik bağlantısı dışında cinsel ilişki. 2) Tarikat, yol bilgisini, kendisinden söz alınmayan birine verme.

ZİNDAN Fars. a. 1) Masiva 2) Nefs.

ZİNDE Fars. s. 1) Kendini dünya bağlarından sıyırarak, ölmeden evvel ölme sırrına ermiş olan. 2) Nefsi ölü, gönlü, kalbi diri olan, gönül yolu açık olan.

ZİNDELİK a. Zinde olma durumu, zinde kimsenin niteliği.

ZUHUR Ar. a. Tecelli

*Zuhur etmek: Tecelli etmek

ZULMET Ar. a. Varlıkların görünür duruma gelmeden önce bulundukları yer olduğuna inanılan ve karanlıklar ülkesi biçiminde bilince çıkan, duyularla algılanamayan, görünmeyen, bilinmeyen âlem.

ZÜHRE Ar. a. Dokuz gök sıralamasında yer alan gök katı.

ZÜHT Ar. a. Dünyasal isteklerden sıyrılarak kendini Tanrı yoluna, tarikat yoluna adama.

***Zühd-ü takva:** Tarikat yoluna kendini adama ve Tanrı'dan korkma.

ZÜLFİKÂR Ar. a. Hz. Ali'nin çatal kılıcı.

ZÜNUB Ar. a. Günahlar.

Anadolu Alevisi kendini yaratan "toplumsal gereksinmenin" dışına taşınarak kimliğinin ipuçlarını, İslamın "özkoynaklarında" aramaz. Tam tersine, toplumsal bilincin yerine yerleşen köktendinci "ilahi ideolojiyi"; bu ideolojinin "yere indirilmesiyle" nesnelleşen "kul kimliğini"; nesnelleşen kul kimliğinin siyasallaşmasıyla iktidara uzanmaya çalışan "teokratik kolektif kimliği" kırmak; demokrasi ve laikliği kurmak için İslamın özkoynaklarını "bâtıni" bir sorgulamaya "yatırır".

Bir aydın, her türlü idealizmle hesaplaşmış olmanın aydınlığında durarak; Buyruk gibi "tasavvufla" kutsanmış bir yapıtı "kirli" görmek hakkına sahip değildir. Daha doğrusu böylesi bir yaklaşım içerisine girmek güçsüzlüğün, birikim eksikliğinin, ilgisizliğin, küçümsemenin dışa vurumu biçiminde kendini gösteren bir aydın "oportünizminden" başka bir şey değildir.

Kaldı ki "İmam Cafer Buyruğu"; inancın akıl olanına taşındığı, aklın öne alındığı bâtıni bir zeminde köktendinci inanca bir manifesto niteliği taşıyan "Kırklar Söylencesi" ile başlar. Giderek bâtıni inancın kutsadığı nesnel evrene yönelerek bâtıni kimlikleri/kurumları, bunların yaşama/ çalışma ilkelerini açıklar. Bu kimlikler ve kurumlar aracılığıyla toplumsal yaşamın geleceğine yönelik kestirimde bulunarak sonraları Şeyh Bedreddin tarafından "Yarin dudağından gayri her şey her yerde ortak olmak için" ileri özdeyişiyle daha kesin çizgilerle açıklanan kâmil toplum projesinin ilk prototipini, "Rıza Kenti" örneğiyle çarpıcı biçimde verir...

Kapak Tasarımı: Cenk Gümüşcüoğlu

ISBN 978-975-8612-43-7
9 789758 612437